

sos perceptors. Per exemple, el delme de la parròquia de Santa Maria de Balaguer es repartia entre catorze partícips.

Les característiques exposades en el present treball, derivades de l'anàlisi de les "Respostes" i dels capbreus del Gran Priorat, confirmen per a les terres de Lleida totes aquestes característiques. La divergència entre les nostres conclusions i les de Canales es refereixen a què a les terres de Lleida el delme dels cereals és sovint menor que el del vi i l'oli, mentre que Canales planteja una situació inversa.

Pel que fa a la primícia, Canales la situa als territoris de la Corona d'Aragó en una trentena part de la producció, mentre que les primícies rebudes per Poblet en l'arquebisbat de Tarragona serien menors, tot oscil·lant entre la trenta-unena i la quaranta-cinquena part de la producció. A les terres de Lleida les taxes de les primícies foren, molt sovint, la trenta-quatre i la trenta-setena parts. En aquest sentit, a les terres de Lleida, les primícies serien menors que al conjunt de la Corona d'Aragó.

Les càrregues fixes, en diner o espècie, sobre la terra

Les informacions sobre censos apareixen molt confoses a les "Respostes", car es presenten en les relacions de censals, la qual cosa fa pensar que en ocasions poden confondre's amb els censals. A partir de les informacions dels pobles on consta amb claredat el cens i el seu import, es pot dir que els censos significaven unes quantitats mòdiques o no massa importants. La Fulleta aportava de cens al senyor 12 lliures, el Vilòsell 3, Puigverd de Lleida 1 lliura 2 sous. Sonadell n'aportava 4 lliures, la Sentiu 42, Benavent de Lleida entorn de les 30 quarteres de blat, i Guimerà un mínim de 25 quarteres.

Cal recordar que la feblesa dels censos - també dels delmes i primícies - respon a la situació crítica que es viu a les terres de Lleida en els anys de postguerra. Els drets senyorials recuperaran entitat i arribaran a ser molt importants quan les forces productives hagin crescut. Com s'ha posat de manifest a la tercera part d'aquest treball, caldrà esperar a la segona meitat del XVIII per detectar un ampli procés de colonització agrària.

De tota manera, cal tenir present que l'import dels censos haurà d'ésser - fins i tot quan es produeixi el procés de colonització - en general feble, car els censos que els senyors imposaren en concedir noves terres en establiment eren molt baixos.²⁰

El quadre 4-6 i les informacions donades anteriorment permeten de concloure que els censos significaven uns ingressos molt modestos, encara que podien tenir una certa entitat quan els senyors controlaven grans extensions del territori - com era el cas del Monestir de Poblet o del Gran Priorat de Catalunya -. L'interès que els senyors mostraven pel cobrament dels censos no radicava en el seu valor - molt inferior al dels delmes -. La finalitat del cens era reforçar el senyoratge, recordar al pagès qui era el senyor de la terra. Un exemple extrem seria el cens que el Comanador de Barbens imposà als veïns de Belianes, als quals s'havia establert patis per construir cases en la zona anomenada "lo Pati del Castell" el 1768²¹. En el conveni fet entre el Comanador i el Comú de Belianes, i que declarava improcedents les llicències d'edificació donades per l'Ajuntament tot afirmant que l'esmentat "Pati" era del Priorat, el Comanador s'obligava a què els veïns que havien rebut les llicències rebrien l'establiment de les esmentades llicències per edificar casa amb obligació de pagar "annualmt en avant de cens ad in perpetuu una tassa de aygua per lo dia de Nostra Sra. de Agost...". A Sonadell, el Gran Priorat atorgà bona part dels béns del Comú a cens simbòlic d'una tassa d'aigua. Si els capbreus pretenien d'establir qui era el senyor i d'evitar que els pagesos colonitzessin terres sense llicència, els censos recordaven anualment qui era el senyor.

Els capbreus del Gran Priorat mostren l'existència de censos en diners, gallines i espècies vegetals, que eren conseqüència del senyoratge territorial. Els veïns rebien terres - i els comuns, a més, forns, tavernes, carnisseries, etc - que pagaven censos, establint-se els pagesos o la col·lectivitat a perpetuïtat²².

En ocasions, un comú pot tenir a cens emfitèutic tot un terme pròxim a la població. El comú de Rosselló tenia establert el

Quadre 4-6

Censos prestats pels veïns dels pobles de la Comanda de Corbins*

Població	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Corbins	21	8	44	1	75	35	5	4	0.25**
Torrelameu	12	-	16	4	9	-	51	-	2
Vilanova de la Barca	16	-	1	-	2	8	-	0.41	-
Cases de Corbins	0.4	6	5	-	45	-	-	4	-

* 1, en diners (lliures); 2, pollastres; 3, gallines; 4, cera (lliures); 5, blat bo (quarteres); 6, blat migenc (quarteres); 7, blat tercenc (quarteres); 8, fòrdi (quarteres); 9, civada (quarteres). ** almuds.

Quadre 4-7

Molins senyorials registrats a les "Respostes". 1716. Mostra de quaranta-vuit poblacions

Població	Nombre de molins		Nombre de		Rèdit anual
	fariners	d'oli	moles	premses	(lliures)
Artesa de Segre	1	-	2	-	-
Benavent de Lleida	1	-	2	-	129*
Biosca	1	-	2	-	Destruit
Guimerà	3	1	-	-	401
Mollerussa	-	1	-	1	10
Miralcamp	-	1	-	1	10
Les Olugues	1	-	1	-	-
Preixens	1	-	1	-	45
Puiggròs	-	1	-	1	38
Puigverd d'Agramunt	1	-	1	-	50
Térmens	1	-	3**	-	519
El Tossal	-	1	-	1	-
Vilagrassa	1***	-	-	-	-

* en reparació. ** una mola és per moldre arròs. *** no s'informa si és de farina o d'oli.

Quadre 4-8

Preu dels arrendaments del molí fariner d'Alfés del Capítol de Lleida.
1753-1800

Període	Preu	Període	Preu	Període	Preu
	(lliures)		(lliures)		(lliures)
1753-56	170	1769-72	398	1785-88	456
1757-60	150	1773-76	324	1789-92	531
1761-64	179	1777-80	465	1793-96	612
1765-68	217	1781-84	469	1797-1800	821

Quadre 4-9

Significat, en percentatge, de l'arrendament del molí d'Alfés respecte al total de l'arrendament*. 1753-1800

Període	%	Període	%	Període	%
1732	17.25	1769-72	17.30	1785-88	17.29
1753-56	10.75	1773-76	17.28	1789-92	17.29
1757-60	10.71	1777-80	17.30	1793-96	16.65
1761-64	11.45	1781-84	17.29	1797-1800	16.64
1765-68	11.42				

* que inclou els delmes de Sarroca, Suryer i Alfés i dit molí.

lloc d'Alcanyisser - a cens de 2 lliures 10 sous -, un empriu - també per 2 lliures 10 sous - i el terme del Grallerol - a cens de 12 fanegues de blat mesura de Monsó -. A Barbens, el comú té censada la quadra de Seana, que es dedica a l'alimentació del contingent ramader, i a Torres de Segre el Comú té comprada al Comanador la Vall d'Engort.

Vilanova de la Barca paga 6 lliures anuals en substitució de les parellades, conreus, pernades, bèsties de jova, forn i un sot, segons concòrdia de 1500. Les parellades era un cens que pagaven antigament per una part del terme.

Les prestacions personals

Pel que fa a les terres de Lleida, al segle XVIII, les joves continuaven prestant-se, encara que en ocasions havien estat substituïdes per prestacions monetàries. Els veïns de Castellserà, Butsenit, Bellmunt, la Fuliola, Boldú, Tornabous, Menarguens o Algerri feien joves al Monestir de Poblet²³. En alguns casos - Castellserà i la Fuliola, per exemple - es prestaven dues vegades a l'any: a l'època de sembrar i a la de batre.

Dels tretze pobles del Gran Priorat estudiats, la gran majoria fan joves de llaurar, de batre i de tragí o càrrega - però no sempre totes elles -. A Tèrmens i Torres de Segre no es fan joves ni tragins, mentre a Belianes només tres o quatre cases fan batuda. A Sidamon, els caps de casa que fan joves no fan tragins i a l'inrevés. A més, fan joves els veïns que, malgrat no ser caps de casa, tenen terres, essent les joves proporcionals a la terra posseïda. A Torrelameu, Corbins i Barbens es fan joves de parells de bestiar - sembrar, batre o tragar - amb característiques determinades segons es tingui o no parell. En la darrera població, a més, han de portar la verema al cup o trull del senyor. Les Penelles fa tragí un cop l'any, concretament cada casa ha de portar de les Penelles a Barbens una càrrega dels grans del Comanador. Així mateix, els veïns de Torrefarrera han de portar una càrrega per casa des de Torrefarrera al Castell de Gardeny de Lleida o a una llegua de distància, i només tres cases fan jova de llaurar i batre. Al Palau d'Anglesola els veïns han de fer un dia de jova o tragí - que no pot pas-

sar d'un dia entre anar i tornar - si tenen bestiar de càrrega. La jova o tragí es presta amb un parell d'animals. Si només es posseeix un cap de bestiar de càrrega és suficient prestar la jova o tragí amb aquest. Si no es té bestiar no s'ha de prestar.

A Vilanova de la Barca, les noranta bèsties de jova han estat commutades per una quantitat fixa en diners. A Sonadell, es fan joves de parell i home, però si el Comanador no les sol·licita s'han de pagar a raó de 3 sous i mig per jova.

Els Comanadors havien de donar als jovaters i al bestiar l'aliment durant els dies que durés la jova²⁴.

Tanmateix, molt freqüentment les poblacions del Priorat estan obligades a treballar en les obres del castell del senyor. I en alguns pobles hi ha obligacions específiques. Concretament, a Tèrmens han d'ajudar a l'obra de la peixera i sèquia del molí, i a Torres de Segre han de fer els "escombros" de l'esmentada vila i terme.

Sunyer i Bellvis, poblacions sota senyoratge del Capítol de Lleida, pagaven unes quantitats reduïdes de diner en concepte de joves.

Les joves i altres prestacions similars continuaven essent, en moltes poblacions de les terres de Lleida, una forma directa d'apropiació del treball d'altri.

Els monopolis senyorials

Un dels drets senyorials que tingué certa importància - superior al dels censos tal i com avança el segle XVIII - fou el monopoli dels molins (una de les "banalitats"). Vilar afirma que aquestes banalitats apareixen molt rarament a Catalunya. Pel que fa a les terres de Lleida, i fent referència exclusivament als molins fariners o d'oli, se n'ha trobat una presència no gens secundària - quadre 4-7 -.

S'han trobat, en els pobles de la mostra de 48 poblacions, un total de 16 molins:²⁵ 10 molins fariners, 5 molins d'oli i 1 on no s'expressa el tipus. Excepció feta dels casos de Tèrmens i Guimerà - deixant de banda el cas de Benavent que està en reparació -, el rèdit produït per aquests molins el 1716 és molt fe-

ble, però superior al valor dels censos que hem documentat per 1716.

Presumiblement, els molins havien de començar de significar ingressos majors a partir de la segona meitat del set-cents, quan la producció creix impulsada per una demanda en augment. L'augment de la demanda local havia de significar un creixement de la producció farinera o d'oli, que es realitzaria bàsicament en aquests molins. Els excedents comercialitzables no passarien per aquests molins de les zones productores, per la qual cosa és lícit pensar que la producció de farina o d'oli estaria més en funció del creixement demogràfic de les terres de Lleida que no pas del creixement de la producció en la mateixa zona.

Si s'analitza el moviment de llarga durada de l'arrendament del molí fariner d'Alfés, propietat del Capítol de Canonges de Lleida,²⁶ s'observa que la tendència a la segona meitat del segle XVIII, i en concret des de 1769, és d'alça força notable -quadre 4-8-.

Si es compara l'arrendament del període 1797-1800 amb el de 1765-68, es troba un creixement del preu d'un 278.34 % - ha passat de 217 lliures a 821 -. En poc més de trenta anys l'arrendament quasi es quadruplicà. Els preus del blat al mercat de Lleida, en aquest mateix període, havien passat d'una mitjana de 94.36 sous per quartera a una de 144.24, amb un creixement del 52.86 %. El molí d'alfés sembla una prova de la importància creixent dels molins.

S'adverteix, però, que l'arrendament del molí d'Alfés s'incloua dins l'arrendament dels delmes de fruits majors i menors dels termes de Sarroca, Sunyer i Alfés, i a més, en ocasions, consta que s'avalua el preu de l'arrendament del molí en base a la relació que hi havia l'any 1732, primer any en què s'arrendà conjuntament amb els delmes, entre el preu de l'arrendament del molí d'una banda, i el preu de l'arrendament delmes dels esmentats termes d'altra banda. Significa això que els arrendaments del molí d'Alfés són dades que no res tenen a veure amb l'evolució real dels ingressos que l'esmentat molí generava? D'antuvi es pot pensar que els arrendataris donessin més importància al conjunt de l'arrendament, oblidant - deixant de banda - si el molí estava justament avaluat en la "tabba" de l'arrendament. Però la realitat és que el preu de l'arrendament del molí no

s'establí durant tota la segona meitat del XVIII en base a la proporció de 1732.

El quadre 4-9 , si bé demostra que els preus dels arrendaments del molí d'Alfés es fixaven com a percentatge del preu total de l'arrendament dels delmes i molí, prova també que el percentatge no s'aplicà mecànicament durant la segona meitat del segle. Els arrendaments del molí a les dues primeres dècades de la segona meitat del set-cents es fixaren a un percentatge sensiblement inferior al de 1732.

Altres drets

Difícilment quantificables, els lluïsmes havien de suposar ingressos superiors als dels censos. Per exemple, la venda, realitzada pels notaris de Lleida Josep i Antoni Pocurull, d'una peça de terra de 40 jornals situada a la quadra de Canet, als límits de la ciutat de lleida, que els havia estat establerta pel Gran Priorat, venda realitzada a favor de Francesc Vilaplana, generà un lluïsmes de 350 lliures²⁷ . En alguns establiments es feia constar que, en cas de ser venuda la terra a carta de gràcia, el lluïsmes s'hauria de pagar íntegrament²⁸ .

Els lluïsmes, malgrat el seu caràcter ocasional, havien de significar ingressos no gens negligibles. A través de l'estudi d'alguns arrendaments de drets senyorials realitzats pel Monestir de Poblet i pel Gran Priorat s'ha pogut constatar que sovint aquests no s'arrendaven²⁹ , la qual cosa permet de donar dues explicacions compatibles entre elles: el caràcter ocasional fa difícil la seva avaluació per tal d'incloure'ls en un contracte, i d'altra banda -i segurament la de major pes - el fet d'haver de pagar el lluïsmes directament al senyor reforçava la recordança al pagès de qui era qui gaudia de la senyoria directa de la terra, en una societat on els establiments havien atorgat una quasi-propietat, com ha dit Vilar, als emfiteutes.

Els lluïsmes, a les terres de Lleida, oscil·laven en general des d'un terç del valor de la terra alienada fins la cinquena part.³⁰

Segons les informacions derivades de la mostra de quaranta-vuit poblacions, el 1716 només tres poblacions pagaven quistia

al senyor. La Baronia d'Oliola declara 46 lliures anuals per aquest concepte, Soses 50 i Sunyer 47. Els tretze capbreus del Gran Priorat, datats a la segona meitat del set-cents, registren quatre pobles que paguen quistia al senyor: Sidamon en paga 40 lliures, el Palau d'Anglesola 60 lliures, Torres de Segre 65 i Les Penelles 59 sous 6 diners anuals. El Capítol de Lleida rebia 60 lliures de quistia d'Alfés i 40 de Sunyer.

Les quisties afectaven pocs pobles. De tota manera, malgrat ésser les quantitats moderades, eren una càrrega més a pagar, que podia - juntament amb les altres - crear un seguit de problemes econòmics als pobles afectats.

A Barbens, el Comanador té el dret de mesada, segons el qual pot vendre vi durant un mes i els veïns, durant aquest temps, només el poden vendre a l'engròs - a càntirs -. El Comanador de Torres de Segre té el mateix dret, però amb exclusivitat durant el mes. A més, rep la lleuda de la sal - 1/2 almut de sal per càrrega -. A Vilanova de la Barca, rep el comanador els passatges de les cabanes per l'esmentat terme.

La utilització de les herbes és, en general, molt favorable als Comuns. Dels tretze pobles del Priorat, quatre manifesten que són del Comú i les percepen totalment l'esmentat Comú; quatre pobles - Corbins, el Palau d'Anglesola, Torres i Torrelameu - afirmen que són del Comú, però el Comanador en rep el terç del valor. Térmens manifesta que les cobra el Comanador però el Comú en rep la meitat - excepció feta de l'horta, que són totalment del Comú, i el vedat, que són del senyor -. Belianes, Sonadell i Vilanova de la Barca no manifesten de qui són, però els respectius comuns se'n queden dues terceres parts. A Rosselló sembla deduir-se que les herbes beneficien els veïns, car tenen el dret de degollar el bestiar que no entri a abeurar pels llocs autoritzats pel comanador.

Les modalitats de recaptació de les rendes senyorials

Les rendes senyorials, en termes generals, no eren recollides directament pels senyors - o pels seus agents -. Els senyors arrendaven els drets que els pertocaven. Aquest sistema possibilitava l'acumulació de capital per part dels arrendata-

ris. Aquests - comerciants, pagesos, artesans... - entraven plenament dins la dinàmica del capitalisme comercial: els ingressos procedents de la recaptació dels drets que tenien en arrendament servien per a pagar els preus dels arrendaments, quedant la resta per a ells. Calia, per tant, filar prim en la recaptació dels drets i organitzar una bona estratègia - venent per exemple en moments crítics - per aconseguir uns beneficis com més grans millor.

Però hi havia algunes excepcions. El Capítol de Canonges de Lleida no arrendà en tot el segle XVIII els delmes dels cereals del terme de Lleida ni els delmes i terratges de tot un seguit de termes rurals despoblats propers a la ciutat de Lleida - Montagut, Vinatesa, la Cogullada, Raïmat, Sucs, Astor i altres -. Les raons són fàcils d'imaginar. Pel que fa al terme de Lleida, les possibilitats de recuperació agrària dels deu mil jornals amb infraestructura de regatge i les possibilitats de colonització pel que respecta als termes rurals deshabitats, juntament amb el major control que el Capítol pensava poder fer donat que aquesta institució estava al centre del terme de Lleida, havien d'impulsar el Capítol a fer la delmada a través d'un col·lector: eliminant arrendataris, les rendes havien de ser majors per a aquesta institució.

Pel que fa a les menuderies i veremes del terme de Lleida i Vilanova d'Alpicat, que a començament de segle no tenien massa entitat, i la recol·lecció de les quals és força complexa donada la varietat de productes - hortalisses, mongetes... - s'opta, des del principi, per l'arrendament.

Pel que fa als drets que es col·lecten durant tot el set-cents, raons de proximitat - el Capítol és al bell mig de la zona no arrendada - d'una banda, i la poca producció a la primera meitat del segle i la colonització accelerada a la segona meitat - fet que dificulta l'avaluació de la producció per tal de fixar el preu d'un possible arrendament - d'altra banda, serien raons per no arrendar-los. Probablement, la raó principal fou la proximitat, i el fet que molts dels qui obtenien llicències de cultiu eren habitants de Lleida i el control era més fàcil, car en altres zones també s'experimentava un procés de colonització agrària molt intens i s'arrendaren - aquest seria el cas, per

exemple, dels pobles de l'arrendament conegut com "Segrià" -.31

Cal tenir present que no s'arrendaren els drets dels termes que realitzaven prestacions al Capítol de Canonges de Lleida fins la dècada dels anys trenta, aproximadament. Aquest fet sembla estar relacionat amb la profunda crisi agrària que es visqué a les terres de Lleida els anys posteriors a 1716. Pocs veïns, en uns moments de crisi, amb les dificultats que la sequera significa, podrien i voldrien arriscar la seva relativa fortuna oferint-se com a arrendataris.

La dècada dels anys trenta significa, doncs, un desenvolupament d'una de les activitats econòmiques que pot significar una acumulació de capitals: la presa en arrendament i, en conseqüència, recol·lecció i comerç - per part de pagesos, artesans i comerciants - dels productes del delme a gran part de les terres de Lleida - almenys a la part controlada pel Capítol de Lleida. La presència d'arrendataris pagesos o artesans, veïns de les poblacions que paguen delme, a la primera meitat del XVIII, significa una major circulació monetària en la vida econòmica lleidatana, una major monetarització de l'economia.

L'anàlisi de les modalitats de recaptació de les rendes permet d'observar-ne dues: la col·lecta directa del producte dels drets i l'arrendament dels esmentats productes. La primera d'aquestes modalitats, que era la que més benefici havia de proporcionar als senyors, ja ha estat comentada. Cal analitzar ara la segona modalitat. Només ha estat possible, fins ara, de disposar d'un arrendament dels fets pel Capítol de Lleida sobre delmes de fruits majors i menors. A l'Arxiu de Protocols de Lleida no surten registrats, la qual cosa significa que han de conservar-se a l'Arxiu del Capítol. Dissortadament, per ara no han estat localitzats^{31b} - excepció feta d'un d'ells -, però a través dels llibres d'exàmens s'han pogut reconstruir les sèries dels esmentats arrendaments.

Alguns arrendaments de drets senyorials referents al Monestir de Poblet, al Gran Priorat de Catalunya, i a algunes institucions eclesiàstiques lleidatanes, permeten de dibuixar els trets característics d'aquesta modalitat d'extracció de l'excedent. Els senyors tenien molta cura, a l'hora de formular els pactes dels arrendaments, de regular tots aquells aspectes que

permetrien el manteniment - i en ocasions la millora - de la infraestructura sota el seu control.

D'antuvi cal distingir entre els arrendaments que inclouen pactes molt concrets sobre l'explotació dels elements que s'arrenden - ja siguin molins, drets de jova, etc. - i aquells en què els pactes tenen un caràcter molt més "administratiu", entenent per "administratiu" que l'arrendatari assumirà tot un seguit d'obligacions de pagament que l'arrendador té³². Dins d'aquest segon grup es pot situar l'arrendament que el Sr. Bisbe de Lleida fa dels delmes i primícies que li pertocuen, ja sigui totalment o parcial. Els pactes d'aquest contracte es basen principalment en l'obligació que l'arrendatari assumeix de pagar una sèrie de diners o productes en espècies a tota una sèrie de rectors, batlles, etc. L'arrendament que el Camarer Secret de sa Santedat i Capíscol Major de la Catedral de Lleida fa sobre delmes que li pertocuen també s'inclouria dins aquest segon grup.³³ Els pactes se centren bàsicament en un seguit de pagaments per fer front a les despeses del culte. Els pagaments d'aquests dos arrendaments que s'han comentat són a més del preu de l'arrendament. L'arrendador, a través d'aquests arrendaments, posa en mans d'altres les seves obligacions envers rectories i culte, la qual cosa dona a aquest contracte un caràcter d'administració de les obligacions del Bisbe o del Capíscol - sense oblidar, és clar, el paper fonamental i primer que l'arrendament significa quant a extracció de l'excedent -.

En els pactes dels arrendaments de drets del primer grup³⁴ es deixa molt explícita la no assumpció de riscos per l'arrendador, o l'assumpció de riscos molt concrets. En aquest sentit, l'arrendatari haurà de pagar el preu de l'arrendament sense considerar si la conjuntura econòmica ho possibilita, i no sempre es considera una situació de guerra o pesta com a justificació del no pagament del preu. En el cas que l'arrendament inclogui molins, l'arrendador només assumeix les despeses majors, és a dir, les derivades de la ruptura d'una molta, per exemple. En termes generals, qualsevol reparació corrent de molins, sèquies, cases... va a càrrec de l'arrendatari, tot fixant-se de vegades unes inversions obligatòries i assumint l'arrendador de pagar els diners que passin de la inversió obligatòria registrada en pacte.

Les obligacions dels arrendataris inclouen els subministres d'aliments als jovers i cavalcadures, així com als empleats de l'arrendador quan estiguin en la zona arrendada. Generalment, l'arrendador es reserva algunes parts de la casa per les necessitats pròpies i dels seus empleats.

També es regulen en els pactes les qüestions relacionades amb la ramaderia, especificant els drets i obligacions de totes les parts implicades en l'aprofitament d'herbes i fems.

Els arrendaments de Poblet i els del Bisbe de Lleida i Capítol de la Catedral de Lleida inclouen, a més del preu anual, l'obligació de l'arrendatari de donar també a l'arrendador una quantitat de productes en espècie.³⁵

Per tant, en aquests casos l'arrendador vol rebre una part del preu en espècie. D'aquesta manera, pot disposar pel propi consum o per vendre d'una part dels fruits corresponents als drets arrendats, la qual cosa significa que el preu de l'arrendament s'ha fixat més baix, donada aquesta cessió de fruits que fa l'arrendatari. Quan aquestes cessions són importants, l'arrendador pot comerciar amb els fruits. L'interès de l'arrendador a obtenir fruits en espècie es pot interpretar en el sentit de fer l'arrendament més rendible a través de la venda especulativa dels fruits rebuts anualment.

L'EVOLUCIÓ DE LES RENDES SENYORIALS A LES TERRES DE LLEIDA

Els arrendaments de drets del Capítol de Lleida: tendències globals

L'estudi dels arrendaments dels drets que el rei rebia com a senyor dins el Principat de Catalunya ha permès de concloure a Pierre Vilar que les rendes senyorials arrendades tingueren una gran vitalitat a la Catalunya del set-cents, tot multiplicant-se per cinc mentre els preus ho feren per tres³⁶. En els arrendaments del Patrimoni Reial s'inclouen tres arrendaments referents a la regió de Lleida - els de Lleida, Bellocaire i Agramunt -, els quals experimenten també un creixement molt important. L'anàlisi dels arrendaments del Capítol de Lleida³⁷ pot completar i matisar l'estudi realitzat per Vilar, així com establir les tendències locals i comarcals pel que fa a les terres de Lleida.

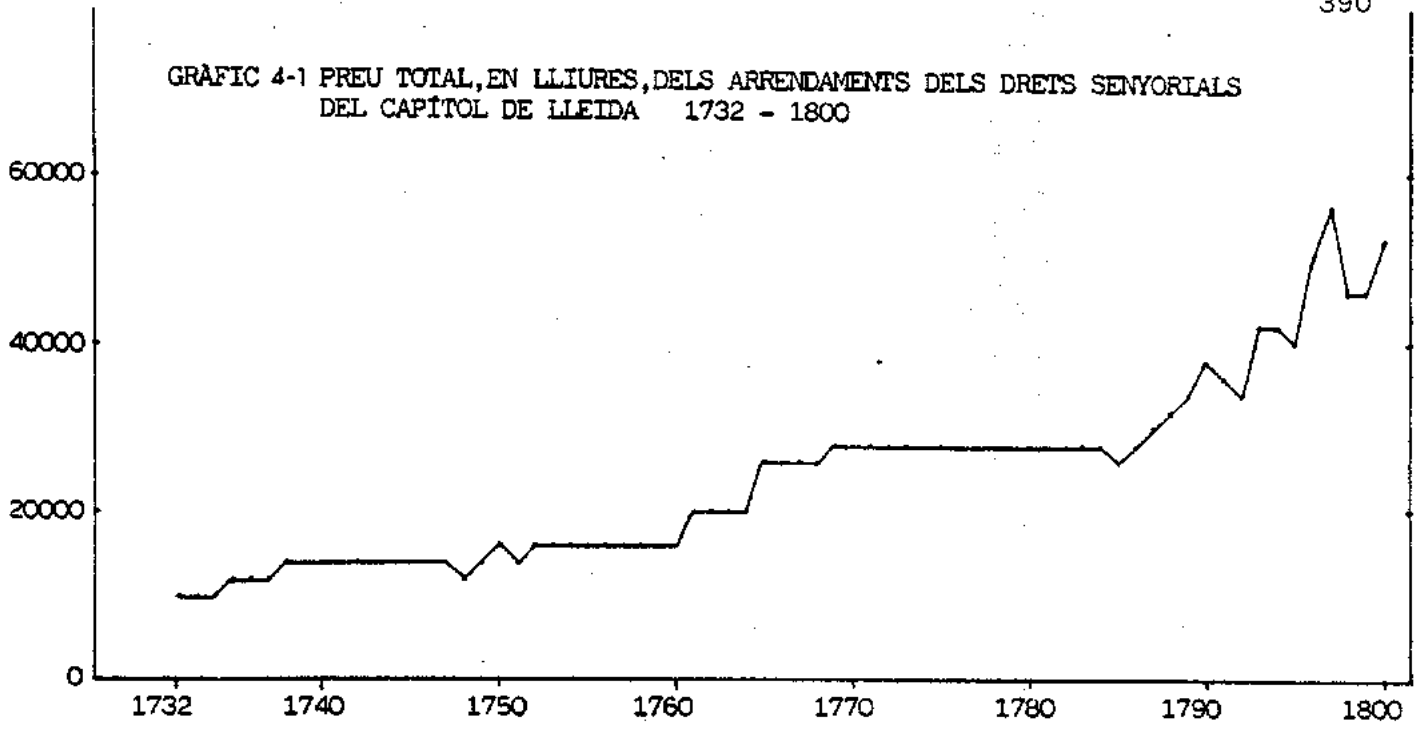
El gràfic 4-1 representa, per 1732-1800, el valor total de la gran majoria dels arrendaments fets pel Capítol de Lleida³⁸. Alguns arrendaments no han estat inclosos, car les sèries comencen més tard. El moviment de llarga durada es caracteritza per una tendència a l'alça molt marcada.- quadre 4-10 -.

En el període que va des de 1732-39 fins 1790-99, el preu total dels arrendaments del Capítol de Lleida passen d'un índex 100 a un de 333.68. Es a dir, s'han multiplicat per 3.33, mentre els preus del blat, en el mateix període, i a l'Almodi de Lleida, ho han fet per 2.90. La conclusió resta clara: els preus dels arrendaments han crescut per sobre dels preus del blat, però molt moderadament. Malgrat aquest creixement, es fa evident una menor vitalitat de les rendes senyorials si es compara amb els resultats de Pierre Vilar tant pel que fa al conjunt de rendes senyorials que ell estudià com si es fa respecte dels arrendaments lleidatans que Vilar ha estudiat - Agramunt, Belcaire i Lleida -.

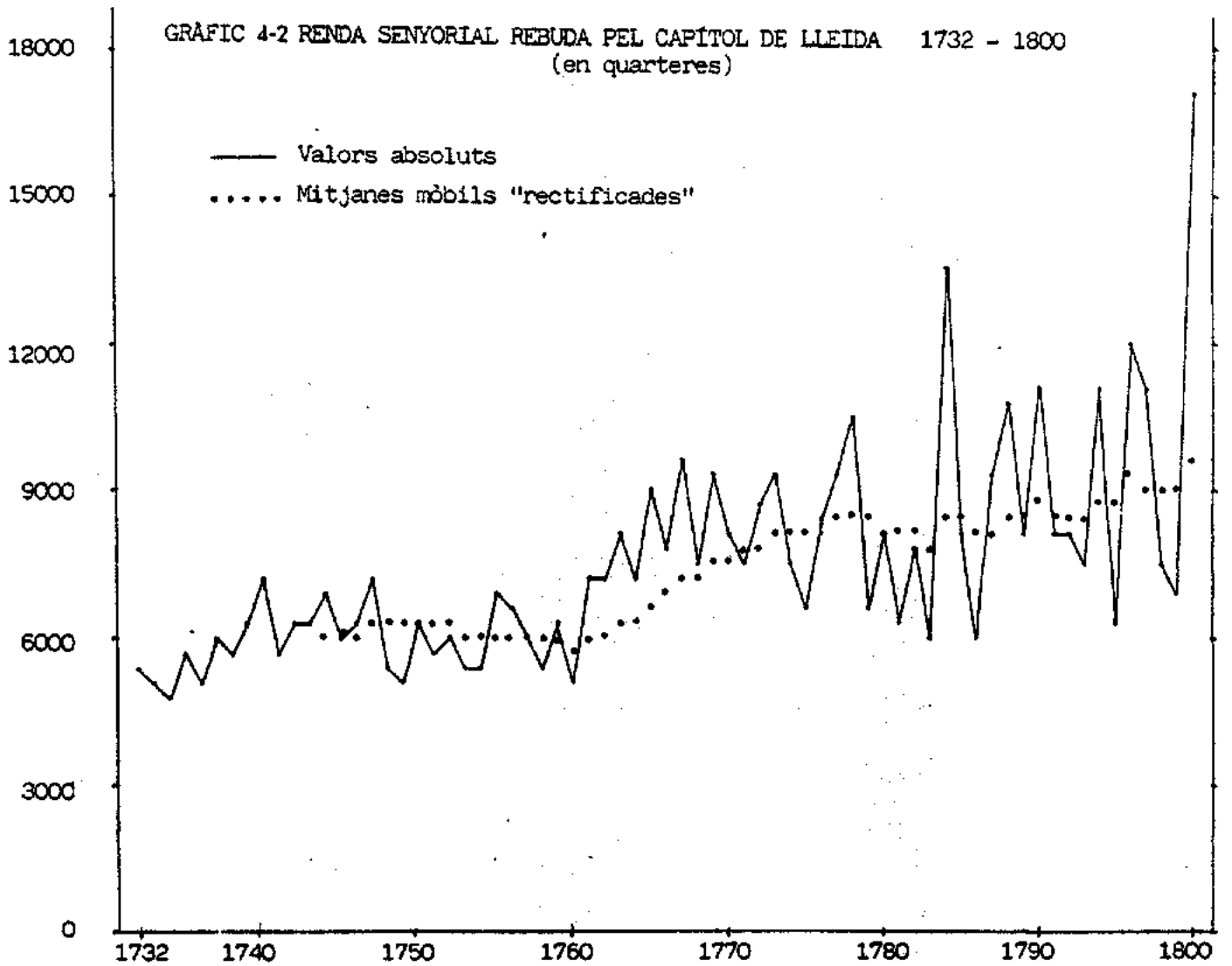
Si es consideren els preus dels arrendaments del Capítol reduïts a quarteres de blat, s'observa entre 1732-39 i 1790-99 un creixement molt moderat, la qual cosa contrasta també amb el mateix tipus d'operació feta per Vilar. Per tal de poder interpretar aquesta situació cal tenir present que no s'arrendaven els delmes de tot un seguit de termes rurals, que com s'ha vist experimenten un augment de la producció molt important a partir de 1770. Cal tenir present que les dades del quadre 4-10 amaguen poblacions o zones amb un gran creixement de les rendes senyorials arrendades i d'altres amb un creixement molt més moderat. Es tracta d'una situació ben diferent de l'aportada per Vilar: en aquesta darrera es consideren tots els drets del patrimoni reial, mentre que en el cas dels arrendaments del Capítol de Lleida no s'inclouen moltes terres amb un procés de colonització extraordinari.

Aquest moviment d'alça dels arrendaments del Capítol s'estructura en tres etapes molt definides: la primera, des de 1732 fins 1760, es caracteritzaria per una situació d'estabilitat però amb una tímida tendència a l'alça. Des de 1760 fins 1785 es dibuixa una altra etapa, la segona, els primers anys de la qual són de creixement ininterromput fins arribar a una situació

GRÀFIC 4-1 PREU TOTAL, EN LLIURES, DELS ARRENDAMENTS DELS DRETS SENYORIALS DEL CAPÍTOL DE LLEIDA 1732 - 1800

GRÀFIC 4-2 RENDA SENYORIAL REBUDA PEL CAPÍTOL DE LLEIDA 1732 - 1800 (en quarteres)

Quadre 4-10

Moviment de llarga durada dels preus dels arrendaments del Capítol de Lleida
1732 - 1799

Període	Preu dels arrendaments		Preu del blat a Lleida		Preu dels arrendaments	
	mitjana anual		mitjana anual		mitjana anual	
	lliures	índex	sous/quartera	índex	quarteres	índex
1732-39	12961.62	100	53.28	100	4865.47	100
1740-49	14577.7	112.46	52.24	98.04	5581.04	114.70
1750-59	16907.9	130.44	68.99	129.48	4901.55	100.74
1760-69	23808.6	183.68	79.64	149.47	5979.05	122.88
1770-79	28808.1	222.25	89.83	168.59	6413.91	131.82
1780-89	29097.2	224.48	106.38	199.66	5470.42	112.43
1790-99	43251.1	333.68	154.71	290.37	5591.24	114.91

Quadre 4-11

Les Garrigues

Moviment de llarga durada dels preus dels arrendaments del Capítol de Lleida
1732 - 1799

Període	Juneda			"Garrigues"		
	lliures	índex	quarteres	lliures	índex	quarteres
1732-39	1003	100	376.5	1069	100	401.27
1740-49	1156	115.25	442.57	1213	113.47	464.39
1750-59	1160	115.65	336.28	1544	144.43	447.60
1760-69	1701	169.59	427.17	2482	232.17	623.30
1770-79	1814	180.85	403.87	3342	312.62	744.07
1780-89	1698	169.29	319.23	3278	306.64	616.28
1790-99	2099	209.27	271.34	4025	376.52	520.32

Període	Borges i Castellots*			Torregrossa		
	lliures	índex	quarteres	lliures	índex	quarteres
1732-39	1187	100	445.57	749	100	281.15
1740-49	999	84.16	382.46	814	108.67	311.63
1750-59	1012	85.25	293.37	1004	134.04	291.05
1760-69	1611	135.72	404.57	1559	208.14	391.51
1770-79	1125	94.77	250.47	1857	247.93	413.44
1780-89	1746	147.09	328.25	1340	178.9	251.92
1790-99	5186	436.89	670.41	1661	221.76	214.72

* part reial

Quadre 4-12

El Segrià*

Moviment de llarga durada dels preus dels arrendaments del Capítol de Lleida
1732 - 1799

Període	<u>"Menuderies" de Lleida</u>			<u>Verema de Lleida</u>		
	lliures	índex	quarteres	lliures	índex	quarteres
1732-39	866	100	325	660	100	247
1740-49	1461	168.70	559	512	77.57	196
1750-59	2153	248.61	624	567	85.9	164
1760-69	2458	283.83	617	626	94.84	157
1770-79	2482	286.6	552	778	117.87	173
1780-89	2289	264.31	430	787	119.24	147
1790-99	3271	377.71	422	1050	159.09	135

Període	<u>"Segrià"</u>			<u>Alcoletge</u>		
	lliures	índex	quarteres	lliures	índex	quarteres
1732-39	1332	100	500	881	100	330
1740-49	1755	131.71	671	974	110.55	372
1750-59	2052	154.05	594	1335	151.53	387
1760-69	2968	222.82	745	2208	250.62	554
1770-79	3552	266.66	790	3620	410.89	805
1780-89	4145	311.18	779	3222	365.72	605
1790-99	6272	470.87	810	4016	455.84	519

Període	<u>Bellví</u>			<u>Sarroca</u>		
	lliures	índex	quarteres	lliures	índex	quarteres
1732-39	1287	100	483	1014	100	380
1740-49	1219	94.71	466	1312	129.38	502
1750-59	1179	91.6	341	1467	144.67	425
1760-69	1802	140.01	452	1754	172.97	440
1770-79	2715	210.95	604	2246	221.49	500
1780-89	2990	232.32	562	2715	267.75	510
1790-99	4121	320.20	532	3870	381.65	500

Període	<u>Albatàrrec</u>			<u>Torres de Segre</u>		
	lliures	índex	quarteres	lliures	índex	quarteres
1732-39	604	100	226	1066	100	400
1740-49	640	105.96	245	965	90.52	369
1750-59	674	111.58	195	1018	95.49	295
1760-69	843	139.56	211	1497	140.43	375
1770-79	1236	204.63	275	2120	198.87	472
1780-89	950	155.62	176	1982	185.92	372
1790-99	1595	264.07	206	2250	211.06	290

Període	<u>Alcarràs</u>			<u>Sonadell</u>		
	lliures	índex	quarteres	lliures	índex	quarteres
1732-39	557	100	209	841	100	315
1740-49	649	116.51	248	899	106.89	344
1750-59	692	124.23	200	1043	124.01	302
1760-69	932	167.32	234	1360	161.71	341
1770-79	1405	252.24	312	1712	203.56	381
1780-89	1468	263.55	275	1782	211.89	335
1790-99	1999	358.88	258	2413	286.92	311

Període	Soses			Tabac		
	lliures	índex	quarteres	lliures	índex	quarteres
1732-39	-	-	-	-	-	-
1740-49	875	100	334	125	100	47
1750-59	974	111.31	282	150	120	43
1760-69	1309	149.6	328	191	152.8	47
1770-79	1950	222.85	434	231	184.8	51
1780-89	2552	291.65	479	239	191.2	44
1790-99	3073	351.2	397	488	390.4	63

Període	Carratalà			Adar		
	lliures	índex	quarteres	lliures	índex	quarteres
1732-39	-	-	-	-	-	-
1740-49	-	-	-	-	-	-
1750-59	-	-	-	-	-	-
1760-69	-	-	-	478	100	120
1770-79	98	100	21	533	111.50	118
1780-89	109	111.22	20	324	67.78	60
1790-99	176	179.59	22	272	56.9	35

Període	Almenar		
	lliures	índex	quarteres
1732-39	-	-	-
1740-49	-	-	-
1750-59	560	100	162
1760-69	845	150.89	212
1770-79	1050	187.5	233
1780-89	961	171.6	180
1790-99	1046	186.78	135

* L'arrendament de Bellvís i el d'Alfarràs, inclòs dins el d'Almenar, corresponen a la Noguera. Donada aquesta poca presència d'arrendaments de la Noguera, s'ha optat per incloure'ls en el quadre del Segrià.

d'estabilitat a partir dels inicis dels anys setanta i fins 1785. A partir de 1785, tercera etapa, els ingressos es dispararan, tant en els arrendaments com en el valor de la col·lecta dels drets d'alguna població en què s'ha hagut d'optar per aquesta modalitat d'extracció de l'excedent.

Si s'analitza el preu mitjà anual per decennis s'observa com entre 1732-39 i 1740-49 els arrendaments creixen moderadament però superant el creixement dels preus del blat. Aquesta situació desapareix en el decenni següent, en el qual es produeix l'equiparació dels índexs del preu dels arrendaments i del preu del blat. Entre 1750-59 i 1760-69 es produeix una primera gran expansió dels arrendaments respecte dels preus del blat, procés que es repetirà en el decenni següent, 1770-79. Entre 1770-79 i 1780-89, mentre els arrendaments pràcticament no creixen, els preus experimenten una alça superior però sense arribar a trobar els índexs dels arrendaments. La dècada final del segle representa per ambdues sèries una forta ascensió però clarament favorable, com ja era la tònica durant tot el segle, als preus dels arrendaments.

Els preus dels arrendaments expressats en quarteres segueixen també la dinàmica descrita - augments entre 1732-39 i 1740-49, entre 1750-59 i 1760-69 i entre aquest darrer període i 1770-1779, amb un retròcés entre el segon i tercer període - fins 1750-59. A partir de la dècada dels vuitanta les quarteres minven en un grau moderat i romanen estables durant la dècada darrera del segle. Aquestes etapes de creixement tradueixen el procés de creixement agrícola, mentre el retròcés de 1750-59 pot ser conseqüència de la crisi de mitjan segle - que generà uns preus alts i en conseqüència es reduïren els drets en quarteres -. Les reduccions dels preus en quarteres, als darrers dos decennis, no són molt importants; és a dir, es mantenen unes expectatives agrícoles fins i tot en moments crítics. Si a això s'afegeix que el Capítol no arrendà els drets dels termes desoblats - els quals experimentaren un gran creixement de la producció des de 1770 -, hom pot concloure que l'expansió agrària pogué significar pel Capítol una expansió dels ingressos senyoriais - arrendats i no arrendats -. Fou realment així?

En el gràfic 4-2 s'han representat el total de quarteres

rebudes pel Capítol de Lleida - les calculades a partir dels preus dels arrendaments més les procedents dels termes no arrendats⁴⁰ -, així com les mitjanes mòbils de 13 anys amb l'any observat al final d'aquestes quarteres. S'observa un molt lleuger augment de les mitjanes mòbils durant els darrers anys del segle en relació al període anterior - llarg període caracteritzat per una relativa estabilitat -.

El gràfic de les mitjanes mòbils presenta diverses etapes: un període d'estabilitat entre 1744 a 1762, segueix una fase d'ascens important fins 1773, any en què comença una etapa d'estabilitat, que només és lleugerament superada en els darrers anys del segle. El procés de colonització en els termes despoblats del Capítol explica aquest moment final. Caldrà esperar al segle XIX per detectar la crisi de la renda feudal.

Els arrendaments de drets del Capítol: tendències comarcals

Les Garrigues

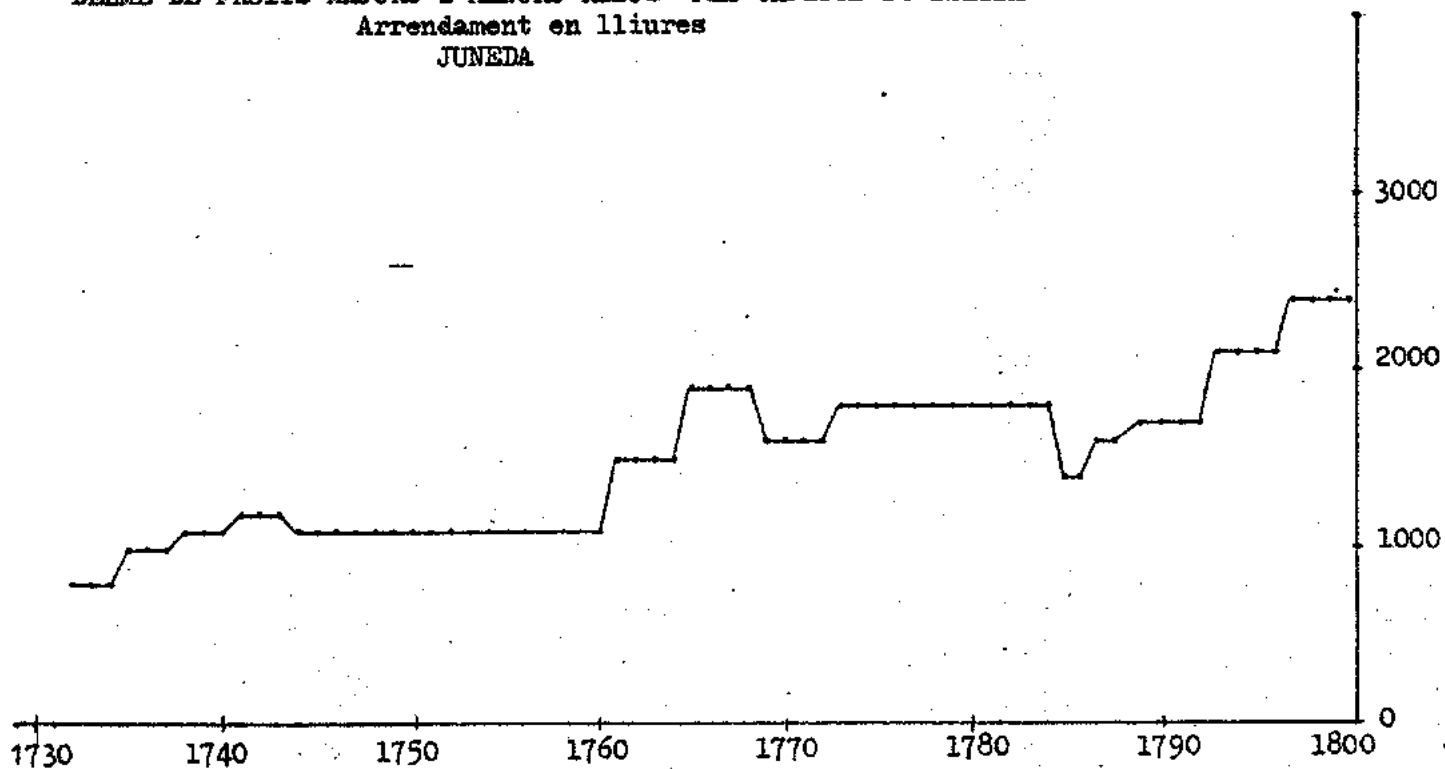
El moviment de llarga durada dels quatre arrendaments referents a les Garrigues - Juneda, "Garrigues" que inclou entre d'altres Granyena i Juncosa, les Borges i Castellots part reial i Torregrossa - és de creixement, però en destaquen dues situacions ben diferenciades.- quadre 4-11 i gràfics 4-3 a 4-6-.

El creixement dels preus dels arrendaments de les "Garrigues" i de les Borges i Castellots part reial supera el dels preus del blat a Lleida en el període considerat. El preu de l'arrendament de les "Garrigues" multiplicà el seu valor entre 1732-39 i 1790-99 per 3.76 i el de Borges i Castellots part reial ho féu per 4.36. Les dades d'aquest darrer, des de 1785, de fet corresponen als diners, nets de despeses, procedents de la col·lecta directa dels delmes de fruits majors i menors. La utilització d'aquests valors de la col·lecta significà una sobrevaloració del que s'hagués pagat al Capítol si s'hagués arrendat, però no de tal manera com per fer desmerèixer el resultat obtingut:⁴¹ creixement de les rendes senyoriales per damunt dels preus del blat.

Els arrendaments de Juneda i Torregrossa, si bé es dupliquen durant el període considerat, tenen un creixement inferior

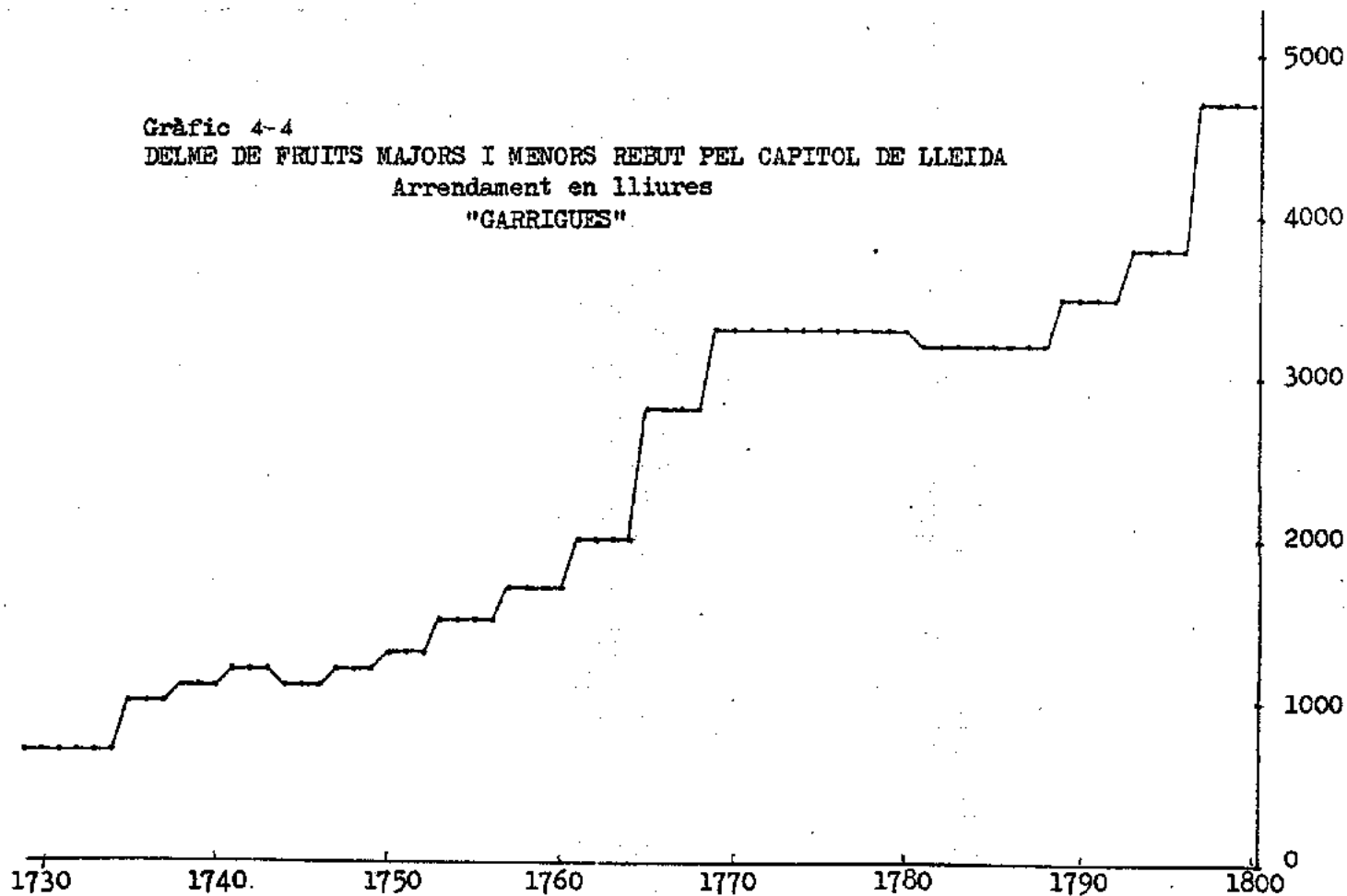
Gràfic 4-3

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA
Arrendament en lliures
JUNEDA

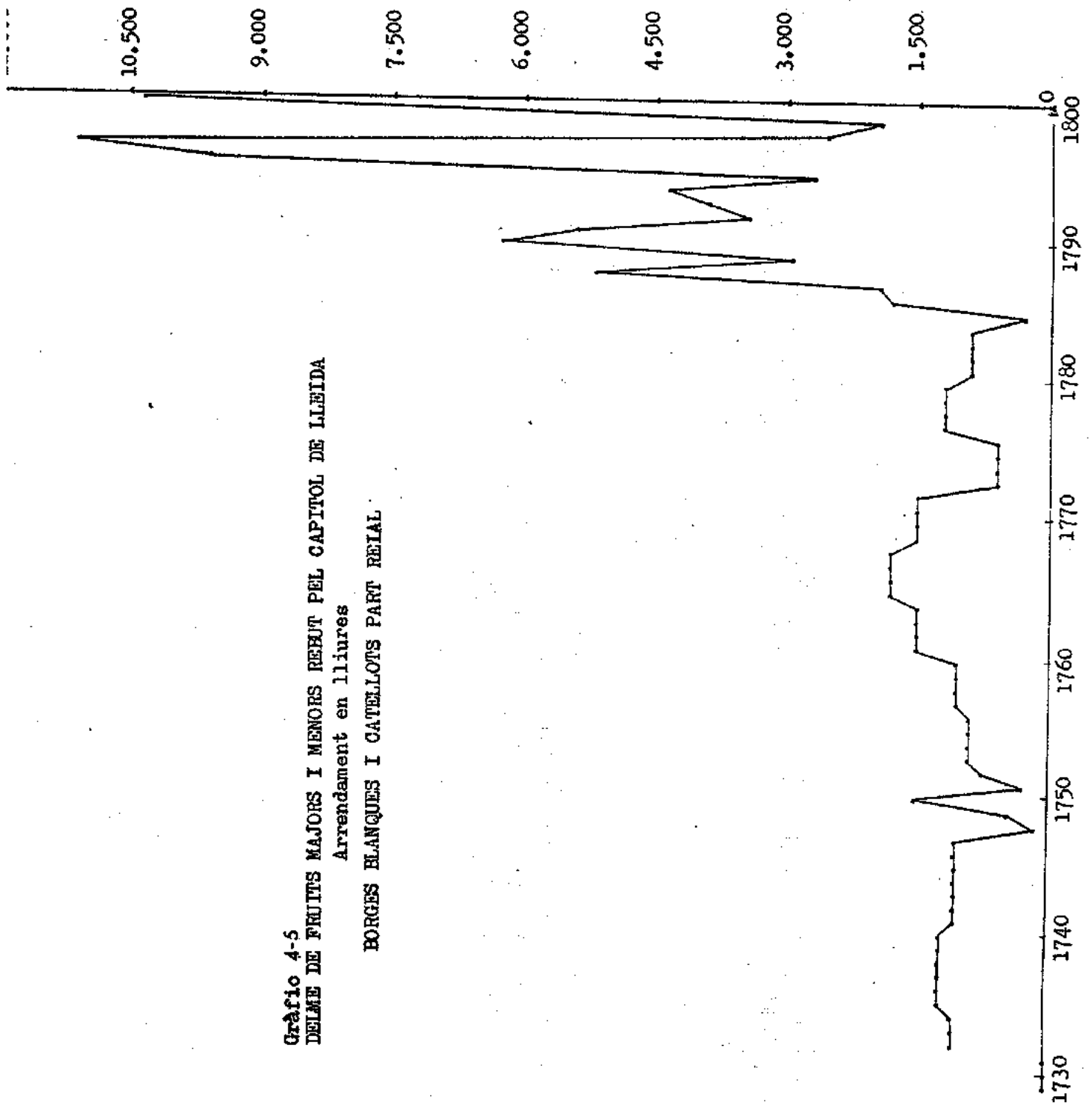

Gràfic 4-4

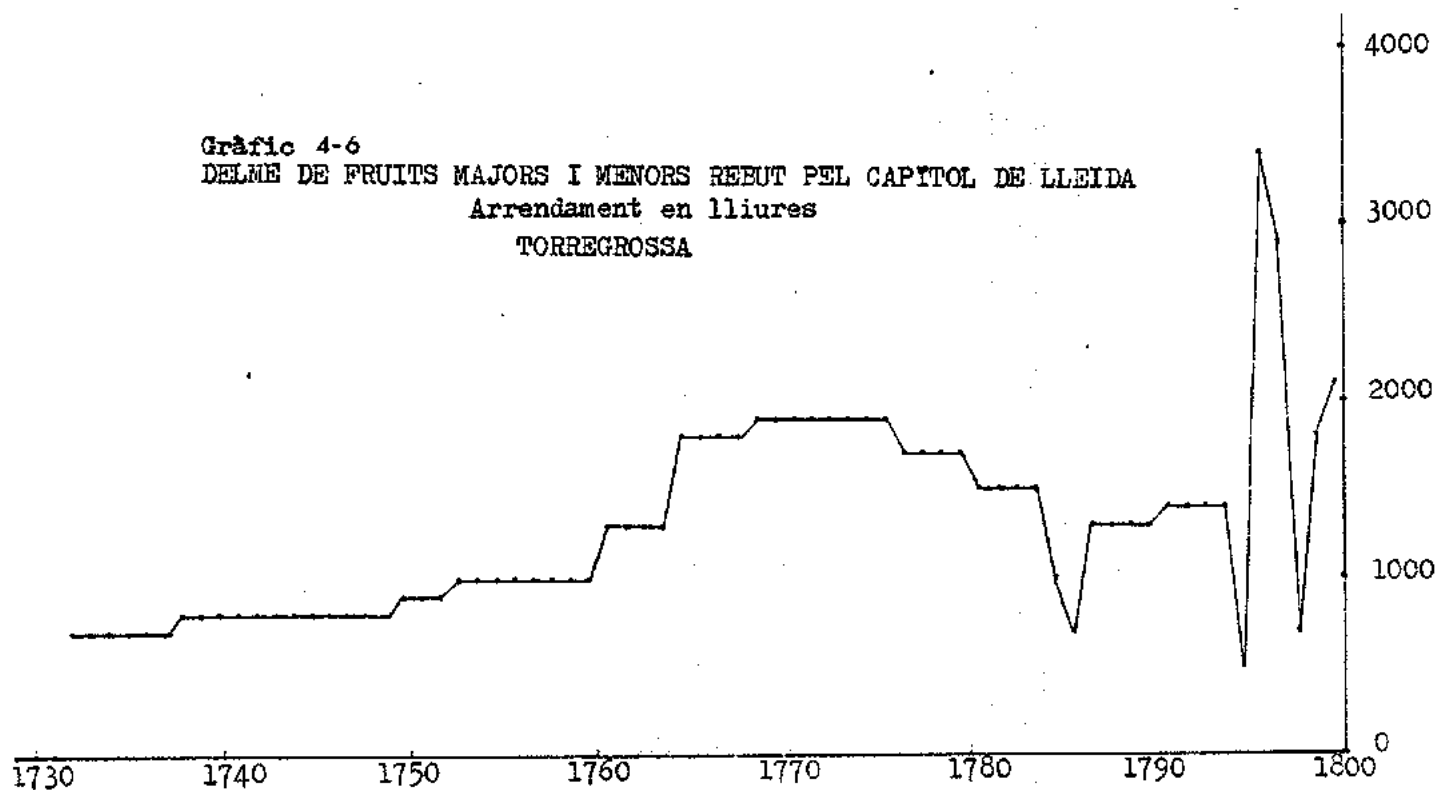
DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA
Arrendament en lliures
"GARRIGUES"

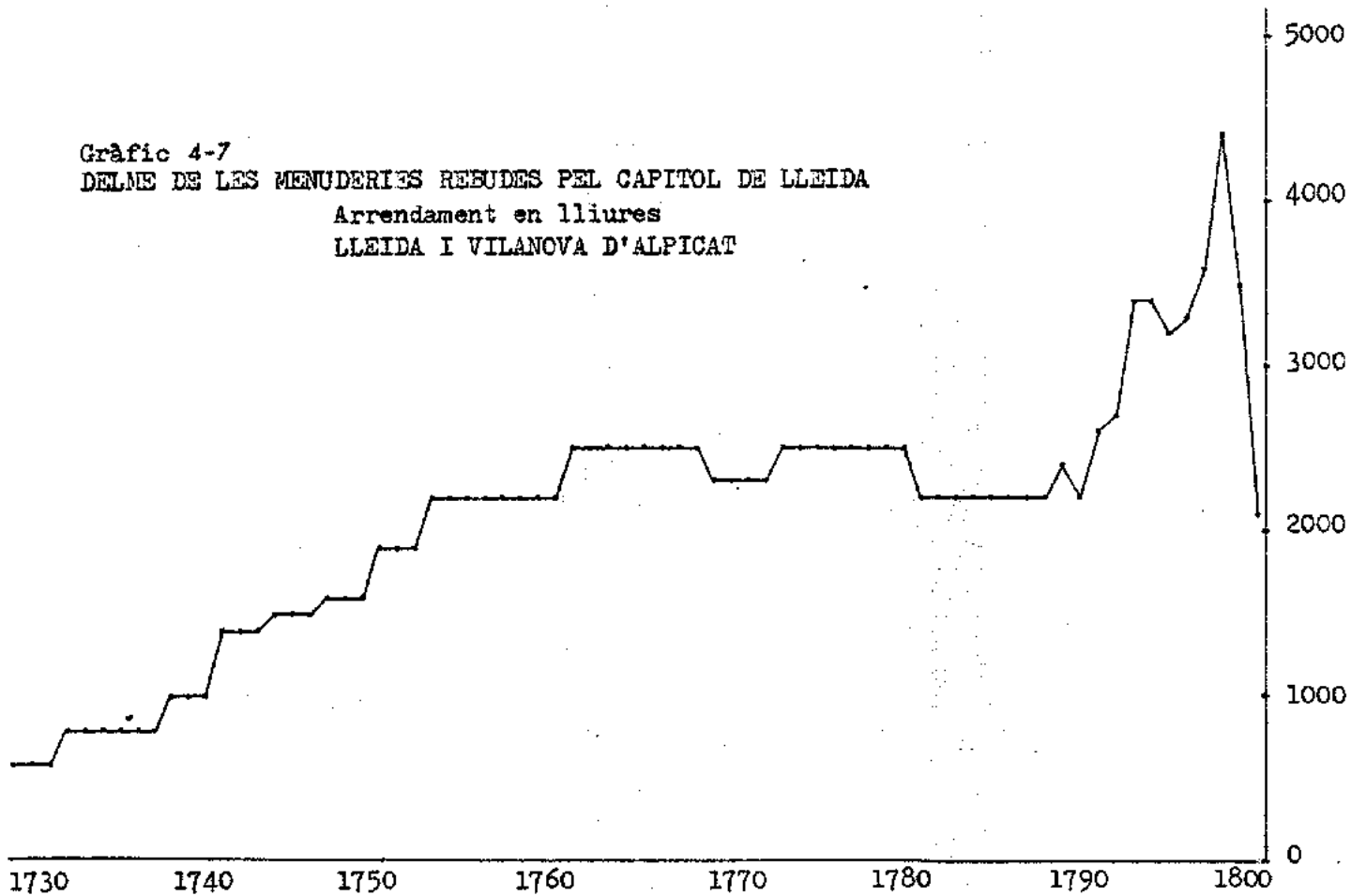
Gràfic 4-5
 DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REHUT PEL CAPITOL DE LLEIDA
 Arrendament en lliures
 BORGES BLANQUES I CATELLOTS PART REIAL

Gràfic 4-6
 DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REEUT PEL CAPITOL DE LLEIDA
 Arrendament en lliures
 TORREGROSSA

Gràfic 4-7
 DELME DE LES MENUDERIES REBUDES PEL CAPITOL DE LLEIDA
 Arrendament en lliures
 LLEIDA I VILANOVA D'ALPICAT

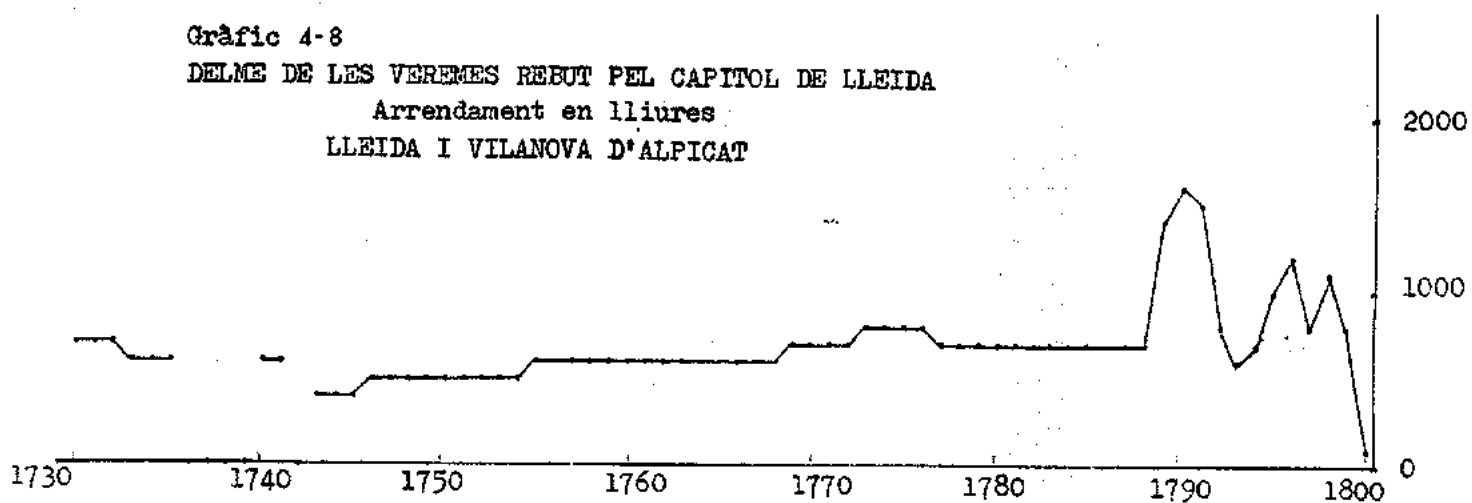

Gràfic 4-8

DELME DE LES VEREMES REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA

Arrendament en lliures

LLEIDA I VILANOVA D'ALPICAT

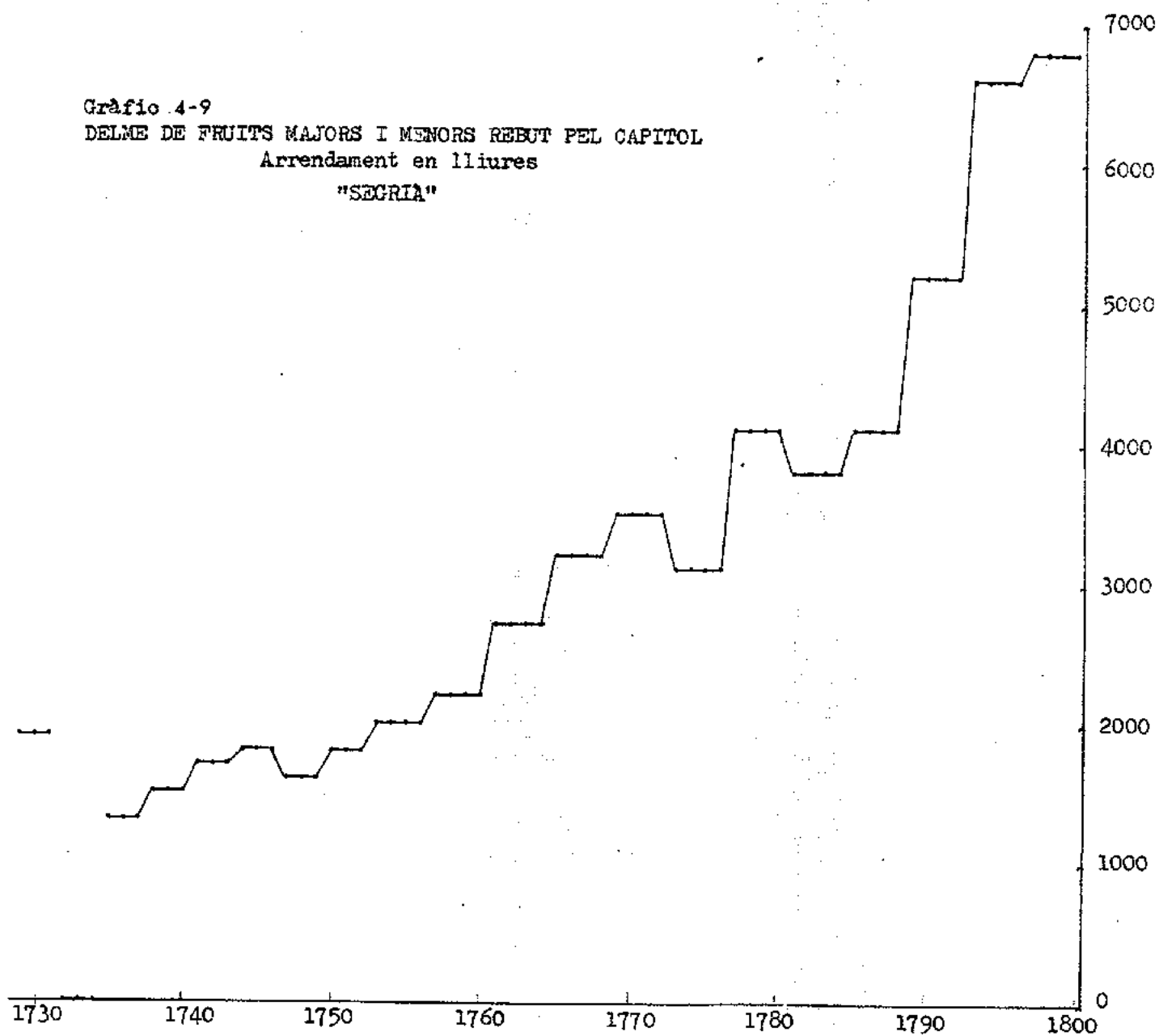

Gràfic 4-9

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL

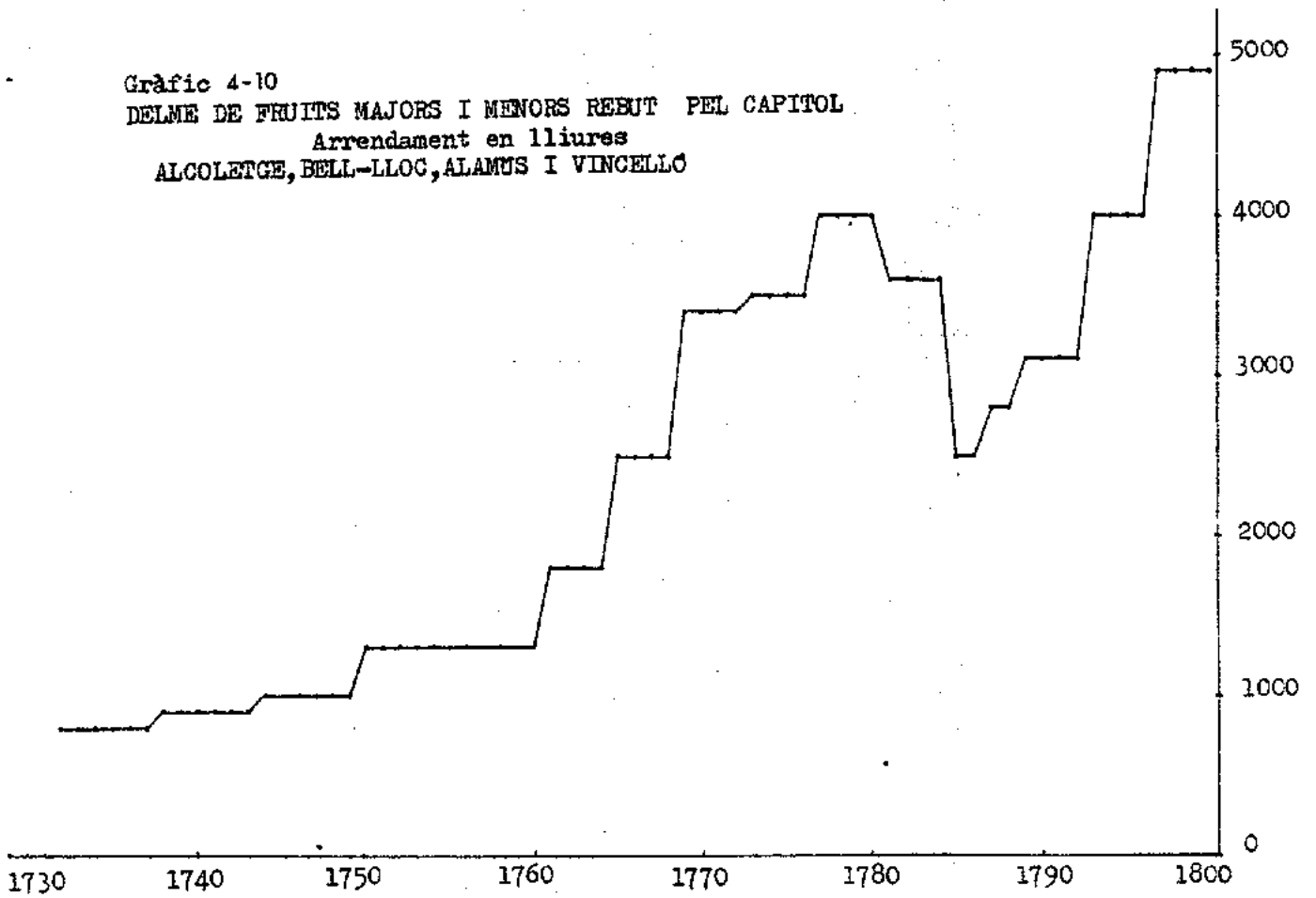
Arrendament en lliures

"SEGRIA"

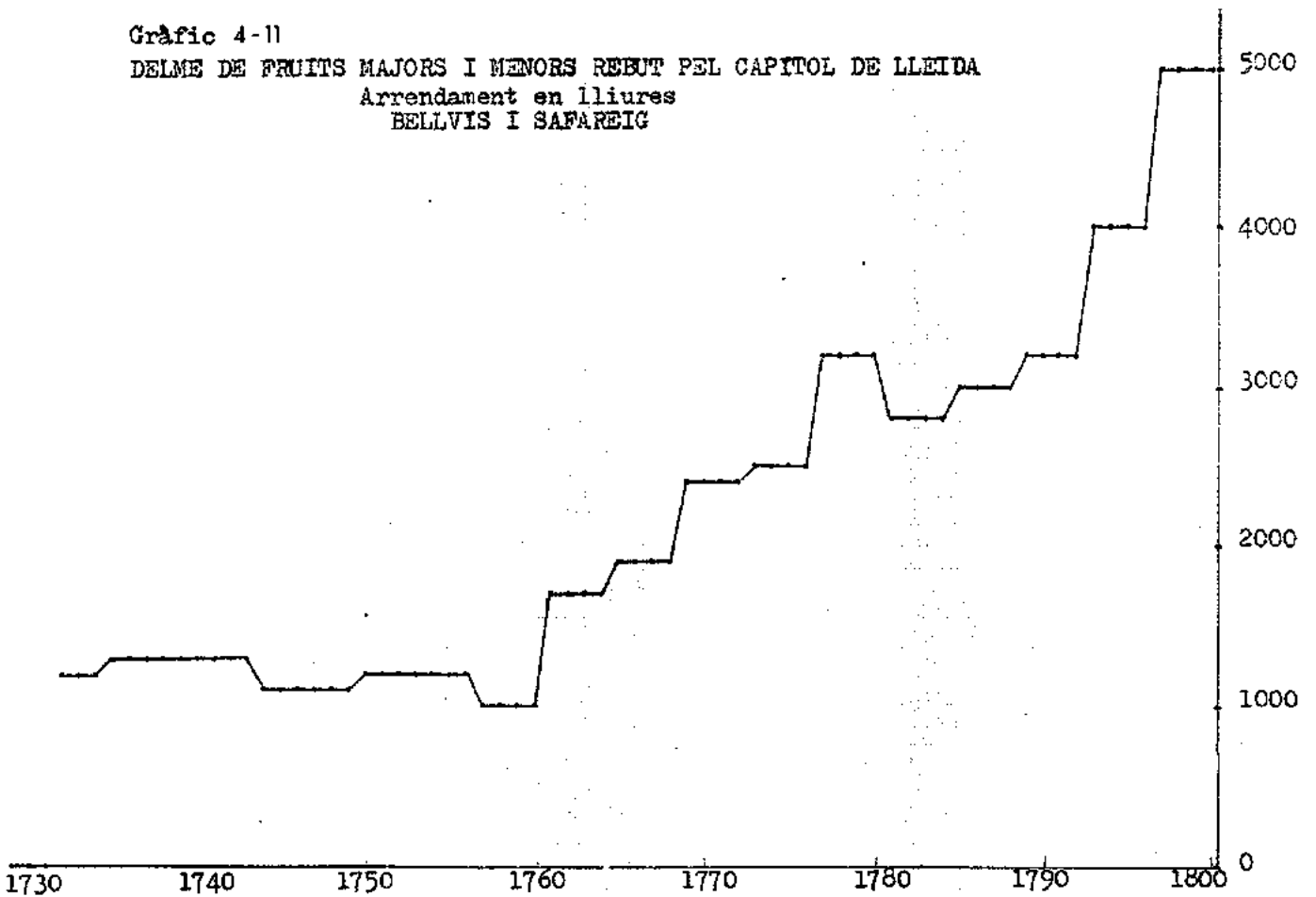
Gràfic 4-10

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL
 Arrendament en lliures
 ALCOLETGE, BELL-LLOC, ALAMUS I VINCELLO

Gràfic 4-11

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA
 Arrendament en lliures
 BELLVIS I SAFAREIG

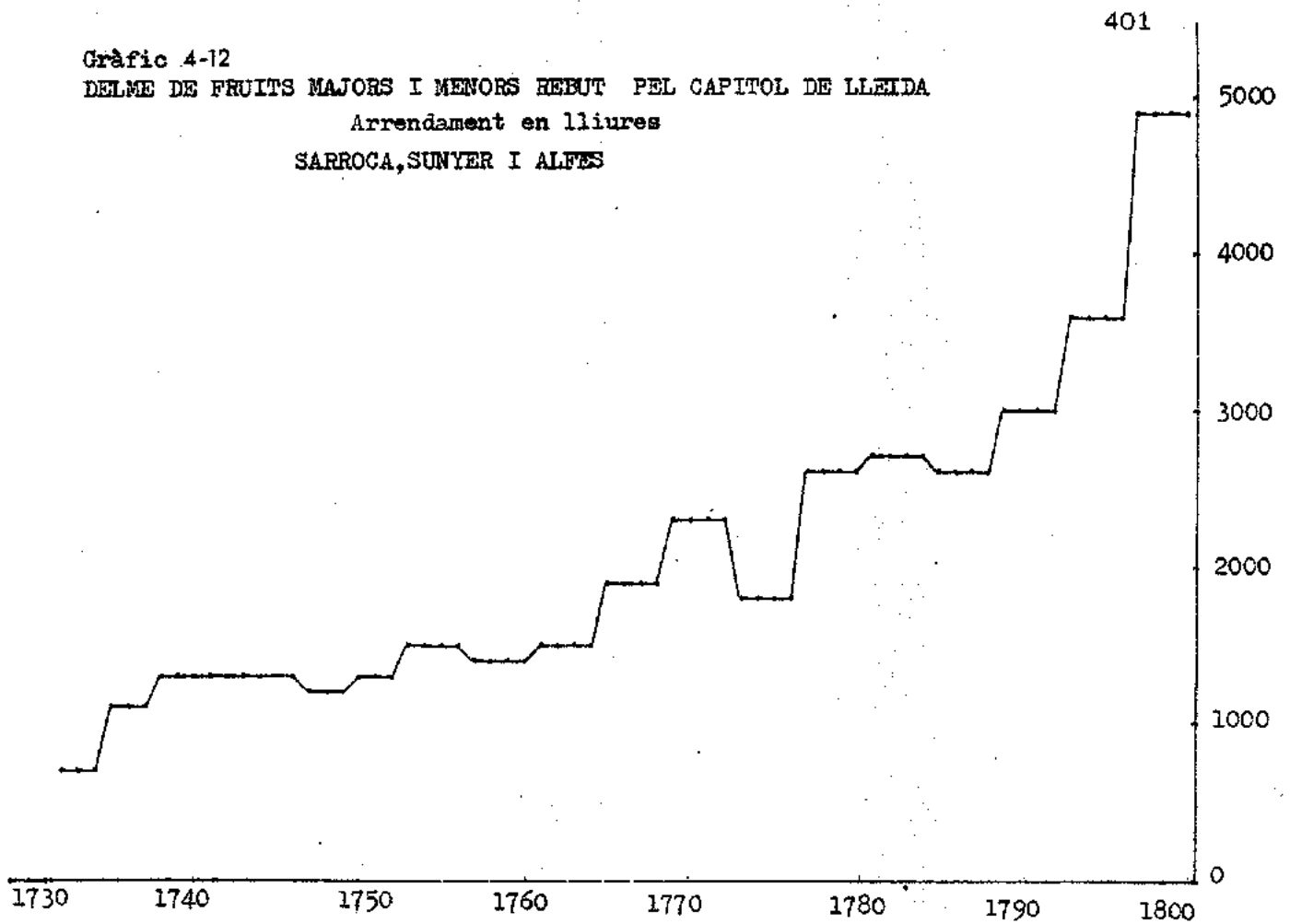

Gràfic 4-12

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA

Arrendament en lliures

SARROCA, SUNYER I ALFES

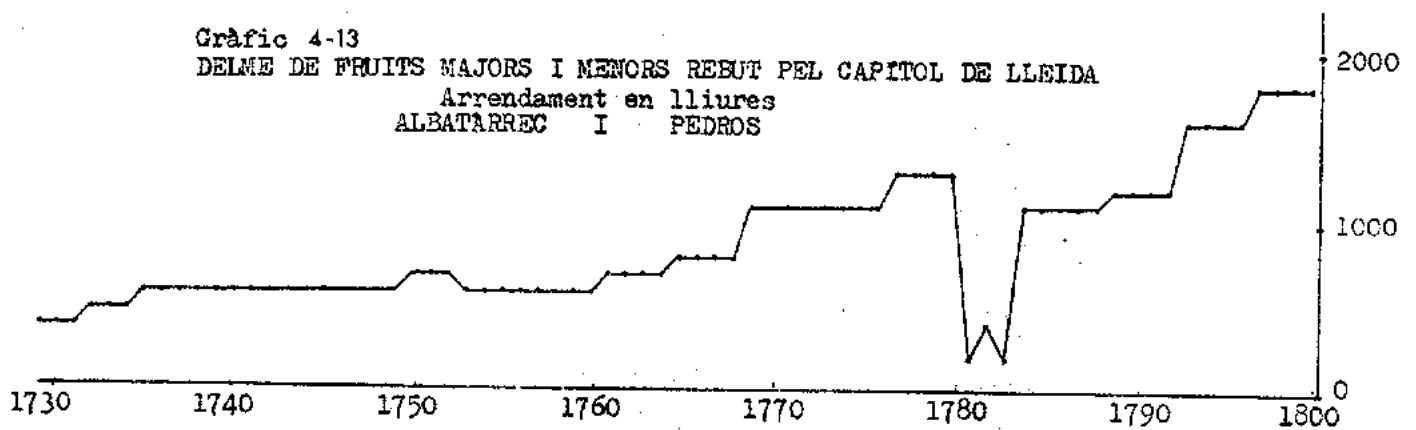

Gràfic 4-13

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA

Arrendament en lliures

ALBATARREC I PEDROS

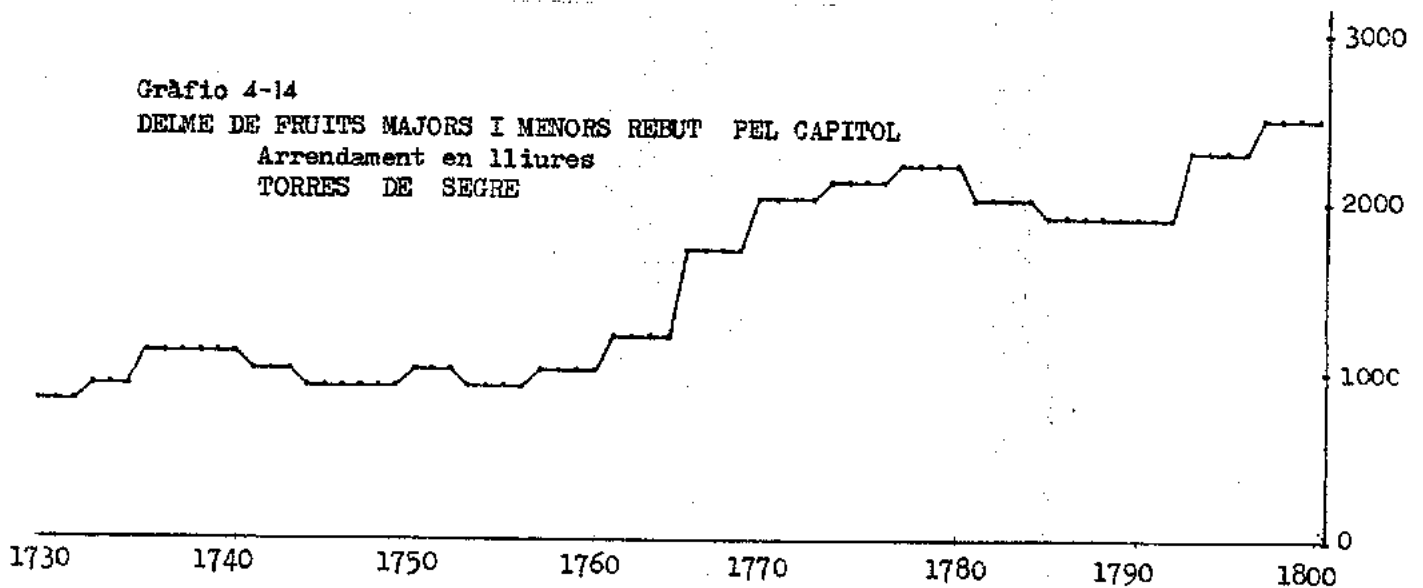

Gràfic 4-14

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL

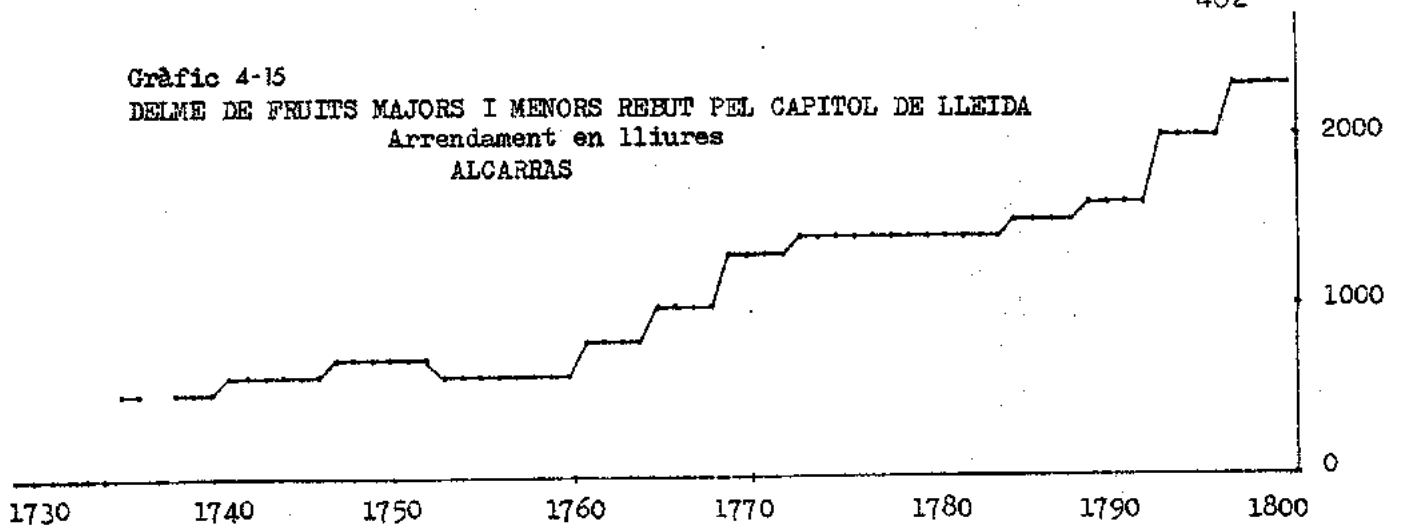
Arrendament en lliures

TORRES DE SEGRE

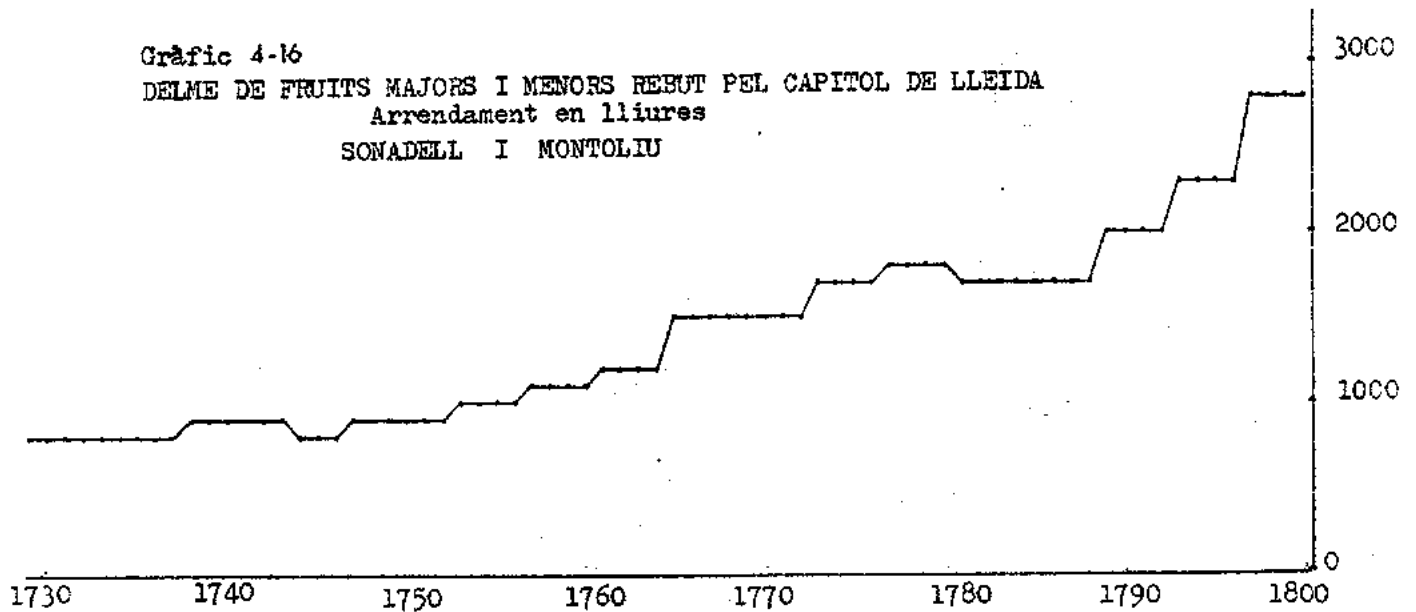
Gràfic 4-15

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA
Arrendament en lliures
ALCARRAS

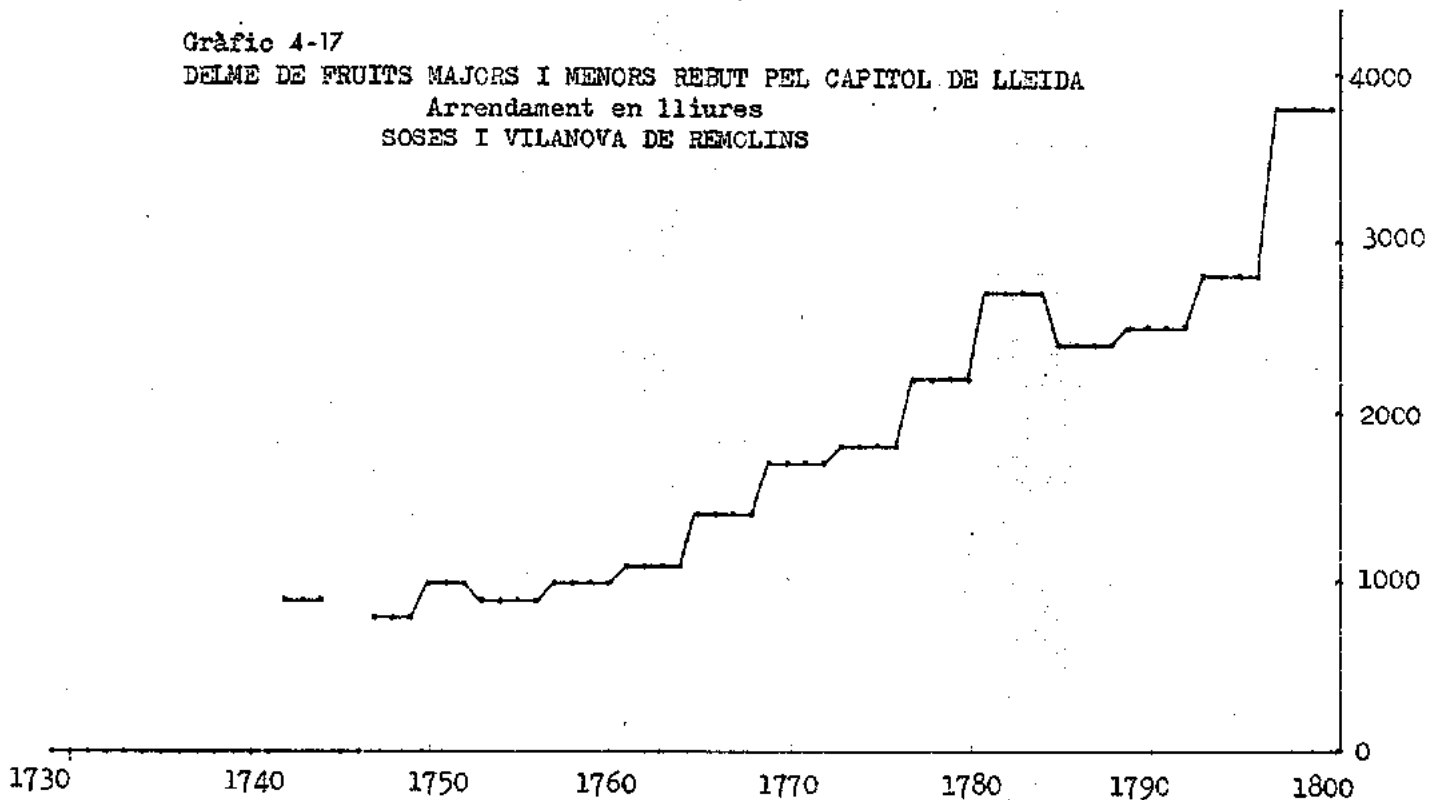
Gràfic 4-16

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA
Arrendament en lliures
SONADELL I MONTOLIU

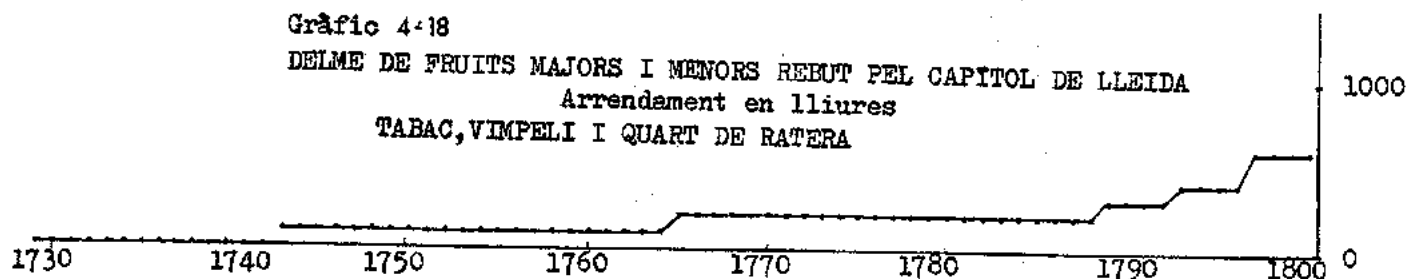
Gràfic 4-17

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA
Arrendament en lliures
SOSES I VILANOVA DE REMOLINS

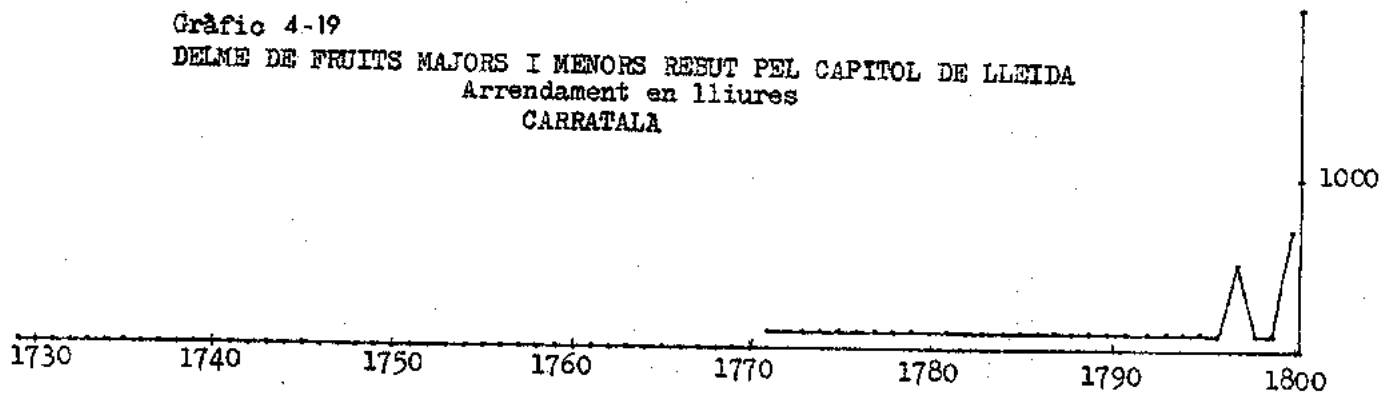
Gràfic 4-18

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA
Arrendament en lliures
TABAC, VIMPELI I QUART DE RATERA

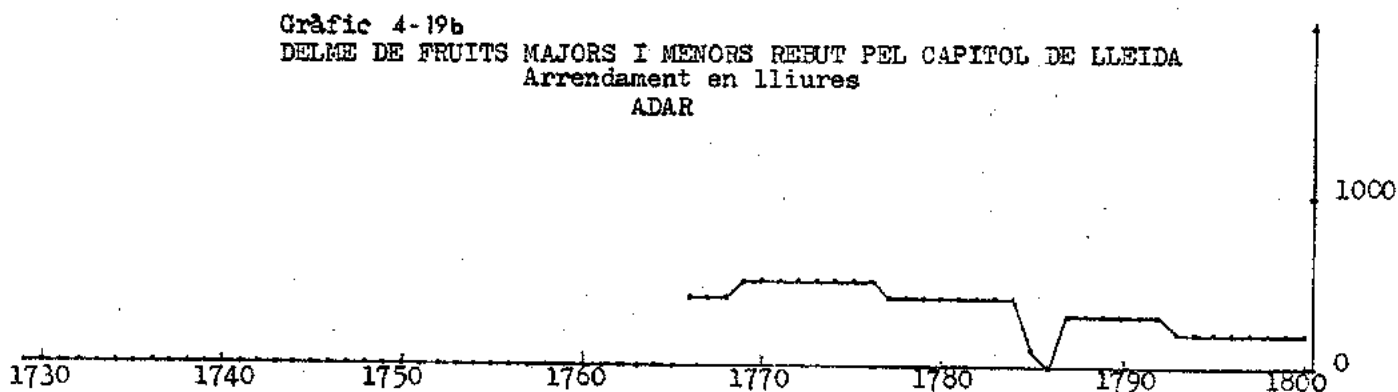
Gràfic 4-19

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA
Arrendament en lliures
CARRATALA

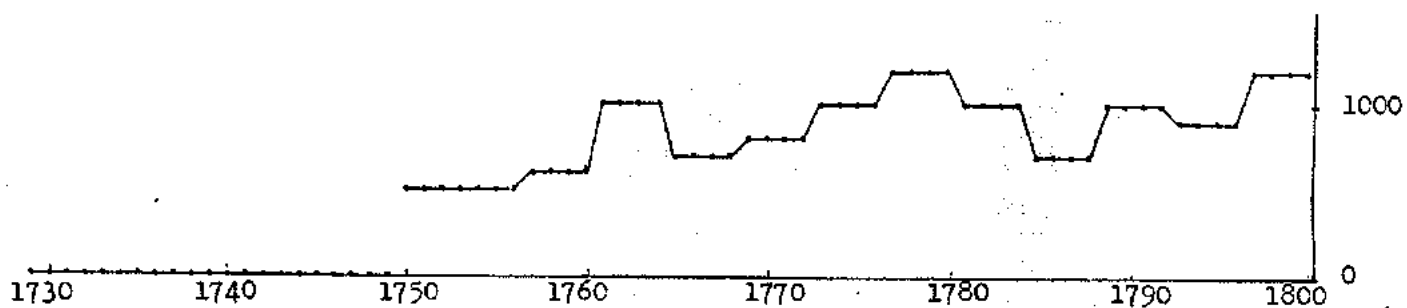
Gràfic 4-19b

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA
Arrendament en lliures
ADAR

Gràfic 4-20

DELME DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUT PEL CAPITOL DE LLEIDA
Arrendament en lliures
ALMENAR, ALFARRAS I TORRE DE SANTA MARIA

al dels preus. Pel que fa a Torregrossa, el preu de l'arrendament tingué un màxim en el decenni 1770-79, produint-se una reducció el decenni següent i una feble recuperació el darrer decenni, però sense arribar al valor del període 1770-79. El 1799 s'utilitzà la tropa per ajudar els col·lectors a recollir els delmes de Torregrossa, la qual cosa és un indicador del grau de frau i conflictivitat present a les Garrigues - més endavant s'estudiarà el conflicte del delme de les Borges, i cal tenir present el plet que durant tota la segona meitat del XVIII girà entorn del terme de Castellots part comtal, i que féu que no s'arrendés durant aquest conflicte, per la qual cosa s'ha exclòs del present estudi -. En tot cas, resta evident que pel que fa als arrendaments de Juneda i Torregrossa, les rendes senyorials es devaluaren al llarg del segle.

L'anàlisi dels preus reduïts a quarteres tradueix les tendències apuntades: Borges i "Garrigues" augmenten durant el XVIII, mentre Juneda i Torregrossa minven. Aquests dos darrers arrendaments - que seguien un comportament normal que feia imprevisible la reducció - comencen a reduir-se a partir del decenni dels vuitanta, mentre les Borges té un ritme ascendent però solcat d'altibaixos, de ben segur relacionats amb el conflicte del delme que obligà a col·lectar, a causa dels fraus, el delme en determinats moments - 1748-52 i a partir de 1785 -, però el balanç fou positiu a llarg termini.

El cas de l'arrendament de les "Garrigues" és de creixement des de 1760-69 fins la dècada següent, en què s'assoleix el màxim, tot reduint-se en els períodes següents. Aquest esgotament, excepció feta de les Borges, els darrers dos decennis dels set-cents, deu tenir relació amb les dificultats que es produïren en aquests decennis, en una zona de secà com les Garrigues.

Els gràfics de les "Garrigues" i Juneda segueixen unes etapes semblants a la tendència general, encara que Juneda té una menor empenta a la fi de segle. Pel que fa a Torregrossa i les Borges, els gràfics tradueixen una situació conflictiva en alguns moments del segle. La reducció a les Borges en el període 1773-85 està relacionada amb les dificultats dels arrendataris a cobrar els drets del Capítol. Deixant de banda aquest

subperíode 1773-85, el gràfic de les Borges s'ajusta a les tres etapes descrites en parlar de la tendència general. El gràfic de Torregrossa, si bé es desenvolupa segons l'explicació de la tendència general pel que fa a la primera i segona etapa, experimenta una reducció a la fi de segle, disminució que alguna relació degué tenir amb la pugna entre els veïns i el Capítol.

El Segrià

Els arrendaments del Capítol pel que fa al Segrià denoten un creixement en general molt important. Els arrendaments de les menuderies de l'horta i terme de Lleida i dels delmes de fruits majors i menors del "Segrià" - Torreserona, Torrefarrera, Roselló, Benavent de Lleida, Vilanova del Segrià i Malpartit -, d'Alcoletge, Bell-lloc, Alamus i Vincello, de Bellvis i Safareig, de Sarroca, Alfés i Sunyer, d'Alcarràs, de Soses i Vilanova de Remolins, i de Tabac, Vimpeli i Ratera experimenten un creixement superior o molt superior al del creixement dels preus del blat a Lleida. Els preus dels arrendaments expressats en quarteres augmenten en cadascun d'aquests casos durant el segle XVIII. Vegeu el quadre 4-12 i els gràfics 4-7 a 4-20.

Els arrendaments d'Albatàrrec, Pedrós i Vimfaró i de Sonadell i Montoliu experimentaren un augment molt pròxim al dels preus del blat. Cal explicitar els casos de Torres de Segre, que només duplicà el preu, i el de les veremes de Lleida, que només augmentà un 59 %. Adar minva el seu preu i en els casos d'Almeñar i Carratalà disposem de poques dades per veure la trajectòria global, car durant llargs períodes no s'arrendaven.

El preu dels arrendaments de les zones més dinàmiques puja des de 1732-39 fins la dècada dels anys setanta, en què es produeix l'inici d'un període d'estabilitat, per acabar experimentant un fort creixement al darrer decenni del segle. Els gràfics d'aquests arrendaments que es comenten tradueixen amb claredat aquestes etapes: fins la dècada dels seixanta es percep una estabilitat o moderades variacions. A partir dels seixanta es produeix un augment, per estabilitzar-se - amb les degudes matitzacions - a les dècades dels setanta i vuitanta, i efectuar una darrera expansió al darrer decenni del segle XVIII.

Si a aquestes dades s'afegeix el fort creixement de la pro-

ducció als termes despoblats del Capítol que s'han estudiat en la segona part d'aquest treball, resta evident que, de manera molt general, les rendes senyoriales - arrendades o no - experimentaren un fort creixement durant el segle XVIII com a fruit del procés d'expansió agrària desenvolupat durant tot el segle XVIII, i especialment a la segona meitat. L'anàlisi dels preus dels arrendaments de l'ample grup més dinàmic expressats en quarteres prova, clarament, com és a la segona meitat del segle quan els arrendaments adquireixen valors màxims, i no és infreqüent que a les dues dècades finals del segle hi hagi arrendaments que no perden vitalitat, malgrat les circumstàncies econòmiques adverses: això és així als arrendaments del "Segrià", de Sarroca, Sunyer i Alfés, de Soses i Vilanova de Remolins, i de Tabac, Vimpeli i Ràtera.

Les rendes senyoriales al darrer terç del set-cents

Ha estat provat per diversos autors, i s'ha confirmat en aquest estudi, que les rendes senyoriales arrendades experimentaren un creixement molt vigorós durant el set-cents, ultrapassant el creixement dels preus del blat. Jaume Torras^{41b}, sense qüestionar aquest fet, ha estudiat la tendència de l'ingrés senyorial al darrer terç del segle XVIII. El seu treball ha estat centrat en la casa Medinaceli a Catalunya, que controlava una sisena part de l'ingrés senyorial català i era el major senyor laic del Principat. Els resultats que presenta assenyalen que, entre 1772-75 i 1798-1801, mentre l'ingrés senyorial augmentà tan sols un 58 %, els preus ho feren en un percentatge major, el 71 %. Les causes d'aquesta davallada real de la renda senyorial les explica en funció de les dificultats existents en el món rural entre 1780 i 1790, ja explicades per Vilar: l'estancament de la producció i la circulació de productes agrícoles immobilitzà els components més dinàmics de l'ingrés senyorial.

Torras afirma que quan la renda senyorial té un caràcter clar d'extracció extraeconòmica, i per tant apareix dissociada de la renda de la terra, es produeix una reducció al darrer terç en els termes explicats més amunt. A la qüestió de si començà al darrer terç del XVIII la crisi de les rendes senyoriales, Torras

escriu: "lo que de todos modos parece claro es que por entonces la renta señorial se adaptaba con dificultad a las variaciones de una coyuntura que ya no reflejaba solamente las fluctuaciones de las grandes cosechas, sino también, cada vez más, las tensiones de un proceso de desarrollo que se asentaba sobre las relaciones sociales de tipo radicalmente distinto".⁴²

Els arrendaments del Capítol de Lleida es refereixen, bàsicament, al delme de fruits majors i menors, la qual cosa pot significar que al darrer terç del XVIII no es produeixi la davallada real apuntada per Torras respecte dels de la casa de Medina-celi. La forta dinàmica dels arrendaments observada més amunt, que tradueix una expansió agrícola, o com a mínim un manteniment d'uns nivells de producció no gens negligibles, a les darreres dècades del XVIII, explicaria aquesta vitalitat, que s'estudiarà tot seguit - quadre 4-13 -.

A fi de realitzar una comparació amb les dades de Torras, s'han pres els arrendaments que més s'apropin cronològicament als períodes utilitzats per aquest autor. Els preus del blat a l'Almodi de Lleida han passat d'un índex 100 en el període 1773-76 a un de 144.24 en l'arrendament de 1797-1800^{42b}. Deu arrendaments, d'un total de divuit, superen el creixement dels preus del blat - alguns de forma extraordinària -, dos - Alcoletge i "Garrigues" - es poden considerar semblants quant al creixement de llur preu en relació al dels preus del blat, i només sis tenen un creixement inferior al dels preus - trobant-ne dos que disminueixen el seu valor absolut des de 1773-76 fins l'arrendament final del segle -.

De les 57.618 lliures, valor total de tots els arrendaments del període 1797-1800, un 61.58 % corresponen als arrendaments que augmentaren més que els preus, la qual cosa posa en evidència que, a les zones d'expansió agrícola, el darrer terç del XVIII significà una època d'augment de la renda senyorial real.

Com s'ha vist en estudiar les rendes globals del Capítol en quarteres, el darrer terç del set-cents és de creixement, però moderat⁴³.

Quadre 4-13

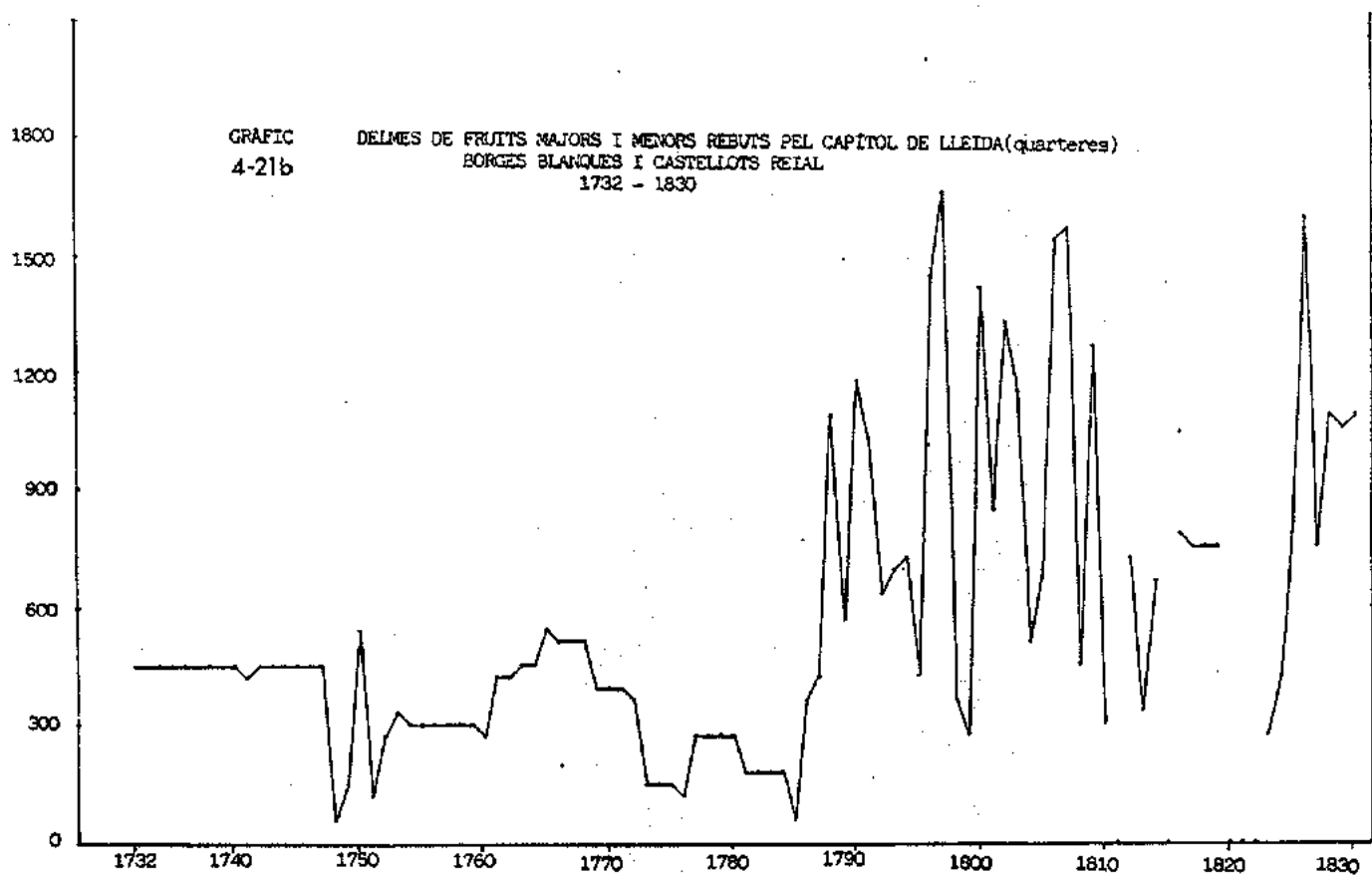
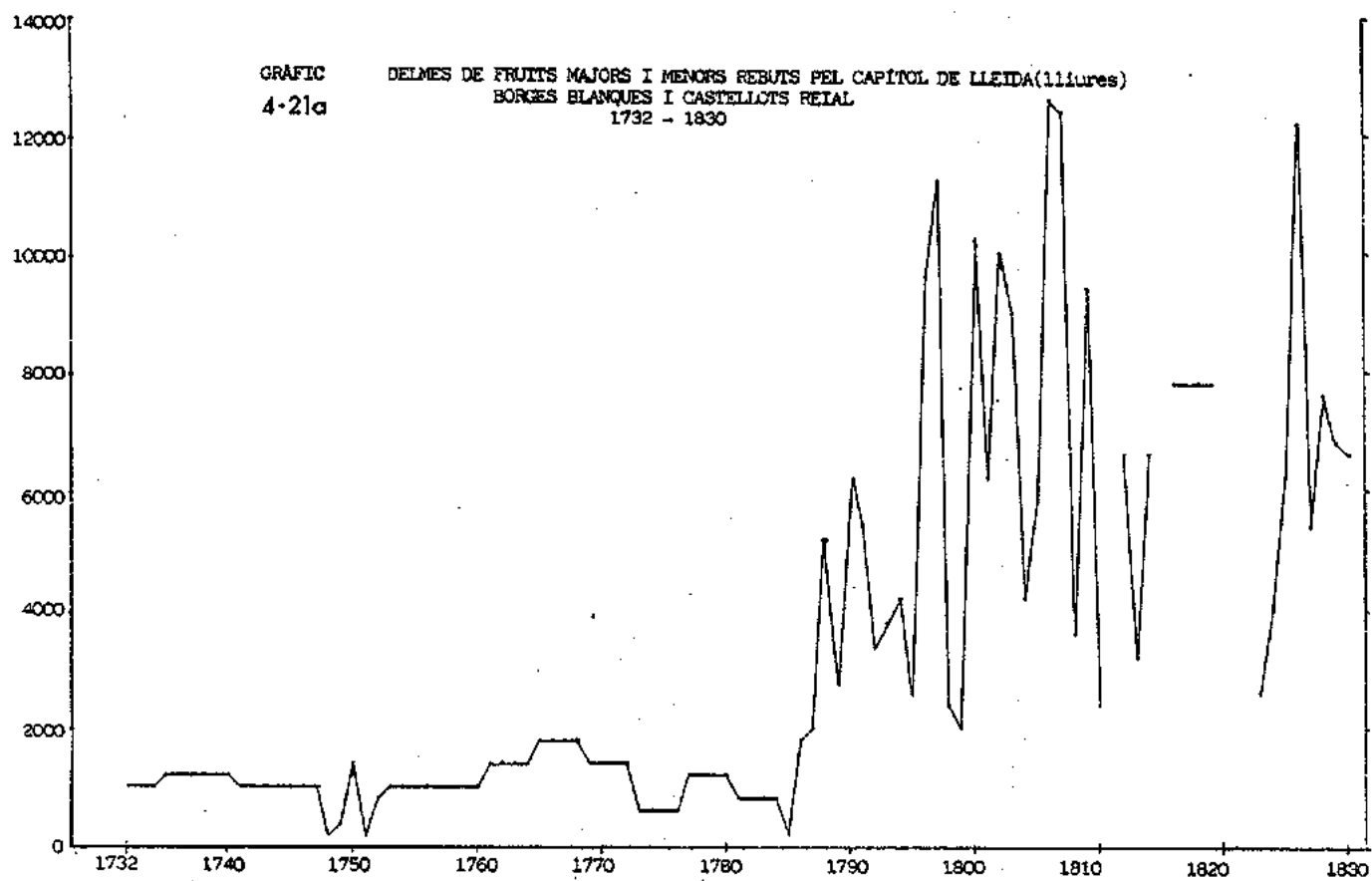
Variació dels preus dels arrendaments del Capítol de Lleida al darrer terç del segle XVIII. Índex 1773-76 = 100

Arrendament*	1773-76		1797-1800	
	Mitjana anual (lliures)	Índex	Mitjana anual (lliures)	Índex
Juneda	1885	100	2414	128.06
Sarroca	1875	100	4931	262.98
Alcoletge	3500	100	4956	141.60
Sonadell	1750	100	2887	164.97
Garrigues	3350	100	4713	140.68
Segrià	3110	100	6861	220.61
Torres de Segre	2150	100	2500	116.27
Alcarràs	1450	100	2362	162.89
Soses	1875	100	3887	207.30
Bellví	2550	100	5069	198.78
Almenar	1050	100	1225	116.66
Tabac	212	100	657	309.90
Albatàrrec	1175	100	1875	159.57
Torregrossa	1925	100	1909	99.16
Borges Blanques	675	100	6564	972.44
Menuderies Lleida	2588	100	3415	131.95
Veremes Lleida	811	100	729.5	89.95
Adar	575	100	275	47.82
Carratalà	100	100	389	389
Preus del blat a Lleida		100		144.24

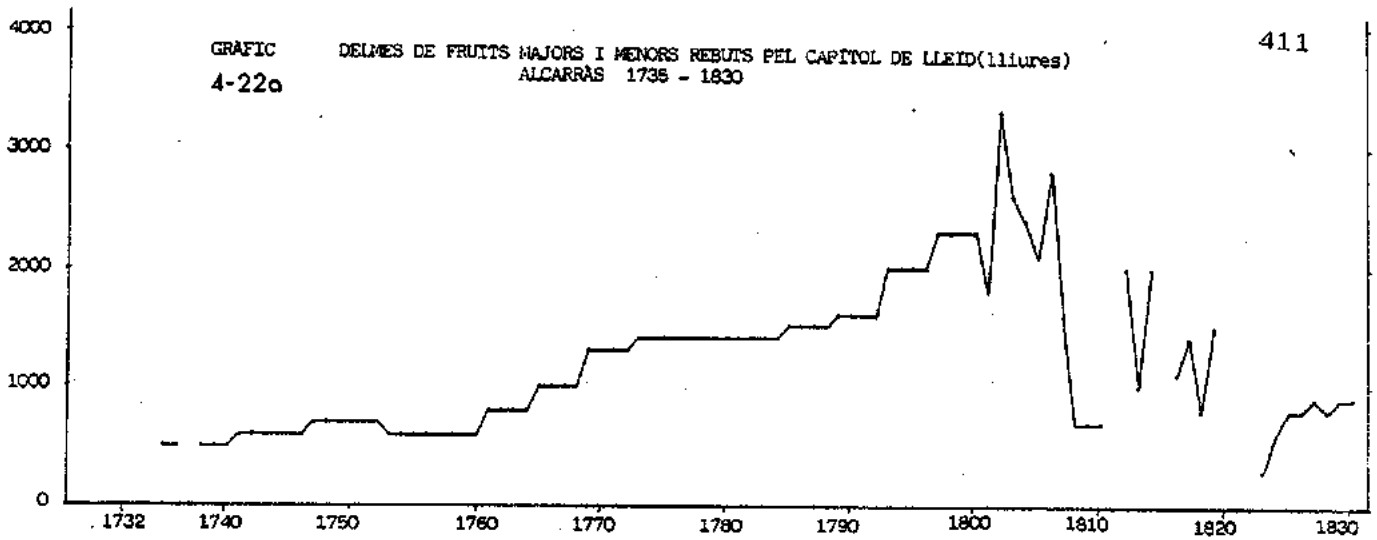
* quan l'arrendament inclou diversos pobles, s'ha posat el nom del primer poble que consta als "Llibres d'Exàmens".

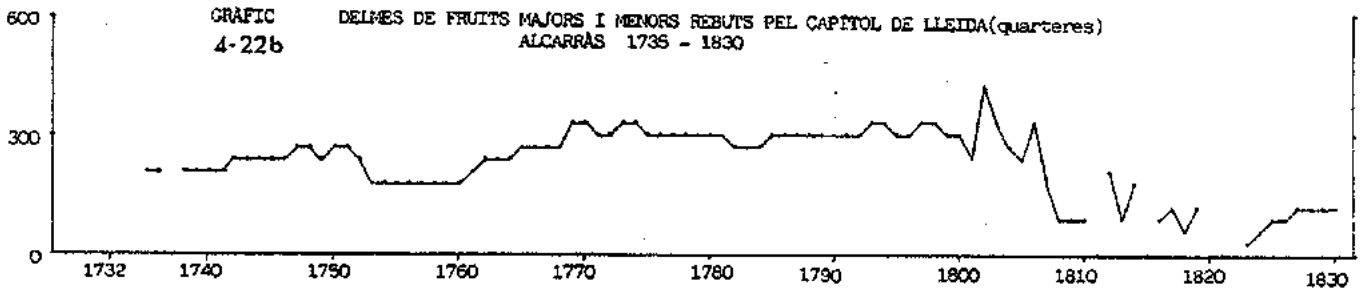
Per tal de precisar quan comença la renda senyorial a entrar en crisi de forma ja irreversible, s'han elaborat tres gràfics que representen l'evolució de la renda real rebuda pel Capítol de Lleida entre 1732 i 1830. Es una mostra reduïda, però donat que es refereix a zones clarament expansives, és molt representativa de la situació de les terres de Lleida. Durant el primer terç del segle XIX no s'arrendaren, sovint, aquests drets, i es col·lectaren. En tot cas, hem mantingut les agrupacions que es feien quan s'arrendaven. Les tres sèries representades corresponen al delme de fruits majors i menors de les Borges Blanques d'Urgell i terme de Castellots part reial; al terme d'Alcarràs i al conjunt de pobles que quan s'arrendaven s'agrupaven amb el nom de "Segrià" (Torre-serona, Torrefarrera, Rosselló, Benavent de Segrià, Vilanova de Segrià i Malpartit). La crisi de la renda real es produeix en el tombant de les dècades dels anys deu i vint del segle dinovè -vegeu gràfics 4-21 a 4-23 -44

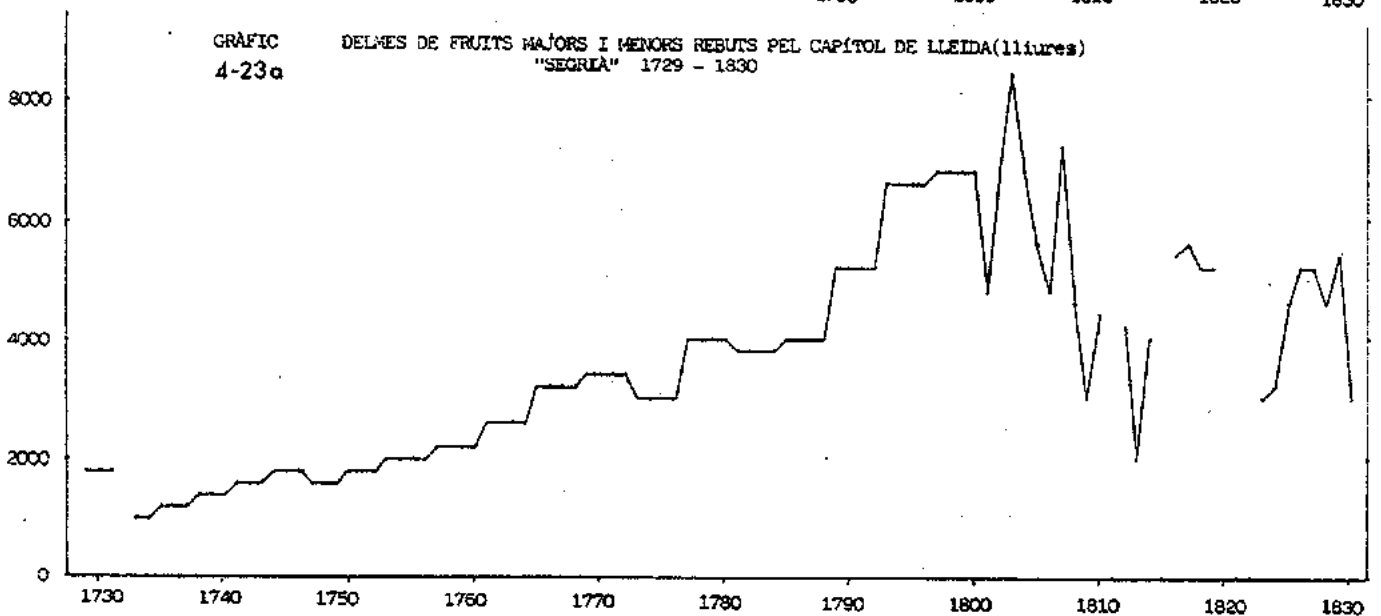
GRÀFIC 4-22a DELMES DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUTS PEL CAPÍTOL DE LLEIDA(lliures) ALCARRÀS 1735 - 1830

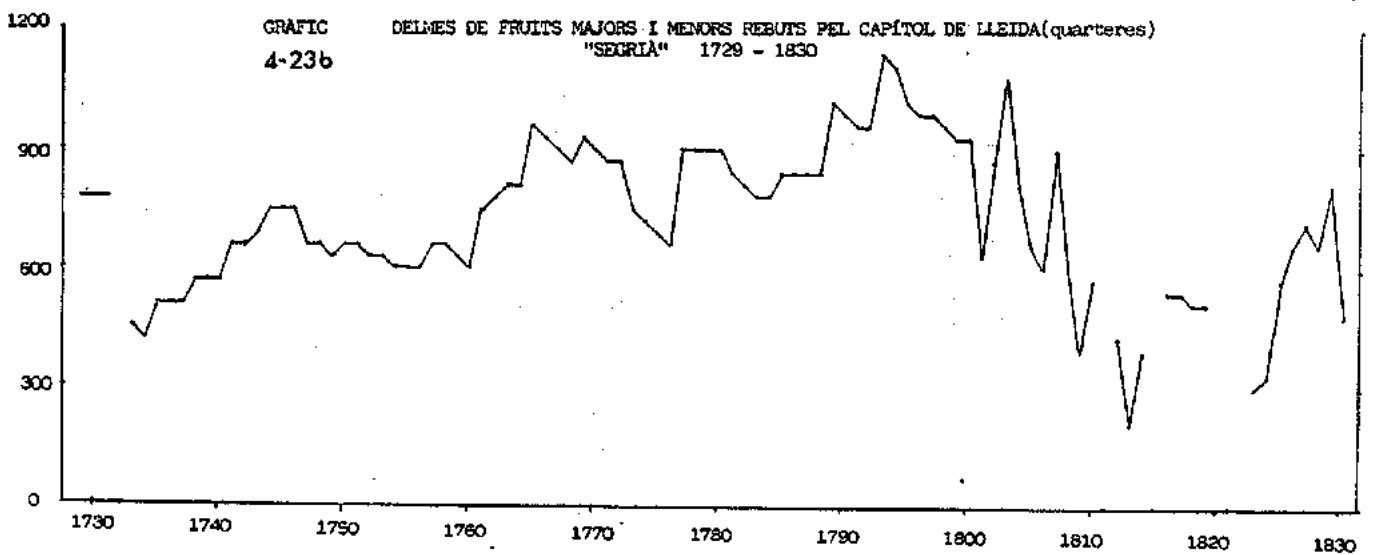
GRÀFIC 4-22b DELMES DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUTS PEL CAPÍTOL DE LLEIDA(quarteres) ALCARRÀS 1735 - 1830

GRÀFIC 4-23a DELMES DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUTS PEL CAPÍTOL DE LLEIDA(lliures) "SEGRIÀ" 1729 - 1830

GRÀFIC 4-23b DELMES DE FRUITS MAJORS I MENORS REBUTS PEL CAPÍTOL DE LLEIDA(quarteres) "SEGRIÀ" 1729 - 1830

EL DESENVOLUPAMENT D'UNA BURGESIA COMERCIAL

Les rendes senyorials de les terres de Lleida experimenten un fort creixement durant el set-cents, creixement lligat al procés d'expansió agrària ja estudiat. Si a partir dels anys trenta s'arrenden els drets senyorials del Capítol de Lleida, el qual rebia aquests drets d'un ampli conjunt de pobles, principalment del Segrià, és lògic plantejar la qüestió del desenvolupament de la burgesia comercial, la qual obtenia uns beneficis de la venda dels excedents que s'extreuen a través del règim senyorial. Dis-sortadament, desconeixem la magnitud d'aquests beneficis, car no-més coneixem els ingressos obtinguts pels senyors. Però és possible de mostrar que, efectivament, els beneficis de la burgesia comercial permeteren la consolidació d'aquest grup social, el qual dirigí les seves activitats cap a activitats relacionades amb l'agricultura - arrendament de drets senyorials, de molins, compra de terra, venda de cereals i de bestiar, etc. -.

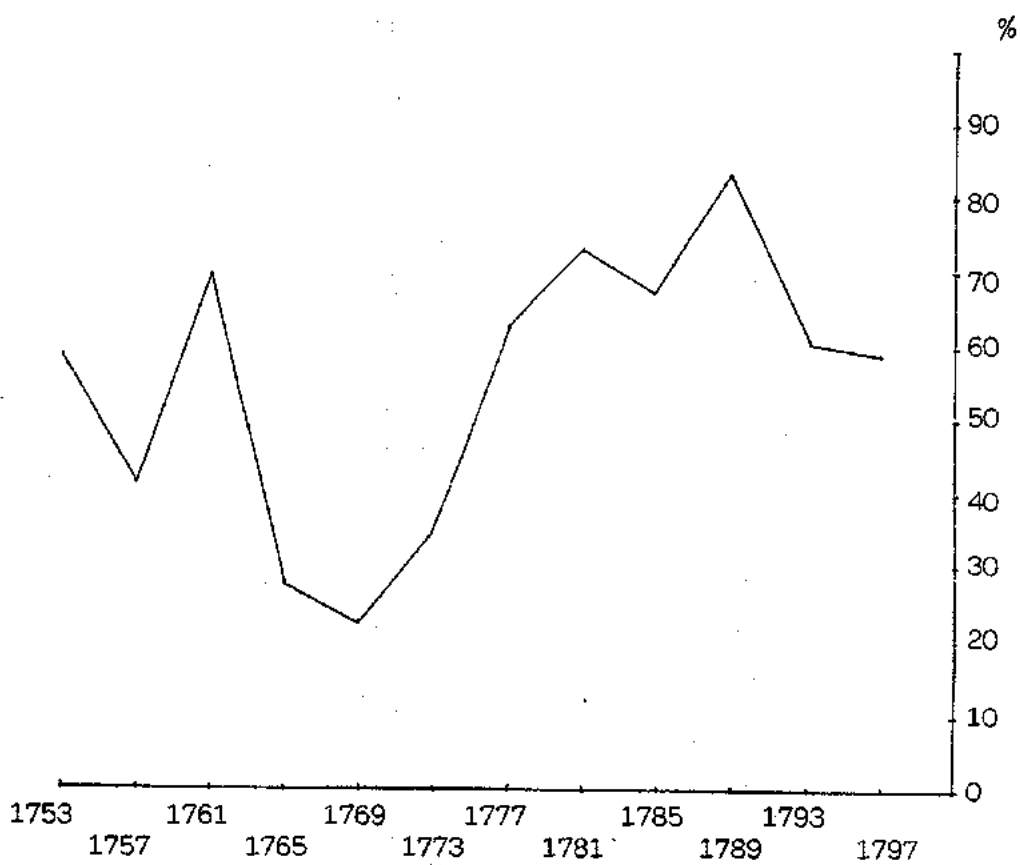
A l'apèndix 4-3 es reproduïx la relació d'arrendataris de drets senyorials del Capítol de Lleida. Si s'observa la població de residència dels arrendataris durant la segona meitat del segle - apèndix 4-3 i gràfic 4-24 -, hom palesa en els tres primers arrendaments - 1753-56, 1757-60 i 1761-64 - una presència entorn del 50 % dels arrendataris de les terres de Lleida. Els tres arrendaments següents denoten una menor presència d'arrendataris de les terres de Lleida. A partir de 1777, la presència d'arrendataris lleidatans és molt majoritària. Donat que no s'ha pogut disposar dels contractes d'arrendament, no es coneix el nom dels qui formaven companyia com a co-arrendataris o fiadors.

Es disposa d'una documentació notarial que informa, respecte del període 1769-72, de la realitat que s'amagava sota el nom d'uns pocs arrendataris de drets senyorials que figuren al gràfic 4-25-. Es vol endegar una anàlisi, a partir de les relacions establertes en base a aquests documents notarians, per veure el funcionament i l'organització de l'activitat d'aquesta burgesia comercial arrendatària de drets senyorials.

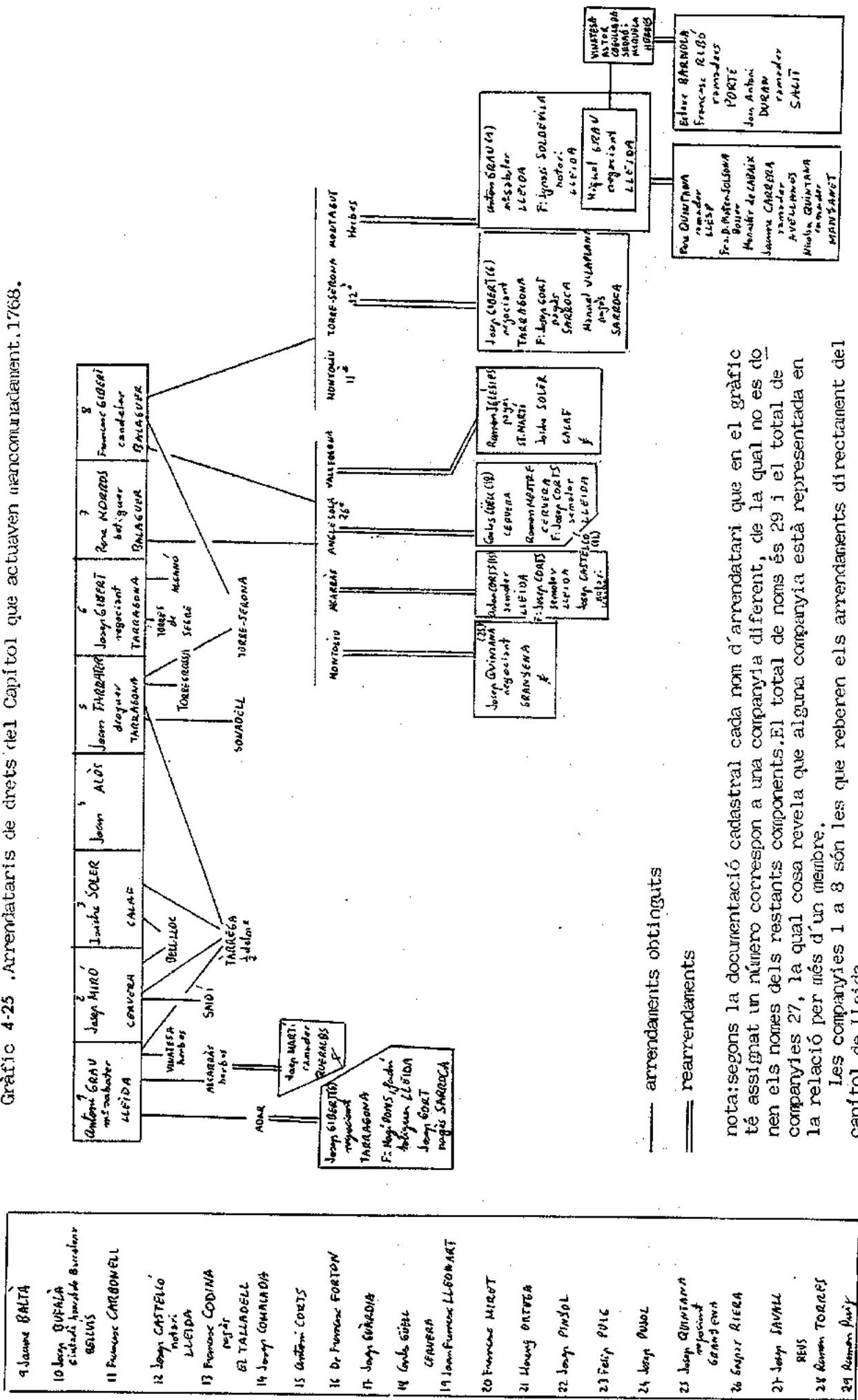
L'any 1768, sis individus - Antoni Grau, mestre sabater de Lleida, Josep Miró, de Cervera, Isidre Soler, de Calaf, Joan Farrater, de Tarragona, Josep Gibert, negociant de Tarragona, i

Gràfic 4-24

% d'arrendataris de drets del Capítol de les terres
de Lleida

Gràfic 4-25 .Arrendataris de drets del Capítol que actuenven mancomunadament.1768.

Francesc Gibert, candeler de Balaguer - prengueren en arrendament tot un seguit de drets del Capítol de Lleida. El 7 de maig del mateix any, en presència del notari de Lleida Ignasi Soldevila, aquests arrendataris "donen, cedeixen, transfereixen y transportan, a las preditas companyias y a ells dits otrogants, com a interessats en ellas, junts los predits arrendamens per ells trets...". Es tractava, per tant, d'una operació que responsabilitzava un ampli ventall de negociants de diverses professions - pagesos, comerciants... -. En total 27 companyies, moltes d'elles de les terres de Lleida^{44b}. Aquest fet prova com la petita i mitjana burgesia d'aquesta zona no es resignava a estar al marge dels arrendaments de drets i del comerç que se'n derivava. Dissortadament, no es disposa de documentació similar per tot el segle. No ha d'estranyar que aquest sistema d'arrendaments col·lectius funcionés durant tota la segona meitat del segle.

Un altre exemple d'associacions d'arrendataris fa referència als arrendaments dels béns de propis de l'ajuntament de Lleida - molins fariners, drets d'imposició, carnisseries, almódi, pou de gel, etc. -. El 1771 l'ajuntament instà el jutjat perquè obtingués testimonis sobre l'associació dels arrendataris dels propis municipals. Els testimonis fores Bonaventura Pocu-rull, escrivà de Lleida, Antoni Calderó, pagès de Lleida, i Anastasi Jordà, pagès de Lleida. Aquests testimonis confirmaren que els arrendataris eren, en general, de Lleida, i que existien diverses companyies d'arrendataris que obtenien els esmentats arrendaments. El sistema era el següent: es tractava que només una companyia oferís un preu en la subhasta pública, preu naturalment baix, per passar un cop obtingut l'arrendament a casa d'un particular on se subhastava entre totes les companyies que vulguessin. Aquest sistema garantia un benefici als arrendataris titulars, i un preu més remunerador a la companyia que finalment gestionés el propi arrendat⁴⁵. Aquest sistema s'havia d'utilitzar freqüentment, donada l'abundància de rearrendaments que consten en els arxius⁴⁶.

L'extraordinària presència d'arrendataris de les terres de Lleida en els arrendaments de drets del Capítol, i molt notable en els arrendaments consultats de Poblet i del Gran Priorat de

Catalunya,⁴⁷ prova que malgrat la relació amb arrendataris foranis existí i es consolidà a les terres de Lleida una incipient burgesia comercial. Aquesta burgesia existia una mica per totes les terres de Lleida. Totes les poblacions amb una certa entitat tenien algun o alguns arrendataris. Es tracta, per tant, d'una petita burgesia que accedia, formant companyies, a arrendaments de preu moderat. Com a hipòtesi de treball, es pot considerar que les companyies d'arrendataris de fora de les terres de Lleida que accedien a arrendaments del Capítol - que eren de preu moderat, com ja s'ha dit -, eren companyies també modestes. Una companyia forta - com la d'en Cortadelles - la trobem com a arrendatària dels drets del Bisbat de Lleida, que significava un preu cinc vegades superior al dels arrendaments del Capítol de Lleida. Aquesta gran companyia participà també en la gestió de l'arrendament de la Baronia de Bellpuig i Linyola o a l'arrendament d'Arbeca, arrendaments de preu molt elevat, la qual cosa no exclou l'obtenció d'arrendaments modestos com el de la Baronia d'Oliola o, en arrendaments importants, formar ocasionalment companyia amb algun arrendatari de Lleida.⁴⁸

Els arrendataris foranis són de poblacions implicades en el comerç interior català, ja sigui per la ruta interior - Manresa, Calaf... -, ja sigui per la ruta cap a la costa tarragonina - Montblanc, Valls, Reus, Tarragona... -. Aquest fet mostra amb eloqüència que els excedents extrets a través del règim senyorial havien de ser venuts a altres indrets de Catalunya.⁴⁹

Quin fou el destí dels capitals generats per aquesta activitat comercial? L'estudi de l'activitat d'alguns d'aquests arrendataris pot permetre de resoldre la qüestió.

Miquel Grau,⁵⁰ que apareix com a garant de l'arrendament de les herbes de Montagut el 1769 i com a arrendatari amb altres companys de les herbes dels termes de Vinatesa, Astor, la Cogullada, Sedaó i la Miquela el 1769, i que no apareix en cap altre arrendament del Capítol, era un negociant força actiu, tal i com es veu en el seu inventari post-mortem - quadre 4-14 -. La inversió en compra de terres, els diners donats als seus fills, els deutes de què es creditor, o bé l'herència deixada a la seva esposa - com consta en el cadastre de 1800 - palesen que Grau havia de dur, en vida, una activitat força notable, dins el marc

Quadre 4-14

Nivell de riquesa de Miquel Grau, comerciant de Lleida, segons l'inventari post-morte. 1782.*

Documents trobats en la seva casa:

- Venda d'una peça de terra (18 jornals a la Plana de Rufeà) a favor de Pere Casanoves i de Miquel Grau (any 1750)
 Divisió de l'esmentada peça entre tots dos compradors (any 1750)
 Venda d'una peça de terra (18 j., Plana de Rufeà) a favor de Grau (1765)
 Venda d'una peça de terra (2 j., Plana de Rufeà) a favor de Grau (1770)
 Venda d'una peça de terra (1.83j., Plana de Rufeà) a favor de Grau (1778)
 Venda d'una peça de terra (2.25j.) a favor de Grau (1767)
 Venda d'una peça de terra (2j., Plana de Rufeà) a favor de Grau (1771)
 Venda d'una peça de terra (2.5j., Plana de Rufeà, a favor de Grau (1769)
 Encarregament de 200 lliures en preu d'aquell censal, propietat 2000 lliures, que Casanoves i Grau feren a Dr. Anton Tudela (1770)
 Apoca i llució d'un censal de preu 120 lliures (1770)
 Venda d'una casa, parròquia de Sant Joan, a favor de Grau (1764)
 Venda d'una casa, al carrer Major, a favor de Grau (1758)
 Venda d'un pati a favor de Grau (1764)
 Quatre èpoques a favor de Grau: una d'un particular (1765) per 300 lliures tres dels seus fills (1781) per 1200 lliures cada una

Vales a favor del difunt:

<u>Deutor (any de creació)</u>	<u>Valor</u>	<u>Encara es deuen</u>
Baptista Moix de Lleida (1769)	23.5 dobles	6 ll. 5 s. 3 d.
Josep Torres d'Almenar (1769)	23.5 dobles	23 ll. 16 s. 8 d.
Anton Botines (1775)	15 ll.	-
Mateu Massana, cirurgià (1776)	124 ll.	46 ll.
Ramon Roda, pagès (1780)	35 dobles	131 ll. 3 s. 6 d.
Anton Solé de Lleida (1780)	7 dobles	-
	1 3 rals de vint	32 ll. 4 s.
Anton Plana, pagès d'Alcoletge (1780)	12 ll.	-
Pere Carreres, passamaner de Barcelona (1781)	913 ll. 8 d.	418 ll. 8 d.
Francesc Manent de Saidí (1781)	33 ll. 14 s.	17 ll. 14 s. 6 d.
Josep Canalda (1781)	60 ll.	24 ll.
Francesc Gasos d'Alcoletge (1781)	9 ll.	-
Ramon i Maria Valsells d'Alcoletge (1781)	69 ll.	-
Isidre i Josep Capdevila d'Alcoletge (1781)	78 ll.	-
Josep Capó d'Alcoletge (1781)	7 ll. 12 s.	-
Josep Borràs d'Alcoletge (1781)	83 ll. 1 s.	-
Francesc Gallart d'Artesa (1782)	60 ll.	-
Miquel Grau de Reus, fill seu (1781)	300 ll.	-

Hi ha també alguns quaderns de deutes, el beneficiari dels quals és Miquel Grau.

ll, lliures; s, sous; d, diners.

*només s'inclouen en aquesta relació els documents que donen idea de l'activitat i nivell de riquesa de Miquel Grau, excloent-se els bens mobles que es troben a la casa on s'ha fet l'inventari.

Font: R. 1086. S. Protocols. A. H. LL.

de la mitjana burgesia a què havia de pertànyer. Grau, de professió comerciant, havia nascut a Calaf, residint posteriorment i fins a la seva mort a Lleida.

Josep Bufalà,⁵¹ ciutadà honorat de Barcelona però habitant de Bellvís, fou arrendatari dels delmes de Bellvís i Safareig des de 1747 fins 1752, des de 1757 fins 1764 i des de 1785 fins 1788. El 1785 rebé en establiment 109.58 jornals a Tèrmens. Bufalà fou un actiu negociant en bestiar. Així es desprèn de l'actuació de l'ajuntament de Tèrmens contra l'esmentat Bufalà, ja que aquest esgotava les pastures de Tèrmens amb el seu ramat de 600 caps. L'any 1792, Josep Bufalà cultivava a parceria el vedat del Capítol a Bellvís.

Els arrendataris de drets de lleida treballaren conjuntament. Per exemple, Anastasi Jordà, Joan i Josep Orquia^{51b} arrendaren els delmes pertanyents al Capíscol del Capítol. El 1790, no disposant de diner per pagar al Capítol, crearen un censal a favor d'aquesta institució per preu de 6000 lliures i pensió de 180 lliures anuals. Com a garantia, posaren una terra, part del lloguer d'una casa de Jordà i part o tot el lloguer de dos forns de coure pa. En aquest document s'esmenta un censal creat per Jordà el 1787 per preu de 3000 lliures i pensió de 90 lliures anuals a favor de la marmessoria del canonges Meca.

Jordà apareix com a arrendatari, entre 1772 i 1775, d'un molí fariner del convent de Santa Clara. Així mateix, Jordà féu de garant en l'arrendament obtingut per Jaume Gòdia, pagès d'Alcarràs, de la comanda de Torres de Segre per un preu total de 25000 lliures.

Anastasi Jordà i Joan Orquia, segons una relació de 1777, posseïen una fàbrica d'aiguardent cadascú. Jordà, segons el cadastre de 1754, posseïa 26.81 jornals de terra al terme de Lleida, una casa i dues mules. El cadastre de 1800 li atribueix 46.95 jornals de terra al terme de Lleida, 11 cases, 4 mules, 2 forns de coure pa, 2 molins d'oli i un hostel a l'horta de Lleida. Aquest pagès-comerciant fou un dels veïns de Lleida que s'endeutaren a mitjan segle per obtenir capitals per resoldre assumptes públics de la pagesia - com per exemple, aconseguir que el Consell de Castella prohibís el 1758 que l'ajuntament establís comunals com si fos el senyor i al marge de la volun-

tat de la Confraria de Llauradors -. Així mateix col.laborà amb la Junta de Sequiatge. En conseqüència, sembla que actuà quan encara no era el ric pagès de finals de segle, com a pagès preocupat pels problemes de la pagesia.

Personatges com Jordà, Orquia i altres que s'esmenten - o no - en aquest capítol, es troben en les relacions d'arrendataris del Capítol de Lleida o dels béns del Patrimoni reial.⁵²

El cas Jordà permet de formular una hipòtesi que caldrà estudiar en un futur: davant les dificultats conjunturals, la burgesia lleidatana s'endeutà envers l'estament eclesiàstic, el qual controlava una bona part de l'excedent, sense que aquest endeutament significués res més que una necessitat de finançament exterior en determinats moments. En tot cas, aquesta interpretació sembla correcta en el cas d'aquest pagès-comerciant que, segons el cadastre de 1800, gaudia d'un nivell de riquesa envejable.

El 1788, Antoni Prous,⁵³ negociant de Lleida, prengué en arrendament els delmes d'Almenar i Alfarràs, pertanyents al Capítol del Capítol de Lleida, actuant com a garants Jaume Gòdia, pagès d'Alcarràs, i Isidre Oliver, menor, espardenyer de Lleida. Aquests dos darrers negociants surten freqüentment a la relació d'arrendataris de drets del Capítol de Lleida. Es torna a comprovar com la burgesia lleidatana actuava conjuntament en l'arrendament de drets. Antoni Prous havia rebut, també, terra en els establiments municipals de 1789 - en concret, 78.16 jornals -. El 23 de maig de 1787, l'esmentat Prous creà i va vendre un censal al Capítol per preu de 1670 lliures i pensió anual de 50 lliures 2 sous. La garantia d'aquest censal estava constituïda, bàsicament, per una peça de terra i una casa amb una fàbrica d'adobar pells. Aquest fet sembla confirmar, ni que sigui parcialment, el què ja s'ha manifestat sobre l'obtenció de crèdit per part de la burgesia de Lleida. La garantia indica una altra activitat d'aquest negociant: l'adobament de pells.

Jaume Boer,⁵⁴ negociant de teles de Lleida, rebé 82.41 jornals de terra en els establiments municipals de 1789. El mateix any havia venut a la Paeria 600 quarteres de blat per tal que aquesta institució pogués fer pa per a les cases més modestes

i prestar-ne a la pagesia més pobra. S'han trobat, a favor de Boer, alguns deutoris en els protocols notariais. Encara que la burgesia s'endeutés per tal d'obtenir capitals que necessitava, això no exclou que, alhora, ella mateixa comprés censals de moderada entitat a persones d'altres grups socials que necessitaven crèdits més modestos. Els deutes que es registren a l'inventari ja esmentat de Miquel Grau, els deutoris esmentats de Boer o les rendes que consten en el cadastre de 1800 a favor d'Anastasi Jordà, mostren una activitat creditícia de la burgesia lleidatana. Però caldria un estudi sistemàtic dels censals per veure si aquest instrument fou utilitzat per la burgesia en la seva relació amb possibles creditors⁵⁵ o com a forma de deixar capitals a individus econòmicament més modestos.

Josep Ferrer,⁵⁶ pagès de Granyena, desenvolupà diverses activitats: a la dècada dels vuitanta era arrendatari de la Comanda de Vincelló, i pletejà amb el comanador i els següents arrendataris, ja que el primer no li renovà el contracte d'arrendament, malgrat haver començat a treballar com a arrendatari abans de renovar el contracte. Finalment, la companyia de Cortadelles rebé el contracte. A la dècada final del segle, Ferrer sol·licità de la Junta de Sequiatge de Lleida permís per fer un molí al terme de Vilanova del Segrià. Tanmateix, ens consta que comprà unes terres per valor de 2000 lliures.

Miquel Cort,⁵⁷ pagès de Torrebesses, arrendatari de drets del Capítol de Lleida, sol·licità a la darrera dècada del setcents, de fer un molí paperer a la partida de Pardinyes de Lleida. Segons el cadastre, posseïa, dins el terme de Lleida, 15.84 jornals de terra el 1754. El 1800 havia duplicat la terra posseïda en aquest terme - concretament, 32.91 jornals -. A més, havia adquirit entre aquests anys dues cases a Lleida.

Antoni Corts,⁵⁸ que segons relació de 1777 posseïa una fàbrica d'aiguardent a la ciutat de Lleida, formava part de les 27 companyies que es repartiren els arrendaments del Capítol el 1768. Josep Pinyol,⁵⁹ pagès de Juncosa, formava part també de les 27 companyies, i el 1770 prengué en arrendament els drets que Poblet rebia dels Torms i altres termes per un preu de 9200 lliures.

Aquestes informacions sobre la burgesia comercial de les

terres de Lleida premeten de formular unes conclusions. Durant el segle XVIII es desenvolupà i consolidà una burgesia d'entitat moderada, però que es manifesta activa. Aquesta burgesia comercial, que tenia el seu origen en la pagesia, l'artesanat o el comerç, es dedicà a tot un seguit d'activitats econòmiques vinculades a la realitat agrària de les terres de Lleida: actuà de forma mancomunada amb comerciants d'arreu de Catalunya, com a arrendatària de drets senyorials, participant clarament en el comerç de productes agraris a l'interior de Catalunya. Desenvolupà⁶⁰ una indústria rural, vinculada principalment amb l'agricultura: construcció de molins, fàbriques d'aiguardent i adoberies de pell. La inversió en terra, que era la principal riquesa de la zona, i probablement el préstec de diners a d'altres sectors socials, acaben de configurar la seva activitat. Els capitals generats per tota aquesta activitat havien de ser en gran part reinvertits en aquests sectors, la qual cosa queda provada per la forta empenta i iniciatives que palesen els exemples mostrats. En ocasions, acudí a un finançament exterior, principalment a través de la venda de censals al sector eclesiàstic. Es tracta, finalment, d'una burgesia força descentralitzada: són molts els pobles - com es desprèn de les relacions d'arrendataris de drets - que tenen alguna o algunes persones dedicades a aquestes activitats comercials.

LA RESISTÈNCIA PAGESA AL RÈGIM SENYORIAL

El règim senyorial de les terres de Lleida estigué plenament vigent durant el segle XVIII, i no hi ha elements que indiquin que la seva supervivència perillés de forma immediata. Aquesta constatació, fonamentada en l'estudi fet sobre les rendes senyorials, no significa que en tot moment i pertot arreu la pagesia fos una classe totalment submissa al poder senyorial. Albert Cots⁶¹ ha localitzat, pel període 1751-1808, els conflictes senyorials registrats a la sèrie "Expedientes" del Reial Acord. Els mapes que elabora mostren que les terres de Lleida són una de les zones amb més conflictivitat de tot Catalunya. Aquest fet demostra per sí sol que la pagesia lleidatana no fou una pagesia submissa. Però tampoc no jugà fort la carta de la lluita antisenyorial - almenys això és el què es pot deduir de les pàgines següents. Les raons d'aquesta actitud pagesa són diverses i algunes d'elles molt fonamentals: les zones de colonització agrària en les quals hi havia perspectives d'aconseguir establiments havien d'ésser poc conflictives, ja que la pagesia volia obtenir aquests contractes i devia arribar a la conclusió que encara no havia arribat el moment de fer una lluita radical per tal d'abolir el règim senyorial. Mentrestant, una lluita moderada havia d'ésser una actitud que reportés certs beneficis a la pagesia⁶². En general, i en base a l'actuació de la pagesia tal i com es veurà en aquest apartat, pot concloure's que aquesta considerà la via dels plets i del frau com l'alternativa que havia d'ésser més favorable als seus interessos. Cal dir tanmateix, que sembla que bona part dels plets giraven entorn de l'aprofitament de les herbes, mentre que els plets referents a delmes són menys freqüents.

Aquest estudi se centrarà, bàsicament, en tres plets que poden contribuir a la comprensió del caràcter de la resistència pagesa al règim senyorial: els plets del delme de Lleida i les Borges Blanques, i el plet antisenyorial de Bellvís, plets que afecten el Segrià i les Garrigues.

El plet del delme de Lleida

La pagesia de la ciutat de Lleida està organitzada entorn

de la Confraria de Llauradors. En ella es troben associats pràcticament tots els veïns de Lleida, registrant-se el 1792 més de tres mil membres, xifra molt alta si es considera que el Cens de Floridablanca dóna una població per Lleida de 10714 el 1787, cinc anys abans. L'Ajuntament de Lleida mostra aquesta realitat: "... casi todos los vecinos serán Cofrades, pues son muy pocos los que no tienen alguna porción de tierra propia aun entre los artesanos que entre el común de vecinos y el gremio habrá cortísima diferencia"⁶³.

El plet contra el delme fou iniciat per la Confraria, però la Reial Audiència de Barcelona no va admetre que fos la Confraria qui el presentés. Quan s'inicià el plet, la Confraria estava suprimida, la qual cosa explica la decisió de la Reial Audiència i mostra com, malgrat la prohibició que pesava sobre la Confraria, aquesta continuava funcionant en la "clandestinitat". El plet va ser plantejat finalment per uns pocs veïns de Lleida però amb el recolzament de la majoria de veïns.

El 1786, el Comissionat del Capítol de Lleida⁶⁴, manifestava que "si bien en todos tiempos ha havido fraudulencias, no siendo ésto de admirar en un terreno tan dilatado como el termo de Lérida, y en un pueblo tan numeroso como el que contiene; pero hasta de unos dies, o quinze años a esta parte, se observava más regularidad en el pago, haviendo amanecido el desorden desde dicho tiempo, y aumentándose sucesivamente con notable exceso..."⁶⁵. En resum, la pagesia lleidatana havia decidit, des de començament de la dècada dels setanta, de boicotejar parcialment el pagament del delme al Capítol.

Quina era l'argumentació que la pagesia lleidatana donava per justificar la seva actitud? El seu plant es basava en l'afirmació que al terme de Lleida mai no s'havia pagat delme a taxa fixa⁶⁶. Els pagesos insistien que la pagesia deixava pel delme allò que volia, recuperant d'aquesta la doctrina dels pares de l'Església que recomanava als fidels que ajudessin l'Església. Els pagesos, segons el Capítol, no volen "diezmar en presencia de los colectores, de suerte que, retirando después a horas cautas sus granos, dejan para la décima lo que quieren, que suele ser poco, y a vezes nada; y la otra circunstancia de componerse este pueblo en la maior parte de jornaleros, de ar-

tesanos, y de labradores pobres; de los quales casi todos, o la maior parte tienen sus pequeños campos de riego, cuyas cosechas se reducen a una, o dos garbas, que suelen trillar en las eras más remotas, ocultas, para evitar la vigilancia de los colectores⁶⁷.

Els fraus es donen a tots els productes: cereals, cànem, verema, i de manera notable en les mongetes, favons i olives, car aquests darrers productes es col·lecten a les cases dels pagesos, els quals no informen de la quantitat recollida i només en lliuren una quantitat petita als col·lectors.

El frau en el pagament del delme al terme de Lleida és perfectament possible si es consideren diversos factors:

a) Gran extensió del terme, la qual cosa dificulta que els col·lectors puguin controlar tot el territori. A més, l'existència d'una gran atomització de la propietat de la terra i una gran fragmentació de les parcel·les complica encara més la recollecció.

b) La normativa⁶⁸ de pagament del delme exigeix que el pagès cridi el col·lector per delmar. Si aquest no pot assistir, pot delmar lliurement el pagès, la qual cosa facilita el frau decimal, car en pocs dies és impossible que els col·lectors puguin arribar a totes les explotacions de tot el terme.

c) L'existència d'una organització pagesa que vetlla pels interessos de la pagesia, i amb una gran representativitat, car en són socis la gran majoria dels pagesos, és un element que, combinat amb els anteriors, pot fer realitzable una lluita real contra el delme.

La pagesia lleidatana devia ser molt conscient que era molt difícil guanyar la batalla del delme. En uns moments en què el règim senyorial era molt fort a les terres de Lleida, difícilment es podia esperar sentència favorable a delmar sense taxa fixa. Quin sentit pot tenir, aleshores, tot aquest moviment de la pagesia? D'antuvi es tracta d'una expressió per part de la pagesia del seu rebuig al Capítol de Lleida, el qual era censaller de molts pagesos del Segrià, rebuig que es concretà a la pràctica en la pretensió de no pagar uns drets senyorials a taxa fixa. De fet la pagesia lleidatana, en reclamar pagar sense taxa fixa, estava negant al Capítol la percepció dels únics

drets senyorials que gravaven sobre l'agricultura lleidatana. Es reivindicava, per tant, la llibertat i l'abolició de qualsevol servitud. No és aliè a aquesta actitud de la pagesia el gran desenvolupament agrari que, durant el XVIII, es forjà a les terres de la ciutat de Lleida. La pagesia volia gaudir de la riquesa generada pel seu treball, i segurament aquesta mateixa riquesa li donava forces per lluitar. Tanmateix, fos quin fos el resultat del plet, cal tenir present que el valor dels productes que es defraudaren podia ser molt superior al cost del plet antidelme pagat pels pagesos⁶⁹, la qual cosa podia significar una menor extracció d'excedent en concepte de drets senyorials. I tot això es podia realitzar en el marc de la legalitat vigent: els pagesos encetaren un plet a l'Audiència, plet que implicà al Capítol de Lleida. Aquest poca cosa podia fer per recuperar els productes defraudats, car era impossible de controlar-los, si no es volia crear un nombrós cos d'agents col·lectors - la qual cosa hagués pogut generar una elevada despesa i minvar el producte net del delme. Només algunes denúncies foren possibles, no gens representatives del volum defraudat. Aquesta lluita anti-delme es mogué per vies pacífiques, que no pertorbaren l'ordre públic. Mostren, en definitiva, com una pagesia ben organitzada podia oferir resistència al règim senyorial.

El plet sobre el mode de delmar de les Borges Blanques

L'existència de frau decimal implicà, en el cas de les Borges Blanques, que el Capítol de Lleida canviés el mode de delmar, canvi realitzat pel Capítol el 1745 i causa d'un plet que es perllongà durant tota la segona meitat del set-cents⁷⁰.

El Capítol intentà que els col·lectors dels delmes entressin a les finques pels llocs que volguessin per tal de recollir els fruits dels delmes. Aquesta actuació seria - segons la pagesia - molt negativa pels camps, car farien malbé les terres i això ocasionaria pèrdues l'any següent. Recordaven els pagesos de les Borges que tampoc ells no podien passar-hi, sinó que havien d'utilitzar els llocs disposats a l'efecte. Una reial provisió de 13 de març de 1753 declarava que "sin perjuicio de los

derechos y pretensiones de las partes fuesen el Reverendo en Christo Padre Obispo de la Iglesia Cathedral de Lérida, Deán y Cabildo de la misma mantenidos y conservados en la posesión seu quasi de percibir el diezmo de las azeitunas y ubas que se cogen en el término de las Borjas Blancas y en el de Castellots, dexando aquéllas en los campos desimales bien custodiadas, de suerte que aunque sea del arbitrio de ellos avisar a los colectores del diezmo o no para el efecto de recogerle debían dexar éste bien custodiado de suerte que en el tiempo de arar no pueda perderse ni cubrirse de tierra fue también con la misma declarado que mis Principales [el comú de Borges] fuesen mantenidos y conservados en la posesión seu quasi de percibir de los compradores de los frutos que se venden en dichos términos dos dineros por cada libra aunque los vendedores sean arrendatarios de dichas Décimas y asimismo fue prohibido a los colectores o Arrendatarios de la décima el pasar por los campos de una heredad a la otra sino por los caminos destinados por los dueños de los campos ir a la cultura de ellos" 71.

Durant vint-i-vuit anys, i com a resultat de la reial provisió de 1753, la situació es normalitzà, i novament els drets senyorials del Capítol a Borges foren arrendats sense dificultats.

El 17 de novembre de 1781, el Capítol obtingué un reial acte segons el qual l'Ajuntament de Borges havia de nomenar un o més experts per tal de recollir el delme de grans a requeriment del Bisbe i Capítol, havent de pagar aquest els jornals dels esmentats experts. Respecte de les olives, raïms i altres, es manà que sota pena de 200 lliures, donessin avís als col·lectors o arrendataris i experts un dia natural abans de començar a veremar o recollir els esmentats fruits, per tal de poder retirar la part decimal. Els col·lectors o arrendataris i experts podien passar pels camps si no eren sembrats. Un altre reial acte obtingué el Capítol el 19 de setembre de 1782, segons el qual el batlle havia de fixar la porta per la qual seria obligatori d'introduir la verema, sota pena de cinquanta rals. La impugnació feta pel comú de Borges implicà un reial acte de 14 de desembre de 1782, en el qual s'especificava que s'havien de respectar les clàusules de la Reial Provisió de 1753. Si bé aques-

ta provisió es complí momentàniament, el Capítol tornà a obtenir sentències al seu favor. El representant del comú de Borges escriurà la impugnació: "Por dichas quejas se vieron mis Principales otra vez obligados con real auto de Yncontinenti de tres abril 1786 en haver de llevar con sus proprias asemillas los derechos pertenecientes al diezmo dentro de la misma villa de las Borjas, pagando el Reverendo en Christo Obispo, Deán y Cabildo el jornal que les fuere tasado por el comisionado obligándoles también a entrar sus frutos por una misma puerta de todo lo que siguen gravísimos daños, y perjuicios a mis Principales..."⁷². A més, es queixarà d'haver considerat el Capítol al comú i terratinents com a defraudadors del delme. Recordarà que hi ha una llei del rei Ferran, de 22 de setembre de 1510, per castigar els qui fan frau, i per tant no cal cap nova normativa. A més, analitzarà les dificultats tècniques per efectuar l'esmentat transport, car els mitjans de transport són insuficients per realitzar la tasca tal i com es mana. Entrar els productes per una sola porta encareix el transport, i haver de portar-ho a les Borges és una novetat, que no ve explicitada a la doctrina canònica.

Aquest conflicte sobre el mode de delmar té alguns punts de contacte i diferències essencials amb el conflicte de Lleida. En tots dos casos es vol evitar el control del Capítol - amb la negativa a pagar el delme a taxa fixa, com passava a Lleida, o bé dificultant noves mesures de control, com en el cas de les Borges -. Les diferències més importants són dues: en el plet de Borges qui fa la impugnació és el comú de la vila, la qual cosa significa que les autoritats locals són al servei dels interessos pagesos, mentre que en el plet de Lleida són uns particulars - representants virtuals de la Confraria - els qui fan el plet, donant-se el cas que l'Ajuntament s'hi oposa,⁷³ car es tracta d'un Ajuntament aristocràtic, no gens vinculat a la defensa dels interessos pagesos. Una altra diferència seria que els pagesos de Lleida, en negar el delme a taxa fixa, neguen de fet el delme com a dret senyorial, mentre que la pagesia de les Borges només vol evitar els nous controls que farien més difícil el frau. Les despeses gastades tant pels veïns de Lleida com pels de Borges podrien ser inferiors al valor dels delmes no pagats.

Pel que fa al Capítol de Lleida, que hagué de recol·lectar els delmes, donada la dificultat d'obtenir arrendatari en moments de plets, els seus ingressos nets corresponents a les col·lectes de Borges - des de 1785 - i de Lleida - des de 1789 - tenen un ritme ascendent, sobretot pel que fa a les Borges. Els plets no significaren per al Capítol de Lleida una reducció d'ingressos, sinó un important augment d'aquests, car en col·lectar el delme no hi havia una obtenció de producte per part d'arrendataris.

El plet antisenyorial de Bellvís

El cas de Bellvís és força interessant per les característiques especials que el configuren. Com s'ha vist en estudiar l'evolució de les rendes senyorials del Segrià, els delmes de Bellvís i Safareig s'arrenden sense problemes i no es té constància de cap plet contra el delme. Però durant tot el segle XVIII, existeix un plet que posa en qüestió el senyoratge del Capítol sobre Bellvís^{73b}. El comú de Bellvís havia de pagar al Capítol 30 lliures anuals, quantitat que substituïa els drets que el Capítol com a senyor rebia pels farraginals, i per altres prestacions com les joves, dret de pernada... Tanmateix, havia de donar al Capítol com a senyor dues lliures anuals pel forn de l'esmentada vila. Finalment, rebia el Capítol, pel mateix senyoratge, un terç de les herbes i de l'útil de les aigües. Ja el 1716 s'ha constatat que el comú no pagà les 30 ni les 2 lliures per existir causa a la Reial Audiència. De fet es succeïxen anys en què es paguen i anys que no, fins 1737. La Reial Audiència dictà dues sentències de manteniment de la possessió dels drets a favor del Capítol: l'una el 1737, i l'altra el 1740. Aquestes sentències tancaren la qüestió fins 1767. A partir d'aquest any el comú de Bellvís argumentà que no podia pagar les 30 i les 2 lliures si el Capítol no mostrava els títols originals, argumentant allò que disposava el capítol 7 de la dotació de propis aprovada pel Consell de Castella. El 1788 s'afegí el no pagament del terç de les herbes i útil procedent de les aigües, car per poder-lo exigir calia que el Capítol exhibís els títols originals. Les 2 lliures del forn i les 30 dels farragi-

nals, joves, etc., no es tornaran a pagar en el temps que resta de segle.

Com explicar que uns drets quantitativament tan febles originessin un plet tan llarg i costos - costos en relació al valor de la prestació -? Com explicar que des de 1767 ja no es tornés a pagar el dret del forn i el de farraginals? Cal tenir present que tal i com transcorre la segona meitat del XVIII els drets decimals de Bellvís experimentaren un extraordinari augment, paral·lel a l'evolució del valor de la producció dels termes de Bellvís i Safareig. L'explicació caldrà cercar-la en la significació que els esmentats drets tenien per una pagesia que, si el 1716 ja els veia amb mals ulls, protagonitzà durant el set-cents un enorme desenvolupament agrari i que cada cop se sentia més forta i menys vasall.

A mode de conclusió

La pagesia de les terres de Lleida desenvolupà una alternativa de resistència al règim senyorial que formalment es presentà com a un conjunt de plets. Aquesta alternativa pot caracteritzar-se de moderada, car no pretenia la subversió violenta de l'ordre legal existent.⁷⁴ Si l'objectiu de les demandes pageses eren, sovint, la negació d'alguns drets senyorials a les classes feudals, els mitjans utilitzats per aconseguir-ho no eren suficients per a aconseguir aquests objectius. Alguns exemples mostren com, al darrer quart del set-cents, les diferències entre senyors i pagesos no havien significat arribar a nivells de ruptura de les relacions.

El comú i particular de Tèrmens pletejaren amb el comanador entre 1771 i 1777⁷⁵. La negativa dels de Tèrmens a capbrevar⁷⁶ implicà una sentència el 1774, que obligà els esmentats vasalls a capbrevar. Finalment, el 1777, el comú de Tèrmens acceptà l'esmentada sentència i retirà la impugnació que havia fet, ja que no tenia documents adequats per fonamentar la seva negativa i no volia carregar amb les noves despeses si una segona sentència els era desfavorable. Enmig d'aquest procés, el 1775, el comanador manà, sota pena de 25 lliures, que no es podien treballar les terres no establertes si no es tenia llicència. Els

anys 1785-86, el comanador establirà molts jornals de terra a pagesos de Tèrmens i, pels mateixos anys, construirà una nova sèquia per a la millora de l'agricultura. Es ben eloqüent que, malgrat els conflictes i divergències, no s'havia arribat a la ruptura.⁷⁷

El 1799, el Capítol de Lleida rebia 1190 lliures, valor dels grans que havia deixat als veïns de les Borges, segurament per a la sementera de 1799⁷⁸. Malgrat les tensions, com es veu, no s'arribà a la ruptura.

Una relació de 1797⁷⁹ sobre diversos pobles i termes del Gran Priorat de Catalunya també és prou explícita sobre aquest assumpte. El capbreu de Sonadell no s'ha fet encara degut que els veïns es neguen a pagar els drets de capbreuació i calendari - set sous per veí -. Tanmateix, Ferrer de Granyena i altres pagesos no paguen delme d'alfals, malgrat que en produeixen en grans quantitats en el terme de les cases antigues de Corbins.

Tres plets - segons el mateix document - enfronten el comú de Vilanova de la Barca amb el comanador: 1) sobre la negativa a pagar delme de les guixes; 2) sobre les herbes que, malgrat tenir-les capbreuades a favor del comanador, el comú afirma que són seves; i 3) sobre no pagar el comú els censos de les terres que posseeix. Malgrat aquestes dificultats, el llenguatge que utilitzen els representants del comanador és força conciliador i res no fa pensar en una ruptura. La via judicial serà la que utilitzaran tant els vassalls com el senyor. Aquesta via pacífica de plantejament dels problemes interessava tant als senyors - que en cas contrari haurien pogut patir les conseqüències d'una radicalització de la pagesia - com als pagesos, que sota l'activitat de pletejar aconseguïen d'erosionar les rendes senyorials.

Els senyors, a través de millores en el sistema de cobrament del delme, l'establiment de pagesos o la concessió de llicències - incloent els nous cultius en els productes sotmesos a drets - i el control de les terres que els pagesos cultivaven sense llicència i de les quals no pagaven drets,⁸⁰ intentaren d'evitar l'erosió de les rendes, en uns moments - darrer terç del segle XVIII - en què es trobaven compromeses. El cas del Capítol de Lleida mostra que, en certa manera, s'aconseguí una

erosió important i irreversible d'aquestes.⁸¹ La lluita legal permeté de no arribar a una ruptura de les relacions: les possibilitats de colonització probablement ho permeteren, ja que les possibilitats d'augmentar els ingressos dels senyors i de la pagesia havien de ser reals en una zona amb espais buits que podien dedicar-se a l'agricultura.

Aquesta absència de revolta pagesa no s'ha d'interpretar en el sentit que la pagesia restés impassible davant el règim feudal. Canales ha mostrat que la resistència pagesa al delme durant el segle XVIII i els primers decennis del segle XIX no presenta noves modalitats, sinó que es tracta d'una generalització de velles modalitats: fraus, introducció o difusió de cultius que no delmen o ho fan a taxes menors que els productes substituïts, plets, vaga de delmes, revolta antidecimal. Els plets comencen, generalment, per iniciativa del perceptor que veu com la pagesia s'oposa a les seves pretensions, ja que aquella considera que el delme no es destina al culte, que la terra o producte no en paga o el paga a una quota menor, o que es tracta de cultius beneficiats per les lleis sobre nous cultius ("novals").⁸²

Com a hipòtesi que, en principi, és confirmada pels exemples exposats anteriorment, a les terres de Lleida no es produeix una revolta antidecimal. Els fraus, els plets i la introducció de nous cultius que no delmaven car no existien, semblen ser les vies principals que la pagesia posà en pràctica.

Els fraus⁸³ a Lleida, de manera especial en el delme de les "menuderies", i a les Borges Blanques, que signifiquen en aquesta darrera població l'intent del Capítol de canviar el mode de delmar, es tradueixen en plets que els senyors utilitzaran, respectivament, per atacar el delmar a taxa no fixa i per crear mecanismes de major control. Feliu es refereix a les actuacions que el 1815 féu el Baró de Maldà davant la Reial Audiència per tal d'aconseguir que es delmés els cereals i els llegums en garba, i que fos obligatori introduir la verema al poble per un únic lloc. Paral·lelament hi havia un plet sobre la forma de pagament del delme de les olives⁸⁴. Aquest conflicte de la baronia de Maldà té coincidències amb el plet de Borges: en ambdós casos es tractava d'aconseguir una legislació que impedís els fraus, fins i tot arribant a exigir l'entrada dels delmes per

una mateixa porta o lloc de la població.

Els pagesos que cultivaven terres a Corbins i Rosselló sense autorització del Gran Priorat i sense pagar delmes i censos ni haver capbrevat actuaven també fraudulentament. A Artesa de Lleida s'exigia el pagament exacte del delme de l'oli.⁸⁵

El plet del delme de les guixes de Vilanova de la Barca i el de l'alfals de les Cases Antiques de Corbins ja esmentats, semblen radicar en què es tractava de cultius nous que no pagaven delme o en què es feien en terres no subjectes al delme. En tots dos casos, el Priorat vol que en els futurs capbreus es confessés que s'han de pagar els delmes corresponents. Badosa i Fernández de Pinedo han descrit processos similars per Navarcles i Euskadi⁸⁶, respectivament.

La negativa a capbrevar observada a Térmens, que significà un plet entre 1771 i 1777, era argumentada pels veïns d'aquesta població perquè la forma de fer el capbreu perjudicava els veïns. Un argument semblant és utilitzat a partir de 1780-84 pels veïns de Navarcles: es volia un tribunal més favorable al poble. La negativa a capbrevar de Sonadell - cap a finals del segle XVIII - per considerar que perjudicava els veïns el fet d'haver de pagar les despeses de la capbreuació, o les ja esmentades colonitzacions espontànies de terres de Corbins i Rosselló sense capbreuació, o les capbreuacions incompletes fetes pels veïns de Rosselló proven la resistència pagesa al règim senyorial. El Gran Priorat decidirà, per tal d'evitar un plet llarg i costós, donar precaris o establiments als pagesos que havien usurpat les seves terres. En tot cas no sembla, com ja s'ha dit, que a les terres de Lleida es produïssin revoltes antisenyorials com les que han descrit Palop i Canales⁸⁷.

4.2. LA PROPIETAT DE LA TERRA A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XVIII

A les terres de Lleida, la terra, malgrat l'existència de poblacions que reberen cartes de poblament a l'època de la repoblació, segons les quals els repobladors obtingueren terra de cultiu com a propietaris al·lodials, era en general de propietat feudal.⁸⁸ Al llarg dels segles, els senyors havien cedit en emfiteusi el domini útil de moltes terres, i durant el set-cents continuà aquest procés. Pagesos que havien rebut terres sota contracte emfitèutic perpetu, comuns que gaudien de terres i serveis - forns, carnisseries... - pels quals prestaven cens al senyor directe, etc., confirmen aquesta realitat. Al començament del segle XVIII, els senyors encara disposaven de moltes terres i termes - els termes del Gran Priorat de Catalunya que s'establiran en aquest segle, o els del Capítol de Lleida, la majoria dels quals no s'establiran durant tot el set-cents, per exemple - dels quals posseïen les propietats eminent i útil i que, durant el segle XVIII, sovint cediran a perpetuïtat aquesta propietat útil a la pagesia o a altres grups socials. Com es veu, continuaven existint terres senyoriales.⁸⁹

Des d'aquesta perspectiva, cal destacar per tant que el grau d'estabilitat de la pagesia a la terra depengué de la resposta que, al llarg dels segles, i també durant el set-cents, les institucions i cases nobiliàries feudals havien donat als canvis conjunturals o estructurals, i de la reivindicació pagesa.

L'establiment⁹⁰ fou l'instrument que permeté, al set-cents, l'accés a la propietat útil - quasi-propietat - d'una part de la pagesia de les terres de Lleida. Aquest treball confirma respecte de les terres de Lleida la importància que Vilar ha donat a l'establiment pel conjunt de Catalunya.⁹¹

Però limitar l'estudi als establiments fets a les terres de Lleida significaria deixar en un segon terme altres formes de cessió - en aquest cas temporals - del domini útil, les quals tingueren una gran importància. La necessitat d'establir, que compta amb l'acceptació unànime de la pagesia, és qüestionada per determinats sectors dels propietaris feudals durant

tot el segle, o en determinats moments d'aquest⁹². Afirmar que el segle XVIII, a les terres de Lleida, es caracteritzà per un procés general de cessió del domini útil a la pagesia, en base als establiments, és lluny de respondre a la realitat, malgrat que els establiments tingueren una importància considerable.

Les fonts documentals que s'utilitzaran per a l'anàlisi de la propietat de la terra constaten, amb claredat, el predomini de la propietat feudal. Els Hospitalers, el Capítol de Lleida i el Monestir de Poblet són els principals propietaris eminents de la terra⁹³. Aquests propietaris eminents disposaven lliurement de les rendes que s'exigien a la pagesia, sense cap mena d'intermediaris. Aquesta situació difereix radicalment de la d'algunes zones del nord peninsular, com Astúries, Santander o Galícia, on durant l'edat moderna la petita noblesa aconseguí el control de la propietat de la terra - com succeeix a Astúries o Santander - o l'aforament de la propietat eclesiàstica - com és el cas gallec -⁹⁴

A les terres de la zona estudiada, la pagesia ha tingut, al llarg dels segles, uns mateixos interlocutors, els quals sovint han cedit a perpetuïtat el domini útil de la terra a la pagesia a canvi d'uns censos. Els establiments han estat en el passat, i seran durant el segle XVIII, l'instrument principal a l'hora de possibilitar la creació/consolidació d'unes tinençes camperoles independents. S'entén per tinença camperola independent aquella en la qual la gestió econòmica va a càrrec exclusivament del pagès⁹⁵. S'inclouen, per tant, les tinençes de poblacions com Lleida, en les quals es creà al segle XII una pagesia lliure i no sotmesa als senyors. Però també cal incloure les tinençes de les quals la pagesia gaudeix el domini útil. Com ha posat de relleu Vilar, no hi ha diferències substancials quant a la gestió econòmica de l'explotació pagesa, tant si aquesta és plena propietat de la pagesia com si només en gaudeix de la propietat útil - quasi-propietat -⁹⁶

Per aquesta raó, l'estudi de la propietat pagesa a partir dels cadastres pot fer-se al marge de la consideració de si la terra és de propietat pagesa plena o quasi-plena. La nova fiscalitat, implantada el 1716, no dóna tractes diferencials a

les propietats en funció de la distinció entre propietat i quasi-propietat. Les terres establertes a perpetuïtat eren assumides com de propietat "efectiva" pagesa.

L'ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT DE LA TERRA EL 1716

La primera qüestió que s'ha de resoldre fa referència a la caracterització de l'estructura de la propietat a les terres de Lleida abans de començar el procés de colonització agrària que, si bé s'inicià a la primera meitat del set-cents, s'amplià i es consolidà a la segona meitat del segle. Per tal de respondre a aquesta qüestió s'han utilitzat dues fonts: les "Respostes Generals" de 1716 informen dels diversos talls que es feien, expressant la terra llaurada per cada pagès de cada tall i el nombre de pagesos situats a cada tall. S'ha treballat amb les "Respostes" dels pobles de la mostra de quaranta-vuit poblacions ja esmentada anteriorment. Tanmateix, i per una mostra reduïda de pobles - tretze en total - s'han estudiat els "Repartiments per menor" del cadastre d'un any que gira entorn del 1740 .

La primera qüestió que es presenta és la classificació de la propietat en diverses categories. Generalment, es divideix la pagesia en tres grups: la petita, la mitjana i la pagesia benestant. La petita pagesia és aquella que es manté en uns nivells de subsistència, la mitjana seria la que s'autoabasta amb el producte de la seva explotació. La pagesia benestant es caracteritzaria per la necessitat de contractar mà d'obra per cultivar les terres. Aquesta mà d'obra provindria del proletariat agrícola - entre el qual caldria incloure la petita pagesia que necessita vendre la seva força de treball per poder viure, ja que les seves terres no li ho permeten o li ho permeten amb dificultats - .

G. Feliu⁹⁷ ha calculat les hectàrees de terra necessàries per a la subsistència d'una família de quatre membres - dos dels quals no es troben en edat de treballar - . Amb un rendiment mitjà de 3/1, situació típica de l'Urgell - i que en el present treball és una situació típica de les terres de secà de la zona estudiada -, i amb una exacció en concepte de renda

senyorial no superior al 15 % - situació bastant freqüent en la zona estudiada en la present tesi -, es necessitarien 4.6 hectàrees, que expressades en jornals de la vegueria de Lleida representarien una superfície de 10.53 jornals. Si es considera que en el present treball la petita pagesia és aquella que es troba en nivells de subsistència, sembla adequat situar el límit de la petita propietat en els nou jornals segons la mida de Lleida. La mitjana pagesia se situaria entre els nou i els quinze, i la pagesia benestant posseiria més de quinze jornals.

Pot semblar excessiu el terme pagesia benestant aplicat a propietaris amb setze o disset jornals, però ¿no havia d'aparèixer als ulls dels jornalers o dels pagesos amb poques terres com a benestant una pagesia amb aquell nombre de jornals? Aquesta matisació justifica la utilització d'aquest concepte, però tenint present el caràcter relatiu amb què s'empra.

El quadre 4-15 recull les respostes a les "Preguntes Generals". Concretament fa referència a la pregunta vint-i-set, que tracta principalment del nombre de pagesos per tall i de la terra que llaura el pagès de cada tall. Sempre que la resposta és completa s'han reproduït les respostes "versió extensa". Quan no s'ha inclòs en aquestes tota la informació, s'ha reproduït la informació de les respostes "versió simplificada", fetes en el mateix qüestionari imprès. Aquestes darreres ofereixen, en algunes ocasions, alguns problemes, car es parla de quarteres llaurades pels pagesos de cada tall. La unitat quartera està ja impresa i, realment, les xifres donades per a aquests pobles a les respostes simplifiades podrien ésser jornals, car aquesta darrera unitat era d'ús comú. El problema sorgeix als pobles que no han eliminat el mot quartera i no l'han substituït per jornal. Hi ha pobles que han fet aquesta substitució en altres preguntes i no en la vint-i-set - pobles amb codi I a la columna U del quadre 4-15 -. Altres pobles han corregit la unitat a la pregunta vint-i-set. En resum, el

Quadre 4-15

Estructura de la propietat de la terra, 1716. Mostra de quaranta-vuit pobles

Població	1r tall		2n tall		3r tall		altres talls	T
	P	J	P	J	P	J		
1.Fontllonga	2	5	4	4	4	2		10
2.Tiurana	1	14	1	12	-	6	12(dt)	14
3.Artesa de S.	-	-	-	-	-	-		-
4.B ^a Tossal	2	9	6	6	9	4*		17
5.Tudela de S.	1	20	4	14	9	3		14
6.B ^a Oliola	5	35	5	20	10	10		20
7.Cabanabona	-	-	-	-	-	-		-
8.Biosca	-	30	-	20	-	7		-
9.La Sentiu de S.	3	6	5	12	2	4		10
10.Preixens	6	20	10	15	8	6		24
11.Puigverd	13	14	8	10	1	5		24
12.Florejacs	1	15	2	10	10	8		13
13.Valfogona	-	-	-	-	-	-	despoblat	-
14.Bellcaire d'U.	4	21	3	15	3	8		10
15.Penelles	3	18	8	12	3	6*		14
16.Torrefeta	1	7	4	2	4	1		9
17.Portell	-	-	-	-	-	-		-
18.Benavent de S.	-	-	-	-	-	-	despoblat	-
19.Térmens	3	9.5	5	4.5	12	1.33		20
20.La Fuliola	3	13	3	10	5	7	7; 3 (4rt)	18
21.Les Olugues	2	20	10	14	8	6		20
22.El Poal	-	-	-	-	-	-	un tall (8 j)	6
23.Anglesola	8	35	20	20	38	14		64
24.Vilagrassa	5	14	12	10	34	3		51
25.Tàrrega	-	-	-	-	-	-		-
26.El Talladell	4	20	8	7	8	2.5		20
27.Granyanella	1	68	4	39	6	20	4; 15 (4rt) 4; 6.5 (5è)	19
28.Freixenet de S.	2	7	5	5	9	2		16
29.Sidamon	2	15	4	11	2	8		8
30.Mollerussa	6	13	8	9	9	3		24
31.Preixana	3	18	3	9	12	6	23; 2 (4rt)	41
32.Verdú	12	30	14	15	60	6	90; 3 (4rt)	176
33.Montoliu de S.	3	-	6	-	9	-		18
34.Miralcamp	4	20	6	14	10	10	cal més talls	20
35.Sonadell	2	12	5	8	6	4		13
36.Puigverd de Ll.	6	12	5	6	5	4		16
37.Puiggròs	4	12	5	8	4	3		13
38.Rocafort de V.	3	15	?	8	?	3		20
39.Nalec	1	48	3	11.5	23	7		27
40.Emprius de C.	-	-	-	-	-	-		-
41.Guimerà	20	-	40	7	30	3		90
	2	22						
	5	16						
	5	14.5						
	8	10.5						
42.Soses	3	72	6	40	11	25		20
43.Sunyer	4	15	3	6	8**	4		15
44.Albagés	1	5	1	5	2	2		4
45.Fulleda	3	64	5	47	2	16	***	26
46.El Soleràs	3	6	10	3.5	-	-		13
47.Cervià de les G.	3	18 19	3	13****	7	10*		13
48.El Vilosell	4	15	6	8	20	3		30

Població	U	F	% de pagesos segons el nombre de jornals que llauren		
			<9	9.00-14,9	15 i més
1	1	1	100.00	-	-
2	2	1	85.7	14.28	-
3	-	-	-	-	-
4	2	1	88.23	11.76	-
5	-	1	64.28	28.57	7.14
6	1	1	-	50.00	50.00
7	-	-	-	-	-
8	2	1	-	-	-
9	-	1	50.00	50.00	-
10	-	1	33.33	-	66.66
11	1	1	4.16	87.49	-
12	-	1	76.92	15.38	7.69
13	-	-	-	-	-
14	-	2	30.00	-	70.00
15	2	1	21.42	57.14	21.42
16	2	1	100.00	-	-
17	-	-	-	-	-
18	-	-	-	-	-
19	-	2	85.00	15.00	-
20	-	2	66.65	33.32	-
21	2	1	40.00	50.00	10.00
22	-	2	100.00	-	-
23	-	1	-	59.37	43.75
24	-	1	66.66	33.32	-
25	-	-	-	-	-
26	-	2	80.00	-	20.00
27	-	2	21.05	-	78.95
28	2	1	100.00	-	-
29	-	2	25.00	50.00	25.00
30	-	2	37.50	58.33	-
31	-	2	85.35	7.31	7.31
32	-	2	85.22	-	14.76
33	-	2	-	-	-
34	-	2	-	80.00	20.00
35	-	2	84.61	15.38	-
36	-	2	62.50	37.50	-
37	-	2	69.22	30.76	-
38	2	1	85.00	-	15.00
39	-	2	85.18	11.11	3.70
40	-	-	-	-	-
41	-	2	77.77	14.44	7.78
42	3	2	85.00	15.00	-
43	-	2	73.33	-	26.66
44	-	1	100.00	-	-
45	-	2	61.53	-	38.47
46	-	2	100.00	-	-
47	-	2	53.84	23.07	23.07
48	-	2	86.66	-	13.33

P, nombre de jornals; J, jornals llaurats per cada pagès de cada tall;
T, total de pagesos.

U, unitat de superfície utilitzades; -, jornals; 1, quarteres segons
l'imprès, però en altres seccions de l'enquesta s'ha corregit a mà i
s'ha escrit "jornals"; 2, quarteres segons l'imprès i sense correccions;
3, faneques.

F, font; 1, "Respostes" simplificades; 2, "Respostes" extenses.
dt, diferents talls; 4rt, quart tall; 5è, cinquè tall.

* "o menys"; ** inclou quatre jornalers i dos teixidors. Per tant, els
pagesos són 13; *** la resta 40 jornals sembrats per 16 jornalers.
Aquests 16 jornalers llauen una mitjana de 2.5 jornals i s'han inclòs,
lògicament, en el total de pagesos; **** "o una mica més".

No s'han reduït els jornals o quarteres a una unitat de referència.

problema es presenta en alguns pobles que utilitzen la unitat quartera ja impresa sense corregir-la, ja que podria tractar-se de jornals. De fet, aquest problema sembla afectar pocs pobles - els que tenen codi 2 a la columna U de l'esmentat quadre⁹⁸.

Cal remarcar el caràcter aproximat de les xifres donades pels pobles. S'ha de tenir present que a les respostes "extenses" s'indica sovint que no es fan tallis i que les contribucions es paguen segons la riquesa dels veïns o, en altres casos, endeutant-se el comú. En conseqüència, sovint els que respongueren a les "Preguntes" hagueren d'establir aquests tallis per tal de respondre l'esmentada pregunta.

Quina conclusió es deriva de la informació del quadre 4-15 ? D'antuvi, cal observar que els jornals llaurats per un pagès de cada tall difereixen notablement d'uns pobles a altres, la qual cosa podria ser un inconvenient a l'hora de fer una anàlisi directa per tallis. És difícil de saber si el major nombre de jornals per pagès en cada tall en determinats pobles està fonamentat en funció de què les terres són de pitjor qualitat. Les tres darreres columnes del quadre 4-15 - representades en el gràfic 4-26 - reflecteixen el percentatge de pagesos segons la terra que llauren, dividint-se en tres grups: menys de 9 jornals, de 9 a 14.9, i 15 o més. D'alguna manera es vol distingir una pagesia amb poca terra d'una pagesia mitjana o d'una pagesia més benestant. Malgrat que l'àrea d'un jornal varia d'una vegueria a una altra, s'ha optat per no fer la corresponent reducció a un jornal de referència, ja que les dades que ofereixen les "Respostes" són una estimació, i per tant fer la reducció semblaria considerar les dades com quelcom exacte i rigorós. S'adverteix, per tant, que les conclusions que s'obtinguin només podran fornir un marc general de referència.

Es poden concretar les següents característiques:

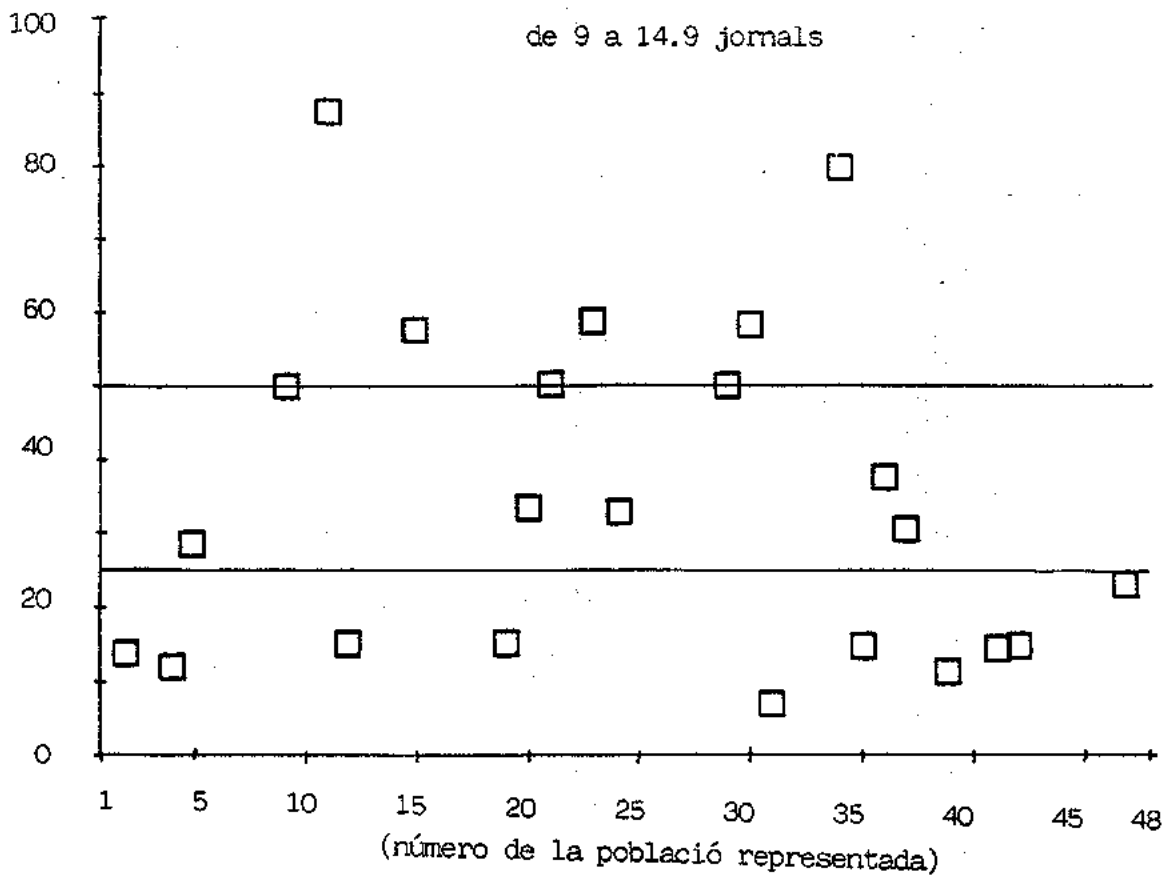
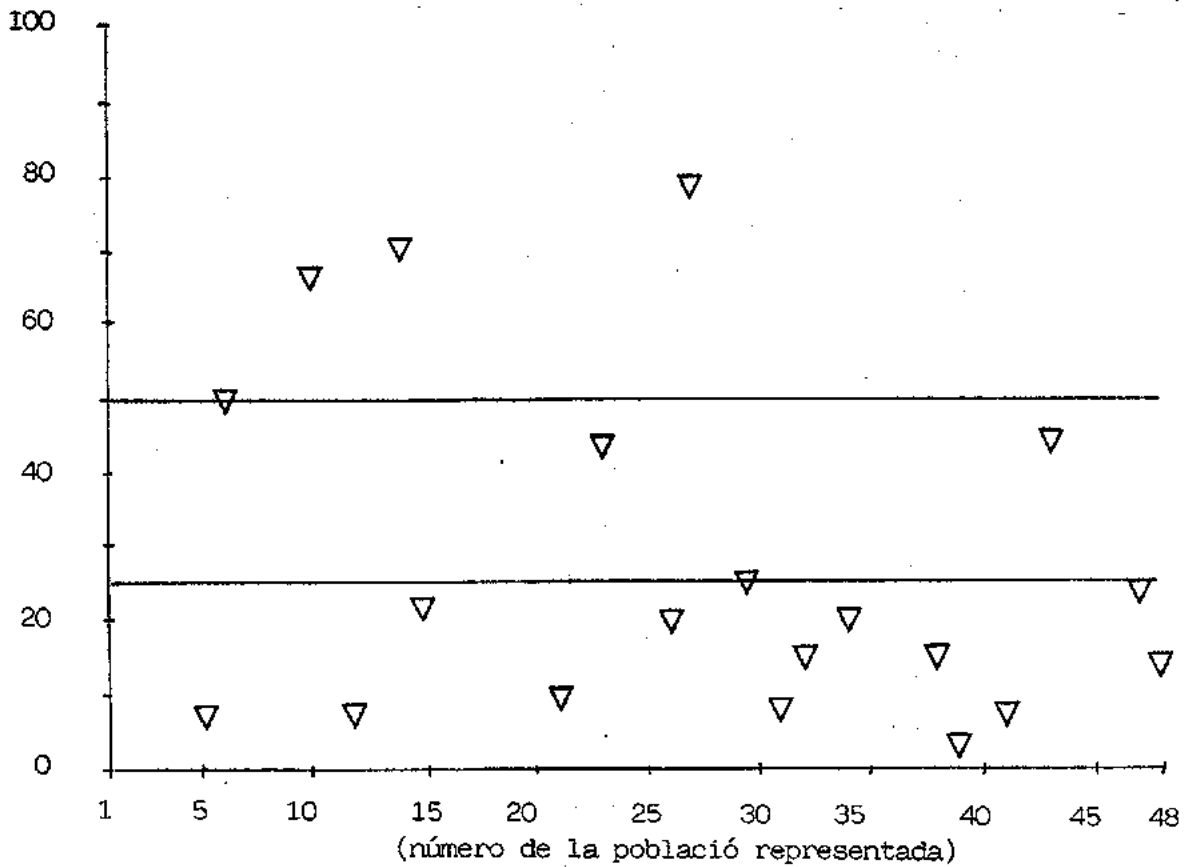
1. Són molt nombrosos els pobles en els quals predomina de manera abassegadora la pagesia amb menys de nou jornals de terra. Vint-i-quatre poblacions - d'un total de trenta-vuit que han estat representades, car de les altres deu no es disposa d'informació suficient - tenen més del 50 % dels pagesos amb menys de 9 jornals de terra (gràfic 4-26).

2. La presència de mitjana pagesia i de pagesia benestant

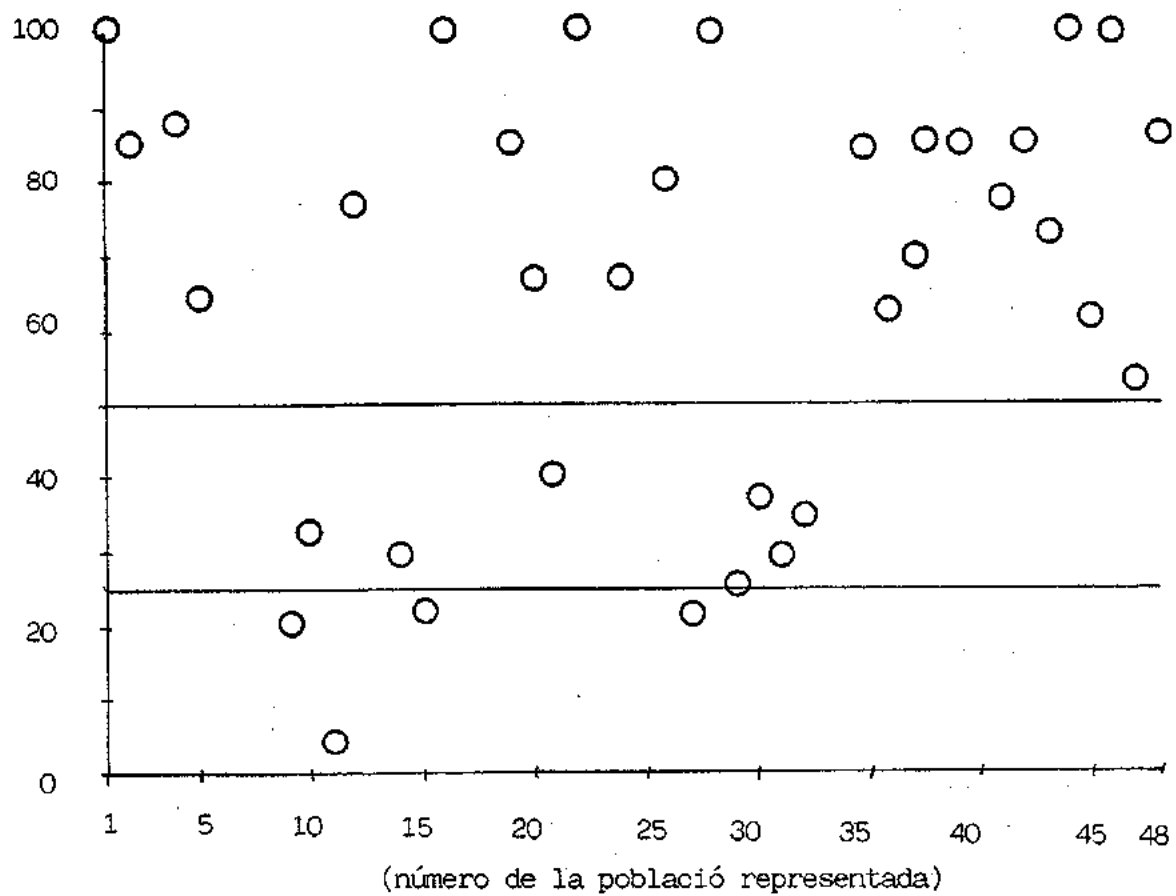

Gràfic 4. 26.

Percentatge de propietaris amb 15 o més jornals
 Mostra de quaranta-vuit pobles
 1716

menys de 9 jornals

és moderadament important, destacant sobretot la primera (gràfics 4-26).

Tornant al quadre 4-15 , s'adverteix que no es disposa dels jornals totals de terra posseïts per cadascun dels grups, la qual cosa fa difícil de referir-se a l'estructura de la propietat. Però per les dades sobre percentatge de propietaris, hom pot endevinar que hi hagué situacions ben diferents. L'espectre aniria des de poblacions en les quals la propietat està molt atomitzada, car tota la pagesia o la pràctica totalitat tindria propietats reduïdes, fins els pobles en els quals hi ha més d'un 50 % de pagesos amb 15 o més jornals, essent la resta pagesos amb poca terra. En termes generals, però, es pot dir que el 1716 existia una moderada concentració de la propietat en mans dels pagesos amb 15 o més jornals .

Garrabou⁹⁹, basant-se en l'estudi dels cadastres de 1716 de cinc pobles de la Segarra - concretament Torrefeta, Ivorra, Verdú, Estaràs i Massoteres - afirma que a la Segarra, a començament del XVIII, es gaudia d'un règim de propietat sense grans desequilibris, car el 93.3 % dels propietaris - els que tenien menys de 10 hectàrees - posseïen el 69.4 % de la superfície cultivada. El mateix autor ofereix, també, una divisió d'aquest grup de propietaris en tres subgrups - menys d'una Ha, d'1 a 5, i de 5 a 10 -. Els dos primers subgrups correspondrien a l'anomenada, en el present treball, petita propietat, i s'observaria que en general aquesta petita pagesia controla poca terra, tot i ésser majoritària. Vegem-ho: a Torrefeta, el 42.6 % dels propietaris tenen el 17.6 % de les terres, a Ivorra els percentatges són 90.7 i 52.3, a Verdú 77.9 i 32.2, a Massoteres 78.6 i 42.2, respectivament. Només a Estaràs es troba que el 95.2 % dels propietaris tenen el 82 % de les terres.

Pel que fa als propietaris de 10 o més jornals, s'observa que a Torrefeta el 8.5 % dels propietaris tenen el 24.7 % de les terres, a Ivorra els percentatges són 31.1 i 29.9, a Verdú 6.8 i 39, a Estaràs 2.4 i 11.8, i a Massoteres 4.5 i 23, respectivament.

Aquestes dades mostren que hi ha una certa concentració de la propietat a la Segarra, la qual cosa confirma les conclusions esmentades sobre el conjunt de les terres de Lleida.

Als nuclis de població més "urbans", la concentració de la propietat seria força important. Aquest seria el cas de Lleida, on segons el cadastre de 1716 el 16.35 % dels propietaris - els que tenen més de 15 jornals - posseeixen el 50.42 % de les terres, és a dir, la meitat de les terres són de menys de la cinquena part dels propietaris¹⁰⁰.

Gaspar Feliu¹⁰¹, en estudiar el capbreu del Palau d'Anglesola de 1717, observa que el 29.83 % dels propietaris - els que tenen 25 o més jornals - gaudeixen del 72.93 % de les terres. Però aquesta forta concentració de la propietat trobada a Lleida i al Palau no havia d'ésser la norma, tal i com s'ha vist a partir de l'estudi de les "Respostes" de 1716 i de l'estudi de la Segarra de Garrabou.

Una qüestió bàsica que s'haurà d'esbrinar es concreta en saber quines transformacions es produïren en l'estructura de la propietat durant el set-cents. Actuà el procés de concessió d'establiments en el sentit d'afavorir la concentració de la terra en poques mans, fent que els excedents demogràfics acumulats, principalment durant la segona meitat del set-cents, es proletaritzin? O bé s'afavorí la creació d'una petita pagesia amb una certa quantitat de terra, i es consolidà una mitjana pagesia? O es donaren altres situacions possibles?

L'ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT DE LA TERRA EL 1740 I LES POSSIBILITATS DEL SEU DESENVOLUPAMENT EN EL MARC DEL PROCÉS DE CREIXEMENT AGRARI

L'estudi de l'estructura de la propietat, a partir dels repartiments cadastrals d'un conjunt de tretze pobles cap a 1740 - els quals són localitzats al mapa 1-2 -, pot donar unes informacions més precises que les derivades de l'anàlisi de les "Respostes".¹⁰² Per tal de realitzar aquest estudi s'han considerat només les terres dedicades a la producció agrícola, deixant de banda per tant les terres considerades com a ermes, de bosc, etc. S'ha treballat amb tots els propietaris - fins i tot els qui viuen a altres municipis - registrats a les esmentades fonts. Com és evident, no s'inclouen les propietats que alguns veïns dels pobles estudiats podien tenir en altres poblacions.

Per tal de facilitar l'anàlisi de les dades de l'apèndix 4-6 que expliciten l'estructura de la propietat dels esmentats pobles, s'ha fet un agrupament dels intervals - quadres 4-16 a 4-18 - i una representació gràfica d'aquests resums - gràfics 4-27 a 4-39 -. Aquests gràfics estan representats en forma de diagrama de barres. L'eix de les abscisses representa els intervals de propietat - 0 a 6, 6.01 a 9, etc.-. L'eix d'ordenades indica els percentatges. El diagrama està format per un sistema de barres dobles. La primera - sense ratllar - expressa els propietaris del respectiu interval i la segona - ratllada - expressa la terra posseïda pels propietaris de l'interval. Com es pot veure, aquesta informació està presentada com a percentatge del total de propietaris i com a percentatge del total de terres de cultiu del poble, respectivament.

Per completar aquest estudi, s'han elaborat les corbes de Lorenz dels tretze pobles - gràfics 4-40 a 4-52 - a partir de les dades de l'apèndix 4-6. L'eix de les ordenades representa el percentatge de propietaris i el d'abscisses el corresponent percentatge de terra posseït. L'allunyament del gràfic resultant respecte de la diagonal indica una menor homogeneïtat en el repartiment de les terres entre els propietaris.

Es vol, en primer lloc, elaborar una tipologia d'estructures de la propietat, per finalitzar elaborant unes conclusions aplicables a tots els pobles. La tipologia que es definirà pot concretar-se de la següent manera:

TIPUS 1. Poblacions amb forta concentració de la propietat.

TIPUS 2. Poblacions amb una atomització de la propietat.

TIPUS 3. Poblacions amb una situació intermèdia a la dels tipus 1 i 2.

La Fuliola, Miralcamp, Talavera i la Fullela són exemples del tipus 1 d'estructuració de la propietat de la terra. La pagesia benestant, tot i ésser minoritària, controla una part molt important - molt més del 50 % - de la terra del terme. A l'altre extrem es troba una abundant pagesia que posseeix una part petita del terme. La mitjana pagesia té poca entitat. El quadre 4-16 confirma tots aquests extrems.

Quadre 4-16

Estructura de la propietat de les poblacions del tipus 1. Cap a 1740
Mostra de tretze poblacions

Jornals	La Fuliola(L'Urgell)					Fulleda(Les Garrigues)				
	P*	%	J	%	J/P	P	%	J	%	J/P
0-6	8	34.6	43.5	15.6	5.43	15	57.3	41.55	20.7	2.77
6.01-9	5	21.6	38.0	13.6	7.6	2	7.6	16.03	8.0	8.01
9.01-15	3	13.0	41.66	15.0	13.88	6	23.0	65.42	33.0	10.90
+ de 15	7	30.3	153.0	55.3	21.85	3	11.4	74.72	37.6	24.90
Total	23	100.0	276.16	100.0	12.00	26	100.0	197.72	100.0	7.6

Jornals	Miralcamp(El Segrià)					Talavera(La Segarra)				
	P	%	J	%	J/P	P	%	J	%	J/P
0-6	9	34.3	37.12	9.2	4.12	21	37.3	54.41	7.8	2.59
6.01-9	8	30.6	61.95	15.7	7.74	9	15.9	65.46	9.6	7.27
9.01-15	2	7.6	25.47	6.4	12.73	8	14.1	93.63	13.7	11.70
+ de 15	7	26.7	266.79	68.0	38.11	18	32.0	461.16	68.1	25.62
Total	26	100.0	391.33	100.0	15.05	56	100.0	674.66	100.0	12.04

* P = nombre de propietaris; J = nombre de jornals

El darrer interval de la Fuliola acaba en 30 jornals, el de la Fulleda en 40, el de Miralcamp en 75 i el de Talavera en 50.

Quadre 4-17

Estructura de la propietat de les poblacions del tipus 2. Cap a 1740
Mostra de tretze poblacions

Jornals	Térmens(La Noguera)					Tiurana(La Noguera)				
	P	%	J	%	J/P	P	%	J	%	J/P
0-6	30	83.0	104.72	61.1	3.49	43	89.3	72.46	65.9	1.68
6.01-9	3	8.3	25.41	14.9	8.47	4	8.2	26.53	24.1	6.63
+ de 9	3	8.3	40.25	23.5	13.41	1	2.0	10.39	9.4	10.39
Total	36	100.0	170.38	100.0	4.73	48	100.0	109.38	100.0	2.27

Jornals	El Soleràs(Les Garrigues)				
	P	%	J	%	J/P
0-6	1	8.3	5.41	5.0	5.41
6.01-9	8	66.6	67.05	62.6	8.38
+ de 9	3	24.9	34.39	32.1	11.46
Total	12	100.0	106.85	100.0	8.90

El darrer interval de Térmens acaba en 15 jornals, el de Tiurana en 11 i el del Soleràs en 13.

Quadre 4-18

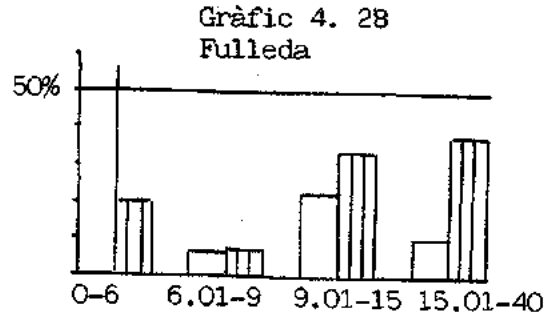
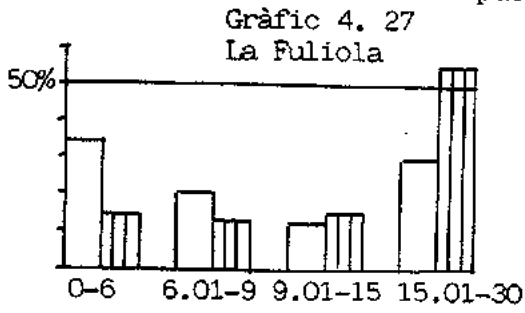
Estructura de la propietat de les poblacions del tipus 3. Cap a 1740
Mostra de tretze poblacions

Jornals	Sonadell(El Segrià)					La Sentiu(La Noguera)				
	P	%	J	%	J/P	P	%	J	%	J/P
0-6	7	28.9	28.25	11.7	4.03	1	7.1	3.0	1.7	3.0
6.01-9	6	24.9	46.58	14.5	7.76	3	21.3	25.0	14.4	8.33
9.01-15	8	33.3	96.5	40.6	12.06	6	42.6	73.0	42.3	12.16
+ de 15	3	12.4	65.5	27.5	21.83	4	28.5	71.0	41.2	17.75
Total	24	100.0	236.83	100.0	9.86	14	100.0	172.0	100.0	12.28
Jornals	El Tossal(La Noguera)					Fontllonga(La Noguera)				
	P	%	J	%	J/P	P	%	J	%	J/P
0-6	11	55.0	19.93	19.3	1.81	5	50	18.0	24.7	3.6
6.01-9	6	30.0	45.55	44.4	7.59	2	20	15.5	21.5	7.75
9.01-15	3	15.0	36.69	35.8	12.23	3	30	38.48	53.3	12.82
+ de 15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Total	20	100.0	102.17	100.0	5.10	10	100.0	71.98	100.0	7.19
Jornals	Preixens(La Noguera)					Torrefeta(La Segarra)				
	P	%	J	%	J/P	P	%	J	%	J/P
0-6	43	64.8	132.08	30.1	3.07	8	44.3	26.81	16.6	3.35
6.01-9	7	10.5	52.16	11.8	7.45	2	11.0	16.24	10.1	8.12
9.01-15	12	18.0	148.87	33.9	12.40	5	27.6	63.98	40.0	12.79
+ de 15	4	6.0	103.66	23.6	25.91	3	16.6	52.16	32.7	17.38
Total	66	100.0	436.77	100.0	6.61	18	100.0	159.19	100.0	8.84

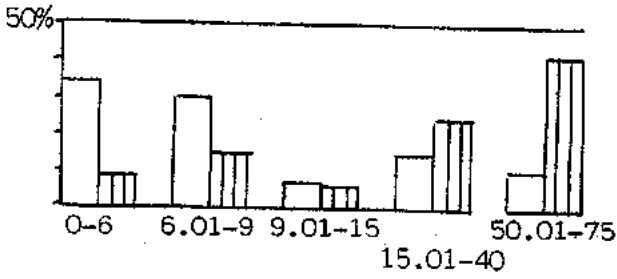
El darrer interval de Sonadell acaba en 30 jornals, el de la Sentiu en 20, el de Preixens en 40 i el de Torrefeta en 20.

Estructura de la propietat entorn de 1740. Mostra de tretze pobles

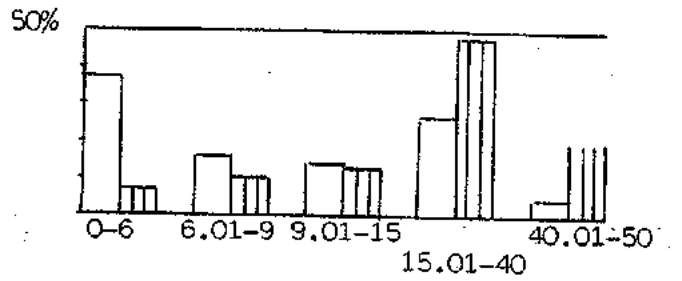
Tipus 1

Gràfic 4. 29
Miralcamp

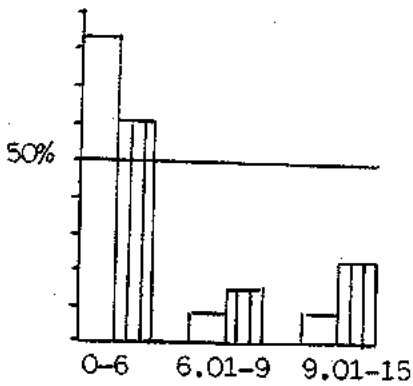

Gràfic 4. 30
Talavera

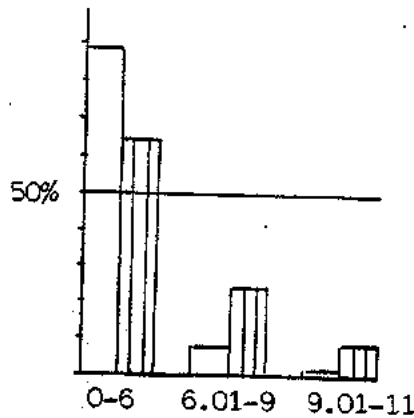

Tipus 2

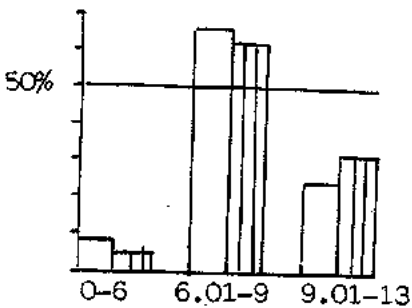
Gràfic 4. 31
Tèrmens

Gràfic 4. 32
Tiurana

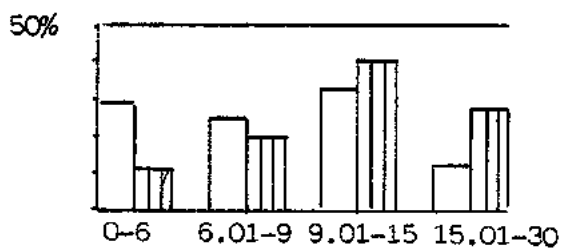
Gràfic 4. 33
El Soleràs

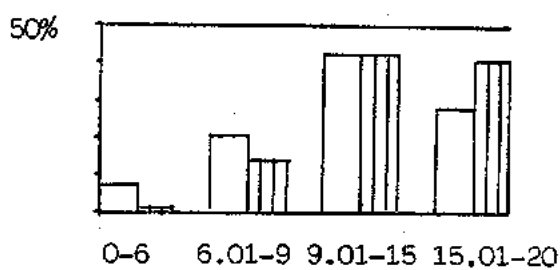

Tipus 3

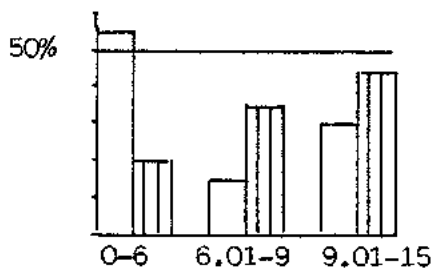
Gràfic 4. 34
Sonadell

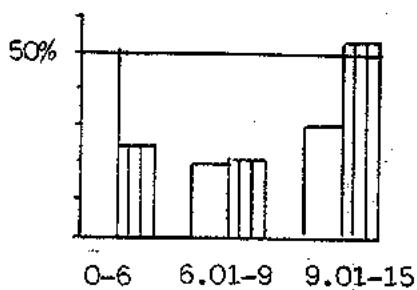
Gràfic 4. 35
La Sentiu de Sió

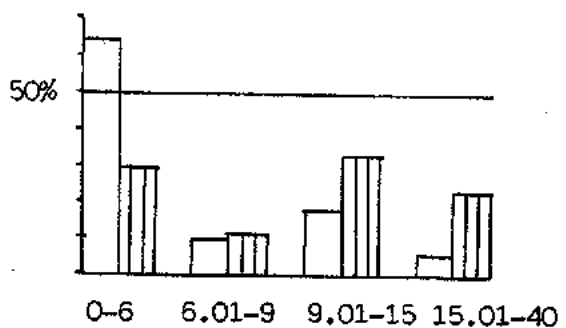
Gràfic 4. 36
El Tossal

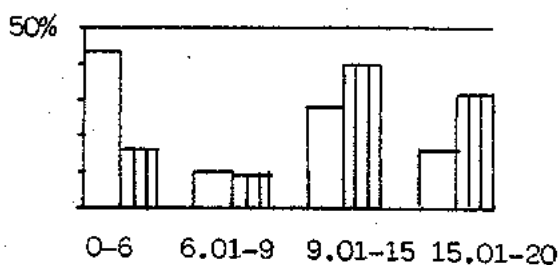
Gràfic 4. 37
Fontllonga

Gràfic 4. 38
Preixens

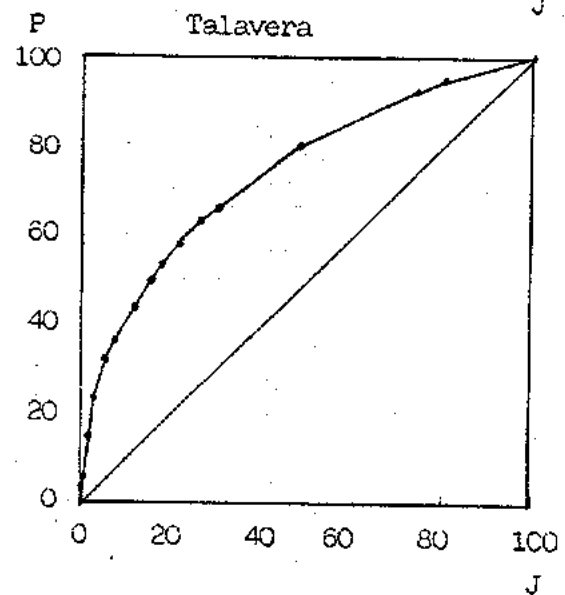
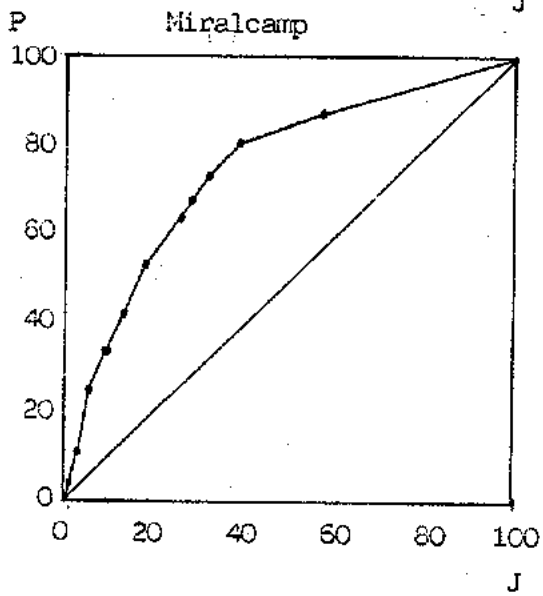
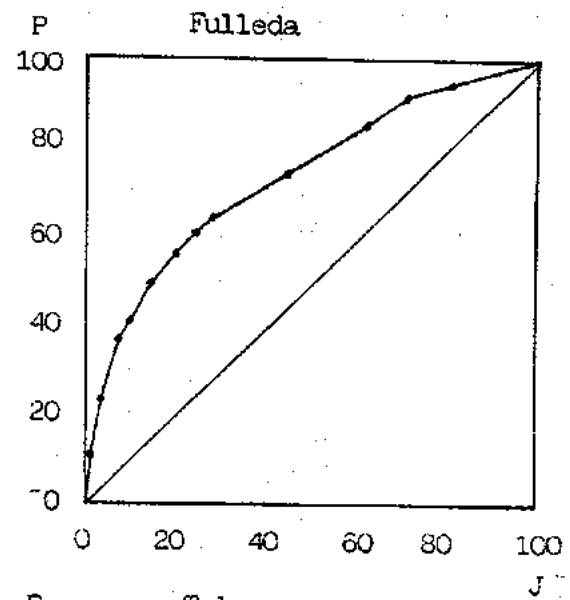
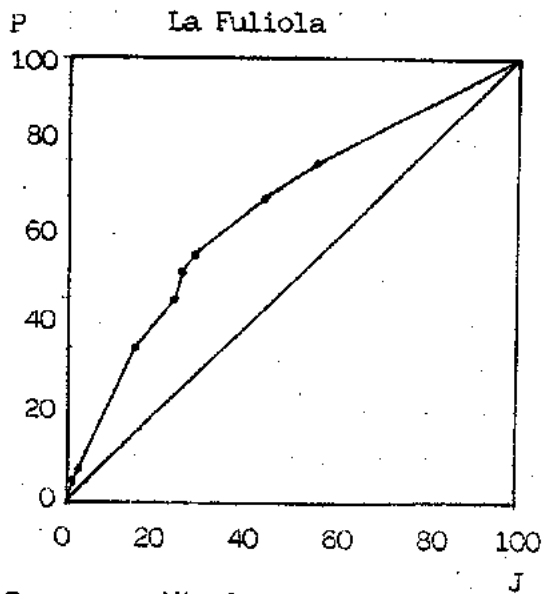

Gràfic 4. 39
Torrefeta

Gràfics 4-40 - 4-43

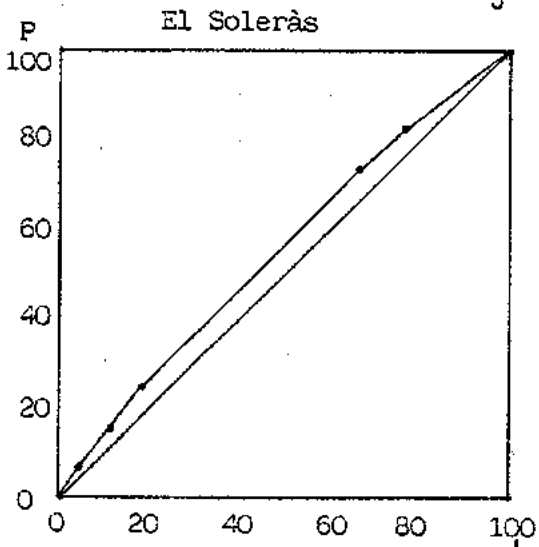
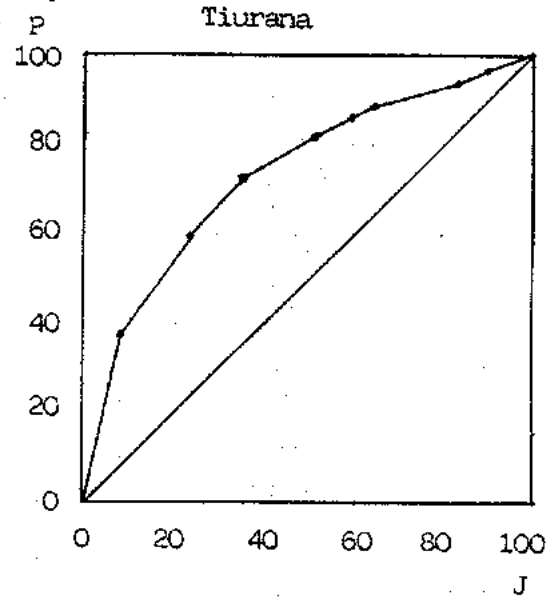
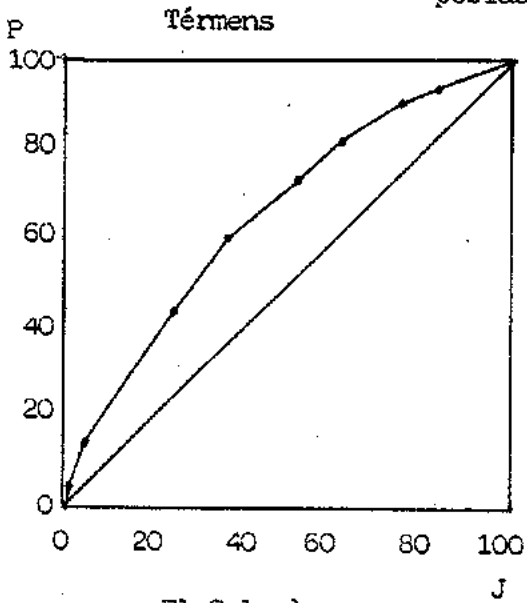
Estructura de la propietat: Corbes de Lorenz de les poblacions del tipus 1.

P=percentatge de propietaris. J=percentatge de terra posseïda.

Gràfics 4-44 - 4-46

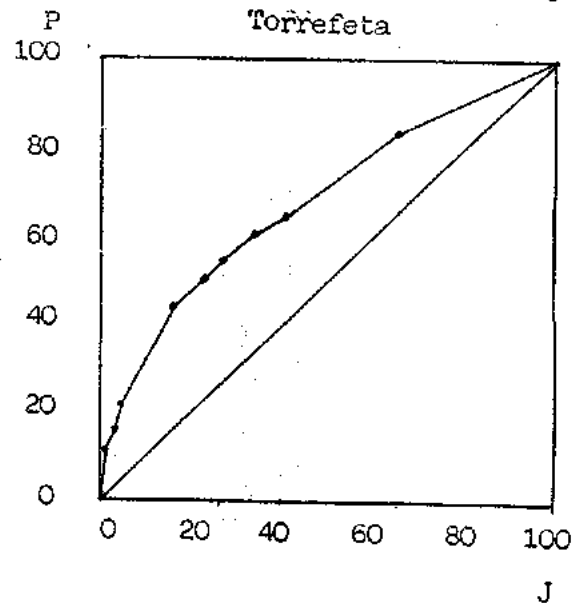
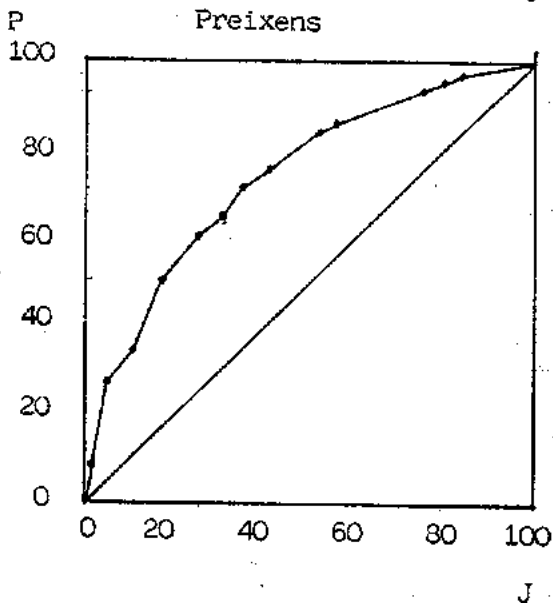
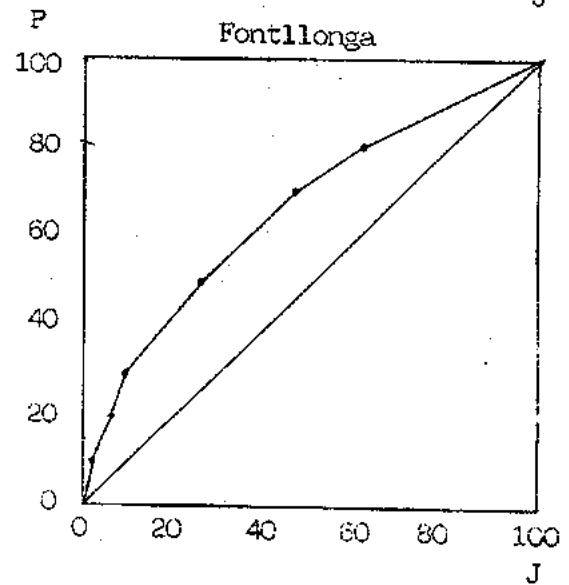
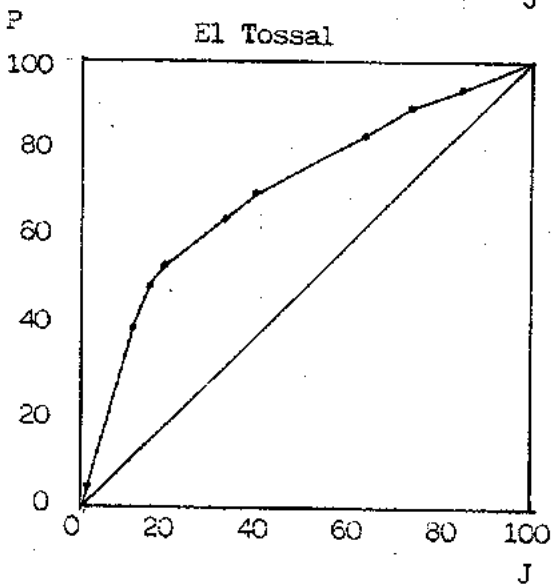
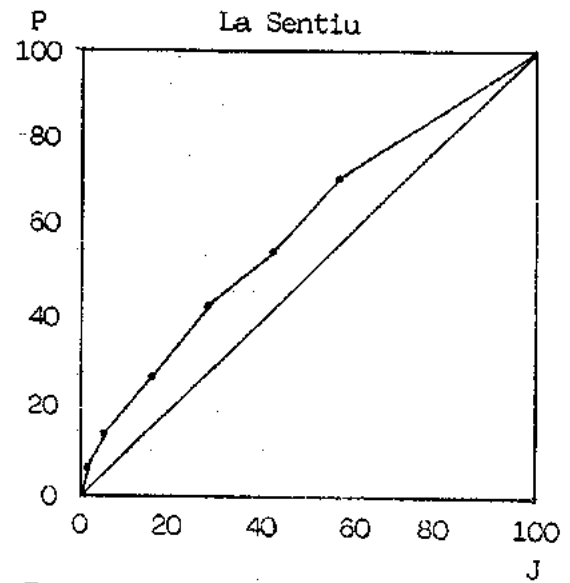
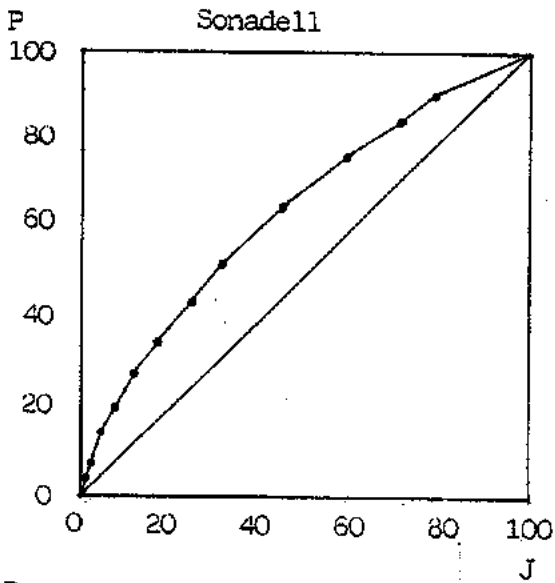
Estructura de la propietat: Corbes de Lorenz de les poblacions del tipus 2.

P=percentatge de propietaris. J=percentatge de terra posseïda.

Gràfics 4-47- 4-52

Estructura de la propietat: Corbes de Lorenz de les poblacions del tipus 3.

P=percentatge de propietaris. J=percentatge de terra posseïda.

Les corbes de Lorenz d'aquest tipus 1 presenten, en general, un allunyament respecte de la diagonal, la qual cosa tradueix l'existència de molts pagesos amb poca terra i una important concentració de terra en poques mans, Vegeu els gràfics 4-40 a 4-43 .103

Les expectatives pageses, pel que fa a l'accés a la propietat, en els pobles inclosos en aquest tipus, passen per l'obtenció per part de la petita pagesia de més terra per tal de fer una explotació major que permeti de superar els nivells de subsistència a què es veu abocada. La mitjana pagesia aspirarà a situar-se en el sector de la pagesia benestant. Aquesta també haurà d'intentar reforçar el seu poder econòmic. Tota la pagesia, per tant, voldrà l'ampliació de les seves explotacions, però seran la petita i la mitjana pagesia les qui tenen més a perdre si no aconsegueixen més terra. Aquesta terra pot ser obtinguda en establiment, o si això no és possible, a través de cessions de caràcter temporal, alternativa que pot millorar els ingressos però que no significa directament canvis en l'estructura de la propietat. El gran rival de la majoria de la pagesia és la pagesia benestant, la qual disposa de més capitals per cultivar noves terres o bé intensificar les ja treballades. Si es tracta d'obtenir establiments, aquesta pagesia benestant lluitarà fort per beneficiar-se'n al màxim.

Térmens i Tiurana exemplifiquen el tipus 2 d'estructuració de la propietat, caracteritzada per una presència majoritària de petita pagesia, especialment en el nivell 0 a 6. Tanmateix la major part de la terra està en mans d'aquesta pagesia i no existeix pagesia benestant ni concentració de la propietat de la terra.

El quadre 4-17 demostra que Térmens i Tiurana tenen efectivament una classe de petits propietaris majoritària i amb una mitjana de jornals per propietari en el subgrup 0 a 6, el majoritari, de 3.49 i 1.68 respectivament. La lluita per la terra es planteja en aquests casos com una necessitat de supervivència de pràcticament tota la població, la qual cosa serà un element que donarà una cohesió social molt gran. El cas de Térmens, ja esmentat a la primera part d'aquest treball, serà tractat més endavant com a exemple de distribució generalitza-

da de terra per part del senyor territorial. El contrast entre els jornals per propietari a nivell global entre els pobles d'aquest tipus i els de l'anterior és prou eloqüent.

El cas del Soleràs seria una variant d'aquest tipus 2, i es caracteritzaria per una presència majoritària dels propietaris de 6.01 a 9, grup que controla la major part de la terra. Aquesta petita pagesia tindrà més perspectives d'accedir al grup dels mitjans propietaris, millorant per tant la seva situació socio-econòmica, fent-se equiparable a la gens negligible mitjana pagesia ja existent el 1740 - i que no volgué perdre la possibilitat d'enriquir-se amb l'accés a la terra -. Al Soleràs no existeix pagesia amb menys de 5 jornals. La franja existent va des de 5 a 13 jornals, donant una mitjana global de 8.90 jornals per propietari.

Les corbes de Lorenz - gràfics 4-44 a 4-46 - presenten en general una distància curta a la diagonal, la qual cosa indica que no hi ha concentració i que la terra està repartida homogèniament entre els petits propietaris. Pel que fa a Tiu-rana, cal advertir que no hi ha propietaris amb més de 11 jornals. La manca d'homogeneïtat que detecta la corba de Lorenz es deu a què la terra està desigualment repartida entre els diversos subgrups, però no existeix concentració tal i com s'ha definit en aquest treball.

Sonadell, la Sentiu, el Tossal, Fontllonga, Preixens i Torrefeta són exemples de poblacions del tipus 3, on no existeixen els extrems dibuixats en els dos tipus anteriors. Sonadell i la Sentiu són, probablement, els exemples més clars d'aquesta situació, mentre el Tossal, Fontllonga i Preixens tenen una major base de propietaris de 0 a 6 jornals, els quals controlaven poca terra del terme. Al Tossal i Fontllonga es detecta un desplaçament de la propietat cap al sector 6.01 a 9 de la petita pagesia en el primer poble, i cap al sector de la mitjana pagesia en el segon poble, existint una pagesia en l'interval de 0 a 6 jornals amb poca terra. Preixens i Torrefeta afegeixen a aquesta característica l'existència d'una pagesia benestant, però que no controla la major part de la propietat.

Les corbes de Lorenz del tipus 3 - gràfics 4-47 a 4-52 - es caracteritzen, en general, per unes distàncies curtes a la diagonal, significat l'existència d'una situació homogènia.

El cas del Tossal, que es presenta com a no homogènia, no té concentració, car no hi ha propietaris de més de 15 jornals. En aquest cas la manca d'homogeneïtat es deu al desplaçament de la propietat cap als sectors 6 a 9 de la petita pagesia i cap a la mitjana pagesia. El gràfic de Preixens s'ha d'interpretar com que la mitjana pagesia té bastant de terra, i hi ha una certa concentració de terra en mans de la pagesia benestant.

En resum, en el tipus 3 no es troba ni concentració en mans de la pagesia benestant ni atomització. Com es veu al quadre 4-18 en els pobles d'aquest grup es troben tots els nivells de propietat amb prou presència, des de la petita pagesia amb poca o amb una mica més de terra, a una mitjana pagesia i una pagesia benestant.

El nombre de jornals per propietari en aquest grup de pobles tindrà, en termes generals, un valor intermedi entre el valor del tipus 1 i el del tipus 2, fet que prova el caràcter intermedi d'aquest tipus 3, amb les matitzacions ja fetes.

La lluita per la terra en aquest tipus de poblacions pot possibilitar la millora de tots els sectors pagesos, des del grup més modest fins la pagesia més benestant.

L'anàlisi de les "Respostes" de 1716 i especialment la dels cadastres de 1740 permeten de fer algunes reflexions sobre les possibilitats de desenvolupament de la pagesia de les terres de Lleida. La situació dibuixada pels cadastres de 1740 pot resumir-se d'aquesta manera:

1. Alta freqüència de pobles amb poca terra cultivada i poca pagesia.
2. Mida mitjana de les explotacions reduïda en la major part dels pobles. 104
3. Existència d'una àmplia base de pagesos amb poca terra.
4. En alguns pobles s'ha desenvolupat una mitjana pagesia i/o una pagesia benestant. La concentració de la propietat és, el 1716 i cap a 1740, força moderada.

Les màximes aspiracions de la gran base de pagesos amb poca fortuna havia d'ésser equiparar-se amb la mitjana pagesia per tal de dur una existència menys dependent dels creditors censalistes i en una situació econòmica més còmoda.

Donat l'endarreriment de la tecnologia agrària, un augment dels rendiments es presenta problemàtic en força poblacions, sobretot si es considera que l'abundant petita pagesia no gaudia de massa capitals. La solució per tal d'obtenir més producció i ingressos hauria de venir, en gran part, a través de l'augment de la terra treballada, i si d'aquesta es podia tenir el domini útil es milloraria molt la situació d'aquesta petita pagesia. Per tant, es tracta de veure com, realment, la petita pagesia va intentar dur a terme l'alternativa més viable per ella, és a dir, ampliar les seves propietats, seguint el model que dia rera dia veia concretat en la mitjana pagesia. Aquesta, d'altra banda, havia d'aspirar a esdevenir pagesia benestant, i d'aquesta manera entrar dins el món dels poderosos a nivell local. La pagesia benestant, donada la seva disposició de cabals, havia de jugar la carta de fer rendibles els seus capitals mitjançant les millores a les seves finques, el crèdit a la petita pagesia o bé prenent alguns arrendaments de drets senyorials o de béns comunals. Per la pagesia benestant, l'interès que podia representar l'augment de la seva propietat estaria en el manteniment de la seva prepotència econòmica en uns moments en què l'accés a la propietat de la mitjana pagesia podia posar en perill el seu predomini.

L'expansió i consolidació de la pagesia benestant és una de les possibilitats de transformació de l'estructura de la propietat. S'ha vist, en els cadastres dels anys quaranta, que una preponderància de la pagesia benestant quant a propietat, va acompanyada d'una abundància dels estrats més baixos de la pagesia - poblacions tipus 1 -. Caldrà analitzar si el procés de creixement agrari, quan es féu en base a establiments, significà el desenvolupament de la pagesia benestant. En altres paraules, caldrà estudiar si les classes feudals no dificultaren la consolidació d'una pagesia benestant. Si així fou, el procés de proletarització - o quasi-proletarització - hauria d'haver estat el complement a aquest procés.

Aquesta hipòtesi, plantejada com una de les alternatives, i integrada dins el model d'estructuració de classes que es configurarà durant la segona meitat del XVIII - i que en els pròxims capítols es tractarà d'esbrinar - pot ser versemblant en base a una realitat ben palesa.

El gràfic 4-53 representa dues variables. D'una banda, el percentatge de terra del terme posseïda pels propietaris amb més de 15 jornals, i d'altra banda la superfície cultivada en l'esmentat terme - vegeu quadre 4-19 -. Aquest gràfic referent a 1740 i als 13 pobles de la mostra ja esmentada sembla, d'antuvi, presentar una correlació. El càlcul del coeficient de correlació lineal és significatiu i se situa en 0.7425, xifra molt eloqüent de la interrelació d'ambdues variables.

Si es calcula la correlació aplicant logaritmes a la variable x - nombre de jornals del terme considerat -, la correlació se situa en 0.8090, confirmant la correlació entre les dues variables. Com més gran és la superfície cultivada, més és la terra posseïda per la pagesia benestant.

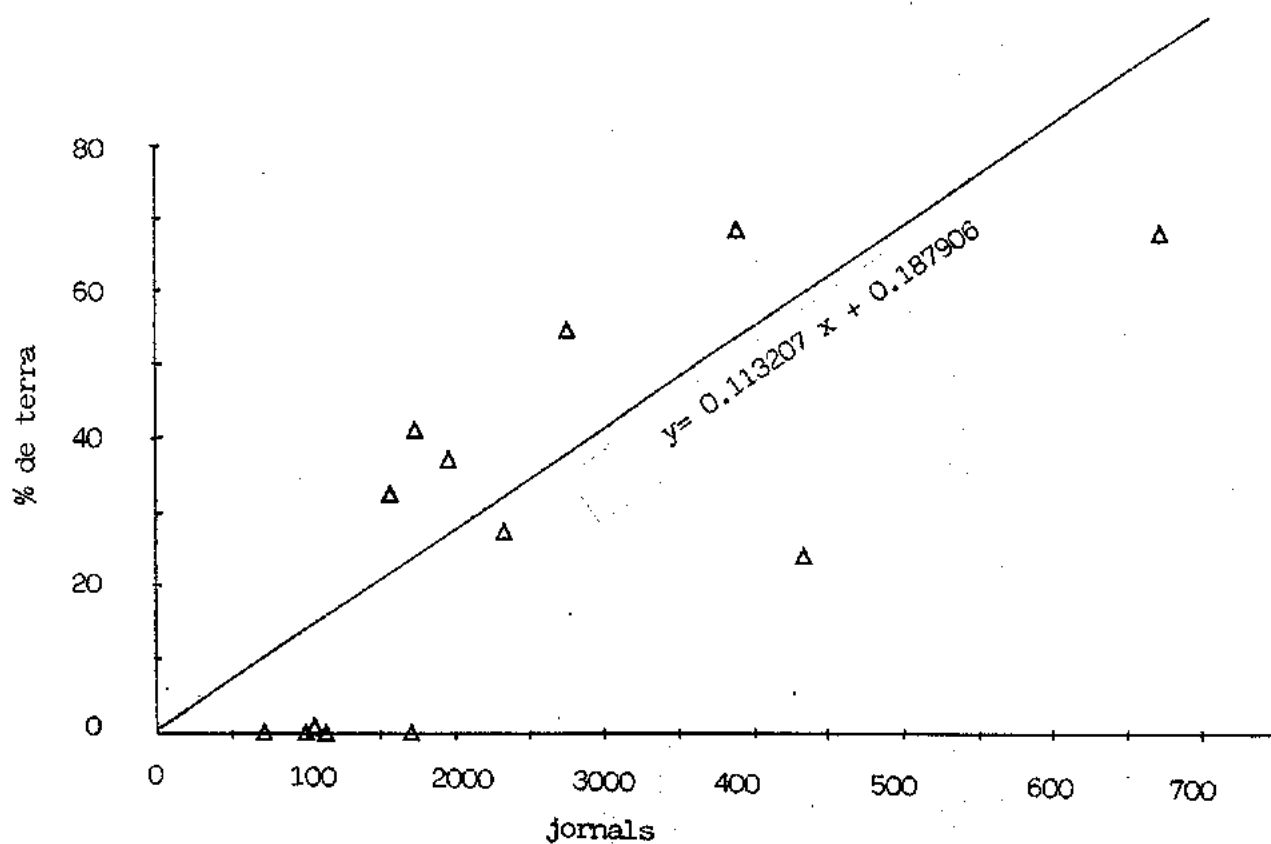
Aquesta estreta relació entre la terra posseïda pels propietaris amb més de 15 jornals i l'àrea cultivada es confirma, també, si analitzem l'estructura de la propietat de la ciutat i terme de Lleida, segons el primer cadastre de 1716.

El 50.42 % de la terra era posseïda pels propietaris amb més de 15 jornals - el 16.35 % de tots els propietaris - fenomen que és complementari de l'existència d'una base molt nombrosa de petits propietaris - el 69.19 % - que només posseïen el 31.64 % de la terra. La mitjana pagesia - el 14.43 % - controlava el 17.91 % de la terra. La mitjana global de jornals per propietari era de 9.73, valor intermedi que amaga la doble realitat: presència d'una pagesia benestant minoritària i d'una àmplia capa de pagesos amb poca fortuna. La ciutat de Lleida podria situar-se també en el tipus 1 que hem definit anteriorment.¹⁰⁵

Un cop arribats en aquest punt, cal formular sintèticament algunes preguntes, que s'hauran de resoldre en les pàgines següents.

1. El procés de colonització agrària, durant la segona meitat del segle XVIII, ¿va significar una expansió i consoli-

Gràfic 4-53
Terra posseïda pels propietaris amb més de 15 jornals
i extensió de la superfície cultivada entorn de 1740
Mostra de tretze pobles

Quadre 4-19
 Control de la terra per la pagesia benestant cap a 1740
 Mostra de tretze pobles

àrea cultivada del terme (jornals) X	% de terra controlat per la pagesia benestant Y
71.98	0
102.17	0
106.85	0
109.38	0
159.19	32.7
170.38	0
172.0	41.2
197.72	37.6
236.83	27.5
276.16	55.3
391.33	68.0
436.77	23.6
674.66	68.1

dació del procés de concentració de la propietat, impulsant amplis sectors de la pagesia cap a una situació de proletarització o de quasi-proletarització?

2. O bé, ¿es va possibilitar la creació i consolidació d'una petita pagesia que s'allunyà dels nivells de subsistència, i d'una mitjana pagesia, amb la consegüent major independència econòmica d'aquestes?

En definitiva es tracta de veure si les aspiracions de la major part de la pagesia foren colmades en certa mesura. ¿Qui fou el beneficiari de les transformacions agràries estudiades en la tercera part del present treball?

4.3. LES ALTERNATIVES D'ACCÉS - TEMPORAL O PERPETU - DE LA PAGESIA A LA TERRA A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVIII

LES ALTERNATIVES I EL SEU FONAMENT

El creixement demogràfic accelerat que es donà ja a la primera meitat del segle i sobretot a la segona, es traduirà en una important demanda de terra per treballar, i en conseqüència, si aquesta demanda es satisfà, es podrà respondre a les majors necessitats d'aliment que una població en augment significa. Serà a partir de les dècades dels anys seixanta i setanta que s'observa, a les terres de Lleida, l'inici d'una activitat agrària molt important.

La pagesia accedí a la terra de formes diverses, les quals es poden caracteritzar en funció, d'una banda, del control o no sobre el domini útil, i d'altra banda, del caràcter temporal o definitiu de l'accés a la terra. Els senyors territorials varen donar respostes diverses a la petició de terra per part de la pagesia. Darrera de cada alternativa hi havia criteris complexos, relacionats principalment amb els interessos econòmics dels senyors i amb la millora de l'agricultura de la zona.

Si es té present l'estructura de la propietat de la terra de 1740, en la qual s'observava una massa de petits pagesos amb poca terra, cal pensar que l'arrendament a curt termini no havia de jugar un paper bàsic en el procés de creixement agrari. Pocs pagesos podien enfrontar-se amb les obligacions d'uns arrendaments que podien no ser remuneradors, i fins i tot podien resultar catastròfics, si les condicions climàtiques eren adverses. Aquest tipus de contracte, i la seva importància, seran tractats més endavant en aquest capítol.

S'han diferenciat, en la tercera part d'aquest treball, dues etapes dins el procés d'ampliació de la superfície cultivada: una etapa de recuperació per a l'agricultura d'aquelles terres que, arran de la guerra de Successió i de les dificultats econòmiques dels anys posteriors, havien deixat de ser cultivades; i una segona etapa, ja pròpiament de colonització, que té les seves arrels al segon quart de segle, però que s'ac-

celerarà a la segona meitat del segle XVIII, i en algunes zones tindrà el su màxim impuls a partir dels anys setanta .

El procés de colonització agrària es féu a través de dues alternatives: la concessió de llicències de cultiu - una mena de contractes de parceria revocables en qualsevol moment - i els establiments de pagesos a terres. Les primeres tingueren un caràcter temporal¹⁰⁶, mentre que els segons foren a perpetuïtat. Si bé les llicències de cultiu es donaren durant tot el període estudiat, els establiments es feren sobretot a partir de la dècada dels setanta. Malgrat això, els establiments comencen a detectar-se a partir del segon quart del segle.

Ja el 1733, el Marquès d'Aitona establí diversos veïns d'Aitona en el terme de Carratalà. Aquest fet es traduí en un conflicte entre l'esmentat Marquès i el Comanador de Torres de Segre. Aquest s'oposà als esmentats establiments, car la jurisdicció era seva en el terme de Carratalà¹⁰⁷. El batlle i regidors d'Aitona es dirigiren, el 1737, al Comanador per indicar-li que ells no discutien la seva jurisdicció i que en tot cas havia de ser el Comanador qui resolgués el conflicte amb el Marquès d'Aitona¹⁰⁸. El 1753 hi ha nous intents del Marquès d'apropiar-se de terres del Comanador de Torres, que eren treballades per veïns de Torres i Aitona. En aquest cas, el representant del Marquès posà quatre fites a la terra esmentada en presència del batlle i veïns de Serós¹⁰⁹. Els pagesos, com es veu, recolzaren un o altre senyor segons els beneficis que es derivaren per a ells: obtenció de llicències o, en el millor dels casos, establiments.

El 1745, Miquel Burdils, Comanador de Torres, sol·licità al Gran Mestre i Sacre Consell de Malta de poder establir per un determinat temps als termes de Gebut, Utxesa i Carratalà, en els quals hi ha terres cultivades amb llicència i d'altres termes. Aquesta petició es fa, ja que els colons ho han sol·licitat, i s'han compromès, si obtenen l'establiment, a millorar les terres i a construir una sèquia a Utxesa¹¹⁰. El 1756, els comissionats de l'Assemblea del Gran Priorat de Catalunya informen favorablement respecte de la construcció d'un poble al terme de Carratalà¹¹¹. Però no serà fins 1777 que l'Assemblea

aprovarà poder fer establiments a perpetuïtat als termes de Carratalà, Gebut, Adar, Utxesa i prop de Torres - en aquest darrer cas per fer cases -. Pocs anys després, rebran l'autorització de Malta per fer-los. L'Assemblea reserva entre tres i quatre-cents jornals de terra per concedir-los, temporalment i amb llicència, als vassalls fidels¹¹². Aquest projecte d'establiments fou objecte de forts conflictes entre determinats pagesos i els representants del Comanador.¹¹³

El 1758, el Monestir de Poblet establí un total de 40.4 jornals de terra de la quadra de Torrebella, terme de Balaguer, a un conjunt de tretze veïns de Menarguens - 12 pagesos i 1 apotecari -. En cap cas no es donà a cada individu més de 5 jornals de terra¹¹⁴. Tanmateix, i segons consta en alguns arrendaments de drets senyoriais de Poblet, es concedien llicències per cultivar terres dins els dominis del Monestir a la regió de Lleida¹¹⁵.

També el 1758, el Consell de Castella autoritzava l'establiment de terres entre la pagesia de la ciutat de Lleida. Aquest tema mereix tractament més extens, donat que aquests establiments foren concedits després d'una llarga lluita de la pagesia de Lleida, que veia perdre el control de les seves terres comunals.¹¹⁶

La dècada dels setanta, i gràcies a l'actuació de diversos senyors, marca l'inici d'una època en la qual els establiments afectaren molts pagesos de determinades poblacions. Aquest fet no qüestiona una presència simultània molt important dels contractes de parceria o llicències.

El Gran Prior Montoliu iniciarà aquesta tasca, dirigint-se el 12 d'octubre de 1771 al Gran Mestre de la Religió de Sant Joan¹¹⁷, exposant que els termes despoblats del Priorat de Catalunya es trobaven "deserts per causa de la Peste, y Guerres que havien esdevingut al Principat desde lo any 1610 fins al any 1657; y respecte de que podia recobrase concedint las terras sents Enfiteutich per lo temps y ab las condicions que podrian tractarse segons podrian convenirse ab los Enfiteotas". El 28 d'abril de 1771 el Gran Mestre i Sacre Consell de Malta ordenaren al Gran Priorat de Catalunya que es comissionés alguna persona per visitar el Priorat i veure la conveniència

o no de fer els establiments. Aquestes precaucions obeïen al fet que l'establiment representava una alienació de la propietat, fortament prohibida pels estatuts de l'ordre. Vegi's com aquesta argumentació confirma la conclusió de Vilar en el sentit d'identificar, en la pràctica, terra posseïda en propietat o en establiment. L'1 de març de 1773, l'Assemblea del Priorat de Catalunya nomenà Antoni de Magarola com a comissionat. Aquest féu un informe basat en testimonis "las declaraciones dels quals per lo General resulta ser útil lo fer Establiments de las terras dels dits termes perquè los pocesors las cultivarian millor estant segurs de poderlas cultiva sempre; y en sa conseqüència serien més crescuts los Delmes que percibiria lo Senyor Gran Prior, a més dels censos anuals, y lluhismes vencedors per las transportacions". Magarola matisaria que "a causa de que los colonos no estan asegurats de la perpetuïtat no adoban las terras com las adobarian, y ha donar las mateixas rahons quels dits testimonis ...". Aquest informe fou enviat al Gran Mestre, el qual el 14 de desembre de 1773 donà l'autorització sota el requisit que fos aprovat per l'autoritat apostòlica.

Aquests establiments havien d'afectar els termes de la Novella, Escarabat, Tarroges, Espígol, Pedrís, Vincello, Merlet, Malpartit, Alcanyisser, Grallera i Pinyatelli. Els termes de la Novella, Escarabat, Merlet, Vincelló, Tarroges, Pedrís i Espígol s'establiren ben aviat. El terme de Malpartit, prop de Lleida, no s'establiria fins a la fi del segle.

Generalment, les terres establertes no eren ermes. Molt sovint s'establien terres que ja eren cultivades amb llicències per pagesos dels pobles veïns. L'establiment significava, de forma molt freqüent, l'estabilitat en el cultiu d'una terra ja explotada sota llicència.

De fet l'establiment té una doble significació: l'accés al domini útil i perpètuament d'aquella pagesia que només gaudia d'un permís - o contracte de parceria - temporal, i en aquest sentit venia a ésser, també, una reconeixença del Gran Priorat als vassalls fidels pagadors dels drets senyoriais i que eren pagesos molt laboriosos, i també, per altra banda, possibilitava l'accés al domini útil de pagesos

- o altres grups socials - que cultivarien per primera vegada unes terres ermes. Els establiments sobre terres de termes despoblats significa també un projecte de repoblament de zones antigament habitades, i que ara es presenten com a zones adequades per concentrar part de l'excedent demogràfic. L'obra colonitzadora del Gran Priorat de Catalunya, així com la del Capítol de Lleida a Vallfogona i la de Melcior Guàrdia a Almacelles, confirmen aquest aspecte.

D'establiments també se'n feren sobre terres ermes o no de diverses poblacions. Confirma aquest extrem els exemples de Tèrmens, Rosselló, Torrefarrera, Sonadell, Vilanova de la Barca, Torrelameu i Lleida. La documentació posseïda, excepció feta dels casos de Tèrmens i Lleida, fa referència a 1797¹¹⁸, en uns moments en què el Gran Priorat tenia dificultats per controlar la pagesia d'alguns pobles propers a Lleida. Aquesta pagesia treballava terres sense llicència o en treballava més de les que tenia concedides. La solució que es proposarà serà donar establiments a tots aquells pagesos o individus que confessin les terres que treballen sense permís o que hagin perdut els títols. Aquesta política posa de manifest alguns aspectes importants del procés de colonització agrària:

1. La gran demanda de terres per cultivar, que fa que la pagesia opti, en alguns casos, per cultivar terres sense el beneplàcit dels seus senyors.
2. Les dificultats del Gran Priorat per controlar totalment l'activitat agrària dels seus vassalls.
3. L'assumpció per part del Gran Priorat de la realitat, sense anar als tribunals. Aquesta obeeirà tant a les dificultats per controlar els vassalls com a una actitud realista de reconèixer que la colonització ha escapat en part de les seves mans i que la única alternativa rendible és recuperar les rendes senyoriales no pagades.

Com a conclusió, cal observar que la pagesia no presenta una fesomia submissa als senyors. Aquest fet ve confirmat pel nombrós conjunt de plets que la pagesia de les terres de Lleida durà contra els seus senyors, com ja hem vist.

Als actes d'establiment realitzats pel Comanador de Tèrmens Josep de Copons el 1785, amb autorització de l'Assemblea del Priorat de Catalunya de 25 de maig de 1783, s'explica¹¹⁹ que en ocasió d'haver-se despoblat Tèrmens a la fi del segle XIV, el Comanador, per tal de repoblar el terme, concedí establiments. En els segles posteriors, i fins al segle XVIII, per tal d'augmentar la població i la producció, es posà en funcionament el "dret de rella", que consistia en què qualsevol pagès podia desermar una terra, cultivar-la i aprofitar-se de la producció, un cop pagats els drets que s'estilaven a Tèrmens. El Comanador, en contrapartida, garantia que cap altre pagès no la pogués ocupar, fora que el colon hagués estat tres anys sense cultivar-la. I s'afegeix en els actes "Y com hajan variat las circunstancias del temps, y lo que en sigles passats se regoneixia útil, y de la major conveniència per los Vehins de aquella Vila, y obtentors de dit Encomanda deixa de serho en lo dia, respecte que no podent disponer los particulars Individuos de dita Vila en ple domini de las terras que respectivament cultivan en virtud del dret de rella, y quedant sempre exposat a que deixantlas de cultivar per lo espay de tres anys vinga altre a ocuparlas, és motiu que no las feman, ni fan en ellas las milloras, auments, y plantats de que són susceptibles..." es considera que la millor solució al problema és l'establiment.

En resum, al darrer terç del segle XVIII es forjà una alternativa, l'exponent més important de la qual fou el Gran Priorat de Catalunya, segons la qual calia traspasar a la pagesia la propietat útil a perpetuïtat de la terra erma o treballada amb llicències temporals. La situació del pagès milloraria, i també es beneficiaria el Gran Priorat amb l'augment de les rendes feudals. L'agricultura s'intensificaria amb més facilitat i es formarien noves poblacions.

La segona alternativa, representada clarament pel Capítol de Canonges de Lleida, consistia a cedir el domini útil temporalment, en base a llicències temporals¹²⁰. Aquesta alternativa, que donà uns resultats espectaculars a nivell de producció, traduïa un interès molt gran per part del Capítol per no perdre res del seu control sobre les terres i els ho-

mes. L'actuació del Capítol va ésser qualificada de gens "solidària" en una conjuntura econòmica crítica,¹²¹ pel que fa a no voler desprendre's de part dels seus cereals en benefici de la població. Aquest fet concorda amb l'esperit de la seva política colonitzadora que, per cert, ha tingut repercussions fins l'actualitat - problemàtica dels parcors de Montagut -.¹²²

Algunes veus s'alçaren, també, recomanant al Priorat de Catalunya que no li convenia establir. Per exemple, Josep Sanjust, de Torres de Segre, recomanà que no s'havien de transformar les llicències de cultiu dels termes de Gebut, Carratalà, Utxesa i Adar en establiments¹²³, car "una vegada les tenen establertes no necessitaran per a res al Comdor, y no li pagaran lo sisè, y no li pagaran la novena que paguen ara bé perquè tenen po que nols prenguen les terres a les hores com nols podran prendre les terres ni hauran menester per a res al Sor Comdor faran lo que voldran...". Per a Sanjust, el pas de la llicència a l'establiment és un pas necessari per a enfrontar-se obertament als drets senyorials. I recomana de fixar-se en "lo que fa lo Capítol de Lleyda que may ha volgut establir terres dels seus termes de Grealo, Montagut, Raymat y altres perquè de esta manera cobra lo delme y los drets imposats, y també perquè com los que cultiven tenen terres a la horta de Lleyda pagan bé lo delme perquè no sels lleve les terres de beneplàcit pues los que no tenen terres del capítol ningú lo pague bé".

La lluita per obtenir establiments estava, en aquest cas de Torres de Segre, encapçalada pel notari Antoni Capdevila i altres amics seus, i havia d'ésser tan forta que Sanjust donava aquestes recomanacions "ab segret de confessió perquè si ho saben me mataran".

Cal destacar que la concessió d'establiments volia ser una forma de control sobre els pagesos que cultivaven terres sense permís. Com ja s'ha dit, la documentació utilitzada causa la impressió d'una activitat febril per part de la pagesia. Els nous capbreus aconseguixen el registre de terres no controlades en capbreus anteriors, la qual cosa vol dir

que hi havia pagesia que actuava pel seu compte. L'activitat pagesa és tan intensa que el 4 de juliol de 1797 es reconeix per part del Gran Priorat que molts veïns de Rosselló tenien terres i altres emoluments superiors als declarats en el darrer capbreu¹²⁴. Es mana capbrevar o confessar als qui no ho hagin fet, a canvi d'establiment a perpetuïtat o nou precari. Als qui no ho facin se'ls prendrà la terra, i se'ls aplicarà el rigor de la justícia. A més, als qui denunciïn els infractors se'ls mantindrà en l'anonimat i rebran, per una vegada solament, el 20 % del tribut generat per l'ocultació.

Eva Serra mostra com, després de la Sentència de Guadalupe, concretament al segle XVI, les classes feudals recomponen el règim feudal tal i com havia sobreviscut a la Sentència: la pragmàtica de 1542 elevada a acte de cort el 1553 era compilada dins les constitucions i drets de Catalunya el 1585. Perquè aquest règim feudal fos aplicable durant els segles moderns es disposava de mecanismes molt concrets: capbreus, lluïsmes, dret de firma... Serra valora com a fonamental el fet que l'autoritat pública o reial acceptés "la mecànica de les capbreuacions que - practicades aproximadament cada trenta anys per tal d'obstruir qualsevol resistència pagesa en nom d'una suposada prescripció - impedia l'erosió dels drets feudals depenents de la terra"¹²⁵.

Tant Serra com Vilar sostenen que, en ple segle XVIII, existia a Catalunya encara el règim feudal. Per Serra, com ja s'ha dit, el segle XVI adaptà legislativament el règim feudal sortit de la Sentència de Guadalupe. Per Vilar, l'establiment emfitèutic va íntimament lligat a la realitat feudal, tant a la Catalunya sota control espanyol com a la Catalunya sota control francès¹²⁶.

Els establiments i la política de repoblació:
Vallfogona i Almacelles.

El Capítol de Lleida proposà, probablement el 1770 i en base a un projecte ja elaborat el 1742, als nous pobladors de Vallfogona, un projecte de repoblació i colonització agrària.¹²⁷

Els establiments jugaren un paper fonamental, tal i com es dedueix de l'esmentada proposta: "Se establirà a cada un dels pobladors pati per a fabricar casa, y corral en dit terme de Vallfogona, reservantse lo molt Il.lustre Capítol lo domini directe, firma, fadiga, y sinquantè en dits patis, y lo cens de un Pollastre per cada un de dits establiments, pagado lo dia de Sant Miquel de 7bre tots los anys. Se establirà a cada un dels nous pobladors fins a cent jornals de terra en dit terme o adjacents, reservantse així mateix en ditas terras lo domini directe, firma, fadiga y sinquantè, y lo cens de dos diners per jornals pagadors tots anys lo dia de Sant Miquel de 7bre. Se establirà als nous pobladors lo Sot per fer horts, o lo que aperexara als dits pobladors, reservantse lo domini directe, firma, fadiga y sinquantè".

Els emfiteutes hauran d'habitar a Vallfogona, i si deixen de treballar les terres establertes durant tres anys, el Capítol pot establir-les a una altra persona. En cas d'alienació de la terra establerta, el nou emfiteuta o comprador ha de ser veï de Vallfogona. Com s'ha vist, els censos són força reduïts, i l'entrada també - se situa en 10 rals per jornal per a la construcció de l'Església -.

Paral·lelament es regula el nombre de bestiar de treball que es pot tenir al terme de Vallfogona i adjacents - un màxim de set caps, ampliable si es dóna llicència -, i s'obliga als nous pobladors a plantar vinyes i olivers o altres arbres fruiters, així com a construir casa i corral. El document garanteix, també, el poder pasturar el bestiar de treball en les herbes de Vallfogona i adjacents, així com poder fer llenya, caçar, tallar pedra, fer ges i calç per son ús exclusiu.

El nou poble disposarà de la facultat de tenir fleca, forn, hostel, taverna i carnisseria - per la qual cosa podran tenir en les terres esmentades fins a 200 caps de bestiar des del dia de Santes Creus de maig fins al dia 15 d'agost -, poden arrendar-los i gestionar-los de la manera que el Comú vulgui. Tanmateix, s'establiran 20 jornals de terra per despeses públiques, i es disposarà d'una bassa per son ús.

El document regula els drets senyorials a pagar: delme, primícia i quinçè. El pagament d'una part de fruit a més del

cens fix fa que aquests establiments siguin menys favorables a la pagesia que els típics establiments de segles anteriors - sobre aquest punt tornarem més endavant -. El vi i l'oli no paguen primícia. Si el Capítol construís un molí d'oli, els pobladors haurien de moldre obligatòriament en ell, pagant els drets de moltura corresponents. El pagament del cadastre anirà, evidentment, a càrrec dels emfiteutes.

El Capítol es reafirma senyor jurisdiccional i territorial, i només cedeix el domini útil de les coses establertes.

Dissortadament, no es disposa de la relació de terres establertes, per tal de conèixer si aquesta colonització significà la configuració d'una pagesia amb poca o molta terra. En tot cas, aquest projecte tradueix clarament l'esquema de funcionament del règim senyorial a les terres de Lleida.

Hem pogut consultar, però, un dels establiments realitzats el 1771 pel Capítol de Lleida a favor d'un pagès de Montfalcó. En termes generals, aquest establiment s'ajusta al projecte esmentat. Els atorgants argumenten que actuen per decisió del Capítol de Lleida, presa el 1770, i que es pretén amb els establiments augmentar les rendes de Vallfogona en uns moments en què s'han reduït per diverses raons. Expliciten amb claredat que el sistema de llicències durant el beneplàcit del Capítol, vigent fins al present, implicava que el pagès no treballava les terres adequadament. Per aquesta i altres raons, es decideix de concedir establiments emfiteútics a perpetuïtat.

Els pactes de l'establiment es poden resumir com segueix:

1. El cens es fixa en un pollastre per la casa i el corral, i en dos diners per cada jornal de terra.

2. El Capítol rebrà el delme a la dotzena, i l'emfiteuta haurà de pagar la primícia a qui correspongui. Així mateix, el Capítol rebrà un quinzè. El delme i el quinzè es pagaran de tots els fruits: els majors en gra o garba segons la voluntat del Capítol, sense poder-los treure del camp fins haver pagat els drets. Els fruits menors pagaran els drets en el mateix camp, excepció feta del raïm, que s'haurà de dur al trull del delmer i de les olives que es delmaran a casa del pagès.

El farratge destinat al bestiar de treball no pagarà delme. Les olives i la verema estaran lliures de delme durant vint anys, començant a comptar a partir de 1765.

3. Si el Capítol construeix un molí d'oli a Vallfogona, s'hauran de moldre les olives en aquest molí, pagant els drets de moltura.

4. L'emfiteuta ha de contribuir a netejar la bassa i ha de fer les joves i comuns, havent de contribuir també als talls del comú.

5. L'emfiteuta ha de ser home propi, sòlid, vassall i afocat al Capítol i ha de prestar sagrament i homenatge de fidelitat i vassallatge al Capítol. Estarà obligat a tots els càrrecs a què estan o estaran sotmesos la resta dels veïns. El Capítol té la senyoria directa dels béns establerts i conserva els drets de firma, fadiga i lluisme (cinquantè) en cas d'alienació, pagat per l'adquisidor. Tota la jurisdicció és del senyor, així com la resta de drets que li pertoqui.

Si l'emfiteuta deixa d'habitar la casa i de cultivar les terres durant tres anys sense causa justificada, perd l'establiment. En cas d'alienació, el comprador ha de ser home sòlid, propi i afocat a Vallfogona. Si l'emfiteuta, per dificultats econòmiques, vol vendre terres d'aquest establiment i no troba comprador en l'esmentat poble, haurà de sol·licitar llicència al senyor per poder vendre-les a un foraster.

Si el pagès deixa de cultivar les terres a causa d'endeutament individual, poden els creditors fer cultivar les terres per tal de recuperar els crèdits. En cas contrari, el Capítol podrà posar un pagès que les cultivi, respectant els drets dels creditors. Es pretén que aquests "pugan cobrar sos respective crèdits de la propietat". No s'explicita res sobre si l'emfiteuta perd o no el domini útil. Probablement es dona per suposat que l'emfiteuta si pot arranjar la seva situació financera tornarà a cultivar les terres i en cas contrari passarà a formar part del proletariat.

6. El Capítol es reserva les herbes i el poder fer entrar ramats a les vinyes, sempre que els fruits ja estiguin collits. En el cas dels plantats d'olivers espessos, el Capítol renuncia a aquest dret si és perjudicial per als arbres.

7. L'emfiteuta ha de plantar part de les terres de vinya i olivera.

8. El pagès pot tenir deu caps de bestiar de treball en l'esmentat terme i anexos, podent-se alimentar aquest contingent als esmentats termes. Per posseir més bestiar de treball en aquests termes caldrà autorització. Així mateix, es permet de caçar, tallar llenya, arrencar pedra, fer calcs i ges per a ús de l'emfiteuta.

Aquest establiment atorgà a l'esmentat pagès un pati per construir-hi casa i corral, un sot i diverses peces de terra que totalitzaven 92.74 jornals. L'entrada es fixà en 80 lliures, la qual cosa significà 8.62 rals per jornal. Com es veu, les diferències amb el projecte esmentat són menors.

El repoblament i colonització del terme d'Almacelles i Almacelletes fou obra iniciada per Melcior Guàrdia, gràcies a una cessió que li féu el rei l'any 1774. L'any 1778 es firmà una concòrdia¹²⁸ entre l'esmentat senyor i el Capítol de Lleida - delmer d'Almacelles i anex -. Segons aquesta concòrdia, Melcior Guàrdia rebria directament els delmes a canvi de pagar dues pensions anuals al Capítol: una de 450 lliures de pensió - il·lible mitjançant el pagament en una sola entrega de 15000 lliures -, i una altra de 200 lliures, irredimible.

Només es disposa dels establiments fets el 1800 per Jaume Guàrdia, fill de Melcior¹²⁹. Aquests establiments atorgaven títols a alguns pagesos d'Almacelles i anex que encara no havien rebut títol, malgrat haver estat instal·lats en aquests termes per Melcior. També es donaven terres per primera vegada, terres que ara es posaven en cultiu. Les informacions d'aquests establiments permeten de conèixer les característiques d'aquest repoblament i colonització d'Almacelles i Almacelletes.

Els pactes dels establiments poden sintetitzar-se de la següent manera:

1. El cens es fixa en un capó per la casa i el corral, i el cens de les terres consistiria en un parell de perdius, i el vintè es consideraria com a cens.

2. L'emfiteuta haurà de pagar delme a l'onzena, primícia a la trenta-unena i vintè al senyor de tots els fruits que ara es cultiven i els que es cultivaran en un futur. Els

drets sobre els grans es rebran en garba o en gra, segons digui el senyor. La verema s'haurà d'entrar al poble pel lloc indicat pel senyor, i les olives es podran delmar a casa de l'emfiteuta o en el molí, segons decideixi Jaume Guàrdia. El criteri d'aquest decidirà la forma de delmar la resta de productes i podrà modificar la forma de delmar de tots els productes. No es podran posar a punt els productes fora dels esmentats termes.

3. L'emfiteuta ha de reconèixer que totes les aigües existents als esmentats termes pertanyen al senyor. A més, aquest es reserva tot un seguit de facultats:

- Dret de posar hostals, tavernes, fleques i carnisseries, i de taxar els preus dels productes que s'hi venguin o consumeixin. Així mateix, el dret de posar forns i de construir molins fariners o d'oli, cobrant els drets de moltura. Els veïns hauran de comprar la carn, coure el pa i moldre grans i olives als esmentats llocs.

- Dret de nomenar el notari que ha de prendre testimonis i fer les escriptures relacionades amb els processos judicials de la cúria senyorial i amb les transaccions econòmiques que afectin les terres establertes - per exemple, alienacions -.

- Dret de proposar i nomenar batlle, regidor i altres càrrecs dels esmentats pobles.

- Dret d'imposar les penes oportunes per l'incompliment dels pactes de l'establiment.

4. L'emfiteuta ha de contribuir a netejar les basses i els pous, ha de fer les joves i comuns que afecten els veïns i contribuir als talls del comú. La jova és d'un dia de durada i és jova de sembrar, aportant el pagès el parell de mules o només una mula o un bou si no té parell. El senyor donarà menjar al bestiar.

El pagès haurà de pagar el cadastre i demés drets que pertoquin al rei. Així mateix, haurà de contribuir a pagar els diners que rep l'ajuntament de Lleida a canvi de donar franquícia als veïns dels esmentats pobles que volen vendre blat a l'almodí de Lleida - concretament, per passar el pont de Lleida i pel dret de mesurar els grans -.

5. L'emfiteuta ha de ser home propi, sòlid, vassall i

afocat del senyor pel que fa als béns establerts, prestant sacrament i homenatge de fidelitat i vassallatge, segons ús i costum de Catalunya. El senyor gaudeix de tota jurisdicció, de la senyoria directa, dret de fer capbreva i conserva els drets de firma, fadiga i lluïisme, i tots els altres drets dominicals segons la pràctica i els drets de Catalunya. El lluïisme serà la vintena part en els contractes onerosos i la quarentena part en els lucratis.

Els béns establerts no poden alienar-se a mà morta ni a persones que no siguin homes propis, sòlids i afocats als esmentats pobles. En cas que l'emfiteuta necessiti vendre per dificultats econòmiques i no trobi comprador als esmentats pobles, haurà de demanar autorització al senyor per vendre a individus forasters.

Si el pagès deixa de viure al poble i de cultivar les terres durant quatre anys sense causa justificada, perdrà l'establiment però rebrà del nou emfiteuta el valor de les obres i plantats fets. No podrà fer cultivar la terra per un mitger o arrendatari.

Si l'emfiteuta deixa de cultivar les terres degut a l'endeutament, els creditors podran encarregar-se de l'explotació. En cas contrari, el senyor podrà encarregar el cultiu a qui vulgui, respectant els drets d'aquells "pera que puguin en justícia recobrar los crèdits de la propietat, o de lo que tocara al dueño". En aquest cas tampoc no s'explicita si el contracte d'establiment acaba.

6. El senyor es reserva les herbes i pastures dels dos termes i les aprofitarà un cop feta la collita, excepció feta de les terres d'olivers espessos. L'esmentat senyor serà l'únic que podrà tenir corral i gaudir dels fems que s'hi produiran.

7. L'emfiteuta pot rastollar les terres sembrades menys dotze jornals que haurà de reservar per herbes i pastures, els quals podran llaurar-se a partir de febrer. Si no es rastollen les terres, es podran llaurar quan es vulgui, excepció feta dels dotze jornals que no es podran llaurar fins el mes esmentat.

El pagès no podrà anar a sembrar a d'altres termes fins

que hagi acabat de fer-ho als d'Almacelles i Almacelletes.

8. Es concedeix a l'emfiteuta la facultat de tenir el bestiar de treball - mules i bous per llaurança, dues someres i dues eugues amb les cries fins l'edat de tres anys -, el qual es podrà alimentar als esmentats termes. El bestiar de treball de cada pagès haurà de pasturar i abeurar-se formant part d'un únic ramat de treball de tots els veïns. Només les eugues prenyades podran pasturar en les herbes de les terres del pagès. Si aquest no té eugues, no pot vendre les herbes.

El pagès pot caçar, tallar llenya, arrencar pedra, fer calcs i ges per son ús, però no podrà arrencar salats.

Els ramats de bestiar menut autoritzats a entrar als esmentats termes pel senyor no podran entrar als guarets si ha plogut o nevat, fins passats quatre dies.

Aquests establiments concedien un pati per fer-hi casa i corral i terres. Les entrades semblen ser sensiblement majors que en el cas de Vallfogona. Per exemple, un pagès que rebé 63.24 jornals de terra pagà una entrada de 92.83 lliures, la qual cosa significa 14.67 rals per jornal. Si es descompten les 30 lliures que corresponen a l'entrada del pati, s'obtenen 9.93 rals per jornal, xifra superior als 8.62 rals de l'exemple esmentat de Vallfogona. En tot cas, caldria revisar les entrades de tots els establiments per confirmar aquest extrem.

Aquests dos exemples de colonització - l'un al Segrià (Almacelles) i l'altre a la Noguera (Vallfogona de Balaguer) - permeten de conèixer el procés de repoblació de llocs que s'havien despoblat en èpoques passades.

No es tracta de revisar punt per punt totes les semblances i divergències entre ambdós processos. En tot cas, es tractaria d'interpretar el significat dels trets comuns i de les divergències.

D'antuvi, s'observa que el règim senyorial es referma amb aquestes dues colonitzacions: els senyors mantenen la senyoria directa i tots els drets i jurisdiccions propis del règim senyorial. L'establiment és diferent dels establiments clàssics, perquè intridueix a més del delme i primícia una part de fruit. En aquest sentit són molt gravosos per a la

pagesia. De fet, aquesta part de fruit no és altra cosa que el terratge que pagava el pagès quan tenia les terres només amb llicència. La llicència de cultiu és, sovint, el requisit previ per tal d'obtenir un establiment. Els drets afecten tots els fruits - en els d'Almacelles es precisa que fins i tot els futurs -. En aquest sentit, s'observa com al darrer terç del XVIII i començament del XIX les classes feudals volen evitar que els nous cultius restin al marge de les seves rendes. Els establiments es fan com un intent d'evitar l'estancament o reducció de les rendes senyorials al darrer terç del set-cents i començaments del XIX.

El caràcter dels emfiteutes - homes afocats als pobles esmentats - prova que es tracta de processos de repoblació, que en aquests casos no s'han de confondre amb reminiscències "remences". En primer lloc, per la zona on es donen, i en segon lloc perquè resta clar que el pagès pot deixar el poble sense cap dificultat - en el cas d'Almacelles fins i tot cobrant les obres i plantats -.

La divergència principal entre la colonització de Vallfogona i la d'Almacelles és resultat de l'ascendència social del senyor. En el cas de Vallfogona, el senyor és el Capítol de Lleida que, malgrat la duresa de les seves actuacions com es demostra en aquesta part del treball, concedeix graciosament al poble la facultat de tenir carnisseria, forn, i altres elements semblants, fet que coincideix amb la realitat de les terres de Lleida on els pobles havien rebut, en general, el domini útil d'aquests elements a canvi de pagar un cens, de vegades simbòlic, a llurs senyors. Els establiments de Jaume Guàrdia a Almacelles manifesten l'actitud de la burgesia que havia accedit a la noblesa i que volia, per tant, sentir-se noble, extremant la seva situació: d'ací el fet de reservar-se tot un seguit d'elements com forn, carnisseries, etc. Fins i tot, recordant que només el senyor podia proposar i nomenar batlle.¹³⁰ No es tracta de què entre uns establiments i altres hi hagi grans diferències, ja que el Capítol, encara que no ho manifesta, tenia evidentment clares prerrogatives a l'hora de triar el batlle.

LES LLICÈNCIES TEMPORALS O CONTRACTES DE PARCERIA

Les llicències del Capítol de Lleida i del
Gran Prior de Catalunya

La cessió temporal i parcial del domini útil de la terra fou una de les pràctiques més freqüents a les terres de Lleida durant el set-cents. Es parla de cessió parcial car, per exemple, el parcer no disposa del domini útil com en disposa l'emfiteuta. Les llicències que el Capítol de Lleida atorgà sobre el terme de Montagut els anys 1808-10, prohibeixen explícitament cedir la terra a altra persona, ni a mitges, ni a terratge, ni amb altra forma, encara que es podrà fer si el Capítol dóna autorització¹³¹.

Aquestes llicències temporals poden situar-se dins la categoria dels contractes de parceria, però amb una particularitat: el domini útil només es traspasarà durant el beneplàcit del senyor, la qual cosa fa que aquestes llicències creïn una situació d'inestabilitat a la pagesia que les gaudeix, car poden suprimir-se en qualsevol moment¹³².

L'anàlisi de la sèrie de protocols notariais d'Ignasi Soldevila - que es refereix al període 1747-92 - revela la pràctica inexistència de contractes de parceria registrats en aquesta notaria, car només n'hi ha uns pocs de registrats.¹³³ Aquesta mostra analitzada posa de manifest que havien d'ésser molt poc freqüents uns contractes de parceria per un període de temps perfectament definit i que s'havia de complir per les dues parts. Les llicències apareixen, per tant, com uns contractes de parceria, la durada dels quals depèn en darrer extrem de la voluntat dels propietaris de la terra - classes feudals -. Les llicències que el Gran Priorat donà el 1766 sobre terres del terme despoblat de Malpartit expliciten clarament que es dóna la llicència "durant lo beneplàcit de dit Il·lustríssim Senyor Gran Prior (...), podent revocar esta llicència en qualsevol temps, ab causa, o sens ella...". Les llicències donades pel Capítol de Lleida el 1773 sobre el terme despoblat de la Curullada manifesten que la llicència és "tant solament duradora per lo termini de tres anys, y en lo interim

durant la mera, y libre voluntat del mateix Capítol...". Aquest extrem es continua explicitant en les llicències que el Capítol atorgà sobre terres de Montagut els anys 1808-10 o de Vinatesa el 1820. En altres paraules, fins i tot quan la llicència tenia una durada determinada, restava el compliment a l'arbitri del senyor¹³⁴.

Les llicències permeten un control molt rígid sobre la pagesia, la qual extremerà la seva cura en pagar el delme i el terratge, per no perdre el permís. Recordem també que s'aconseguia que el parcer pagués de forma més completa els drets provinents de terres de les quals era propietari per por de perdre les terres de beneplàcit.

La inseguretats en el domini de la terra significava que la pagesia s'abstenia de fer millores, i realitzava una pràctica agrícola força simple. Per això no és estrany que el Gran Prior de Catalunya optés per la concessió d'establiments a perpetuïtat a partir dels anys setanta. Renunciant al domini útil - i en conseqüència a la possibilitat d'un major control sobre la pagesia¹³⁵ - es podia obtenir un augment de les rendes feudals, que ja es cobraven utilitzant el sistema de llicències, car la producció seria més alta en intensificar el pagès el cultiu de les terres establertes, i també, l'aparició de noves rendes generades pels establiments - com ara censos, lluïsmes o cobrament de drets senyorials de tots els fruits en el cas que tots no els paguessin -.

La pràctica del dret de rella a Tèrmens¹³⁶ era una excepció a aquesta situació creada per les llicències. No es tractava d'una llicència a beneplàcit del senyor, sinó que de fet venia a tenir certa semblança amb l'establiment, car el Comanador garantia la permanència del pagès a la terra indefinidament, però sense la possibilitat d'alienar la terra, car en determinada mesura la propietat útil continuava en mans del senyor. Només perdia el dret de treballar la terra qui no la cultivava durant tres anys. El dret de rella representaria una situació intermèdia entre la llicència i l'establiment. Coincidia amb la llicència en el sentit de no disposar lliurement de la capacitat d'alienar la terra i tenia un paral·lisme amb l'establiment perquè l'estabilitat a la terra era

garantida a perpetuïtat. La possibilitat de perdre el dret de rella, si és que el pagés deixava de cultivar durant tres anys, recorda pactes d'aquesta mena en alguns establiments, només que en els establiments on els hem trobat s'especifica que si es deixa de cultivar la terra per causes majors no es perd l'establiment.

El Capítol de Lleida optà, principalment, per la roturació de tot un seguit de termes despoblats i erms, la qual cosa li significà grans beneficis, car l'augment de la producció i el dels preus donaven com a resultat uns ingressos senyorials en augment. A nivell de producció destaquen els termes de Montagut, Raïmat, Sucs i Grealó, els quals es colonitzaren d'una manera creixent a la segona meitat del XVIII. Les xifres de producció donades a la segona part del treball fan pensar en una superfície colonitzada important.

El quadre 4-20 mostra, respecte de les llicències sobre Montagut (1808-10) ¹³⁸, el nombre de colons distribuïts segons la terra total - suma de les diverses parcel·les cedides - obtinguda a parceria. Així mateix, es presenta el total de terra posseït pel conjunt dels parcers de cada nivell.

Els colons reben, en termes generals, una notable quantitat de terra. Les dades-resum del quadre 4-20 revelen que un 52.7 % dels parcers reben més de 15 jornals de terra, i aproximadament la meitat d'aquests en reben més de 30 jornals. Un 19.2 % dels parcers reben un màxim de 9 jornals i un 27.3 % en reben entre 9 i 15 jornals. Aquestes concessions - les de Montagut només són un exemple - tan importants hagueren de significar una gran mobilització d'efectius humans per treballar aquestes terres. Es poden definir tres situacions possibles dels parcers:

1) Pagesia mitjana o benestant que utilitzaria, a més de la mà d'obra familiar, mà d'obra assalariada per treballar aquestes terres.

2) Pagesos sense o amb poca fortuna els quals, amb la col.laboració de tots els membres de la família en edat de treballar, intentarien d'extreure ingressos d'aquestes terres cedides temporalment per poder gaudir d'un major nivell de vida, intentant de lluir censals als que estarien obli-

Quadre 4-20

Terra cedida sota llicència pel Capítol de Lleida a Montagut. 1808-10
Terra total per parcer (jornals)

A/	Intervals	Nombre de parcers	% del total	Total de terres	% del total
	.01 -1	0	0	0	0
	1.01 -2	0	0	0	0
	2.01 -3	1	.7	3	.1
	3.01 -4	4	2.8	16	.5
	4.01 -5	2	1.4	10	.3
	5.01 -6	2	1.4	12	.4
	6.01 -7	4	2.8	28	.9
	7.01 -8	9	6.5	72	2.4
	8.01 -9	5	3.6	45	1.5
	9.01 -11	12	8.6	124	4.2
	11.01 -13	15	10.8	187	6.4
	13.01 -15	11	7.9	159	5.4
	15.01 -20	21	15.2	378	12.9
	20.01 -30	22	15.9	551	18.9
	30.01 -40	11	7.9	396	13.6
	40.01 -50	18	13	863	29.6
	50.01 -75	1	.7	65	2.2
	75.01 -100	0	0	0	0
	mes de 100	0	0	0	0
	Total	138	100	2909	100

B/ Dades resumides

Intervals	Nombre de parcers	% del total	Total de terres	% del total
fins 9	27	19.56	186	6.39
9.01 - 15	38	27.53	470	16.15
+ de 15	73	52.89	2253	77.44
Total	138	100.00	2909	100.00

gats. Si el projecte, per les condicions climàtiques o d'altre tipus, s'enfonsava, aquesta pagesia podria acabar molt més endeutada¹³⁹.

El Gran Priorat, si bé generalment actuava amb una certa preocupació per la pagesia,¹⁴⁰ sempre dins els estrets límits que possibilitava el règim senyorial, creà problemes seriosos a alguns col·lectius de parcers. Aquesta institució afirmava quan concedia establiments que aquesta política beneficiava ambdues parts, la qual cosa no està exenta de veritat. La seva actitud envers la pagesia fou més beneficiosa a aquesta que la posada en pràctica pel Capítol de Lleida. Aquest volgué aprofitar la nova conjuntura de la segona meitat del XVIII - forta demanda de producció agrària i alta oferta de força de treball - per consolidar el seu paper econòmic i augmentar el control sobre la pagesia, sense pensar a afavorir els pagesos. Per això no realitzarà una política de concessió d'establiments.

Les llicències, si bé eren renovades amb facilitat si el pagés era un vassall submís, foren motiu de situacions crítiques per a la pagesia quan, en ocasions, eren suprimides. Els casos dels parcers de Malpartit, a la fi del segle XVIII, o bé el dels parcers de Gebut, Utxesa, Carratalà i Adar, durant la segona meitat del segle, en són una bona mostra.

El cas dels parcers de Malpartit

El terme de Malpartit, si bé podia ésser establert ja que entrà dins l'autorització donada pel Gran Mestre i Sacre Consell de Malta a la dècada dels setanta, fou colonitzat en base a parcers. Però el 17 de setembre de 1797 fou establert tot l'esmentat terme als advocats Narcís Farro i Casademont, i Nicolau de Solanell i de Sicard. Aquest fet significà l'expulsió dels parcers de les terres que cultivaven amb llicència:¹⁴¹ vint-i-sis parcers de Torrefarrera, vint de Rosselló, dos de Corbins i dos de Torre-serona¹⁴². El 17 de febrer de 1798 Josep Cassol, pagés de Rosselló, i Josep Pujol, pagès de Corbins, afectats i representants dels altres afectats, es-crigueren a l'Assemblea del Priorat de Catalunya, oposant-se

a l'esmentat establiment, ja que "los establecimientos como una alienación están prohibidos a todo administrador, y los sabios estatutos de la orden sobre la nullidad imponen la pena de pribaçión de la Dignidad, Baylage, o Encomienda al que los otorgase..."¹⁴³. Pocs mesos després, el 18 de juny de 1798, Miquel Potau, representant dels afectats, escrivia als Grans Mestres de Malta, exposant uns arguments diferents: es demanava que el Gran Prior suspengués tots els procediments perquè "a mis Principales no se les moleste en el cultivo de las tierras del término de Malpartit, y cumpla el tácito contrato tiene echo con mis Principales mediante la crecida cantidad que recibió hasta que se vean las resultas del recurso que tienen echo a su Excelentísima y Sagrado Concejo, y que en el caso de establecerse aquel término por el mutuo interés que rige entre Señor y Vasallos, sean éstos preferidos..."¹⁴⁴.

El 1797 es cultivaven 793 jornals a Malpartit, la qual cosa significava una mitjana de 15.86 jornals per parcer, un complement prou important als jornals que els esmentats colons devien cultivar a les hisendes que devien tenir en les seves poblacions de residència¹⁴⁵.

Els parcers de Malpartit tingueren un altre enemic poderós: el Capítol de Lleida, el qual segons el representant del Gran Prior havia volgut fer un tracte amb els advocats emfiteutes i amb el mateix representant del Gran Prior. La raó era que el Capítol volia rebre el delme de Malpartit, i havia proposat als advocats emfiteutes la rebaixa del delme si feien costat a les seves pretensions¹⁴⁶.

El 6 de maig de 1799, la Reial Audiència ordenà que, tal i com demanaven els parcers, es fes una comprovació dels títols de propietat i altres diligències, i que en un termini de quaranta dies havia d'estar tot a punt per a decidir el tipus de judici que s'havia de fer¹⁴⁷.

Els parcers interpretaren - o volgueren interpretar - que aquesta resolució deixava la situació com abans de l'esmentat establiment, i varen continuar treballant el terme de Malpartit. Però la realitat fou ben diferent, fins al punt d'haver de sol·licitar els colons de poder quedar-se amb la collita. Argumentaren, tanmateix, que se'ls podia mantenir en les

terres encara que hi hagués emfiteutes, car aquests haurien de prendre nous parcers, i lògicament ells tenien prioritat. "Y toda disputa calmaría si los adversantes quisieren adherirse a lo que estava casi convenido de dexar a estos pobres Labradores las pocas tierras que tanto tiempo hace están mejorando con el sudor de sus brazos, y las tomarían con los cargos correspondientes sin el menor incomodo de aquéllos, puesto que las han de entregar a otros". Si no s'acceptava aquesta proposta, els parcers demanaven de poder fer un altre tipus de pacte amb els emfiteutes.¹⁴⁸

El cas dels parcers d'Adar, Carratalà, Cebut i Utxesa

Aquest cas exemplifica també les greus dificultats que en ocasions podien implicar les llicències per a la pagesia. Segons la relació dels fets realitzada pels representants dels parcers afectats per l'actuació, el 1784, per part d'Antoni Capdevila, representant del Comanador de Torres de Segre, a partir de 1760 els representants del Comanador varen realitzar un seguit d'abusos contra els colons, desposseint-los de les terres que treballaven des de temps immemorial¹⁴⁹.

El 2 de març de 1773 el Corregidor de Lleida, davant la petició dels parcers expulsats, manà reintegrar les terres als pagesos. Es va complir l'ordre, encara que alguns pagesos no les recuperaren i altres en recuperaren menor quantitat. El Corregidor havia dit que els que no complissin les seves ordres havien de pagar una multa de 50 lliures.

Poc després, el mes de maig, el Comanador va recórrer al Consell de Castella, argumentant que podia "arrendar" les terres durant tres anys i que passats aquests o mentrestant, les podia prendre si no es treballaven bé, indicant que els colons expulsats no les havien treballades segons la pràctica de bon pagès. El 14 d'abril de 1774 el Consell confirmà l'esmentada resolució del Corregidor de Lleida. Els nous parcers posats pel Comanador havien de deixar les terres i, a més, havien de donar als antics colons el valor de les llavors i de les despeses de cultiu, però s'exceptuà d'aquest benefici Miquel Pelegrí, batlle de Torres de Segre, el qual intervingué en l'expulsió dels colons, així com els qui eren batlles en aquells

moments de Gebut i Utxesa. Respecte dels parcers que encara no havien estat reintegrats a les terres, es donava poder al Corregidor per fer justícia i escoltar en apel·lació per a l'Audiència de Catalunya.

El plet continuà entre els colons i el Comanador fins 1779. El 19 de maig de 1780 el Gran Mestre Rohan i el Sacre Consell de Malta, fonamentant-se en el criteri de tres lletrats reunits abans a Barcelona, ordenaven concedir establiment als antics colons, els quals havien de pagar un vuitè o novè dels fruits i un tant anual per jornal.

El 1784 fou nomenat Antoni Capdevila, notari de Torres de Segre, representant del Comanador. Capdevila va convèncer els colons que deixessin les terres que treballaven en parceria, tot comproment-se a donar establiment a perpetuïtat. Un cop els parcers les deixaren, Capdevila, actuant d'acord amb son germà Josep, notari de la Granadella, i amb Miquel Pelegrí, forjà un pla per enriquir-se. Exigí als qui vulguessin l'establiment, a més del terratge - vuitè o novè - i del cens per jornals que havia de rebre el Comanador, unes quantitats de diner per a ell mateix. Alguns pagesos pagaren, mentre que altres no ho volgueren fer. Foren aquests els qui endegaren el plet a què s'està fent referència davant el Consell de Castella. El 1801 encara no s'havia resolt¹⁵⁰. En un document de 1791 consta l'explicació donada per Antoni Capdevila i companys, segons la qual els parcers que ara reivindicaven eren persones que no havien volgut l'establiment i que ara, en veure els beneficis que els establiments significaven per als pagesos que els havien acceptat, reclamaven¹⁵¹.

Difícilment es pot creure que un pagès, a les terres de Lleida i al segle XVIII, es negués a acceptar un establiment. Darrera aquesta negativa s'amaga la resistència als abusos de què eren objecte per part dels esmentats representants. Fins i tot, el novembre de 1791, en un escrit, el comú de Torres de Segre acusava als esmentats Capdevila i companys de fer frau en el cobrament dels drets de la Comanda de Torres de Segre, tot exculpan el Comanador i fent responsables de tot als esmentats individus¹⁵². De tota manera, no sembla que el Comanador tingués massa interès a fer justícia a aquests parcers que

s'havien quedat sense terra i sense establiment.

Aquests dos conflictes entre parcers i senyors - o representants senyorials - posen en evidència alguns aspectes importants:

1. Els parcers es consideraven amb dret de treballar indefinidament una determinada terra, malgrat que les llicències manifestessin clarament que el senyor podia revocar la llicència quan volgués. En el fons es tracta de reclamar un dret similar al dels parcers que havien esdevingut emfiteutes. Els parcers, que treballaven la terra des de molts anys, consideraven que tenien prioritat a l'hora de treballar les terres que, en ocasions, ja treballaven els seus avantpassats. Aquest plantejament dels parcers prova, respecte dels vassalls del Gran Prior de Catalunya, que durant la major part del segle XVIII tingueren un grau d'estabilitat molt gran en poder treballar la terra, ja sigui a través de la renovació de les llicències, ja sigui a través de l'obtenció d'establiments. L'ordre del Corregidor de Lleida obligant el Comanador de Torres a reintegrar els parcers a les terres que els havien estat preses confirma l'existència d'una tendència a mantenir els parcers en l'ús de les terres treballades.

2. Hom palesa, tanmateix, una situació molt fràgil dels parcers, quan el senyor tenia previstes altres alternatives - com en el cas de Malpartit, que fou establert a dos advocats - o en el cas que els representants del senyor volguessin aprofitar-se d'aquests parcers - recordi's l'actuació del notari de Torres Antoni Capdevila -. L'estabilitat de què gaudiren la majoria dels parcers del Gran Prior havia de ser el resultat d'una total dependència del parcer envers el seu senyor o els seus representants. Els exemples de Rosselló i altres termes de la Comanda de Corbins, on els parcers posaven en cultiu terra sense llicència, constitueix l'excepció en uns moments en què les conjuncures crítiques abocaren pagesos a guanyar-se la vida d'una manera ràpida i efectiva.¹⁵³

ELS ARRENDAMENTS DE TERRES

Anàlisi dels arrendaments de la notaria d'Ignasi Soldevila

Els arrendaments de terres havien d'ésser una forma de cessió temporal del domini útil poc freqüent. Diverses raons fan acceptable aquesta hipòtesi: les terres de la zona estudiada, en la seva gran majoria, eren de secà, la qual cosa reduïa notablement el nombre de pagesos disposats a arriscar-se - prenent un arrendament - en una situació en la qual la manca de pluges podia colpejar l'economia de la zona. De ben segur que els arrendaments es feren sobretot en terres de regadiu, car en aquestes l'arrendatari podia comprometre's - amb un risc molt menor - a pagar un preu fix en lliure a l'arrendador. La localització de les terres que s'arrendaven s'haurà de cercar a les zones regades - al Segrià principalment, i en altres petites zones de l'Urgell, Noguera i Garrigues -. Un altre factor clau per comprendre el perquè els arrendaments havien d'ésser poc freqüents rau en la mateixa estructura de la propietat de la terra: la gran presència de petites explotacions i l'abundor de jornalers en els nuclis principals de població, com Lleida, Balaguer o Tàrraga, significa, respectivament, el predomini de pagesos amb pocs capitals.

La discussió d'aquestes hipòtesis es realitzarà en base a una documentació fonamentalment notarial. El seguiment d'arrendaments d'una mateixa peça de terra per tot el segle ha estat factible de realitzar amb una mostra de terres molt reduïda.

S'han registrat tots els arrendaments de terres de la notaria d'Ignasi Soldevila. L'elecció d'aquesta notaria ha estat a l'atzar, però s'ha triat entre les notaries que desenvoluparen la seva activitat a la segona meitat del XVIII, període en què previsiblement els preus dels arrendaments experimentaren un creixement molt important. Aquesta notaria sembla molt representativa de la dinàmica econòmico-social, car per ella passaren tota mena d'actes notariais: arrendaments de terres, molins i drets senyorials, establiments, creacions i encàrrecs de censals, etc. L'elecció d'una notaria de la ciutat de Lleida es fonamenta en la hipòtesi raonable que era a les zones regades on els arrendaments havien d'ésser més freqüents.

En el període 1751-92 es registraren en aquesta notaria

87 contractes d'arrendament de terres, la qual cosa significa una mitjana de 2.07 arrendaments per any. Considerant que, a la segona meitat del set-cents, no eren gaires els notaris que treballaven a Lleida, i que la freqüència de contractes d'arrendament en aquestes altres notaries era semblant a la d'Ignasi Soldevila, es pot afirmar que els contractes d'arrendament afectaren una part molt reduïda de les terres del terme de Lleida, les quals segons el cadastre de 1716 eren de l'ordre dels sis mil jornals, i el 1785 giraven entorn dels onze mil¹⁵⁴.

Malgrat això, no deixa de tenir interès l'anàlisi d'aquests arrendaments, car permeten de comprendre diversos aspectes de la realitat socio-econòmica lleidatana. El quadre 4-21 presenta totes les informacions bàsiques d'aquests arrendaments¹⁵⁵, però no inclou aquelles relatives als pactes, que en general són molt senzills i als quals ja s'ha fet referència a la segona part d'aquest treball. Les informacions del quadre 4-21 permeten de formular les conclusions següents:

1. El nombre d'arrendaments es distribueix de forma irregular en els diversos decennis. El 41.37 % dels contractes es feren en el període 1760-69, destacant en segon lloc el decenni 1780-89 - un 26.43 % dels arrendaments -. Des de 1751 fins 1759 només es feren un 18.39 % dels contractes i entre 1770 i 1779 els contractes d'arrendament foren molt poc importants numèricament. Respecte de la darrera dècada del segle no es pot formular cap resultat quantitatiu, car la informació acaba el 1792 - quadre 4-22 -.

El nombre màxim d'arrendaments de la dècada dels seixanta es pot explicar per les necessitats que una demanda creixent de productes agraris exigeix. De fet, aquesta represa es pot datar a partir de 1756, un cop superada la crisi de mitjan segle. El mínim d'arrendaments de la dècada dels setanta va estar relacionat amb l'oferta de contractes de parceria a partir dels setanta per part del Capítol de Canonges. La pagesia prefereix arriscar-se en la colonització de termes des poblats, abans de posar el seu treball i hipotecar els seus modestos capitals en arrendaments de terres. La dècada dels setanta veurà com a tret característic pocs contractes, però d'objectes de major entitat - hisendes -, la qual cosa es ma-

Quadre 4-21

Dades bàsiques dels arrendaments de terres registrats a la notaria
d'Ignasi Soldevila. Lleida. 1751-1792

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	1751	=	4	P	LL	P	LL	1	LL	CD	Cafm	3	80	3	26.66
2	1754	=	4	NO	LL	P	LL	1	LL	FO	-	3.75	105	12	28
3	1754	=	4	NO	LL	P	LL	1	LL	FO	M	4.33	121.33	12	28.02
4	1756	A	5	CA	CE	P	LL	1	LL	FO	Cm	20	40	2	2
5	1756	A	4	CA	CE	PS	LL	2	LL	FO	VAFom	30	80	2	2.66
6	1756	A	4	CA	CE	P	LL	1	LL	CD	Cm	5	56	2	11.2
7	1756	0	4	P	LL	P	LL	1	LL	FO	MAF	2.5	31	V	12.4
8	1757	=	4	NO	LL	P	LL	1	LL	MA	CVO	21	25	1	1.19
9	1757	A	6	P	LL	NM	FI	1	LL	BA	CVAF	3	33.3	V	11.1
10	1757	0	4	P	LL	FI	LL	1	LL	FO	Cmaf	1.5	14	C	9.33
11	1757	=	4	CH	LL	P	SE	3	TF	-	-	-	310.56	V	-
12	1758	A	4	NO	LL	P	LL	1	LL	FO	MC	4.33	121.33	12	28.02
13	1758	A	4	NO	LL	P	LL	2	LL	FO	CM	3.75	105	12	28
14	1759	-	5	NO	BA	PCI	BE	3	BE	-	-	-	40	1	-
15	1759	A	4	CA	CE	PS	LL	1	LL	CD	C	4	50	1	12.5
16	1759	0	4	P	TB	P	LL	1	LL	FO	Cv	7.5	95	1	12.66
17	1760	1	6	CH	LL	MOP	LL	2	LL	BA	VAFM	15	140	V	9.33
18	1760	A	6	P	LL	MC	LL	1	LL	MA	VAFo	2	13.33	C	6.66
19	1760	6	3	NO	OL	P	LL	1	LL	FO	C	2.75	41.41	2	15.05
20	1761	=	5	NO	OL	P	LL	1	LL	GR	Cn	1.75	6.43	-	3.67
21	1761	A	6	CH	LL	PS	LL	2	LL	PS	M	5.5	50	2	9.09
22	1761	A	4	CA	CE	P	LL	1	LL	FO	Cm	20	43	2	2.15
23	1762	A	4	E	LL	P	LI	3	LI	-	-	-	129.06	1	-
24	1762	A	5	CH	LL	P	LL	2	LL	CD	VO	7	80	2	11.42
25	1762	2	7	CE	LL	P	LL	1	LL	GR	-	2	16	1	8
26	1762	2	7	CE	LL	P	LL	1	LL	GR	-	2	16	1	8
27	1763	A	6	CE	LL	P	LL	1	LL	GR	-	5	40	1	8
28	1763	A	6	CE	LL	P	LL	1	LL	GR	-	5	40	1	8
29	1763	6	2	NO	LL	P	LL	1	LL	FO	CVOAF	3	47.25	2	15.75
30	1763	9	4	CH	LL	PS	CO	3	CO	PP	-	-	125	2	-
31	1763	=	4	-	LL	PS	LL	1	LL	FO	C	4	56	2	14
32	1763	2	4	P	TB	P	LL	1	LL	FO	Cvaf	9.5	112	1	11.78
33	1763	123	CA	CE	P	LL	1	LL	CD	C	4	50	50	1	12.5
34	1764	A	4	CA	CE	PS	LL	2	LL	FO	VA	34	100	2	2.94
35	1764	A	4	CE	LL	PS	LL	1	LL	FO	Cm	4	64	2	16
36	1764	0	4	AM	LL	P	LL	1	LL	RU	C	1.25	25	F	20
37	1764	0	4	NO	LL	P	TS	1	GE	SO	Cm	8	46	2	5.75
38	1765	A	4	NO	LL	DO	LL	1	LL	FO	CVOAF	3.5	47.25	1	13.5
39	1765	0	4	NE	LL	P	LL	1	LL	GR	CVO	3	38	V	12.66
40	1765	A	4	CH	LL	P	LL	2	LL	BA	VOA	18	159.4	2	8.85
41	1766	1	5	P	LL	P	LL	2	LL	MA	VAF	1.5	32	2	21.33
42	1766	3	4	NO	LL	PS	LL	1	LL	FO	M	8	208	2	26
43	1766	9	4	CA	CE	PS	LL	1	LL	CD	C	4	50	1	12.5
44	1767	A	4	P	LL	AE	LL	1	LL	-	VAC	17	40	1	2.35
45	1767	A	5	P	LL	P	LL	2	LL	GR	Ca	2	20	C	10
46	1767	5	4	NE	CA	PS	CO	3	CO	-	VMDA	50	125	2	2.5
47	1768	8	4	CH	LL	PS	TF	3	TF	-	-	-	500	V	-
48	1768	A	4	CA	CE	PS	LL	3	LL	FO	V	33	140	1	4.24
49	1768	A	4	CH	LL	PS	TF	3	TF	-	-	-	500	V	-
50	1768	1	4	NE	CA	PS	CO	3	CO	PP	-	-	95	2	-
51	1769	2	7	P	VB	P	TM	1	VB	CM	-	3	28.57	V	9.52
52	1769	2	2	P	TB	P	LL	1	LL	FO	Coa	9.5	125	1	13.15
53	1771	A	4	-	-	FI	LL	1	LL	BA	VOAF	6	75	2	12.5

54	1772	A	4	CH	LL PS	TF	3	TF	-	-	-	500	V	-
55	1774	O	4	NO	TA P	LL	3	LL	-	CVOMAF	73	775	2	10.61
56	1775	A	4	CT	LL P	LL	2	LL	-	AF	3	154	4	51.33
57	1776	A	3	NO	LL P	BE	3	BE	-	-	-	140	1	-
58	1776	7	4	CH	LL PS	TF	3	TF	-	-	-	500	V	-
59	1776	O	4	CE	LL P	AL	1	AL	VO	Com	1.25	15	2	12
60	1780	124	CO	LL FA	LL	1	LL	RU	VO	Co	4.33	56.26	2	12.99
61	1780	3	4	CO	LL CO	LL	1	LL	RU	VO	2.66	43.33	2	16.28
62	1780	3	4	CO	LL P	LL	1	LL	RU	CV	3	12.57	2	4.19
63	1780	3	4	CO	LL P	LL	1	LL	RU	CV	3.83	58.12	2	15.17
64	1780	3	4	CO	LL P	LL	1	LL	RU	VO	8.08	114.1	2	14.12
65	1780	3	4	CO	LL CO	LL	3	LL	PB	Cafma	17.91	567.3	1	31.67
66	1780	3	4	CO	LL P	LL	1	LL	RU	VO	2.58	23.92	2	9.27
67	1780	A	4	CH	LL PS	TF	3	-	-	-	-	500	2	-
68	1782	O	4	TI	LL FA	LL	1	LL	GI	Voa	2.5	65	1	26
69	1782	A	4	NO	LL P	LL	1	LL	FO	Com	4	116	2	29
70	1782	O	4	NO	LL PS	LL	1	LL	FO	M	4	88	2	22
71	1784	A	4	CO	LL PS	LL	3	LL	-	CVO	43	289.5	2	6.73
72	1784	=	4	CO	LL CO	LL	3	LL	PB	Caf	14.91	298.54	1	20.02
73	1785	O	4	NO	LL P	LL	3	LL	MO	VO	18	310	2	17.22
74	1786	O	4	NO	LL PS	LL	1	LL	FO	Com	4	112	2	28
75	1786	O	4	NO	LL PS	LL	1	LL	FO	Com	4	116	2	29
76	1786	A	4	TI	LL FA	LL	1	LL	GI	Voa	2.5	50	1	20
77	1788	6	4	NO	LL P	LL	1	LL	FO	Com	4	104	2	26
78	1788	A	4	PR	LL P	LL	1	LL	PB	Ca	5.25	103.2	2	19.65
79	1788	A	4	PR	LL CO	LL	1	LL	PB	Ca	3.5	87.85	2	25.1
80	1788	A	4	PR	LL P	LL	1	LL	PB	Ca	1.37	34.3	2	25.03
81	1788	A	4	PR	LL PS	LL	1	LL	PB	-	4.2	105.21	2	25.05
82	1789	A	4	-	CI CO	LL	1	LL	PI	VO	4.5	75	1	16.66
83	1790	O	4	NO	LL S	LL	1	LL	FO	Com	4	116	2	29
84	1790	O	4	TI	LL P	LL	1	LL	BA	Vo	2.5	50	1	20
85	1790	1	4	NO	LL P	TL	1	TL	-	VOA	34.75	97.5	V	2.8
86	1792	8	6	-	CI P	LL	2	LL	GR	-	20	230	2	11.5
87	1792	O	4	NO	LL P	LL	1	LL	FO	Com	4	108	2	27

Informació de les columnes: 1, número de l'arrendament; 2, any inicial efectiu; 3, quan es signà el contracte?; 4, durada (anys); 5, professió de l'arrendador; 6, població de l'arrendador; 7, professió de l'arrendatari; 8, població de l'arrendatari; 9, objecte arrendat; 10, població on es troba l'objecte arrendat; 11, partida on es troba l'objecte arrendat; 12, cultius que s'hi fan; 13, extensió en jornals; 14, preu anual en lliures; 15, número de plaços per any; 16, preu anual per jornal en lliures.

Codis emprats:

Columna 3: =, arrendament que comença quan es fa el contracte notarial; A, arrendament que comença posteriorment a la data de realització del contracte notarial. En els arrendaments que tenen un número, aquest indica els mesos transcorreguts des del començament efectiu de l'arrendament fins la realització del contracte notarial.

Columnes 5 i 7: P, pagès; NO, noble; CA, Col·legi de l'Assumpció; CH, ciutadà honorat; E, eclesiàstic; CE, Convent de l'Ensenyança; -, desconegut; AM, agutzil major; NE, negociant; CT, Convent de la Trinitat; CO, comerciant; TI, tinent del rei; PR, professor en lleis; PS, pagesos; MM, mestre major de la fàbrica de San Fernando; FI, fideuer; CI, cirurgià; MO, moliner; MC, mestre de cases; DO, droguer; AE, administrador de l'estafeta; FA, ferrer; S, sastre.

Columnes 6, 8 i 10: AL, Albesa; BA, Barcelona; BE, Bellví; CA, Calaf; CE, Cervera; CI, Ciutadilla; CO, Corbins; GE, Gebut; LI, Linyola; LL, Lleida; MO, Montoliu; OL, Olot; SE, Seròs; TA, Tamarit de Llitera; TB, Torrebesses; TF, Torrefarrera; TL, Torrefluvià; TM, Torrelameu; TS, Torres de Segre; VB, Vilanova de la Barca; VP, Vilanova d'Alpicat.

Columna 9: 1, peça de terra; 2, peça de terra i algun element més (una era, per exemple); 3, hisenda.

Columna 11: BA, Balàfia; BQ, Barqueres; CE, Cerdera; CD, Copa d'Or; CO, la Cort; CM, camí del molí; FO, Fontanet; GE, Gesa; GI, Gindàvols; GR, Granyena; MA, Marimunt; MO, Montcada; PB, Pardineys Baixes; PI, Picat; PP, Pont de Picabaix; PS, Plana del senyor Bisbe; RU, Ruffea; SO, Sot; VO, Volta.

Columna 12: C, camp; AF, arbres fruiters; M, moreres; V, vinya; O, oliveres; N, noguers. Quan apareixen en minúscula, significa que al contracte d'arrendament s'indica que només n'hi ha una mica.

Columna 15: V, plaços variats; C, pagament al comptat. Quan hi ha un número, aquest indica el nombre de plaços per any.

Quadre 4-22

Arrendaments de terres fets a la notaria d'Ignasi Soldevila. 1751-1792

Període	Nombre d'arrendaments		Valor total	Valor mitjà	Jornals totals
	n ^º (a)	%			
			(b)	(b / a)	
1751-59	16	18.39	1307,52	81.72	113,66
1760-69	36	41.37	3348,7	93.01	288,25
1770-79	7	8.04	2159,0	308.42	83,25
1780-89	23	26.43	3330,2	144.79	162,12
1790-92	5	5.74	601,5	120.3	65,25
Total	87	100.00	10746,92	123.52	712,53

Es desconeixen els jornals arrendats de dos arrendaments del primer període, de cinc del segon, de tres del tercer i d'un del quart. Per tant, els jornals totals són un mínim. Els dèficits d'informació es produeixen a hisendes, les quals havien de tenir una mida més gran que les peces de terra.

Quadre 4-23

Mida de les terres arrendades

Interval (jornals)	Nombre de casos	% sobre el total
0 - 5	49	56.32
5.01 - 10	10	11.49
10.01 - 15	2	2.29
15.01 - 20	7	8.04
20.01 - 30	2	2.29
30.01 - 50	5	5.74
50.01 - 75	1	1.14
-	11	12.64
Total	87	100.00

Quadre 4-24

Situació social dels arrendadors i arrendataris

Arrendadors			Arrendataris		
Situació	Nombre	%	Situació	Nombre	%
Noblesa	23	26.43	Pagesos	70	80.45
Ciutadans Honrats	11	12.64	Artesans	9	10.34
Convents i eclesiàstics	17	19.54	Comerciants	5	5.74
Pagesos	12	13.79	Funcionaris	1	1.14
Comerciants i negociants	12	13.79	Diversa*	2	2.28
Professionals liberals			Total	87	100.00
i funcionaris	8	9.19			
-	4	4.59			
Total	87	100.00			

* arrendataris de diferent professió, que prenen conjuntament una terra.

nifesta en un valor mitjà per arrendament de 308.42 lliures, valor molt superior al dels altres períodes. Un cop analitzades les expectatives dels contractes de parceria, un sector molt minoritari de lleidatans optà per prendre terres en arrendament, la qual cosa es concreta en la dècada dels vuitanta, període que està en segon lloc d'importància pel que fa al valor dels arrendaments i al nombre de jornals arrendats.

2. El 75.86 % dels arrendaments tingué una durada de 4 anys. En el 40.22 % dels arrendaments, es féu el contracte abans de començar a treballar l'arrendatari la terra, en un 9.19 % es féu simultàniament, mentre que en un 18.39 % es féu durant el primer mes d'arrendament efectiu, i la resta es féu a partir del segon mes de treball efectiu, donant-se el cas que un 12.64 % es féu quan feia cinc o més mesos que es treballava la terra. Aquests arrendaments legalitzats posteriorment a l'inici efectiu són indicadors de les dificultats que tenien els arrendadors per tal d'aconseguir arrendataris. Els arrendadors, sovint, donaven la facultat d'iniciar el treball abans de comprometre's l'arrendatari legalment. D'aquesta manera el pagès podia analitzar les possibilitats i la previsible rendibilitat de l'agricultura d'aquella terra. El 48.27 % dels arrendaments exigien el pagament del preu anual en dos terminis, el 26.43 % en fixaren un de sol, un 12.64 % establien terminis variats, i només el 3.44 % es pagaren al comptat.

3. En un 66.66 % dels arrendaments s'arrendaren peces de terra, en un 12.64 % s'arrendaren terres i algun element més - per exemple, una era, un sot, un corral... -, mentre la resta - el 20.68 % - estava constituïda per hisendes. Aquest fet tradueix el caràcter de l'explotació agrària a les terres de Lleida, basada en una parcel·lació extrema, i on no abunden explotacions tipus masia.

Les terres arrendades eren, en general, d'una extensió reduïda - quadre 4-23 -.

En el 56.32 % dels casos eren de mida igual o menor a cinc jornals, un 11.49 % se situaven entre 5.01 i 10 jornals. Les terres arrendades amb més de 10 jornals se situarien entorn del 20 %, encara que aquesta xifra és un mínim, car del

12.64 % dels arrendaments es desconeix l'extensió, ja que es tractava d'hisendes i no es diu la seva mida. La gran parcel·lació de les terres de Lleida es confirma a partir d'aquestes dades.

4. Un dels pactes més freqüents dels contractes era que l'arrendatari havia de pagar, anualment, el sequiatge, la qual cosa prova que els objectes arrendats eren principalment terres de regadiu. Aquest fet corrobora la idea que la pagesia no tenia cap interès a prendre arrendaments sobre terres de secà, i que els contractes d'arrendament es desenvoluparen a les zones regades - Lleida, Corbins... -¹⁵⁶

5. Gran part dels arrendadors pertanyien a les classes feudals - nobles, convents... -. La presència de pagesos o comerciants és ben minoritària, la qual cosa confirma que la pagesia, els artesans, botiguers, comerciants, etc., treballaren les terres directament o utilitzant mà d'obra familiar o assalariada. Aquesta utilització de mà d'obra assalariada havia d'ésser realitzada també sovint per les classes feudals, pel que fa a les petites parcel·les de l'horta i terme de Lleida¹⁵⁷.

Pel que fa als arrendataris, en el 80.45 % dels casos, són pagesos - quadre 4-24 -.

6. Les terres que s'arrendaven no eren simples terres camps de sembradura. Amb una freqüència altíssima, s'observa que a més de terra campa s'hi fan altres cultius com vinya, oliveres, moreres, i no són excepcionals els casos en què es tracta de terres on no s'hi fa cap mena de cereals. Aquest fet confirma la diversificació creixent de l'agricultura lleidatana durant el set-cents.¹⁵⁸

El moviment dels preus dels arrendaments de la terra

Per tal de conèixer el moviment dels preus dels arrendaments de la terra a Lleida s'han reconstruït les sèries dels

preus dels arrendaments de les tres finques propietat del Col·legi de l'Assumpció de pobres estudiants de Lleida, traslladat a Cervera¹⁵⁹. Aquestes tres finques eren conegudes amb els noms següents: Terra de la Torre i Secà, Terra de Copa d'Or i el Sot dels Col·legials. Totes tres situades al terme de Lleida, partida de Fontanet. Les dues primeres tenien, respectivament, 25 i 4 jornals. L'extensió del Sot dels Col·legials varià en diversos arrendaments, la qual cosa és un inconvenient, ja que no se sap l'extensió exacta en bona part dels arrendaments. En tot cas, s'estudiaran les altres dues finques - quadre 4-25 -.

El ritme ascendent, entre el 1755 i el 1826, del preu dels arrendaments, resta molt clar.

Si s'analitza el gràfic 4-54 s'observa que la sèrie de la Terra de la Torre i Secà creix durant tot el període estudiat. Només un lleuger descens en l'arrendament de 1772-75 i a partir del 1775, i cada cop més els arrendaments se situen en un nivell molt superior, tot i haver-hi moments d'estabilitat. Cal destacar el fort creixement que experimenta en començar l'arrendament del 1788. Aquest creixement s'explica no solament per l'augment dels preus del blat, sinó que un augment de la producció està en la base d'aquest comportament de la sèrie.

El gràfic de la terra de Copa d'Or experimenta uns augments, aparentment poc importants, durant la segona meitat del segle XVIII, i continua la tendència en una bona part del primer quart del segle XIX. Aquesta impressió de poc augment dels preus és errònia - com es veurà tot seguit -, i és afavorida pels forts creixements dels preus dels arrendaments de la Terra de la Torre i Secà.

A Lleida els preus del blat¹⁶⁰ passen des de 1757-70 fins 1771-89 d'un índex 76.71 a 100. I els preus dels arrendaments passen, en el mateix període, de 60.31 a 100 en el cas de la Terra de la Torre i secà i de 68.18 a 100 en el cas de la Terra de Copa d'Or. La variació entre aquests dos períodes és més alta en el cas dels preus dels arrendaments d'aquestes finques que en el cas dels preus del blat - quadre 4-26 -.

A França, segons l'anàlisi d'E. Labrousse, passà això mateix¹⁶¹. Entre 1758-70 i 1771-89 el preu del blat passà de 82 a

Quadre 4-25

Preu dels arrendaments de les terres del Col·legi de l'Assumpció

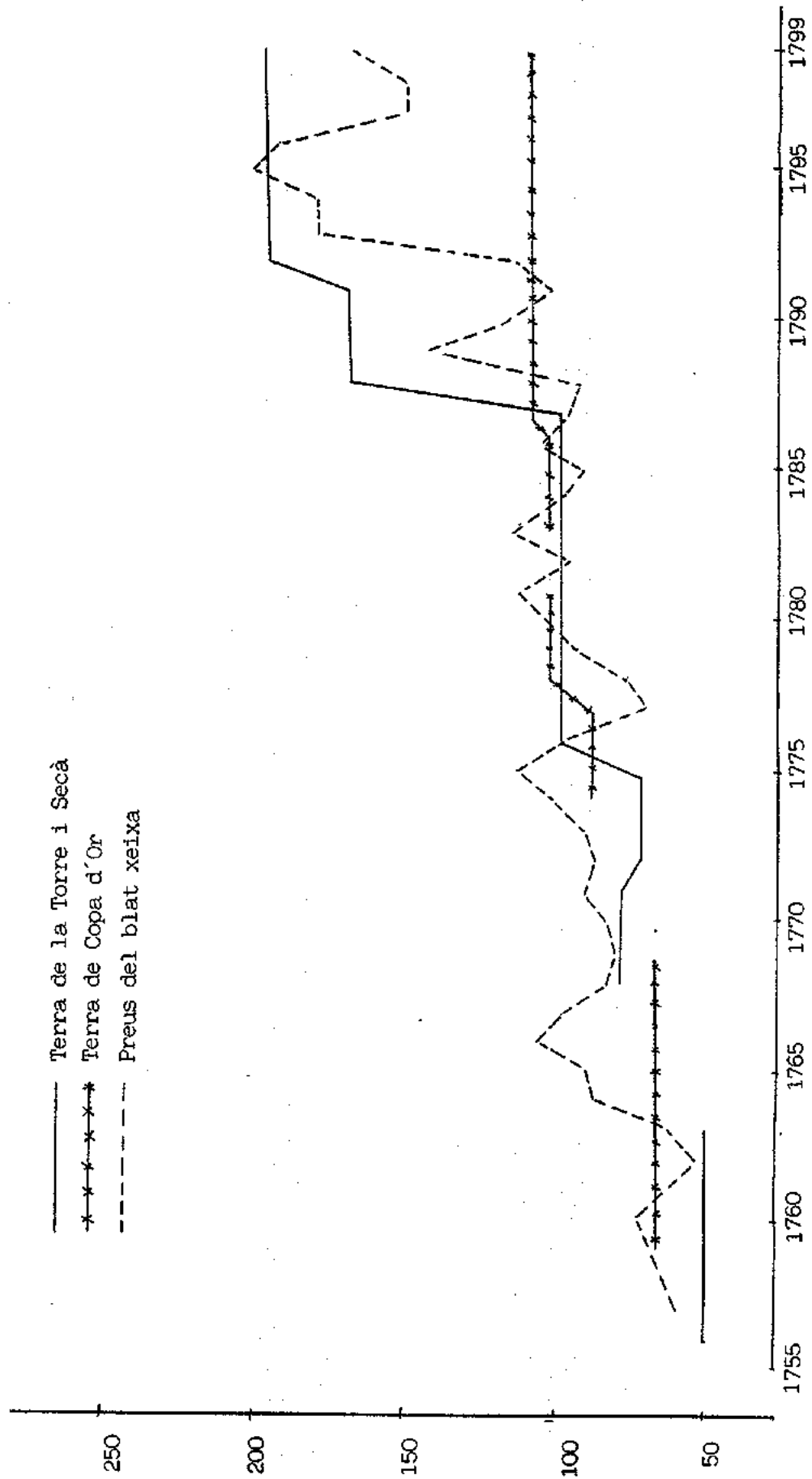
Terra de la Torre i Secà		Terra de la partida de Copa d'Or	
Període	Preu anual (lliures)	Període	Preu anual (lliures)
1756-59	90	1759-62	50
1760-63	90	1763-65	50
1768-71	140	1766-69	50
1772-75	130	1774-77	65
1776-79	175	1778-81	75
1780-83	175	1783-86	75
1784-87	175	1787-90	80
1788-91	300	1791-94	80
1792-95	350	1795-98	80
1796-99	350	1799-1802	80
1800-03	350	1803-06	80
1804-07	380	1814	80
1808-11	380	1815	80
1814-17	380	1819	100
1818-21	400	1823-26	82
1822-23	400		
1824-26	380		

Quadre 4-26

Preus del blat xeixa a Lleida i preus dels arrendaments del Col·legi.
1771-89 = 100

període	blat xeixa		Torre i secà		Copa d'Or	
	mitjana anual (sous per quartera)	índex	mitjana anual (lliures)	índex	mitjana anual (lliures)	índex
1757-70	75.89	76.71	106.66	60.31	50.00	68.18
1771-89	98.92	100.00	176.89	100.00	73.33	100.00
1790-1802	152.33	153.99	369.23	208.79	80.00	109.09

Gràfic 4-54 Preu dels arrendaments de les terres del Col·legi de l'Assumpció i preu del blat xeixa a Lleida, 1755 - 1799, Índex 1771-89 = 100

100, i els arrendaments de 66.9 a 100. La variació del preu dels arrendaments també és més alta a França que la variació dels preus del blat. El gràfic 4-54 permet d'observar aquest extrem pel que fa a Lleida.

Però és evident que l'arrendament de la Copa d'Or té una vitalitat inferior a la dels preus en el darrer decenni del segle.

Es tenen, a partir dels arrendaments de dues finques del terme de Lleida, uns elements clars per tal de poder formular una hipòtesi que posteriors estudis, amb sèries completes i nombroses, hauran de comprovar. La hipòtesi que es suggereix seria: durant el segle XVIII hi ha un fort creixement dels preus del blat al mercat de Lleida, però aquest fort creixement és superat per un moviment encara més fort: el dels preus dels arrendaments de la terra, de les terres del terme de Lleida. Però les dues sèries estudiades no presenten un mateix ritme en el decenni final del segle. Per tant, caldrà estudiar en un futur aquesta conjuntura per tal d'esbrinar una conclusió. I en general caldrà precisar en quin moment del segle XVIII els preus dels arrendaments comencen a superar els preus dels cereals, i en quin grau i fins quan són superats els preus dels cereals pels dels arrendaments.

Alguns estudis dedicats a l'evolució de la renda de la terra ofereixen elements per comparar amb el cas de Lleida. L'estudi de Carles Sudrià¹⁶², per un conjunt de masos de la Plana de Vic, mostra que al darrer quart de segle - concretament a partir de 1780 - el creixement de la renda obtinguda per la propietat es fa ja ininterromput, la qual cosa reflecteix - segons l'autor - les transformacions agrícoles iniciades segurament en els anys immediatament anteriors, que impliquen un augment de la producció i l'ingrés.

L'estudi d'esteve Canales¹⁶³ de dues explotacions - la torre de Cartellà i la torre Miquel Ferrer - de Maçanet de la Selva, detecta una reducció de la producció de grans d'aresta entre 1745-57 i 1794-1806, que segons l'autor no pot ésser explicada en funció de la tendència seguida per la producció al Principat. Vilar¹⁶⁴ en estudiar tres masoveries suburbanes - a Cornellà, Esplugues i el Prat - mostra que el valor mitjà de

les parts de blat lliurades a la propietat es multipliquen per 5.4 entre 1737-41 i 1795-99, i el valor de les mitjanes mòbils de 13 anys - any observat al centre - s'incrementa més del 100 % entre 1766 i 1793.

El mateix autor, en parlar de l'arrendament en moneda, conclou que el període 1730-1780 és el període que pot caracteritzar-se per una alça dels arrendaments ¹⁶⁵

Sembla suficientment provat - a partir de l'estudi dels masos de la Plana de Vic, de les masoveries a poblacions pròximes a Barcelona i dels terratges cobrats pel Capítol de Lleida, de què s'ha parlat a la segona part d'aquest treball - que quan la renda de la terra era rebuda per la propietat en la forma de part de fruit, el creixement de la renda es perllonga fins a la fi del segle XVIII.

Pel que fa als arrendaments en moneda, i degut a la manca d'estudis sistemàtics, si bé es pot afirmar a mode d'hipòtesi que el preu dels arrendaments creix fins la dècada dels vuitanta, és molt difícil de preveure quin ha estat el comportament al darrer decenni del segle. Vilar argumenta que els preus dels arrendaments havien d'ésser baixos, car no s'haurien adaptat a la conjuntura de preus alts de la dècada dels noranta. Respecte de les terres de Lleida, calen estudis sistemàtics que expliquin aquesta conjuntura. S'adaptaren els preus dels arrendaments al nivell de preus que caracteritza la dècada? El fet que les terres arrendades fossin de regadiu, significà un creixement dels arrendaments en uns moments de dificultats? Quins grups socials eren arrendataris de les terres, tenint en compte que la pagesia no benestant es dirigia sobretot a treballar terres a parceria - llicències temporals -? Fou un element que moderà el creixement dels preus dels arrendaments, la poca demanda de terres en arrendament en moneda per part de la pagesia de les terres de Lleida?

En tot cas, no ha de sorprendre ningú que els arrendaments de terres fossin una alternativa poc considerada per la gran majoria de la pagesia de Lleida, que no disposava de gaire cabals i que disposava d'altres alternatives, com foren les llicèncieso bé els establiments.

ELS ESTABLIMENTS I ELS CANVIS EN L'ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT

Característiques bàsiques dels establiments del segle XVIII

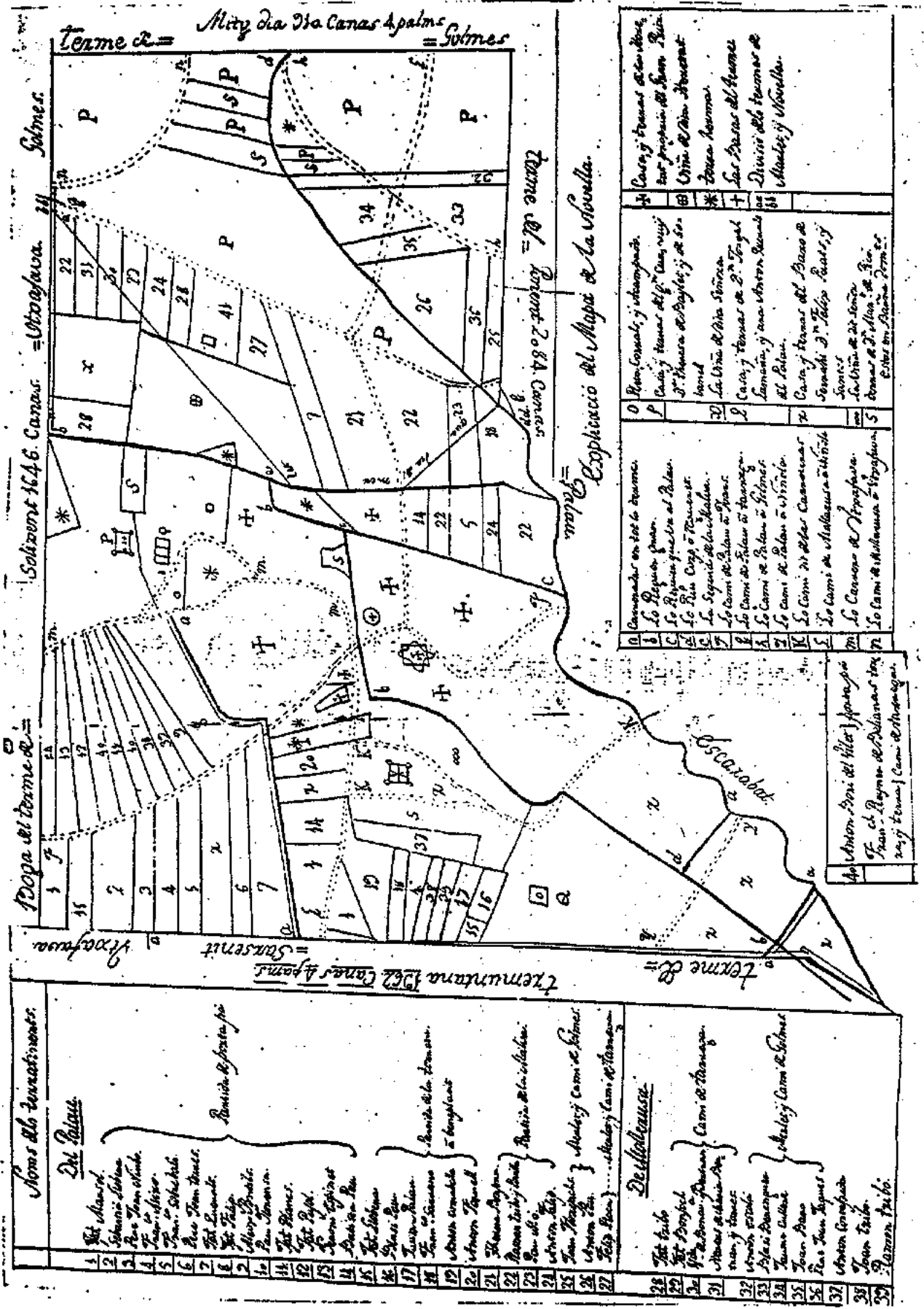
Els establiments que s'analitzaran aquí són els fets pel Gran Priorat de Catalunya a Vincello (1776-79) i a Tèrmens (1785-86); els del Príncep de Belmonte als termes de Vimpeli, Vilaplana i Carrasumada (1777-79 i 1802-03); els de Jaume Guàrdia a Almacelles (1800); els de Poblet a la Quadra de Torrebella - prop de Menarguens - (1758) i els projectats pel Capítol de Lleida a Vallfogona (1770).

El conjunt dels establiments de les terres de Lleida estudiats, permeten d'observar uns trets característics en la majoria d'ells. D'antuvi, cal observar que en tots aquests establiments es fa constar que es tracta d'un establiment perpetu, concedint-se una terra - més ben dit, el domini útil - en emfiteusi i, en conseqüència, tots els establiments expliciten en què consisteix el cens anual. Aquest cens és, en general, molt reduït, la qual cosa fa pensar que la pagesia l'havia de poder pagar sense dificultats. Els establiments de Vincello fixen un cens anual d'un picotí de blat per jornal, els de tèrmens dos diners, els de Vimpeli, Vilaplana i Carrasumada dos sous, els de la Quadra de Torrebella dos quartans i una quarta, els de Vallfogona dos diners i els d'Almacelles un parell de perdius, servint també com a cens un 20è que s'imposa a les terres.

Entre els drets que s'estableixen als pactes consta l'obligatorietat de pagar delme, primícia i una part de fruit de tots els fruits - fins i tot dels que es puguin introduir en un futur o fins i tot dels que no es paga en el present en el terme -. Només els establiments de Poblet sobre la Quadra de Torrebella no inclouen el pagament de part de fruit. Les parts de fruits que s'exigeixen són sovint força importants. A Vincello, segons sigui la quota del delme major o menor, es paga de part de fruit, respectivament, un 12è o un 8è; a Tèrmens un 15è; a Vimpeli, Vilaplana i Carrasumada de 15 parts 2; a Vallfogona un 15è i a Almacelles un 21è.

Com interpretar la presència d'aquestes parts de fruits

Mapa 4-1 Colonització del terme de la Novella.

Noms de localitats:	
Del Palau	
1	St. Antoni
2	Santa Maria
3	San Joan
4	San Joan
5	San Joan
6	San Joan
7	San Joan
8	San Joan
9	San Joan
10	San Joan
11	San Joan
12	San Joan
13	San Joan
14	San Joan
15	San Joan
16	San Joan
17	San Joan
18	San Joan
19	San Joan
20	San Joan
21	San Joan
22	San Joan
23	San Joan
24	San Joan
25	San Joan
26	San Joan
27	San Joan
28	San Joan
29	San Joan
30	San Joan
31	San Joan
32	San Joan
33	San Joan
34	San Joan
35	San Joan
36	San Joan
37	San Joan
38	San Joan
39	San Joan

0	Comunal en tot el terme.	0	Plan Concal; i vinyes.	0	Plan Concal; i vinyes.
1	La Plaça gran.	1	Plan Concal; i vinyes.	1	Plan Concal; i vinyes.
2	La Plaça petita.	2	Plan Concal; i vinyes.	2	Plan Concal; i vinyes.
3	La Plaça gran.	3	Plan Concal; i vinyes.	3	Plan Concal; i vinyes.
4	La Plaça gran.	4	Plan Concal; i vinyes.	4	Plan Concal; i vinyes.
5	La Plaça gran.	5	Plan Concal; i vinyes.	5	Plan Concal; i vinyes.
6	La Plaça gran.	6	Plan Concal; i vinyes.	6	Plan Concal; i vinyes.
7	La Plaça gran.	7	Plan Concal; i vinyes.	7	Plan Concal; i vinyes.
8	La Plaça gran.	8	Plan Concal; i vinyes.	8	Plan Concal; i vinyes.
9	La Plaça gran.	9	Plan Concal; i vinyes.	9	Plan Concal; i vinyes.
10	La Plaça gran.	10	Plan Concal; i vinyes.	10	Plan Concal; i vinyes.
11	La Plaça gran.	11	Plan Concal; i vinyes.	11	Plan Concal; i vinyes.
12	La Plaça gran.	12	Plan Concal; i vinyes.	12	Plan Concal; i vinyes.
13	La Plaça gran.	13	Plan Concal; i vinyes.	13	Plan Concal; i vinyes.
14	La Plaça gran.	14	Plan Concal; i vinyes.	14	Plan Concal; i vinyes.
15	La Plaça gran.	15	Plan Concal; i vinyes.	15	Plan Concal; i vinyes.
16	La Plaça gran.	16	Plan Concal; i vinyes.	16	Plan Concal; i vinyes.
17	La Plaça gran.	17	Plan Concal; i vinyes.	17	Plan Concal; i vinyes.
18	La Plaça gran.	18	Plan Concal; i vinyes.	18	Plan Concal; i vinyes.
19	La Plaça gran.	19	Plan Concal; i vinyes.	19	Plan Concal; i vinyes.
20	La Plaça gran.	20	Plan Concal; i vinyes.	20	Plan Concal; i vinyes.
21	La Plaça gran.	21	Plan Concal; i vinyes.	21	Plan Concal; i vinyes.
22	La Plaça gran.	22	Plan Concal; i vinyes.	22	Plan Concal; i vinyes.
23	La Plaça gran.	23	Plan Concal; i vinyes.	23	Plan Concal; i vinyes.
24	La Plaça gran.	24	Plan Concal; i vinyes.	24	Plan Concal; i vinyes.
25	La Plaça gran.	25	Plan Concal; i vinyes.	25	Plan Concal; i vinyes.
26	La Plaça gran.	26	Plan Concal; i vinyes.	26	Plan Concal; i vinyes.
27	La Plaça gran.	27	Plan Concal; i vinyes.	27	Plan Concal; i vinyes.
28	La Plaça gran.	28	Plan Concal; i vinyes.	28	Plan Concal; i vinyes.
29	La Plaça gran.	29	Plan Concal; i vinyes.	29	Plan Concal; i vinyes.
30	La Plaça gran.	30	Plan Concal; i vinyes.	30	Plan Concal; i vinyes.
31	La Plaça gran.	31	Plan Concal; i vinyes.	31	Plan Concal; i vinyes.
32	La Plaça gran.	32	Plan Concal; i vinyes.	32	Plan Concal; i vinyes.
33	La Plaça gran.	33	Plan Concal; i vinyes.	33	Plan Concal; i vinyes.
34	La Plaça gran.	34	Plan Concal; i vinyes.	34	Plan Concal; i vinyes.
35	La Plaça gran.	35	Plan Concal; i vinyes.	35	Plan Concal; i vinyes.
36	La Plaça gran.	36	Plan Concal; i vinyes.	36	Plan Concal; i vinyes.
37	La Plaça gran.	37	Plan Concal; i vinyes.	37	Plan Concal; i vinyes.
38	La Plaça gran.	38	Plan Concal; i vinyes.	38	Plan Concal; i vinyes.
39	La Plaça gran.	39	Plan Concal; i vinyes.	39	Plan Concal; i vinyes.

en els contractes? Cal tenir present que en els textos dels establiments no es consideren com a cens - excepció feta dels establiments d'Almacelles -. En ocasions la part de fruit la paguen totes les terres del terme des d'èpoques antigues - el 15è de Tèrmens, per exemple -. L'establiment, de fet, no crea un dret més, sinó que recull un dret ja existent. En altres ocasions - com a Vincello - el document fa referència a la part de fruit com a terratge. Es a dir, les terres establertes ja eren cultivades a parceria - en la forma de llicències temporals - i en conseqüència el senyor que estableix conserva el terratge cobrat ja abans de l'establiment, i afegeix només un cens i una entrada per la cessió perpètua del domini útil.

Però sigui quin sigui el fonament jurídic d'aquesta part de fruit que es constata, cal dir que en termes reals, els establiments fets a les terres de Lleida al segle XVIII i inicis del XIX són molt més gravosos per a l'emfiteuta que els establiments clàssics. En aquest sentit, el present treball coincideix amb Vilar¹⁶⁶ quan parla de la degeneració de l'establiment al segle XVIII. Un element clar d'aquesta degeneració és la inclusió d'una part de fruit.

Els establiments estudiats reconeixen explícitament el dret de l'emfiteuta a alienar la terra, generant-se un lluïisme a favor del senyor. La quota del lluïisme pot variar d'una desena a una cinquantena part del preu de l'alienació. L'obligació dels emfiteutes d'Almacelles i Vallfogona de residir a les esmentades poblacions, i la prohibició de vendre la terra a persones no afocades als esmentats pobles respon a les exigències derivades de la repoblació dels esmentats pobles. El pagès és lliure de deixar les terres i anar-se'n a algun altre indret a treballar. En algun cas més s'exigeix que si l'emfiteuta ven la terra ho faci a vassalls del senyor - en cas contrari cal permís -. I en general, es manifesta la prohibició de vendre la terra a eclesiàstics, nobles o comuns.

Els establiments del Gran Priorat, del Príncep de Belmonte i de Jaume Guàrdia

Els canvis en l'estructura de la propietat poden obeir,

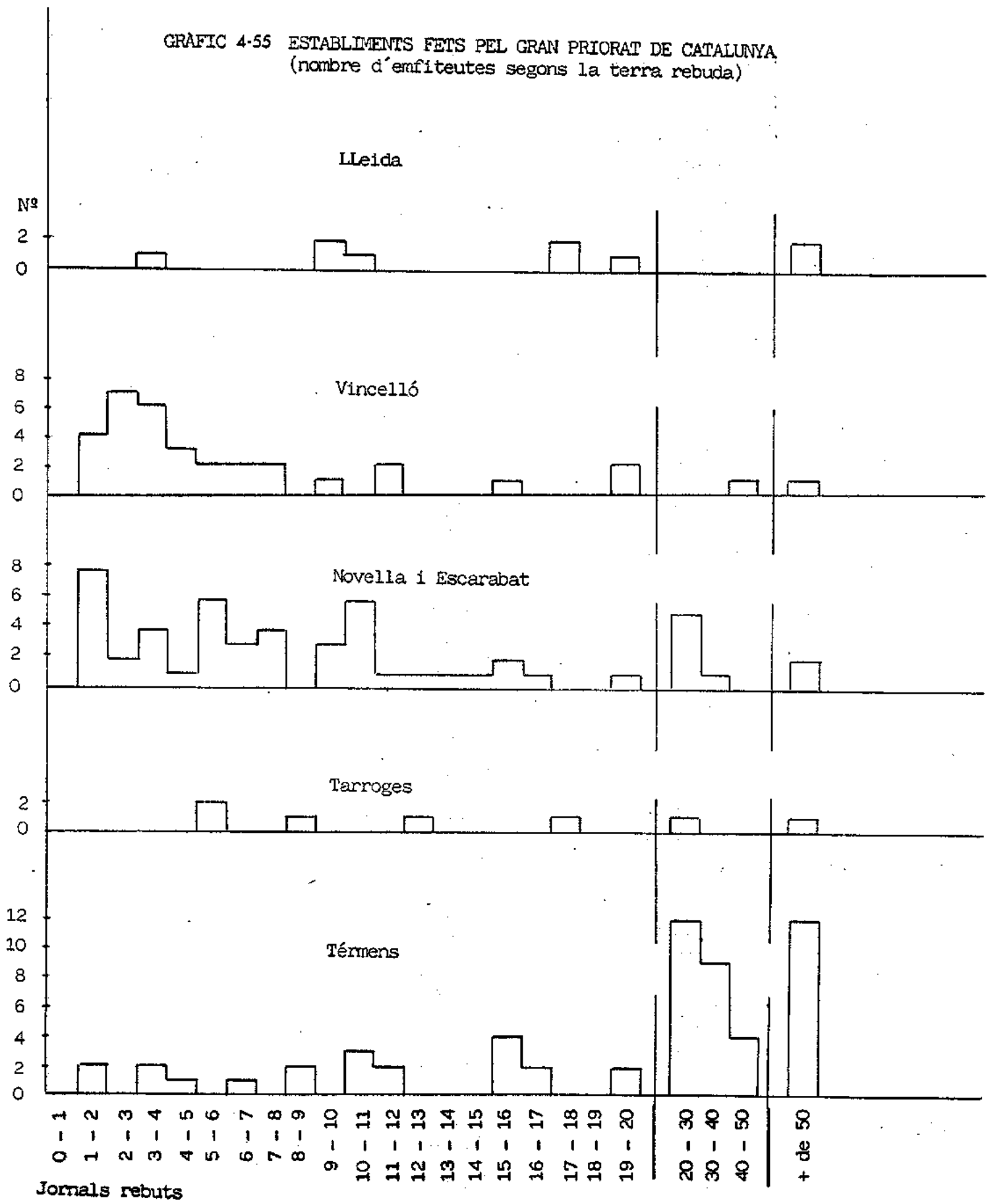
principalment, a dues raons: l'establiment de pagesos a terres i la compra-venda de terres. Aquesta darrera possibilitat, la més onerosa, no serà estudiada en el present treball. Se centra la recerca en els canvis que els establiments significaren dins l'estructura de la propietat de les terres de Lleida. Es vol donar resposta a les qüestions plantejades anteriorment. En quin sentit actuaren els establiments? Desenvoluparen una concentració de la propietat de la terra? Permeteren la consolidació d'una mitjana pagesia i la millora de la situació de la petita pagesia?

S'analitzaran els establiments del Gran Priorat, els del Príncep de Belmonte i, en un proper apartat, els establiments realitzats per l'Ajuntament de Lleida sobre terres comunals. Es tractarà, també, d'esbrinar quins grups socials es beneficiaren d'aquest repartiment de terres tan íntimament relacionat amb el procés de colonització agrària.

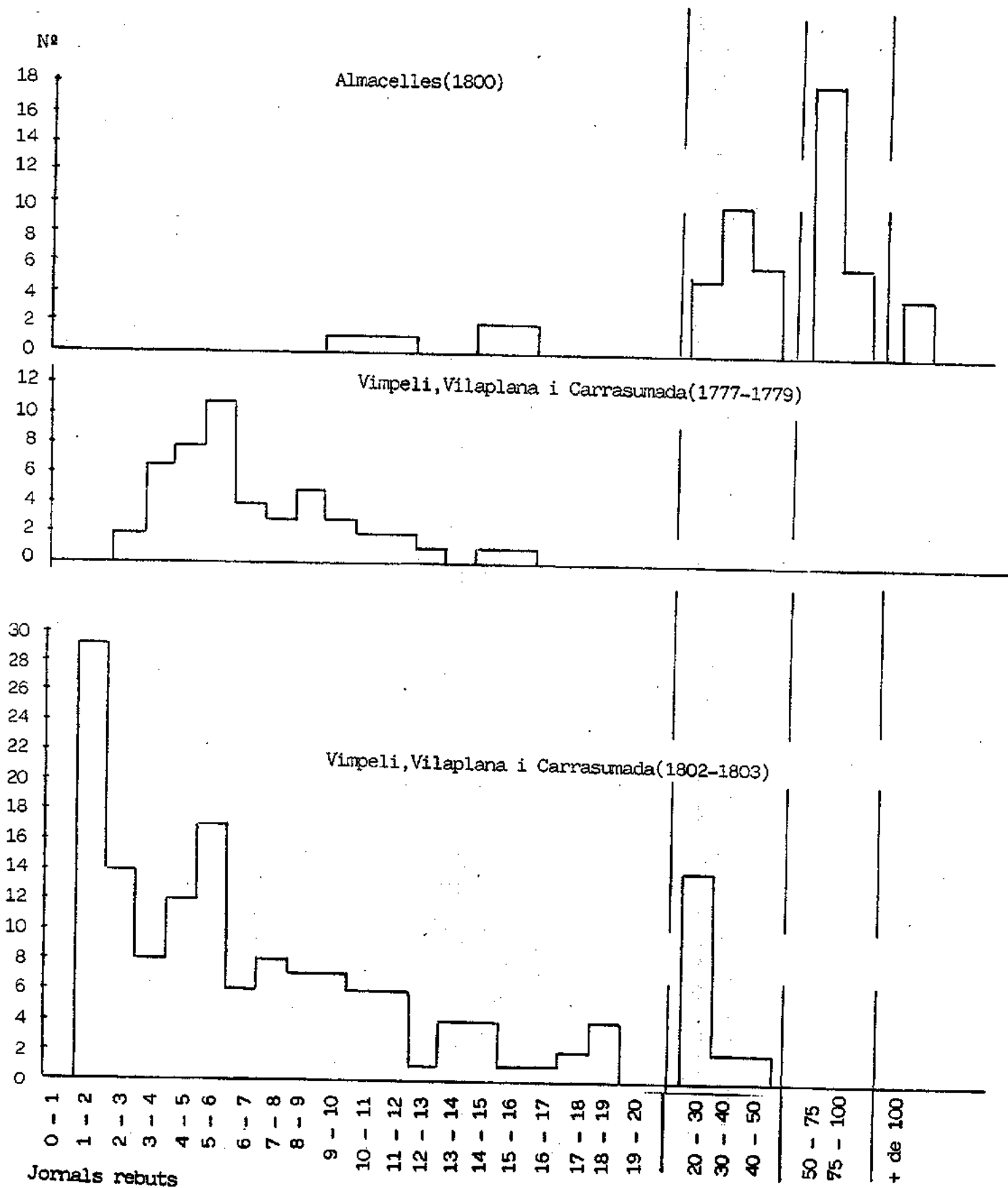
El gràfic 4-55 representa el nombre de pagesos establerts segons la mida del total de terra obtinguda per cadascun. Les línies discontinües perpendiculars volen alertar sobre el fet que els intervals posteriors són majors que els anteriors.

S'observa com els canvis en l'estructura de la propietat de la terra degueren ser diferents segons els termes, basculant entre, d'una banda, el repartiment en base a petites propietats en el cas dels termes de Vimpeli, Vilaplana i Carrasumada, probablement degut que tractant-se d'uns establiments de pagesos per tal de fer una colonització olivarera, es volia donar poca terra amb l'objectiu que aquests en tinguessin bona cura, i el procés fou un èxit - els nous establiments de 1802-03 accentuaren moderadament la terra donada en lots de més de 15 jornals - i, d'altra banda, uns establiments d'importantes quantitats de terra en el cas de Vallfogona, i en menor grau a Tèrmens. Aquesta població, com s'ha vist, tenia cap al 1740 una estructura de la propietat molt atomitzada, i no és estrany que el senyor, quan es proposà d'augmentar la superfície per resoldre aquest problema i sobretot per obtenir més rendes, accentués la quantitat de jornals establerts en uns quants casos. Els establiments d'Almacelles pretenien de crear una pagesia benestant. A la Novella, Escarabat i Vincello - i a Vimpeli,

GRÀFIC 4-55 ESTABLIMENTS FETS PEL GRAN PRIORAT DE CATALUNYA
(nombre d'emfiteutes segons la terra rebuda)

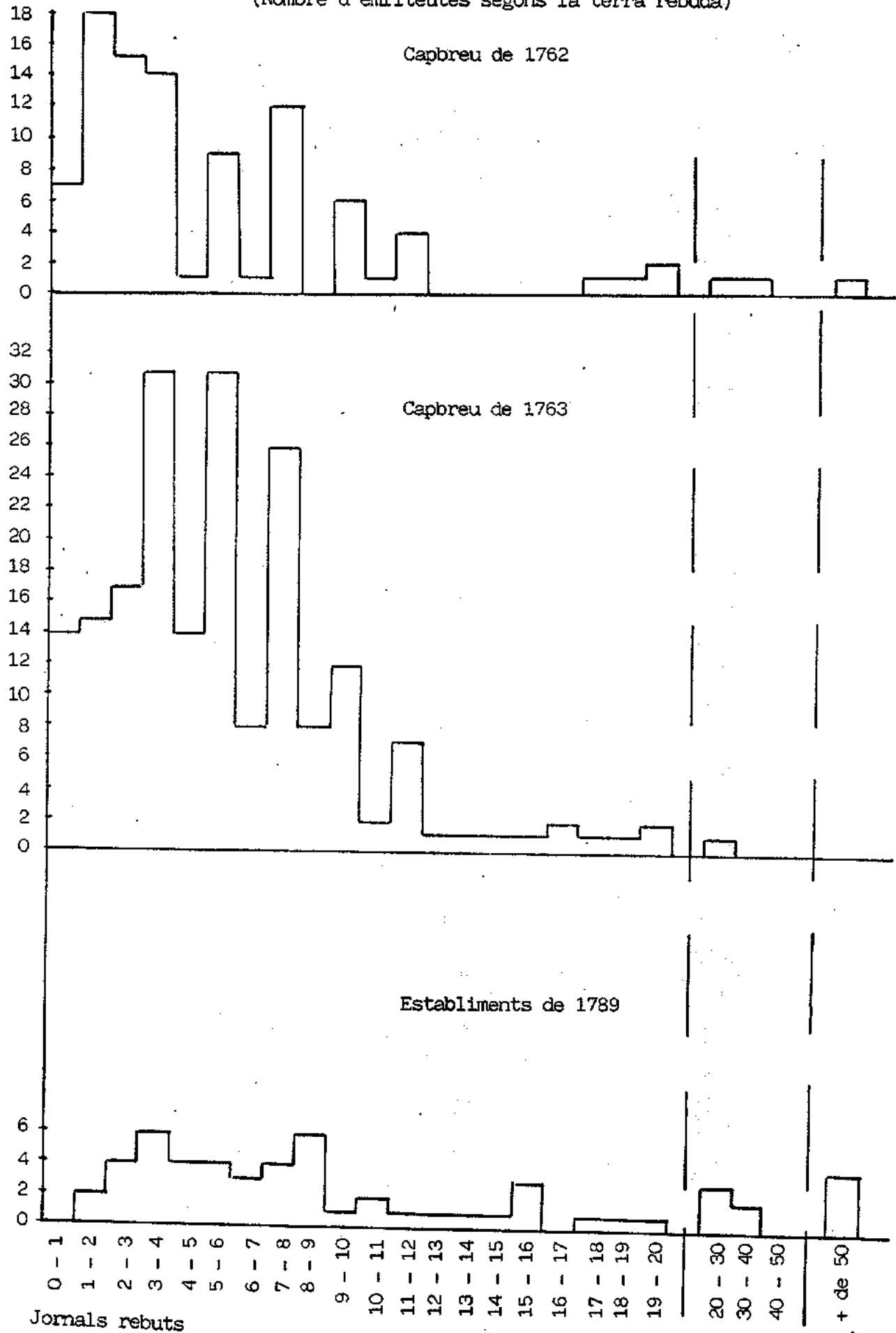

GRÀFIC 4-55b ESTABLIMENTS FETS PEL PRÍncep DE BELMONTE I
PER JALME DE GUÀRDIA
(Nombre d'emfiteutes segons la terra rebuda)

Nº **GRÀFIC 4-56 ESTABLIMENTS MUNICIPALS AL TERME DE LLEIDA**
 (Nombre d'emfiteutes segons la terra rebuda)

Quadre 4-27

Dades bàsiques dels establiments

Localització	Total terra establerta (jornals)	Nombre d'emfiteutes	Mida mitjana dels establiments (jornals)	% de terra establerta als qui reberen més de 15 jornals
Novella i				
Escarabat	796.33	53	15.02	65.43
Tarroges	196.00	7	28.00	82.65
Vincelló	298.5	34	8.77	51.92
Lleida	280.00	9	31.11	87.50
Térmens	2089.43	58	36.02	95.44
Vimpeli, etc. (1777-79)	340.96	50	6.81	4.69
Vimpeli, etc (1802-03)	1426.13	155	9.20	45.03
Almacelles	2979.74	56	53.20	97.94

Quadre 4-28

Establiments municipals sobre terres comunals de secà de Lleida

Font informativa	Total terra establerta (jornals)	Nombre d'emfiteutes	Mida mitjana dels establiments (jornals)	% de terra establerta als qui reberen més de 15 jornals
Capbreu de 1692	607.83	95	6.39	30.43
Capbreu de 1763	1227.26	198	6.19	12.26
Establiments fets el 1789	867.23	55	15.76	70.06

Vilaplana i Carrasumada el 1802-03 - es donaren terres petites i grans, creant una situació intermèdia.

La mida mitjana dels establiments - quadre 4-27¹⁶⁷ és, en general - si s'exclouen els casos de Vimpeli, Vilaplana i Carrasumada, i Vincello - alta o molt alta - com a Almacelles, Tèrmens, Tarroges i Lleida -. Aquesta mitjana alta és resultat de la gran concentració de la propietat que aquests establiments impliquen. Els emfiteutes que rebran més de 15 jornals tindran el 97.94 % de la terra establerta a Almacelles, el 95.4 % a Tèrmens, el 91.07 % a Lleida, el 82.65 % a Tarroges, el 65.43 % a la Novella i Escarabat, i el 51.92 % a Vincello. Com ja s'ha vist, Vimpeli, Vilaplana i Carrasumada són un cas a part.

Els establiments possibilitaren l'accés a la terra d'un sector de la petita i mitjana pagesia. L'accés dels jornalers a la terra hagué d'ésser més problemàtica, car probablement els senyors preferiren com a emfiteutes la pagesia experimentada en la conducció d'una explotació agrícola, tal i com succeïa en el cas dels establiments del Gran Prior, que molt sovint eren concedits a parcers que ja havien demostrat que treballaven bé la terra. Però també significaren una major penetració al camp dels propietaris més benestants. Més endavant s'estudiarà el significat dels establiments de grans extensions de terra.

Els emfiteutes pertanyen a poblacions pròximes o a la població on s'estableix. Els emfiteutes de Vimpeli, Vilaplana i Carrasumada són tots ells de Torregrossa, els de Tèrmens són en la pràctica totalitat de Tèrmens. Els de la Novella són sobretot del Palau d'Anglesola i de Mollerussa. La gran majoria dels de Vincello i Tarroges són de pobles de la zona. Només dos emfiteutes de Tarroges són de Barcelona, essent la resta de zones pròximes al terme establert.

L'estudi dels emfiteutes per professions permet d'afirmar que la gran majoria són pagesos, i també hi ha alguns artesans professionals liberals. L'existència de només dos nobles - el Baró de Serrai i el militar Joan Baillet - i un comerciant de Barcelona en el conjunt dels emfiteutes sembla provar que aquests establiments es feren pura i exclusivament dirigits a la pagesia, i en menor grau a alguns artesans i professionals.

Es desconeixen les professions dels emfiteutes de Tèrmens, però cal pensar que la seva composició professional haurà de seguir la pauta general que s'ha descrit pel que fa als altres grups d'emfiteutes.

Els establiments municipals al terme de Lleida

L'estudi dels establiments fets per l'Ajuntament de lleida sobre terres comunals adquireix una especial importància per diverses raons. Entre elles destaquen el paper de centre econòmic principal que té la ciutat de Lleida dins la regió. A Lleida el creixement demogràfic és molt alt durant el segle XVIII, influint en aquest, a més del creixement natural positiu, l'arribada de persones de la seva àrea d'influència. Una altra raó seria l'existència d'una abundant petita pagesia i d'un proletariat en creixement, la qual cosa justifica l'interès d'aquests grups - i dels més benestants - en la terra. Finalment, es dona a la ciutat de Lleida una forta cohesió de la pagesia que s'expressa en la Confraria de Llauradors.

Aquesta confraria, creada el 1395 amb una finalitat religiosa i sota l'advocació de la Verge dels Llauradors, esdevingué al llarg dels segles una plataforma de reivindicació pagesa. Al segle XVIII defensa els drets de la pagesia sobre les terres comunals i organitza la lluita antidelme. Segons l'Ajuntament, en una petició de supressió de la Confraria datada el 1792, la Confraria estaria formada per 3000 agremiats, i no hi participarien tots els grans hisendats de Lleida. "La plebe de Lérida, y la Cofradía de Labradores, es una misma e idéntica cosa..." - dirà l'Ajuntament¹⁶⁸. La Confraria tingué, també, un paper important en els intents de solució de les crisis de subsistències, i va aconseguir estar representada en la Junta de Sequiatge, creada a la segona meitat del set-cents¹⁶⁹.

La Confraria va ésser una ferma opositora a què l'Ajuntament fes establiments sobre terres de sots i de secà comunals¹⁷⁰, car - segons ells - eren de comú aprofitament dels veïns de Lleida "que por antiguos privilegios, y Donaciones reales, tienen derecho a apropiarse de las tierras referidas". A la fi del segle XVII i a la primera meitat del XVIII es feren, pel Con-

sell de Paers o per paers aïllats, establiments d'algunes d'aquestes terres. Els majorals de la Confraria denunciaren aquesta pràctica dels regidors municipals, obtenint sentència favorable a les seves tesis per part del Consell de Castella en data 20 de juliol de 1758. Aquesta sentència féu retornar les terres establertes recentment pels regidors, i possibilitava que es donessin establiments als veïns de Lleida que tinguessin bestiar de cultiu fins a 12 jornals de terra als secans comunals, amb el cens d'un sou per jornal a favor dels propis. També havien de pagar aquest cens els pagesos que tinguessin concedits establiments des d'èpoques anteriors. El procés de concessió d'aquests establiments durà fins 1772, en què, amb la Concòrdia de General Pacificació, aprovada pel Consell de Castella, i feta entre l'Ajuntament, la Confraria i el poble de Lleida, es va convenir "que reservado el Pasto necesario para las Adulas del Ganado de Lavor, se concediesen todos los sotos y secanos en que todos tenían derecho por ser de común aprovechamiento para que se arrendasen, destinando su producto para el pago de varias deudas contrahidas por algunos particulares y cuyo importe se había invertido en utilidad de la causa pública" i altres finalitats. Per tal de gestionar aquests productes es va formar una junta constituïda per un regidor, un majoral de la Confraria, un creditor censalista i un veí de Lleida.

Quins efectes tingué dins l'estructura de la propietat el conjunt d'establiments fets a partir de 1758? Per respondre a aquesta pregunta s'analitzaran els capbreus fets el 1692 i el 1763. Només s'han considerat els establiments de terres de secà, que representen respectivament el 90.25 % i el 96.36 % de les terres capbrevades els dos anys esmentats.

Les terres capbrevades s'han duplicat entre 1692 i 1763 - els establiments fets en aquest període afectaren uns sis-cents jornals - i han augmentat en la mateixa proporció els emfiteutes detectats en els capbreus - s'ha passat de 95 a 198 -. En conseqüència, la mida mitjana de terra per emfiteuta s'ha mantingut entorn de sis i escaig - vegeu el quadre 4-28 -.

Els emfiteutes amb més de 15 jornals capbrevats controlaven, el 1692, el 30.43 % de les terres capbrevades i el 1763

el 12.16 %. La reducció és prou significativa dels esforços de la pagesia, recolzats pel Consell de Castella, per tal d'evitar que l'Ajuntament donés les terres indiscriminadament. El límit de 12 jornals per emfiteuta implicarà un predomini dels emfiteutes que obtenen petites o mitjanes extensions de terra. Aquest fet resta clar si s'observa el gràfic 4-56 . Aquests establiments, que haurien de beneficiar la pagesia, pogueren possibilitar que alguns pagesos milloressin la seva situació socio-econòmica. El requisit de posseir bestiar de cultiu hauria d'impedir que els jornalers es beneficiessin dels establiments. El límit de 12 jornals aturà els intents d'obtenció indiscriminada de terra per part de determinats sectors de la societat lleidatana - per exemple, la burgesia comercial - .

El 18 de març de 1764, el sots-president de l'Acadèmia d'Agricultura de Lleida, Baró de Maials, es dirigia al rei exposant un gran projecte de colonització agrària en les terres comunals de Lleida, afirmant que "pasaría desde luego a ponerle en ejecución sino lo embarazara un Auto de Vuestro Real y Supremo Consejo... por el cual se inhibe al Ayuntamiento de esta ciudad de las facultades con que hasta entonces havia dispuesto a su arbitrio de las tierras de secano de sus términos". Es lamenta que manés el Consell que es repartissin entre els pagesos de Lleida, existint un màxim de 12 jornals¹⁷¹ .

Però la lluita per l'accés a la terra continuà. Aquesta vegada encapçalada per l'Ajuntament i aquells sectors que volien obtenir terra sense cap mena de límit de jornals. Els anys 1788-89 protagonitzaran una nova sèrie d'establiments. Aquests foren possibles prèvia autorització del Consell de Castella. La Confraria de llauradors, el 3 de desembre de 1788, demanà que "a qualesquiera colonos intrusos que hayan usurpado tierras del común, lexos de darles título, ni de apoyarles su injusta usurpación, deve V y el M.I. Ayuntamiento, proceder a mandarles la dimisión de las tierras usurpadas, deviéndose tener por tales todas aquellas que no estén roboradas con legítimo título, y establecimiento"¹⁷² .

Fins i tot un comissionat de l'Ajuntament a la Junta de Capbreuació, Pere Niubò, presentà un document a l'Ajuntament en el qual s'expressa que l'Ajuntament no té dret d'establir. Es

dóna el cas que el mateix Niubò s'havia apropiat de terres comunals, però havia arribat a la conclusió - finalment convençut per les raons de la Confraria - que les terres de secà eren de comú aprofitament¹⁷³.

Les raons de la Confraria es fonamenten en el caràcter comunal de les terres i en la Concòrdia de 1772, que havia regulat la qüestió. Segons la Confraria, el Consell de Castella havia donat ara permís car devia estar mal informat.

S'establiren un mínim de 867.23 jornals a 55 emfiteutes, amb una mitjana de 15.76 jornals per emfiteuta. Els emfiteutes que reberen més de 15 jornals controlaren el 70.06 % de les terres establertes. El quadre 4-28 i el gràfic 4-56 demostren clarament el caràcter d'aquests establiments i el seu contrast amb el capbreu de 1763. Si el capbreu de 1763 representava l'èxit de la pagesia quant a l'intent que les terres fossin per als pagesos, els establiments de 1788-89 demostren l'èxit de la tesi contrària, recolzada per una minoria de veïns - burgesos, alguns pagesos... - que volien ampliar les seves explotacions de forma important amb la incorporació de terres comunals. El 40.83 % de les terres cedides anaren a parar a mans de sis comerciants de Lleida. Destaquen els 156.54 jornals concedits a Antoni Corts, els 82.41 a Jaume Boer i els 78.16 a Antoni Prous.

La penetració de la burgesia comercial a l'agricultura, fou un fenomen que només es produí al terme de Lleida, o bé és una característica que es dóna en general a les terres de Lleida?¹⁷⁴

Burgesia i propietat de la terra al darrer terç del XVIII

La compra de terres havia d'ésser una de les inversions realitzades per la burgesia comercial. Bru Vilaplana es lamentava de no poder pagar encara un lluïisme per la compra de la quadra de Canet de Lleida "perquè estich tractant de la venda de una casa, y hazienda que tinch en la vila y terme de Cubells del Bisbat de Urgell, y com val unas quinze mil lliuras, no és fàcil, clourer tracte, perquè en lo dia, no se atreveixen los comerciants, a desdinerarse, per lo tems qe se exprimenta"¹⁷⁵. Aquest document de 1781 constata l'existència d'in-

versió en terres per part dels comerciants.

Si la compra d'hisendes era molt onerosa, l'obtenció d'establiments havia d'ésser una possibilitat considerada pels comerciants, car significava una inversió menor. D'ací l'interès dels comerciants lleidatans a obtenir terres comunals. Tanmateix, el 27 de febrer de 1775 s'establia a Josep Anton Lamanya, de Tàrraga, home implicat en el comerç cerealístic, 80 jornals en el terme de la Novella¹⁷⁶. Dos anys després, el 12 de juliol de 1777, s'establien 44 jornals de Vincello a Josep Ferrer, pagès del poble de Granyena i arrendatari de drets senyorials. El mateix any, Jaume Cubaro, comerciant de Barcelona, obtingué 120 jornals sobre el terme de les Tarroges. El setembre de 1797, Narcís Farro i Nicolau de Solanell, advocats, reberen en establiment el terme de Malpartit, d'uns 3000 jornals, dels quals 2000 eren aptes per a cultiu any per altre. Aquests advocats admetran com a soci Josep Serra, "comerciant d'empresa i cabals". Pocs mesos després, el desembre de 1797, Josep Cortadelles, comerciant de Calaf, i Antoni Monseny, comerciant de Solivella, reberen en establiment totes les terres dels termes de la Novella, Escarabat i Merlet, que tenien respectivament 742, 410 i 295 jornals¹⁷⁷.

La presència de la burgesia comercial catalana a les terres de Lleida, que es donava bàsicament en qualitat d'arrendataris de drets senyorials, començarà també a ser-ho, a partir dels anys setanta, com a propietària del domini útil.

Significava l'establiment de comerciants que aquest grup social volia simplement cobrar les rendes que els pagesos haurien de pagar per treballar la terra? O bé existien projectes de millora agrària? L'esperit comercial de gran part d'aquests emfiteutes és prou conegut com per creure que es tractava d'inversions que havien de significar millores a l'agricultura de les terres establertes. Cortadelles i Monseny, en el capítol setè de l'establiment, s'obligaven a construir dues cases per als parcers o colons, amb una despesa de 2000 lliures a raó de 1000 per casa. Per tant, es tractava d'un projecte de repoblament i de colonització agrària¹⁷⁸. La Novella només disposava

de tres cases en el moment de fer-se l'establiment: la del Gran Prior, i les del Baró de Serrai i de la família Valls, emfiteutes de terres de la Novella¹⁷⁹. Segons el representant de Cortadelles i Monseny, el cost real de les dues cases fou d'unes 8000 lliures¹⁸⁰. L'establiment de Malpartit també incloïa la repoblació i la millora de l'agricultura. Els advocats emfiteutes argumentaren que haver-se associat amb Josep Serra entrava dins la línia de treballar amb les persones que millor poguessin facilitar les tasques de repoblament i de millora agrària. Cal recordar, també, el cas de Melcior Guàrdia, que comprà el terme d'Almacelles i concedí les seves terres en emfiteusi a pagesos, construint una població. Es tracta d'un cas semblant als anteriors, desenvolupat també al darrer terç del XVIII.

L'interès de la burgesia comercial per posseir terres a la zona de Lleida augmentà notablement al darrer terç del set-cents. L'establiment a alguns burgesos de termes del Gran Priorat palesa el convenciment d'aquells que tenir grans explotacions en quasi-propietat donaria beneficis superiors als produïts per un simple arrendament de drets senyorials. Sense magnificar la importància quantitativa de la presència de burgesos en l'explotació agrària de les terres de Lleida, cal remarcar que al darrer terç del segle XVIII es fonamenta un procés que ja a la segona meitat del segle XIX donarà com a resultat la construcció del Canal d'Urgell¹⁸¹, amb un determinat finançament burgès. Entre les dues èpoques, la crisi ocasionada per la guerra contra França i la depressió agrària iniciada a la dècada dels anys vint del nou-cents posaran dificultats a aquest projecte burgès¹⁸².

Però, ja al segle XVIII, la burgesia catalana comprèn que les terres de Lleida, especialitzades en agricultura, juguen i jugaran un paper fonamental en el proveïment de cereals al conjunt de Catalunya.

LES ALTERNATIVES D'ACCÉS A LA TERRA I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES

L'estructura de la propietat de la terra a les terres de Lleida, tant el 1716 com cap a 1740, es caracteritza per l'existència d'una majoria de pagesos amb explotacions petites. El fort creixement demogràfic implicà un creixement de la demanda de productes agraris i, en conseqüència, de terra.

Aquesta demanda de terra no era recomanable de satisfer-la mitjançant la fragmentació de les explotacions existents, donada la mida petita i l'abundor de les terres ermes¹⁸³. La solució adoptada en un primer moment consistí en la concessió de llicències de cultiu per part dels senyors. Aquesta solució deixava la pagesia en una situació d'instabilitat respecte del domini de la terra. Alguns senyors - entre ells destaca el Gran Priorat de Catalunya - optaren, a partir dels anys setanta i per tal de poder augmentar les seves rendes en uns moments d'estabilitat d'aquestes, per la concessió d'establiments a la pagesia que treballava terres amb llicència temporal o per establir terres ermes. Aquests establiments, malgrat haver possibilitat l'accés a la terra de petits i mitjans pagesos, possibilitaren clarament la consolidació d'una pagesia benestant i independent¹⁸⁴ i, fins i tot, en alguns casos, posaren termes sencers en mans de la burgesia comercial. Aquesta començà, al darrer terç del set-cents, a considerar seriosament la possibilitat d'organitzar unes grans explotacions agràries. Es constata, per tant, l'existència d'un sector de la burgesia que no es trobava satisfeta amb el simple arrendament de drets senyorials i volia participar en l'organització de l'explotació agrària. L'estudi del segle XIX hauria de permetre de seguir aquest projecte burgès de facilitar - i beneficiar-se - del creixement agrari.

El segle XVIII significa, en definitiva, l'augment - en un primer moment - de les tinences camperoles no independents. Posteriorment, a partir del setanta, la coexistència de l'augment de les tinences camperoles no independents amb el de les independents, resultant aquestes darreres del procés de cessió del domini útil a la pagesia per part d'alguns senyors. Vilar ha observat que "la parceria exerceix a la regió [Catalunya] un paper tan important com el contracte emfitèutic i que l'arrendament en moneda, si bé és molt menys estès, existeix tanmateix, i de vegades domina, en alguns racons del país i en certs grans dominis"¹⁸⁵. Pel que fa a les terres de Lleida, es confirma aquesta valoració de Vilar respecte de la parceria - entesa com a llicència a beneplàcit - i l'emfiteusi. Els arrendaments de terres en diner i per un període curt de temps foren molt minoritàries i, quan es donaren, se centraren en terres de les zones regades.

La distribució dels ingressos agraris a les terres de Lleida fou molt heterogènia. Els principals beneficiaris foren les classes feudals que, en el cas de les rendes del Capítol de Lleida, mantingueren i fins i tot experimentaren un lleuger augment de la renda real al darrer terç del segle XVIII. Els arrendataris de drets senyorials - artesans, botiguers, comerciants i pagesos - es beneficiaren, així mateix, a través de la venda especulativa dels excedents que controlaven. Malgrat tot, aquesta classe burgesa dedicada als negocis no tingué una entitat econòmica massa gran. Però aquesta renda fou esmerçada en l'agricultura i la indústria rural. L'altre sector, minoritari com el dels arrendataris, fou la pagesia benestant, que es consolidà durant el segle, com mostra el repartiment que se'n féu de les terres que diversos senyors establiren al darrer terç del segle.

La petita i mitjana pagesia, que no disposava de capitals suficients per arrendar terres, optà per tres alternatives: l'obtenció d'establiments, la posta en cultiu de terres senyorials mitjançant llicències temporals i la venda de la força de treball, ja sigui a les classes senyorials com a la pagesia més benestant. Malgrat que tant els establiments com les llicències temporals eren força gravoses per a l'explotador - ja que incloïen el pagament d'una part de fruits a més del delme i primícia - serviren per a complementar els ingressos generats en la pròpia explotació. Els assalariats que no gaudien de terra foren, lògicament, qui menys es beneficiaren de la nova situació econòmica fruit del desenvolupament registrat a la segona meitat del segle. En els moments de crisi agrària, els salaris reals degueren experimentar una notable davallada.

Si bé és cert que, globalment, el creixement agrari del set-cents beneficià la societat pagesa, els desequilibris són evidents. L'anàlisi dels salaris a la ciutat de Lleida permetrà de copsar la situació dels assalariats, mentre que l'anàlisi de l'endeutament col·lectiu posarà en evidència que les condicions econòmiques possibilitaren una millora d'aquest endeutament, millora que caldrà situar en l'espai i en el temps, ja que tota generalització simplista seria arriscada.

4.4. ELS SALARIS

Abans d'introduir l'anàlisi dels salaris pagats a la ciutat de Lleida en determinades conjuncures del segle XVIII, és convenient de justificar la importància que els assalariats adquiriren tal i com avançava el segle. L'anàlisi de les transformacions de l'estructura de la propietat al terme de Lleida i les conseqüències en aquesta estructura del procés d'expansió agrària mostren el desenvolupament paral·lel d'una burgesia agrària i d'una classe assalariada.

El quadre 4-29 presenta l'estructura de la propietat de la terra el 1716 i el 1785¹⁸⁶. S'observa com el 1716 existeix una concentració de la propietat, ja que el 16.35 % dels propietaris - els qui tenen més de quinze jornals - tenen el 50.42 % de les terres. El 1785, el 10.81 % dels propietaris - els de més de quinze jornals - poseeixen el 43.12 % de les terres. Per tant, també el 1785 es detecta l'existència d'una concentració important de la propietat.^{186b}

Si en un pol es troba aquesta concentració, en l'altre pol es troba una gran quantitat de propietaris amb poca terra - els qui tenen menys de nou jornals -.

El nombre de propietaris ha passat de 568 a 1448 - sense comptar els propietaris eclesiàstics -. Es a dir, s'ha multiplicat per 2.54, la qual cosa significa un creixement d'un 154 %. Relativament, els petits propietaris han augmentat més que els mitjans propietaris i que la pagesia benestant: han passat de significar un 69.19 % a un 79.07 %. La disminució en termes relatius dels mitjans i de la pagesia benestant no significa que aquests no hagin augmentat en valors absoluts. Els propietaris de 9 a 15 jornals han passat de 82 a 146, els de 15 a 30 de 64 a 110, etc. Aquest fet revela que, a la Lleida del set-cents, augmentà numèricament i es consolidà el grup de mitjans propietaris i la pagesia benestant, mentre que d'altra banda augmenten molt els petits propietaris.

L'augment i la consolidació de la pagesia benestant revela el desenvolupament d'una burgesia agrària. Aquesta utilitzà mà d'obra jornalera per al cultiu de les seves terres.

Els petits propietaris empitjoren la seva situació durant

Quadre 4-29

Estructura de la propietat de la terra a Lleida, 1716-1785*

Intervals (jornals)	1716				1785				
	J	%	P	J/P	J	%	P	J/P	
0-9	1749.7	31.64	393	69.19	4077.48	40.01	1145	79.07	3.56
9-15	990.73	17.91	82	14.43	1716.8	16.84	146	10.08	11.75
15-30	1329.28	24.04	64	11.26	2335.69	22.92	110	7.59	21.23
30-60	877.86	15.87	21	3.69	1751.48	17.18	44	3.03	39.80
60-100	581.13	10.51	8	1.40	177.2	1.73	2	0.13	88.6
100-140	-	-	-	-	131.5	1.29	1	0.06	131.5
Sub-total	5528.7	100.00	568	100.00	10190.15	100.00	1448	100.00	7.03
Eclesiàstics	827	-	?	?	830.25	-	52	-	15.96
Total	6355.7	-	?	-	11020.4	-	1500	-	7.34

* J, número de jornals; P, número de propietaris.

Quadre 4-30

Estructura de la petita propietat a Lleida, 1716-1785*

Intervals (jornals)	1716				1785				
	J	%	P	J/P	J	%	P	J/P	
0-1	12.8	0.73	14	3.56	49.11	1.20	65	5.67	0.75
1-2	111.93	6.39	61	15.52	408.53	10.01	254	22.18	1.60
2-3	194.66	11.12	68	17.30	644.2	15.79	253	22.09	2.54
3-4	240.63	13.75	62	15.77	684.59	16.78	194	16.94	3.52
4-5	263.96	15.08	55	13.99	553.93	13.58	122	10.65	4.54
5-6	303.76	17.36	52	13.23	472.26	11.58	86	7.51	5.49
6-7	224.83	12.84	33	8.39	431.07	10.57	66	5.76	6.53
7-8	195.00	11.14	25	6.36	457.2	11.21	61	5.32	7.49
8-9	202.13	11.55	23	5.85	376.62	9.23	44	3.84	8.55
Total	1749.7	100.00	393	100.00	4077.51	100.00	1145	100.00	3.56

* J, número de jornals; P, número de propietaris.

Quadre 4-31

Estructura de la petita propietat a Lleida (0-9 jornals), 1716-1785*

Intervals (jornals)	1716				1785				
	J	%	P	J/P	J	%	P	J/P	
0-4	560.02	31.99	205	52.15	1786.43	43.78	766	66.88	2.33
4-9	1189.68	67.97	188	47.82	2291.08	56.17	379	33.08	6.04
Total	1749.7	100.00	393	100.00	4077.51	100.00	1145	100.00	3.56

* J, número de jornals; P, número de propietaris.

el segle XVIII, tal i com es manifesta al quadre 4-30 . S'observa, en primer lloc, una forta reducció del nombre de jornals per propietari. Es passa de 4.45 jornals per propietari el 1716 a 3.56 el 1785. Es tracta d'una reducció del 20 %. Tanmateix, s'observa com augmenten, durant el segle, els percentatges de propietaris amb molt pocs jornals de terra - quadre 4-31 -. Entre el 1716 i el 1785 els nivells de 4 a 9 experimenten una davallada del percentatge de propietaris - del 47.82 % al 33.08 % -, mentre que els nivells 0 a 4 experimenten un augment - del 52.15 % al 66.88 % -, i d'una forma molt notable els nivells 1 a 3.

Els quadres 4-30 i 4-31 assenyalen l'existència, dins la categoria dels petits propietaris, d'un nombre important de pagesos amb tan poca terra que no arriben als nivells de subsistència. La possessió de dos o tres jornals revela una situació econòmica molt precària. Aquests propietaris augmenten absolutament i relativa durant el segle XVIII, tal i com s'ha vist en comentar els quadres esmentats. Per tal d'obtenir una part més gran d'ingressos hagueren d'anar a jornal.

Cal retenir, doncs, un fet molt important: l'existència i consolidació durant el segle d'aquesta categoria de propietaris/assalariats. En definitiva, es constata una tendència cap a la proletarització dins la categoria dels petits propietaris.^{186t}

Durant el segle XVIII augmentà, també, el nombre de veïns que no tenien res més que la seva força de treball. Els 204 jornalers que registra el cadastre de 1716 han esdevingut 12-4 segons el cens de Floridablanca de 1787. Una part d'aquests 1204 jornalers degueren, probablement, ser petits propietaris. Aquest fet podria argumentar-se a partir d'algunes consideracions sobre els cadastres de Lleida. El 1716 es registren al cadastre de Lleida 140 propietaris de terra com a jornalers. El 1785 la xifra ha estat molt més alta - 323 veïns -. Una ordre de l'intendent, datada el 12 de juny de 1759, explicava que l'ajuntament de Lleida havia classificat uns veïns "como meros jornaleros; no obstante que todos posehen fincas" i ordenava que aquests pretesos jornalers paguessin 45 rals de personal i no els 25 que, com a jornalers, els havia carregat l'ajuntament de Lleida. Es recordava la sentència, en el mateix sentit, de l'anterior intendent dirigida a l'ajuntament de Manresa el 21 de març del 1735¹⁸⁷. Malgrat aquesta ordre

de 1759, el cadastre de 1785 continua considerant jornalers a propietaris de terra. És lícit de pensar que part dels jornalers del cens de Floridablanca siguin també petits propietaris. Vilar també ho ha suggerit: "La forta proporció dels jornalers suggereix des d'aleshores que hom no ha distingit sempre entre obrer agrícola i petit explotador; la divisió de les tinences, a la majoria de les regions, obliga en efecte a creure que el treball directe domina i deixa poc lloc a la mà d'obra assalariada (llevat per als treballs temporals)"¹⁸⁸. L'existència de jornalers sense terres, però, era una nota característica de les poblacions agràries amb certa entitat on el procés d'expansió agrària - tal i com s'efectuà¹⁸⁹ - no significà un repartiment de terra als excedents demogràfics que no en tenien. Els establiments de terres comunals de Lleida el 1758 exigien tenir bestiar de treball per ésser beneficiari, cosa que exclouïa els jornalers.

Els establiments de terra, realitzats a les terres de Lleida durant el darrer terç del set-cents, significaren la consolidació d'una pagesia benestant, la qual degué contractar mà d'obra assalariada. Aquests jornalers podrien ser jornalers sense o amb poca terra. En tot cas, és indiscutible el desenvolupament d'un procés de proletarització - les dades de Floridablanca ho proven tant si reflecteixen jornalers sense terra o amb poca terra - íntimament lligat al fenomen de concentració de la propietat - que els establiments estudiats i aquests cadastres de Lleida demostren -. Aquests jornalers treballaven principalment a les terres de Lleida, en activitats agràries, però existien altres possibilitats: la construcció de cases, sèquies - o reparació de les ja existents - i les obres públiques. Aquestes possibilitats de treball per a la mà d'obra jornalera es donaren, fonamentalment, a les zones en creixement, i més concretament a les zones de regadiu, on la població va créixer més i, en conseqüència, abundava el treball de construcció i de millora i conservació de les sèquies. El Segrià - i especialment, Lleida - fou la zona on els jornalers abundaren més.

A Lleida, els jornalers foren molt abundants. Un estat dels varons solters d'edat entre els 17 i 36 anys indicava que n'hi havia 350 dedicats a l'agricultura, dels quals 130 eren jornalers, 104 colons o parcers, i la resta - 116 - pagesos amb veritable do-

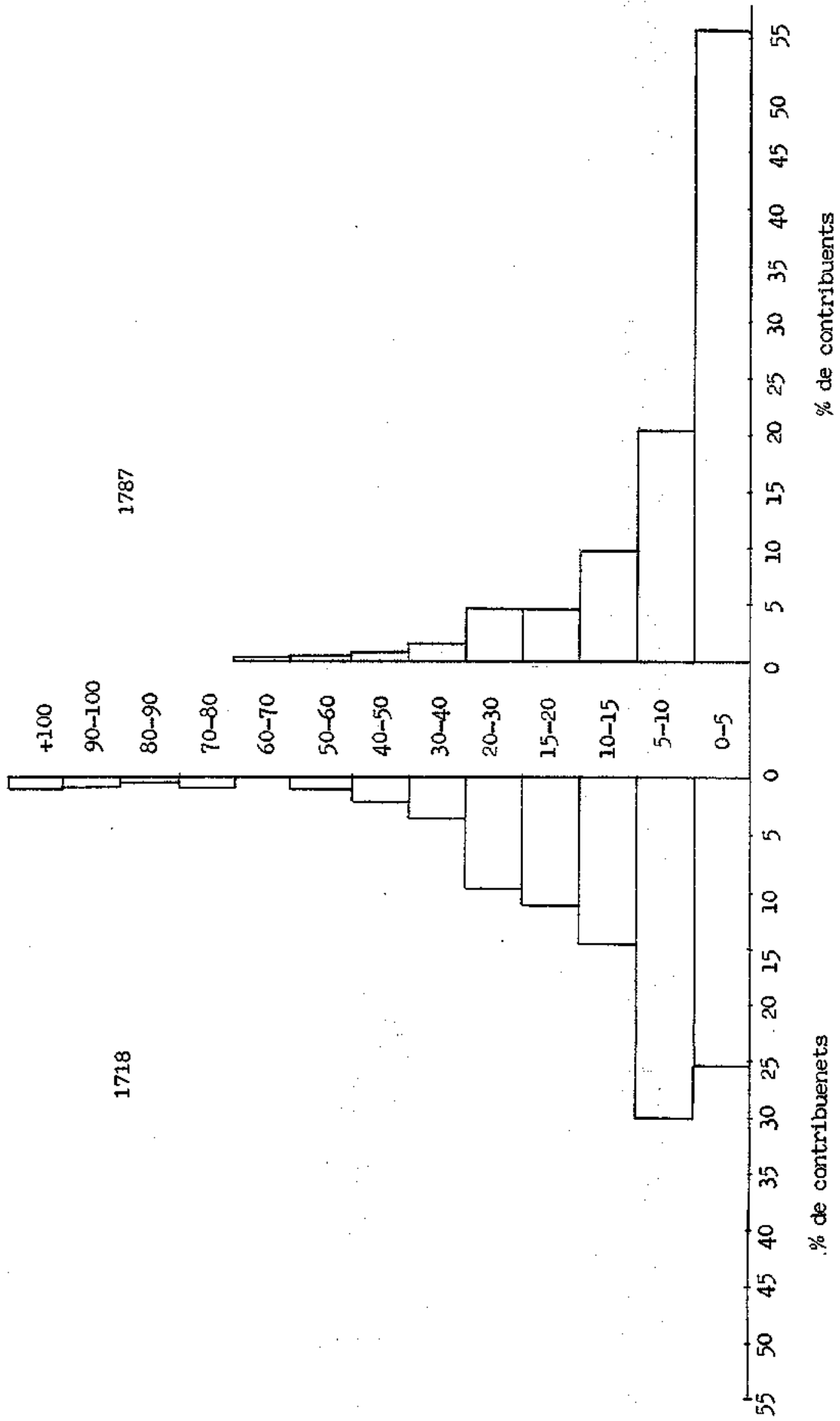
mini dels seus béns. El creixement dels jornalers explica els canvis en la piràmide de riquesa a la ciutat de Lleida entre 1718 i 1787 - gràfic 4-57¹⁹⁰ -. El percentatge de contribuents que pagaven el cadastre fins a 5 lliures es duplicà, constituint el 1787 més de la meitat dels veïns contribuents.

L'estudi seriat dels salaris a les terres de Lleida i l'anàlisi del grau d'integració del mercat del treball català són qüestions que encara no han estat estudiades i que deixem per una altra ocasió. La creixent importància del treballador assalariat a les terres de Lleida, i especialment en els nuclis de població més importants, exigeix com a mínim una primera aproximació a la qüestió. El sector assalariat a les terres de Lleida estaria constituït per aquells sectors de la població que no disposen de terra en propietat o que en tenen una petita quantitat. El procés de proletarització que s'observa dins el grup de la petita pagesia de Lleida permet d'afirmar que un sector de la població assalariada - els petits propietaris que també van a jornal - obtenia ingressos per un doble concepte: propietat i treball assalariat, la qual cosa devia possibilitar una situació econòmica millor que la que gaudien els simples assalariats. Però no s'ha d'oblidar que en anys crítics els propietaris/assalariats patien, efectivament, una situació dramàtica donada la reducció de la pròpia collita i les dificultats per trobar un jornal en les explotacions alienes.

S'han elaborat els salaris percebuts pels peons de la ciutat de Lleida en tres conjuncures determinades: 1746-53, 1761-66 i 1787-95 - quadre 4-32¹⁹¹ -. Aquests salaris són representatius de la tardor-hivern, època en què el preu nominal era inferior al de les estacions en les quals la durada del dia era sensiblement major, i per tant la remuneració superior. En aquest sentit cal tenir present que uns salaris anuals donarien un nominal una mica superior. Les dades reproduïdes es refereixen, en general, a salaris pagats per l'ajuntament de Lleida en diverses tasques. S'ha calculat, tanmateix, la capacitat de compra d'aquests salaris respecte del preu anual - segons l'any civil - de diversos productes de primera necessitat. En aquest sentit, s'indiquen els quartans de blat, les lliures de carn i les dotzenes d'ous que pot comprar el salari d'un dia. No s'ha fet un càlcul semblant respecte del

Gràfic 4-57 . Piràmide de riquesa segons la contribució al cadastre. 1718-1787.
(lliures)

Quadre 4-32

Evolució del salari del peó a Lleida en diverses conjunctures

Any	Salari diari (sous)	Capacitat de compra del salari diari en		
		quartans de blat	lliures de carn de moltó	dotzenes d'ous
1746	5.0	1.45	1.09	1.93
1747	-	-	-	-
1748	4.75	0.75	1.06	1.65
1749	5.0	0.67	0.97	1.61
1750	6.0	0.88	1.05	1.96
1751	5.0	0.74	0.91	1.30
1752	5.5	0.88	0.96	1.69
1753	5.0	0.74	0.83	1.50
1761	6.5	1.22	1.39	-
1762	7.75	1.78	1.58	-
1763	7.0	1.37	1.31	-
1764	7.5	1.02	1.36	-
1765	7.5	1.01	1.36	2.07
1766	6.0	0.68	1.09	1.46
1787	7.0	0.88	0.92	1.51
1788	-	-	-	-
1789	7.5	0.62	0.92	1.63
1790	7.5	0.75	0.96	1.53
1791	7.5	0.88	0.97	1.55
1792	7.5	0.79	0.97	1.61
1793	7.5	0.5	0.87	-
1794	8.0	0.53	0.65	-
1795	11.25	0.68	0.86	-

vi, donat que no es disposa d'una sèrie de preus suficientment llarga.

En el període 1746-1753 el salari del peó lleidatà és sensiblement pròxim a 5 sous si s'efectués una mitjana global, donat que la majoria dels anys és 5 o un valor molt proper a 5. El segon període - 1761-1766 - tendria a una mitjana global de 7, la qual cosa revela l'existència d'un creixement aproximat del 40 %. Les dades trobades referents al salari dels mestres se situen en tots dos períodes en 12 sous.

Si es compara la situació lleidatana amb la barcelonina¹⁹², s'observen semblances importants, però també diferències. Tant a Lleida com a Barcelona es detecta entre els dos moments una tendència cap a l'alça dels salaris dels jornalers i una estabilitat dels salaris dels mestres. Les diferències únicament es poden formular a tall d'hipòtesi: els salaris a Lleida en 1746-53 giren entorn de 5, mentre a Barcelona ho fan entorn de 7 i en 1761-66 giren a Lleida entorn de 7 i a Barcelona entorn de 7.5-8. Sembla que els salaris lleidatans en el primer període eren inferiors als barcelonins, ja que és difícil d'imaginar que a la primavera i estiu es paguessin salaris que fessin arribar a una mitjana anual de 7 els salaris de la tardor-hivern de 5. En el període 1761-66 els salaris de Lleida s'apropen als de Barcelona: és a dir, s'han incrementat en major grau. Aquest apropament podria significar fàcilment una igualació car si a la tardor-hivern es pagaven a Lleida salaris de 7 sous és factible que uns salaris majors a la primavera-estiu donessin mitjanes de 7.5-8.

Durant el període 1787-1795 el salari lleidatà no arribaria, en termes generals, a 8, mentre a Barcelona se situaria entorn de 12. Els salaris barcelonins creixerien molt més que els de Lleida. Aquest fet s'explicaria per una major oferta de força de treball a les terres de Lleida, fet que contrastaria amb la situació que per Barcelona ha descrit Vilar. Cal recordar que el "Discurso" explica que a Lleida es troben jornalers que prefereixen dedicar-se a recollir cargols o altres activitats espontànies abans que treballar cobrant uns salaris baixos. Cal recordar que, a diferència de les conclusions de Vilar sobre algunes parròquies del litoral, a les terres de lleida es produí una forta acumulació de crei-

xement natural durant la segona meitat del set-cents, fenomen complementat per una immigració que s'ha documentat per al darrer decenni del segle i referent a la ciutat de Lleida .

Els salaris dels mestres per 1787-1795 se situen, en general, a 15 sous, la qual cosa significaria per Lleida un creixement del 25 % respecte dels dos períodes anteriors. A Barcelona, els salaris d'aquest període estarien per sobre dels 25 sous, que considerats respecte dels 12 sous anteriors indicarien un creixement del 100 %.

La capacitat de compra del salari dels jornalers entre 1746 i 1753 es caracteritza per una clara reducció a partir de 1748 pel que fa als quartans de blat que compra un salari diari, arribant el 1749 al salari real mínim - 0.67 quartans - que és la meitat del màxim de 1746 - 1.45 -. L'any 1749 és d'aquest període el que té una diferència percentual major entre el preu anual del blat i la mitjana mòbil de tretze anys amb l'any observat al final. En el període 1761-1766 s'observa una clara reducció a partir de 1764 fins 1766, essent aquest darrer any el mínim amb unacapacitat de compra del salari diari de 0.68 quartans de blat. Aquests tres anys - 1764-67 - són els que tenen unes diferències percentuals positives i elevades dels preus nominals respecte de les mitjanes mòbils ja esmentades. El 1766 se situa la diferència positiva màxima. Els anys 1761-63 registren diferències negatives, la qual cosa explica el salari real major que té el seu màxim el 1762 amb 1.78 quartans de blat.

Durant el període 1787-1795 els salaris reals són sensiblement menors que en el període 1761-66 fins i tot en els anys de diferències negatives - 1787 i 1791 - o lleugerament positives - 1792 -. L'augment important dels preus nominals del blat en els dos darrers decennis del segle no anà acompanyat d'un augment equivalent dels salaris nominals a Lleida. Aquest fet revela les dificultats de la població jornalera en aquestes conjuncures difícils a la fi del XVIII. El salari real en quartans de blat és sensiblement inferior el 1789 i des de 1793 a 1795, donades les diferències positives i elevades que es registren en aquests anys.

El salari real, expressat en quartans de blat, passa d'una mitjana de 0.87 pel període 1746-1753, a 135.63 per 1761-66 i a 0.70 en el període 1878-95. Malgrat que aquestes dades no pretenen ésser definitives, sembla observar-se una millora entre 1746-53 i 1761-66 i un retrocés entre aquest darrer període i 1787-95, davallada que arriba a nivells inferiors als de 1746-53. Un estudi més complet haurà de contrastar aquests resultats, responnent a la qüestió de si els darrers anys del segle implicaren una notable reducció del salari real, com a resultat d'una oferta de treball molt alta en relació amb la demanda, i explicant les causes de l'alça dels anys 1761-66: la posta en marxa del procés de colonització dels termes despoblats, l'expansió agrària al terme de Lleida, juntament amb un menor nombre de persones en edat de treballar, contribuïren a aquesta millora de la situació dels jornalers?

Pel que fa a la capacitat de compra expressada en lliures de carn de moltó o en dotzenes d'ous, s'observa una molt petita incidència dels anys crítics sobre el salari real, donat que els preus de la carn i dels ous no experimentaren oscil·lacions de la intensitat registrada en els preus del blat. En termes generals, es conservà la capacitat de compra d'aquests productes.

L'anàlisi d'un quadern del Convent de Sant Antoni Abat de Lleida¹⁹³ permet de reconstruir els salaris mensuals del període que comença l'agost de 1787 i finalitza el maig de 1791. Malgrat la curta durada del període observat, l'estudi és interessant car inclou l'any crític de 1789. Dels cinc anys que considera aquesta sèrie tres tenen unes diferències percentuals del preu nominal del blat respecte de les mitjanes mòbils negatives i dos positives - 44.25 % el 1789 i 15.48 % el 1790 -. El quadre 4-33 recull, per mesos, els salaris en sous, el nombre de dies del qual es disposava de salaris amb els quals s'han elaborat les mitjanes mensuals, els preus mensuals del blat en sous per quartera i la

Quadre 4-33

Evolució del salari del peó agrícola a Lleida, 1787-1791

Mes	Salari agrari Mitjana mensual (sous)	Nº de dies utilitzats per fer la mitjana	Preu de la quartera de blat(sous)	Capacitat de compra del sala- ri (quartans blat)
1787				
Agost	9.83	2	82.0	1.44
Setembre	10.38	6	80.0	1.56
Octubre	11.82	6	80.0	1.77
Novembre	7.5	1	80.0	1.13
Desembre	7.5	2	80.0	1.13
1788				
Gener	-	-	80.0	-
Febrer	7.5	12	82.0	1.10
Març	9.51	6	80.0	1.43
Abril	9.89	3	80.0	1.48
Maig	9.73	9	88.0	1.33
Juny	9.70	13	88.0	1.32
Juliol	9.56	18	94.0	1.22
Agost	8.03	5	96.0	1.00
Setembre	8.13	9	100.0	0.98
Octubre	8.5	12	108.0	0.94
Novembre	8.5	4	112.0	0.91
Desembre	9.0	1	112.0	0.96
1789				
Gener	7.5	2	120.0	0.75
Febrer	7.5	1	132.0	0.68
Març	7.32	11	154.0	0.57
Abril	8.25	3	160.0	0.62
Maig	5.0	6	187.0	0.32
Juny	9.39	23	150.0	0.75
Juliol	8.75	9	136.0	0.77
Agost	8.94	13	136.0	0.79
Setembre	9.93	12	136.0	0.88
Octubre	7.89	22	136.0	0.70
Novembre	8.86	11	136.0	0.78
Desembre	7.5	2	150.0	0.60
1790				
Gener	6.0	1	150.0	0.48
Febrer	7.81	19	150.0	0.62
Març	7.80	13	165.0	0.57
Abril	9.51	6	142.0	0.80
Maig	8.57	7	120.0	0.86

Juny	9.77	23	135.0	0.87
Juliol	8.21	15	100.0	0.99
Agost	8.87	4	97.0	1.10
Setembre	9.97	9	93.0	1.29
Octubre	6.81	8	93.0	0.88
Novembre	7.63	11	97.0	0.94
Desembre	8.27	5	100.0	0.99

|1791|

Gener	6.9	5	97.0	0.85
Febrer	7.31	16	97.0	0.90
Març	8.57	23	97.0	1.06
Abril	9.51	25	100.0	1.14
Maig	9.72	18	100.0	1.17

Mitjanes anuals:

1787	9.41		80.4	1.41
1788	8.91		93.33	1.15
1789	8.07		144.42	0.68
1790	8.27		120.17	0.87
1791	8.40		98.20	1.02
1787-1791	8.61		107.30	1.02

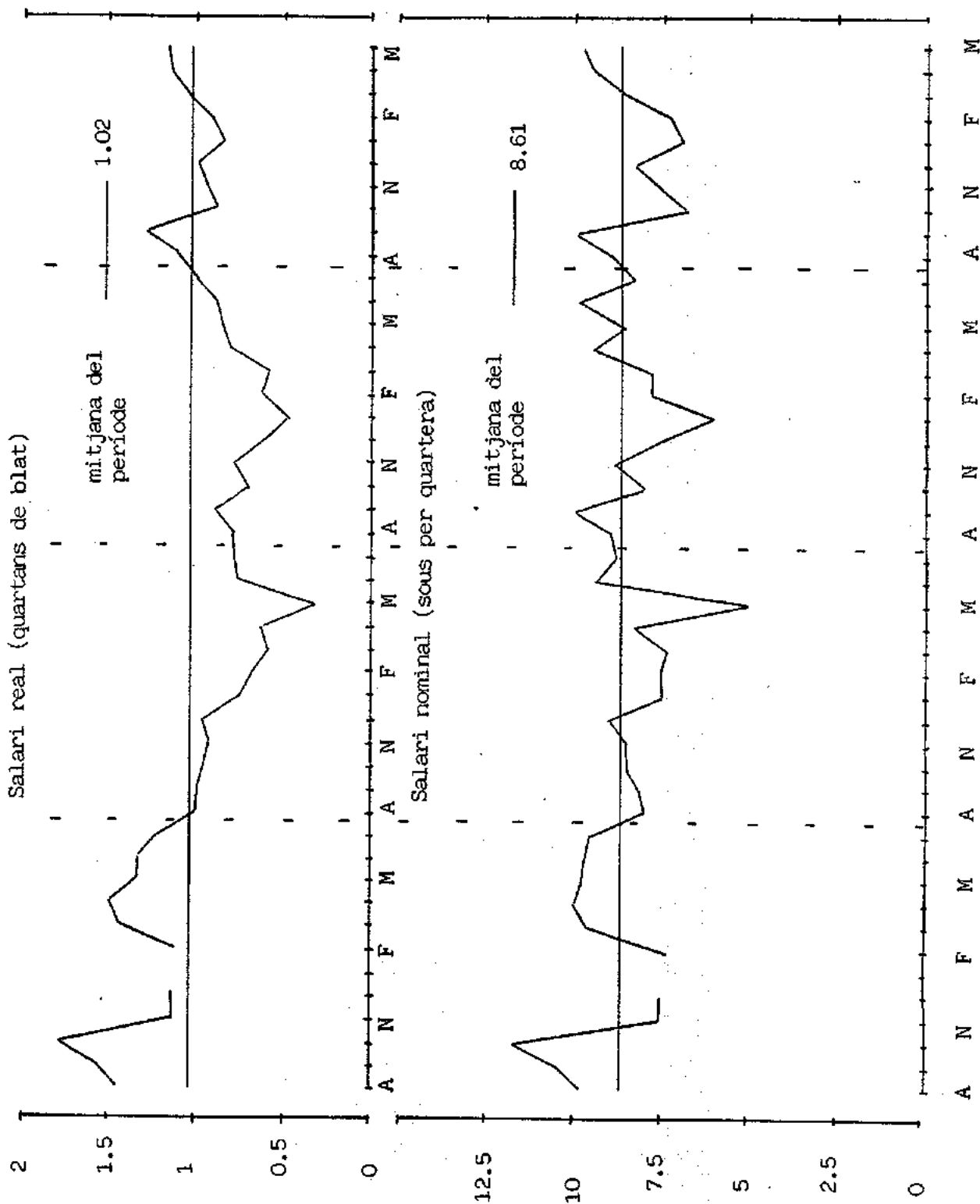
capacitat de compra del salari mitjà mensual expressat en quartans de blat. Lògicament s'han relacionat els salaris mitjans mensuals amb els preus mitjans del blat. Els salaris presentats són salaris agraris que fan referència a diverses activitats agràries. Quan en un determinat dia hi havia diversos salaris s'ha fet la mitjana diària. Amb els salaris mitjans diaris disponibles s'ha calculat el salari mitjà mensual. El gràfic 4-58 expressa en la part inferior l'evolució mensual del salari agrari nominal, mentre la part superior indica l'evolució mensual del salari agrari real expressat en quartans de blat que compra d'acord amb el preu mitjà mensual del blat. S'indica en els dos gràfics el valor mitjà del període amb una línia horitzontal.

En general, els salaris nominals se situen sota la mitjana del període al final de la tardor i durant l'hivern - l'any 1788-89 fins i tot a la primavera. Si s'analitza el salari real expressat com a capacitat de compra de quartans de blat s'observa que des d'agost de 1788 fins maig de 1790, i des d'octubre d'aquest any fins al mes de febrer de 1791, els salaris reals són per sota de la mitjana del període, mentre la resta del període es caracteritza pels salaris reals superiors a la mitjana. Cal destacar que els salaris reals de l'any agrícola 1787-89 són força superiors als de la resta del període.

El gràfic del salari real permet de comprendre amb claredat l'impacte que la crisi de 1789 havia de tenir sobre la població jornalera. Un vertiginós descens del salari real des de maig de 1787 fins al mínim de maig de 1789 havia de significar un enduriment de les condicions de vida de les classes més modestes de la ciutat de Lleida. Aquest fet explicaria que l'ajuntament de la ciutat fes una política "social" determinada, concretament la creació d'una fleca municipal per abastar les classes més humils de pa a preus més ajustats. La recuperació del salari real a finals de l'any agrícola 1788-89 i primers mesos de l'any següent és clara però sempre per sota del salari mitjà. L'hivern i la primavera següents els salaris tornen a tendir a la baixa per recuperar-se però sovint a nivells inferiors al salari real, durant el període considerat, a partir de juny de 1790 i fins abril de 1791. Com ja s'ha comentat, els anys civils 1789 i 1790 són

Gràfic 4-58. Evolució del salari del peó agrari pagat pel Convent de Sant Antoni de Lleida, Agost 1787-maig 1791. Mitjanes mensuals.

els que tenen una diferència dels preus nominals del blat sobre les mitjanes mòbils major. El 28 d'octubre de 1789, el Marquès de Blondel sol·licitava del comte de Campomanes permís per donar treball en obres públiques a la ciutat de Lleida als assalariats que havien vist com la gelada de l'hivern anterior trencava les expectatives de collir olives el proper hivern - el de 1789 - : "y si fuere de su agrado permitirles que hicieran lo mismo este año [treballar en obres públiques] en los meses en que no hay labores de campo, lo que acontecerá luego acabándose la siembra por no haver este año cosecha de azeitunas en la que se empleaban los otros infinidad de hombres, y pugerés...". Aquestes obres públiques haurien de realitzar-se des de primer de novembre fins febrer, mes en què torna "el trabajo de las viñas y acabando éste hasta la cosecha" ¹⁹⁴.

Aymard ¹⁹⁵ posa de manifest que en moments de crisi cíclica no solament es produeix una disminució de les possibilitats de trobar treball per part dels assalariats i una reducció de la capacitat de compra del salari, sinó que també hi ha un procés d'augment considerable de l'oferta de treball - car molts petits pagesos necessitaran més que mai vendre la seva força de treball per tal de subsistir en moments de collites reduïdes - i la reducció de les remuneracions en termes nominals sense que això signifiqui un augment dels llocs de treball reals.

L'anàlisi dels salaris dels peons agraris de Lleida pel període 1787-1791 confirma les tesis d'Aymard. La reducció del salari real és evident. Si es calculen els salaris nominals mitjans anuals i es comparen amb el preu mitjà anual del blat s'observa que l'augment dels preus en aquest període és paral·lel a la disminució del salari nominal. L'estructura de la propietat de la terra a Lleida, amb un predomini de la petita pagesia, és un element clau en la distribució de la renda agrària: en moments crítics, quan les collites són migrades, molts d'aquests petits pagesos accediran al mercat del treball per tal d'intentar aconseguir un complement als seus ingressos

migrats. Aquesta oferta de treball, juntament amb l'oferta dels jornalers, implicarà pel joc de l'oferta i la demanda una reducció dels salaris nominals, ja que la demanda de força de treball és molt reduïda. Les classes més desfavorides actuen, en moments de crisi, cercant un jornal, actitud força raonable donades les circumstàncies. Aquesta lluita per la subsistència pot transformar-se en revoltes populars: per evitar-les, a la ciutat de Lleida, el marquès de Blondel ha ideat un pla per tal d'absorbir una part de l'oferta de treball existent.

Hi ha elements que permeten considerar la hipòtesi que, a la dècada dels quaranta del segle XIX, la tendència a curt termini dels salaris nominals és d'estabilitat. No es redueixen quan el preu del blat creix. El salari real fluctua, per tant, en raó inversa al moviment dels preus. Aquesta situació, diferent de la trobada pel període 1787-91 a Lleida, es constata en l'estudi que R. Garrabou¹⁹⁶ ha fet dels salaris agraris d'Ivorra i Guissona, a la Segarra.

4.5. L'ENDEUTAMENT COL·LECTIU PAGÈS

La situació econòmica de la pagesia de les terres de Lleida en el moment de la implantació del cadastre havia d'ésser precària, malgrat els esforços que a la postguerra es fan per recuperar la producció, degut als forts impostos que venien exigint les noves autoritats. La recuperació dels darrers decennis del segle XVII fou desfeta per la guerra.¹⁹⁷ Les despeses d'aquesta es finançaren amb el producte d'unes càrregues fiscals molt importants, fins al punt que la pagesia s'endeutà seriosament - i per qué no, els creditors de la pagesia feren una certa acumulació de capitals. La implantació del cadastre el 1716 significà un perllongament de l'endeutament, fent difícil una sortida a la situació crítica de la pagesia, agreujada per la crisi agrària que afectà els darrers anys de la dècada dels anys deu i primera meitat de la dècada dels anys vint.

El procés d'expansió agrària a l'oest català hauria de significar una superació de l'endeutament extrem que la zona patia el 1716. O com a mínim hauria de significar uns canvis en les causes de l'endeutament. Si, com és lògic de pensar, l'endeutament el 1716 hauria de girar entorn de raons fiscals, hom consideraria que la situació hauria millorat si, a la segona meitat del XVIII, l'endeutament es fonamentés en altres raons - com la necessitat d'obtenir cabals per realitzar millores agràries o l'endeutament per aconseguir l'emancipació pagesa respecte dels senyors. Es vol reflexionar - ni que sigui breument - sobre el significat de l'endeutament en una zona que experimentà un procés de creixement agrari, i en la qual predominen les petites i mitjanes explotacions. En aquest sentit, cal tenir present que, per la realització de diversos projectes, caldrà acudir a l'obtenció de crèdit. Les situacions difícils es produiran quan la pagesia sigui incapaç de tornar els crèdits, ja sigui perquè el projecte no ha donat els resultats esperats, perquè l'obtenció de crèdit es féu sense calcular correctament les possibilitats de tornar-lo, o es féu perquè no hi havia alternativa: les necessitats exigiren el crèdit urgentment.

Estudiar l'endeutament pagès i intentar esbrinar si la situació millorà durant el set-cents és l'objectiu d'aquest capítol.

tol. Objectiu, per cert, massa ambiciós per poder ser totalment resolt en aquest treball, sobretot si es tenen presents treballs com el d'Enric Tello sobre la Segarra,¹⁹⁸ el qual revela l'existència de mecanismes molt complexos que regulen l'endeutament.

Caldrà, també, distingir entre endeutament col·lectiu, que afecta a tots els veïns d'un poble, i endeutament individual, que afectarà l'economia familiar d'un determinat pagès. El nostre treball se centrarà sobre l'endeutament col·lectiu.

Aquestes consideracions no han d'amagar que el crèdit és una forma d'apropiació de rendes, d'apropiació del treball d'altre. Per tant, a una situació d'endeutament li correspon un enriquiment per part dels qui deixen els crèdits - ja siguin membres de les classes feudals o de la incipient burgesia -.

LES IMPOSICIONS DE PARTS DE FRUITS EL 1716

Les "Respostes Generals" de la mostra de quaranta-vuit pobles revelen l'existència d'un endeutament col·lectiu quasi general i molt fort en algunes poblacions que tenen imposada més d'una part de fruits. El quadre 4-34 sistematitza la informació disponible. La seva anàlisi permet de formular algunes conclusions, que seran una primera base per definir els trets característics de l'endeutament col·lectiu pagés a les terres de Lleida:

1. La informació de les "Respostes" indica que gran part de les parts de fruits s'alienaren en els anys anteriors i molt pròxims a 1716, i molt sovint en l'època de la Guerra de Successió, en què les terres de Lleida ja estaven sota control filipista. Aquest endeutament fou, en gran part, per pagar les contribucions que l'exèrcit borbònic necessitava per tenir el control de tot Catalunya. En altres casos, molt pocs, són parts de fruits que vénen d'èpoques més anteriors i que encara no han estat lluïdes.

2. Respecte de la durada, es poden distingir dues situacions: aquelles parts de fruits que s'alienen per un termini curt o mitjà, i aquelles altres que s'empenyoren a perpetuïtat fins lluir-se. Aquestes segones correspondran a les alienacions

Quadre 4-34

Parts de fruits imposades pels comuns per fer front a diverses necessitats de la població, segons les "Respostes" de 1716. Mostra de quaranta-vuit poblacions.

1. Fontllonga. Data d'Imposició (D.I.): 1715. Durada (D): - . Quota (Q): 11^è. Productes afectats (P): grans, vinya i olivera. Forma d'alienació (A): arrendament. Perceptor del dret (P.D.): - . Valor Rebut pel comú (lliures) (V): 25 per any. Destinació del valor rebut (D.V.): Pagar acreedors.
2. Tiurana. D.I.: 1716. D: 1 any. Q: 11^è. P: - . A: empenyorament. P.D.: - . V: - . D.V.: per pagar la contribució .
3. Artesa de Segre. D.I.: de fa segles. D: - . Q: 11^è. P: - . A: - . P.D.: Marquesa d'Aguilar. V: - . D.V.: - .
3. Artesa de Segre. D.I.: 1714. D: 7 anys. Q: 20^è. P: - . A: venda. P.D.: Josep Pijoan, menor i Batista Gasset, d'Anyà. V: 700 pels 7 anys. D.V.: pagar imposicions de 1713 i 1714.
3. Artesa de Segre. D.I.: 1714. D: 7 anys. Q: 20^è. P: - . A: venda. P.D.: Agustí Piquer de Castellserà. V: 700 pels 7 anys. D.V.: Pagar imposicions de 1713 i 1714.
3. Artesa de Segre. D.A.: 1715. D: 2 anys. Q: 30^è. P: - . A: arrendament. P.D.: M. Esquer, Doctor en medicina de Bellvís. V: 150 pels 2 anys. D.V.: pagar mesades.
5. Tudela de Segre. D.I.: 1712. D: 5 anys. Q: 20^è. P: tots els fruit i grans. A: arrendament. P.D.: Josep Pijoan, menor i Domènec Pijoan d'Artesa de Segre. V: 500 pels 5 anys. D.V.: pagar contribucions.
5. Tudela de Segre. D.I.: 1715. D: fins que el treguin. Q: 30^è. P: tots els fruits i grans. A: Venda a carta de gràcia. P.D.: Mossèn Joan Comajuncosa, rector d'Oliola com a persona laïca. V: 750. D.V.: pagar les quinsenades de la contribució.
8. Biosca. D.I.: 1713. D: - . Q: 11^è. P: tots els fruits. A: - . P.D.: - . V: - . D.V.: Es posa per redimir càrrecs de justícia però s'ha destinat a Reial Servei, soldats, etc.
9. La Sentiu de Sió. D.I.: d'immemorial temps. D: - . Q 20^è. P: - . A: - . P.D.: Llorenç Corretges de La Sentiu. V: - . D.V.: - .
10. Preixens. D.I.: d'immemorial temps. D: - . Q: 11^è. P: tots els fruits. A: empenyorament. P.D.: Francesc Valls de Calaf. V: 9000. D.V.: - .
10. Preixens. D.I.: 1714. D: 12 anys. Q: 20^è. P: - . A: venda. P.D.: Geroni Novell, menor de Preixens. V: 1600 pels 12 anys. D.V.: pagar la contribució.
11. Puigverd d'Agramunt. D.I.: Fa molts anys. D: - . Q: 12^è. P: - . A: arrendat. P.D.: Doctor Mateu d'Agramunt. V: 125 per anys. D.V.: pagar els acreedors.
14. Bellcaire d'Urgell. D.I.: - . D: - . Q 15^è. P: - . A: - . P.D.: 1/2 Doctor Pau Torregrosa de Castellsera, 1/2 Joan Serra de Vva. de Sitges. V:- . D.V.: - .
15. Les Penelles. D.I.: - . D: - . Q 11^è. P: - . A: - . P.D.: 1/2 Pobills Gallart d'Ivars , 1/2 Teresa Cercós vídua de Castellserà. V: - . D.V.: - .
15. Les Penelles. D.I.: - . D: - . Q: 22^è. P: - . A: arrendament. P.D.: Josep Pijoan d'Artesa. V: - . D.V.: - .
18. Benavent de Lleida. D.I.: - . D: - . Q 20^è. P: - . A: arrendament. P.D.: comunitat de clergues de Sant Joan de Lleida. V: 100. D.V.: - .

19. Tèrmens. D.I.: 1711. D: 8 anys. Q: 20^è. P: tots els fruits. P.D.: Francesc Turull, mercader de Lleida. V: 378.33 per any. D.V.: pagar el Reial Servei.
20. La Fuliola. D.I.: 1617. D: - . Q: 11^è. P: tots els fruits, menys el vi. A: venda. P.D.: Josep Dalmau, mercader de Barcelona. V: 17.000. D.V.: - .
20. La Fuliola. D.I.: 1710. D: 10 anys. Q: 22^è. P: -. A: empenyorat. P.D.: Ignasi Gelambi de Tarragona. V: 2500. D.V.: pagar despeses d'aquesta guerra.
23. Anglesola. D.I.: molts anys. D: - . Q: 11^è. P: afecta a 750 jornals. A: - . P.D.: la vila. V: - . D.V.: pagar deutes de la vila.
23. Anglesola. D.I.: - . D: - . Q: 30^è. P: afecta a 750 jornals. A: - . P.D.: Ramon Gasol i Pere Roca de Cervera i Joan Colomines de Manresa. V: - . D.V.: - .
24. Vilagrassa. D.I.: - . D: - . Q: 10^è. P: - . A: - . P.D.: la vila. V: - . D.V.: pagar acreedors.
25. Tàrrega. D.I.: - . D: - . Q: 11^è. P: grans. A: - . P.D.: 1/2 comunitat Església de Valls, 1/2 acreedor Concòrdia Tàrrega. V: - . D.V.: - .
25. Tàrrega. D.I.: - . D: - . Q: 11^è. P: olives. A: - . P.D.: 1/2 vila, 1/2 Comunitat Església Tàrrega. V: per 1/2, 100 per any. D.V.: - .
25. Tàrrega. D.I.: - . D: - . Q: 11^è. P: cànem. A: - . P.D.: vila. V: 60 per any. D.V.: - .
26. El Talladell. D.I.: més de 25 anys. D: acaba enguany. Q: 20^è. P: grans. A: arrendament. P.D.: - . V: 60 per any. D.V.: pagar acreedors per fabricar l'Església.
27. Granyanella. D.I.: 1710. D: perpetuament. Q: 11^è. P: tots els fruits menys vi i olivera. A: 1/3 empenyorat, 2/3 no ho està. P.D.: 1/3 Francesc Castelló pagès del lloc, 2/3 comú. V: - . D.V.: pagar càrrecs de justícia i contribució.
29. Sidamon. D.I.: - . D: - . Q: 24^è. P: tots menys les olives. A: - . P.D.: Francesc Gras de Barbens. V: - . D.V.: - .
30. Mollerussa. D.I.: en començar la guerra. D: mentre hi hagi contribucions. Q: 20^è. P: - . A: - . P.D.: comú. V: - . D.V.: contribucions.
30. Mollerussa. D.I.: molt de temps. D: - . Q: 20^è. P: - . A: arrendament. P.D.: - . V: 170 per any. D.V.: pagar censals i altres pensions.
31. Preixana. D.I.: - . D: - . Q: 12^è. P: - . A: - . P.D.: Joan Alòs i de Rius de Barcelona. V: - . D.V.: - .
32. Verdú. D.I.: - . D: - . Q: 11^è. P.A.: - . A: arrendament. P.D.: - . V: 1400 per any. D.V.: pagar els acreedors censalistes.
34. Miralcamp. D.I.: 1712. D: - . Q: 20^è. P: - . A: venut o empenyorat a carta de gràcia. P.D.: Antoni Galitó de Bellpuig. V: 4500. D.V.: - .
35. Sonadell. D.I.: - . D: - . Q: 20^è. P: - . A: empenyorament. P.D.: Narcís Bufalà de Bellvís. V: 4500. D.V.: pagar les contribucions.
36. Puigverd de lleida. D.I.: 1711. D: 15 anys. Q: 20^è. P: grans, vinya i olivera. A: venda. P.D.: Francesc Garrigó pagès de Lleida. V: 75 per any. D.V.: pagar la contribució.
37. Puiggròs. D.I.: 1715. D: 3 anys. Q: 20^è. P: - . A: arrendament. P.D.: Llorenç Corretges, batlle de La Sentiu. V: 336 pels 3 anys. D.V.: pagar la contribució.

38. Rocafort de Vallbona. D.I.: - . D: perpetuament. Q: 11^è. P: - . A: empenyorament. P: - . V: 3100. D.V.: - .
38. Rocafort de Vallbona. D.I.: - . D: - . Q: 20^è. P: - . A: - . P.D.: - . V: 50 per any. D.V.: - .
38. Rocafort de Vallbona. D.I.: - . D: - . Q: 20^è. P: - . A: - . P.D.: - . V: 50 per any. D.V.: - .
39. Nalec D.I.: - . D: 30 anys. Q: 22^è. P: tots menys les ametlles, nous i oli. A: empenyorat. P.D.: Raimon Miró, pagès del lloc. V: 100 per any. D.V.: - .
40. Emprius de Ciutadilla en Verdú. D.I.: - . D: - . Q: 11^è. P: - . A: empenyorat. P.D.: Hereus de Pau Gener de Sta. Coloma de Queralt. V: 11000 juntament amb 1'11^è de Ciutadilla. D.V.: - .
41. Guimerà. D.I.: - . D: - . Q: 20^è. P: - . A: empenyorat. P. D.: Josep Sanauja de Sarreal, Marc Armengol i Francesc Castanyer de Guimerà. V: 8000. D.V.: - .
41. Guimerà. D.I.: - . D: - . Q: 24^è. P: - . A: - . P.D.: comú. V: 200 per any. D.V.: - .
42. Soses. D.I.: molts anys. D: - . Q: 20^è. P: - . A: - . P.D.: comú. V: 84.4 per any. D.V.: pagar censals al Capítol de Lleida.
43. Suryer. D.I.: - . D: fins lluitment. Q: 20^è. P: tots menys llegums, fruita. A: venda. P.D.: Doctor Jaume Aran, Doctor en Medicina de Lleida. V: 2500. D.V.: - .
45. La Fullea. D.I.: - . D: - . Q: 12^è. P: grans. A: empenyorament a carta de gràcia. P.D.: Bernat Martí d'Altafulla. V: 5200. D.V.: - .
45. La Fullea. D.I.: - . D: 7 anys. Q: 24^è. P: grans. A: arrendament. P.D.: Pere Joan Josa de La Fullea. V: 500 pels 7 anys. D.V.: - .
47. Cervià de les Garrigues. D.I.: 1714. D: 5 anys. Q: 11^è. P: tots els fruits. A: arrendament. P.D.: Miquel Olloer pagès del Vallès. V: 320 pels 5 anys. D.V.: pagar la contribució.
47. Cervià de les Garrigues. D.I.: 1714. D: 5 anys. Q: 12^è. P: tots menys cànem. A: arrendament. P.D.: Francesc Moliner de Torredembarra. V: 355 pels 5 anys. D.V.: pagar la contribució.
48. El vilosell. D.I.: fa anys. D: - . P: tots menys vinya i olivera. A: arrendament. P.D.: - . V: 100 per any. D.V.: fins 1713 per pagar censals, després per pagar acreedors i Reial servei. Q: 12^è.
48. El Vilosell. D.I.: 1715. D: 2 anys. Q: 20^è. P: tots menys vinya i olivera. A: arrendament. P.D.: Antoni Gibert de Tarragona. V: 100 per any. D.V.: pagar el cadastre.

D. I: Data d'imposició; D: Durada; Q: Quota; P: Productes afectats; A: forma d'alienació; P. D.: Perceptor del dret; V: Valor rebut pel comú (lliures); D. V.: Destinació del valor rebut.

Quadre 4-35

Quota de les parts de fruits creades pels comuns. 1716.

Quota	Nombre de casos	Quota	Nombre de casos
1/10	1	1/20	20
1/11	13	1/22	3
1/12	5	1/24	3
1/15	1	1/30	3

que aporten als comuns sumes més considerables, considerables en funció de la importància de l'agricultura de cada poble. Valgui aquesta apreciació pels pobles dels quals no consta la durada de l'alienació.

3. A nivell de quotes es pot dir, com es veu al quadre 4-35 que la major freqüència correspon als onzens i vintens. Aquestes quotes afecten tots els fruits o bé només els grans.

La forma d'inversió més rendible per al comprador de la part de fruit era la compra a carta de gràcia, mentre els ajuntaments intentaven arrendar o vendre per poc temps. El funcionament d'aquest sistema de crèdit havia d'ésser molt complex. I no es pot deslligar d'altres formes d'endeutament, com és l'alienació de comunals (herbes, forns...). Es possible, en alguns casos, que el comprador ofereixi un preu major per una part de fruit si a canvi aconseguix l'adjudicació d'un comunal pel qual també haurà de pagar. Artesa de Segre tenia venudes a Batista Gasset d'Anyà per 6000 rals les terres comunals, i empenyorada la carnisseria a Josep Pejoan d'Artesa per 6000 rals. Els mateixos individus tenien dos vintens al seu favor. A Sidamon les herbes han estat comprades per Francesc Gras de Barbens, el mateix que gaudia d'un 24è. A Nàlec, Raimon Miró, pagès del lloc, té un 22è al seu favor, empenyorat per 3000 lliures per part del comú, i també té les herbes, empenyorades al seu favor per 1000 lliures.¹⁹⁹

Cal dir, d'altra banda, que de ben segur alguns compradors hagueren d'endeutar-se, venent un o més censals, per tal d'obtenir part dels diners amb que pagarien la compra d'un dret. L'obtenció d'un finançament és una de les claus a considerar si es vol comprendre com fou possible la formació d'una classe burgesa a les terres de lleida. No es coneix la trajectòria econòmica d'Antoni Galito de Bellpuig, però cal pensar que disposar de 4500 lliures en metàl·lic el 1712 era un privilegi reservat a una molt petita minoria.

4. Es vol constatar també que els compradors o arrendataris de parts de fruits són majoritàriament de les terres de Lleida, la qual cosa ha de prevenir davant d'esquemes simplistes que afirmen que a les terres de Lleida no hi havia homes de negocis i que la burgesia lleidatana - quan existia - tenia un paper

subsidiari o dependent de la burgesia d'altres indrets de Catalunya.

S'observa, el 1716, una presència minoritària de compradors i arrendataris de poblacions com Barcelona, Tarragona, Manresa o Valls. La segona meitat del XVIII protagonitzarà una major presència de negociants d'aquestes contrades. Per exemple, com a arrendataris de drets senyorials.

5. Les formes d'alienació consten en la documentació amb els termes de venda, empenyorament i arrendament. En el quadre 4-34 s'inclouen, també, els pobles que han imposat una part de fruits sense alienar-la.

Les formes bàsiques de cessió, sigui quin sigui el terme amb què apareix en la documentació es concreten en dues:

a) L'arrendament per un nombre determinat d'anys. Aquesta fórmula hauria de significar al comú la percepció d'unes quantitats anuals en un o més terminis. Seria l'estratègia a seguir quan les necessitats financeres exigissin només una quantitat relativament mòdica per omplir petits forats de les hisendes municipals.

b) La venda a carta de gràcia es produiria quan la urgència en disposar de diners comptants i abundants exigís la creació i venda a perpetuïtat del dret, la qual cosa es farà mitjançant la fórmula esmentada, que permet de recuperar el dret si es torna el capital pagat pel comprador.

Aquesta operació podia ser molt rendible pel comprador. Aquest podia intentar de posar un preu mínim, tot argumentant el caràcter d'agricultura de secà i, per tant, sotmesa a dificultats freqüents per manca de pluges - la majoria de les terres de la regió de Lleida eren de secà -. La urgència en l'obtenció de diners era un altre element que afavoria el comprador. Aquest, per tant, intentaria que la rendibilitat, comptant els anys bons i dolents, li fos molt favorable. Però aquest comprador havia de saber trobar un preu mínim adequat, que no significués un escanyament de l'economia municipal. Això havia d'ésser així, en termes generals, donat el fet que l'ajuntament podia, passats una anys i quan el creixement agrari fos palès, tornar-li els diners, tot lluint la part de fruit.²⁰⁰ L'obtenció dels diners per lluir el dret podia venir d'una nova creació i venda de part de

fruit - venda perpètua o per un determinat nombre d'anys, o també es podia arrendar el dret en lloc de vendre'l -. Si la quota de la part de fruit es mantenia, el preu pagat pel nou comprador seria ara més gran, degut que es valoraria en funció de la nova riquesa agrària creada. Podia fixar-se una quota menor però per un preu semblant o igual al de l'anterior part de fruit, la qual cosa significaria per a la pagesia local l'obtenció d'una part major de la renda agrària. Els compradors de parts de fruits, si volien continuar fent negocis amb els ajuntaments deutors, havien de tenir un tacte especial per negociar i fixar el preu a pagar pel dret comprat.

En resum, les parts de fruits són valors renegociables en funció del creixement agrari. El fort creixement agrari observat a la segona part. d'aquest treball havia de significar un progressiu desendeutament de les hisendes locals. Aquesta hipòtesi serà tot seguit contrastada.

c) La venda per un determinat temps venia a ésser com un arrendament, però amb la peculiaritat que es cobrava tot l'import en un primer moment. Aquesta alternativa era practicada pels ajuntaments als quals urgien quantitats de diners moderadament elevades.

6. Els comuns crearen i alienaren les esmentades parts de fruits, principalment, pel pagament de les contribucions, i en alguns casos per pagar els creditors (redempció de censals...). Biosca i el Vilosell, que havien destinat parts de fruits per a pagar els censals, hagueren de destinar-los finalment per al pagament de les contribucions.

Quina fou la pervivència d'aquestes parts de fruits? Aquest és l'objectiu del pròxim apartat.

PARTS DE FRUITS I ENDEUTAMENT COL·LECTIU DURANT EL SEGLE XVIII

Cal esbrinar si l'endeutament col·lectiu tan important a que estava sotmesa la societat pagesa de les terres de Lleida es suavitzà o fins i tot es superà com a fruit del procés de colonització agrària, que significà l'existència d'una riquesa global major. Es disposa d'informacions sobre pobles concrets, la qual cosa permetrà²⁰¹ d'extreure algunes conclusions sobre aquesta qüestió.

El 23 d'agost de 1742, en presència de Carles Claveria, notari de Reus, el comú de Miralcamp havia venut a carta de gràcia un 20è de tots els fruits a Francesc Freixa per un preu de 5000 lliures. El 8 de març de 1763, amb assistència de Jaume Freixa, ciutadà honorat de Barcelona i veí de Reus, com a hereu de Francesc Freixa, i en presència de Marià Terés, notari de Tàrraga, el comú de Miralcamp restituïa a Jaume Freixa les 5000 lliures en diners comptants. La fórmula no era, però, directa. Actuaren en nom del comú Francesc Codina i Reixach, pagès del Talladell, Josep Carulla, pagès d'Asto i Manuel Cincà, pagès de Llavinerà, els quals pagaren les esmentades 5000 lliures. El comú, a canvi, i amb acte fet el 6 de febrer anterior, havia donat als esmentats pagesos i per cinc anys, un desè, i per un any immediatament posterior a aquests un 27è de tots els grans i fruits que pagaven delme i primícia a Miralcamp i Bellfort i altres termes cultivats pels veïns i situats prop de Miralcamp. L'estratègia seguida era, per tant, endeutar-se més durant cinc anys per tal de poder suprimir el vintè, la qual cosa es produí en els terminis previstos, com consta en la documentació notarial de Marià Terés i datada el 1777. Es lògic pensar que l'expansió agrària tingué un paper clau en aquesta operació. Aquesta expansió feia possible de pensar a suportar una part de fruits major durant un termini curt de temps. Miralcamp es trobava enmig d'una zona d'important expansió agrària. Segons les "Respostes" de 1716, Miralcamp tenia un 20è creat el 1712 i venut a carta de gràcia a Antoni Galito de Bellpuig per 4500 lliures. El cadastre de 1746 parla només d'un 20è a nom de Francesc Freixes, comerciant de Reus. No consta si el 20è venut a Freixes serví per lluir el que posseïa Antoni Galito. En tot cas, el que sí que resta evident és que Miralcamp aconseguí de suprimir les parts de fruits.²⁰²

El cas de Sunyer és prou eloqüent. El 1716, segons les "Respostes", tenia imposat un 20è fins el seu lluïment, venut al Dr. en medicina Jaume Aran de Lleida per 25000 rals (2500 lliures). Aquest 20è s'havia creat el 20 d'abril de 1710, en presència de Josep Gordà, notari de Lleida, venent-se per 2000 lliures i augmentant-se fins a 2500 l'any 1716. El 1772, seixanta-dos anys després de la seva creació, la vila de Sunyer

aconsegueix la seva extinció. La clau del lluiement fou el contracte d'arrendament fet pel batlle i regidors de Sunyer, el 25 de gener de 1742 i en presència de Segimon Canudas, notari. El comú havia creat novament un 20è el 1742, i l'arrendà durant 30 anys a Pere Serra, pagès de Sarreal. Amb els diners d'aquest arrendament - o més ben dit, venda, car es paga l'import al comptat - s'aconseguí l'extinció del 20è venut al Dr. Aran, i finalitzat l'arrendament del nou 20è la vila el recuperava, podent-lo extingir, com així es féu.²⁰³

Segons les "Respostes" de la Fullea, aquesta població tenia imposades dues parts de fruits: l'una, un 12è, venuda a carta de gràcia a Bernat Martí d'Altafulla per 5200 lliures, i la segona, un 24è, arrendada per 7 anys i per 500 lliures a Pere Joan Josa de la Fullea. Segons el cadastre de 1740, només continuava existint el 12è que percebia Dona Teresa Batarella i Martí de Barcelona, previsiblement familiar de l'esmentat Bernat Martí. Segons el cadastre de 1763 només tenia imposat un 18è a favor de la Comunitat i Confraria de Sant Nicolau de Cervera. Això significa que el 12è havia estat lluit i s'havia creat un 18è. Segons documentació cadastral, el 5 de maig de 1766, aquest 18è anava en camí d'ésser lluit totalment. Es pot reconstruir la història. El 21 de gener de 1762 el comú de la Fullea havia venut el 18è, i a carta de gràcia, a l'esmentada comunitat per 5480 lliures. Aquestes lliures es lluiren progressivament: 1000 el 22 de maig de 1764, 4000 el 14 de desembre de 1765 i les 480 restants el 5 de maig de 1766. Aquestes darreres foren pagades per Jaume Porta, negociant de Cervera, arrendatari del 18è de grans i oli. No es coneix quan acabà l'arrendament i, per tant, quan restà lluit el dret, car manca informació. En tot cas, el tipus de lluiement és el mateix que l'observat en els pobles anteriors.²⁰⁴

Anglesola, que el 1716 tenia imposats un 11è i un 30è, manifesta en el cadastre de 1747, "que no es de admirar que lo tretsè y quaranta sinquè no se augmentia, ans bé que se abaixia no obstant de augmentarse las terras respecte que lo tretsè antes era onse, y lo quarantasinquè antes era trentè...".²⁰⁵ Aquest text és, per si sol, prou eloqüent del paper jugat per l'expansió agrària a l'hora de reduir - o eliminar - el pes de parts

de fruits.

Un document cadastral d'El Talladell, de 1749, explica la trajectòria del 20è que ja es registrava a les "Respostes" de 1716: "Y que aunque el mismo común del Lugar del Talladell con consentimiento, y voluntad de sus particulares, al fin de costear los gastos de la fábrica de la Iglesia Parroquial se impusieron un veinteno sobre los frutos de su término, cuya exacción continuaron después a fin de acudir al pago de los precisos gastos se les ofrezieron del Real Servicio en los contratiempos y turbaciones de la guerra passada, y después más modernamente para el pago de las pensiones de los censales, que en dichos tiempos havían tomado hasta el mil setecientos treinta, y siete y ayudar a la luición de uno de ellos de principalidad ducientos doblones, que correspondían a la Comunidad de Preberes de Vilafranca de Panadés arrendaron el mencionado veinteno por cinco años dos meses y veinte días, que se contaron de dende veinte y seys de henero de dicho año mil setecientos treinta y siete en adelante, cuyo arriendo finido, y extinguido en parte de su presio el mencionado censal, que fue en mil setecientos quarenta y uno, quedó finido, y extinto el mismo veinteno, de forma que no se ha cobrado más, por no haver parecido necesario, y no haver los particulares querido continuar en prestación".²⁰⁶

El 20è que s'havia imposat Térmens i havia venut per vuit anys a Francesc Turull, mercader de Lleida, per 378 lliures anuals, consta en el cadastre de 1739 com a extingit, la qual cosa és lògica. Però allò que es vol destacar és que no s'hagin imposat cap altra part de fruits.²⁰⁷ Tan important és que es liquidin parts de fruits com que no se n'imposin de noves.

El 20è que la Sentiu manifestava el 1716 havia esdevingut 30è segons el cadastre de 1740.²⁰⁸ Poblacions com el Soleràs, el Tossal o Torrefeta - que no tenien imposades parts de fruits el 1716 - no manifesten, en els seus cadastres de 1740, cap part de fruit. Sonadell i Fontllonga, que sí que tenien parts de fruits el 1716, no en registren cap en els cadastres de 1741. Però Sonadell apareix, en el cadastre de 1752, amb un 20è, que devia ser de nova implantació. Nalec, que el 1716 tenia registrat un 22è imposat per 30 anys a favor de Ramon Miró, pagès del lloc, per 100 lliures anuals, registrava en el cadastre de

1730 aquest mateix dret i un 22è no alienat. El 20è que Puigròs arrendà el 1715 per 3 anys, s'imposà, segons el cadastre de 1745, en altres ocasions. En concret des de 1720 fins 1733 i des de 1742 fins 1745 - anys de la font informativa, però no necessàriament any final i definitiu del 20è -.²⁰⁹

Dues monografies locals d'història general aporten exemples sobre parts de fruits molt semblants als anteriorment exposats. Es tracta de parts que afecten Golmés i les Penelles²¹⁰.

El 30 de juny de 1725 el comú de Golmés acordà la venda a perpetuïtat d'un 22è de tots els fruits i grans a la Companyia de Jesús per 17600 lliures. Tres anys després, necessitant de més diners per a pagar deutes, es convertí el 22è el 14è, rebent el comú 3000 lliures suplementàries. Aquesta venda incloïa també les herbes. El 1737 el poble es nega a pagar-lo per considerar que l'havien signat coaccionats. El plet el guanyà la Companyia i el 1747 així ho reconegueren els de Golmés. El 1772 es vengué a carta de gràcia a favor de Francesc Espinós, comerciant de Barcelona, un 16è per preu de 24446 lliures, lluint-se amb part d'aquests diners el 14è. El 1774 el setzè passà a 24è, comprat per Baltasar Becardi i Clavell, comerciant de Barcelona. Finalment, el 21 de maig de 1777, el poble lluí el 24è pagant 24556 lliures.

Pel que fa a les Penelles, es vengué el 1736 un 18è a favor de la Confraria de Sant Nicolau i Causa Pia de Cervera. El 1742 s'havia transformat en 20è. El 1773, Ramon Teixidor, catedràtic de Cervera, comprava el 20è per 20 anys. No s'ha pogut reconstruir la trajectòria de les altres parts de fruits que figuraven a les "Respostes" de 1716, a partir de la font bibliogràfica esmentada.

Segons el cadastre de 1754, Vilanova d'Alpicat tenia venut un 24è del blat, ordi, vi i oli, per 190 rals anuals a Anton de Queraltó de Lleida, encara que era rebut en aquells moments per Josep Montaner i Antoni Palanca. Tanmateix hi havia un 20è venut a Guillem Suís de Lleida per 370 rals anuals. Aquest 20è era rebut en aquells moments per Joan Alvarez i afectava els mateixos productes. El cadastre de 1770 no esmenta cap d'aquests drets. Només es parla de la necessitat de donar de baixa - o pagar - per un 15è declarat al cadastre de 1731 i que ja no es

presta²¹¹.

A partir de la documentació trobada sembla evident que, durant el segle XVIII, es produí una clara evolució en el sentit d'alleugerir o fins i tot suprimir l'endeutament col·lectiu, representat aquí per les parts de fruits i llur alienació. La creació, per part del comú de Massalcoreig²¹², d'un 20è el 1777 durant tres collites, per a pagar a Julià Sellar, escultor de Fraga, per tal de fer dos retaules, prova ni que sigui parcialment que la situació havia canviat suficientment perquè a Massalcoreig es pogués pensar a subvencionar una realització religiosa amb una part de fruit. El proper apartat, en parlar de l'endeutament a través de censals, confirmarà aquesta hipòtesi.

Pel que fa als dos darrers decennis del set-cents, no s'ha trobat una documentació similar a l'emprada per a la resta del segle. Malgrat això, algunes informacions semblen confirmar la reducció de l'endeutament col·lectiu.

El 4 d'octubre de 1789, l'ajuntament de Tàrrega lluí - pagant sis mil lliures - la sisena part del mig delme de grans de Tàrrega - en definitiva, el 12è que Tàrrega tenia imposat - que havia estat venut anteriorment a carta de gràcia a favor de l'administració d'Aniversaris Majors de la Catedral de Lleida.²¹³

Aquesta és l'única informació que es posseeix pels dos darrers decennis del set-cents i pel que fa a parts de fruits. El proper apartat introduirà informacions sobre el paper dels censals en aquest període.

Es lícit de pensar que l'endeutament col·lectiu pagès, al darrer terç del set-cents, en ple procés de colonització agrària i en uns moments en què la Intendència autoritza el pagament retardat del cadastre als pobles amb greus dificultats, havia d'ésser moderat i no gens comparable a la situació de 1716. Cal recordar que a Fontllonga, a començaments de la nova època fiscal, el no pagament del cadastre significà l'empresonament del batlle, havent de vendre els veïns part del seu bestiar de treball per poder-lo posar en llibertat.

ELS CENSALS I L'ENDEUTAMENT COL·LECTIU

La creació i venda d'un censal fou la forma més elemental d'endeutament, tant individual com col·lectiu. Pel que fa a aquest darrer, només quan les circumstàncies eren greus - molts censals venuts ja, per exemple - s'optà per les vendes o arrendaments de parts de fruits. La forma més senzilla d'obtenció de crèdit eren els censals que, en general, tingueren una entitat moderada. Les relacions entre censals i parts de fruits són molt clares: l'abundor dels primers podia forçar la creació de les segones, ja sigui per obtenir cabals per fer front a les contribucions o, fins i tot, a fi de reduir censals. La revalorització de les parts de fruits, quan el desenvolupament econòmic hagués donat uns resultats positius, podia significar majors cabals i la possibilitat de lluir censals i parts de fruits.

Les "Respostes Generals" de 1716 - en concret la pregunta 12 - recullen la relació de tots els censals que gravaven els comuns dels pobles de les terres de Lleida. Només es disposa d'aquesta informació pels pobles dels quals es conserven les "Respostes" versió llarga - en total 33 poblacions de la mostra de 48 -.

En el quadre 4-36 es recullen per poblacions tota una sèrie de variables: el total de les pensions anuals, el total de les pensions que corresponien a l'estament eclesiàstic, el percentatge d'aquestes darreres respecte del total, la població segons la pregunta 25 de les "Respostes" i l'endeutament per càpita - establert com la relació entre el total de les pensions i el total de la població -. D'aquest quadre se'n deriven tota una sèrie de conclusions:

1. L'endeutament col·lectiu envers l'estament eclesiàstic

Quadre 4-36

Endeutament col·lectiu mitjançant censals segons les "Respostes". 1716.
Mostra de quaranta-vuit pobles

Població	Pensions totals anuals (lliures)	Pensions totals anuals rebudes per eclesiàstics lliures		Habitants c	Endeutament per càpita a/c
	a	b	(b/a) x 100		
Fontllonga	87.0	72.0	82.7	67	1.29
Tudela de Segre	194.7	122.15	62.73	166	1.17
Baronia d'Oliola	50.0	20.0	40.0	159	0.31
Cabanabona	40.25	15.0	37.26	48	0.83
Biosca	597.5	409.08	68.46	327	1.82
La Sentiu	15.3	5.3	34.64	47	0.32
Preixens	32.0	32.0	100.0	104	0.3
Puigverd d'Agramunt	303.02	100.25	33.08	116	2.61
Les Penelles	124.55	60.7	48.73	65	1.91
El Portell	67.75	25.25	37.26	67	1.01
Benavent de Segrià	22.0	22.0	100.0	0	-
Térmens	203.35	56.0	27.53	216	0.94
La Fuliola	207.0	65.0	31.4	195	1.06
El Poal	10.0	10.0	100.0	30	0.33
Tàrraga	2324.2	1020.2	43.89	1119	2.07
El Talladell	249.85	157.5	63.03	148	1.68
Granyanella	120.65	79.95	66.26	79	1.52
Sidamon	35.35	30.35	85.85	42	0.84
Mollerussa	341.0	252.0	73.9	115	2.96
Preixana	166.3	48.5	29.16	182	0.91
Verdú	1106.6	909.6	82.19	870	1.27
Montoliu de Segarra	76.0	36.0	47.36	98	0.77
Miralcamp	126.45	68.8	54.40	100	1.26
Sonadell	103.5	56.0	54.0	156	0.66
Puigverd de Lleida	118.0	118.0	100.0	57	2.07
Puiggròs	85.3	12.5	14.65	45	1.89
Nalec	260.15	196.9	75.68	161	1.61
Guimerà	432.85	136.9	31.62	647	0.66
Soses	143.33	143.33	100.0	145	0.98
Fulleda	57.15	32.15	56.25	142	0.40
El Soleràs	41.8	26.8	64.11	51	0.81
Cervià de les Garrigues	73.41	14.31	19.49	72	1.01
El Vilosell	304.05	100.55	33.07	147	2.06

és molt important, però aquest fet no exclou la presència, molt significativa, d'altres sectors socials - quadre 4-37 -.

En un 6.06 % de les poblacions l'estament eclesiàstic controla un 25 % o menys del valor total de les pensions i en un 39.3 % controla entre el 25.01 i el 50 %, la qual cosa significa que, en un 45.45 % de les poblacions, el control de les pensions per eclesiàstics no supera el 50 % del total de pensions pagades per cada poble. En un 27.27 % de les poblacions el valor de les pensions cobrades per eclesiàstics significa entre el 50.01 i el 75 % i en un altre 27.27 % de pobles controla entre el 75.01 i el 100 %. La resta de pensions de censal, fins arribar al 100 %, era cobrat per una àmplia gamma de persones - des de senyors fins pagesos, passant per advocats... -. Es vol destacar aquí la presència d'un sector minoritari de pagesos que també reben crèdits a través de la compra de censals.

2. Per tal d'avaluar el pes real que aquests censals significaven, s'ha calculat el nombre de lliures de pensió anual per habitant i referit a cada població - quadres 4-36 i 4-38 -.

Tal i com s'observa, el grau d'endeutament és força divers, car s'obtenen percentatges molt distribuïts en els quatre primers intervals. Només superen la ratio 2 cinc poblacions que, en total, representen el 15.15 % dels pobles.

Com valorar el pes d'aquestes pensions anuals? Es farà present com a referència el cadastre. El cadastre personal es fixà en 4 lliures 10 sous pels pagesos propietaris i pels mestres artesans, mentre que els jornalers, oficials i aprenents en pagaven 2 lliures 10 sous. Per no complicar la comparació es retindrà aquest impost personal que, com és sabut, significà una forta extracció de rendes del treball. Les ratios del quadre 4-38 estan calculades per càpita i, per tant, s'inclouen en els habitants les dones i els menors que no paguen personal. Considerant que les famílies estaven formades per quatre membres, l'endeutament familiar mitjà per poble s'obtidria multiplicant per quatre les dades trobades. S'observa que al segon interval l'endeutament familiar seria 4 per 0.51-1.00, donant valors similars als de l'impost personal que pagaven els veïns.²¹⁴ Els quatre intervals supe-

Quadre 4-37

Percentatge de les pensions controlades per eclesiàstics. 1716

Interval %	Nombre de pobles	% sobre el total
<25	2	6.06
25.01-50	13	39.39
50.01-75	9	27.27
75.01-100	9	27.27
Total	33	100.00

Quadre 4-38

Endeutament per càpita. 1716

Interval (lliures)	Nombre de pobles	% sobre el total
<0.50	5	15.15
0.51-1.00	9	27.27
1.01-1.50	7	21.21
1.51-2.00	6	18.18
2.01-2.50	3	9.09
2.51-3.00	2	6.06
-	1	3.03
Total	33	100.00

Quadre 4-39

Cadastre pagat el 1724 i valor total de les pensions a pagar el 1716, referits a una població de cada interval d'endeutament.

Població	Total pensions (lliures)	Cadastre a pagar (lliures)
Fontllonga	87.0	608.1
Preixana	166.3	818.9
El Talladell	249.85	588.9
El Vilosell	304.05	638.1
Guimerà	432.85	2295.7
Tàrrega	2324.2	4911.7

riors representarien xifres d'endeutament molt altes i afectarien 18 poblacions - el 54.54 % dels pobles -. Si aquest endeutament col·lectiu en base als censals, s'afegeix a l'endeutament col·lectiu a través de les parts de fruits i a l'endeutament individual a través dels censals - que no s'estudia aquí -, la situació el 1716 es presenta molt crítica per a la pagesia, situació agreujada per la forta crisi agrària que s'experimenta en els darrers anys de la dècada dels anys deu i en la primera meitat de la dècada dels vint.

3. La suma total de les pensions pagades anualment pel conjunt d'aquests 33 pobles s'eleva a 8120.36 lliures, xifra no gens negligible i que, generalitzant, significa que l'endeutament individual i col·lectiu havia de generar rendes importants. Vegeu - quadre 4-39 - el cadastre pagat per un poble de cada interval d'endeutament per poder valorar la importància de l'endeutament col·lectiu a través dels censals²¹⁵ .

Hi ha prou elements per pensar que el pes dels censals, tal i com avança el segle XVIII, colpejà de forma menor les economies municipals. No es vol afirmar aquí que els ajuntaments deixaren de vendre censals, sinó que aquests tingueren una entitat menor, ja sigui en termes absoluts - total de les pensions en lliures -, ja sigui en termes relatius - menor pes si es considera respecta a la riquesa que l'expansió agrària significà -.

Un exemple a considerar seria el cas de l'Ajuntament de Lleida. Els regidors de Lleida, el 7 de desembre de 1727, afirmaven: "Hállase la Ciudad deviendo a sus acrehedores censalistas por lo que no ha podido pagarles (reputándolo según la última Concordia) de las medias penciones, que les tiene ofrecido en aquélla, por lo devengado desde el año 1707, en que por ocasion de la Guerra, empezó, a dejar de pagarles, descontando lo que después de dicho año 1707 les ha podido pagar a buena cuenta; con los atrassos por Pensiones en la cantidad de más de 334200 Rs"²¹⁶ .

En el mateix document s'explica que des d'antic les pensions anuals de censal arriben a la suma de 48.373 rals i 20 diners, els quals, per concòrdia feta amb els creditors, es paguen la meitat cada any - o sigui, 24186 rals -. A més, es paguen les pensions senceres d'altres censals d'antiga creació per valor

anual de 10000 rals. En total, la xifra a pagar anualment seria de 34191.91 rals - o sigui, 3419.19 lliures -. Un capbreu de 1774²¹⁷, que recull tots els censals a què està obligat l'Ajuntament, valora el preu total d'aquests en 73183 lliures, la pensió anual dels quals, a raó d'1.5 % anual - la qual cosa sembla indicar que el 3 %, interès normal, es pagà per concòrdia per meitat anualment -, representa una pensió anual de 1097 lliures i 14 sous. L'endeutament s'havia reduït a la tercera part. Aquest procés de reducció de l'endeutament, que apareix major si es considera l'evolució ascendent dels preus del blat, ha estat possible car hi ha hagut un gran creixement de les forces productives.

És aquest un fenomen general a tots els pobles? Sembla raonable de pensar que, com a mínim, ho fou a les zones de gran desenvolupament agrari. Si en molts pobles s'aconseguí d'eliminar parts de fruits o reduir-ne la quota, és lògic pensar que la reducció - en termes absoluts o relatius - de l'endeutament a través dels censals es degué produir també. I el paper de les parts de fruits fou molt important per aconseguir aquesta eliminació de censals. Hi hagué parts de fruits que es crearen o s'orientaren - un cop superat el primer impacte de les contribucions de guerra i dels cadastres - al pagament dels censals. El caràcter redimible de les parts de fruits facilitava llur revalorització. Per exemple, un 20è imposat el 1715, podia tornar-se a crear trenta anys després, venent-lo a un preu més alt - d'acord amb la major riquesa agrària generada per l'agricultura -. D'aquesta manera es suprimia el primer 20è - lluint-lo amb part dels diners obtinguts pel nou 20è - i, a més, es podien tenir cabals per suprimir - lluir - censals. Tanmateix, aquesta nova creació d'un 20è podia formular-se no com a venda a carta de gràcia, sinó com a arrendament per X anys, la qual cosa significaria que passat el termini el comú no havia de pagar el 20è i no havia de tornar cap capital. Tot això si no hi havia noves necessitats.

A partir d'algunes informacions fragmentàries s'intentarà de confirmar el lluitament de censals per part dels comuns tal i com avança el segle XVIII. El caràcter fragmentari de les informacions - que seria un problema a l'hora de permetre genera-

litzacions - és compensat pel caràcter atzarístic de l'obtenció de les informacions.

Don Baltasar de Tàpies²¹⁸, veí de Lleida, després del reial edicte de 1746,²¹⁹ denuncià que havien estat lluitos dos censals: l'un del comú del Talladell, de preu 500 lliures, l'any 1757, i l'altre del comú de Sant Martí de Maldà, de preu 200 lliures, l'any 1753.

Don Antoni de Queraltó comprà un censal, el 1704, al comú de Bellvís, de pensió 32.5 lliures, i fou lluit el 1733. El 1715 fou lluit pel comú d'Alguaire un censal de pensió 50 lliures, creat el 1697. El mateix document parla de dos censals, un del comú de Belianes, de 12.5 lliures, i un altre del comú d'Alguaire de 15, que encara eren vius el 1759. Tots aquests censals pertanyen a Antoni de Queraltó.

El 1787, Antoni Prous²²⁰, negociant de Lleida, vengué al Capítol un censal de preu 1670 lliures; els diners del pagament procedien del lluitment fet el mateix any de dos censals que pesaven sobre el comú d'Almacelles des del segle XVI, un de 1170 i l'altre de 500 lliures. El repoblament i colonització agrària fets per Melcior Guàrdia possibilità sens dubte la supressió d'aquest censal.

El 1760 s'acabà d'extingir un censal que el comú d'Albesa feia a Francesc Reig. El comú de Tèrmens²²¹ pagava, el 1716, 50 lliures de pensió a Simó Esteve, veí de l'esmentat poble. El 1739 n'havien lluit 28 lliures.

L'objectiu d'aquest capítol sobre l'endeutament col·lectiu pagés, enceta només el tema, però ofereix sòlids arguments que apunten indubtablement cap a la idea d'una millora substancial de la situació d'endeutament existent el 1716. Cal considerar, també, que els comuns podien deixar de lluir censals quan la prestació d'aquests no significava una càrrega important, invertint els diners, que podien tornar, cap a d'altres realitzacions. Les dificultats havien d'ésser grans en alguns anys del darrer terç del XVIII pel que fa al pagament del cadastre, però fou una mesura freqüent que l'Intendent autoritzés el pagament retardat del cadastre, i en alguns casos comptats s'obtingué el perdó reial²²². L'endeutament per pagar contribucions havia d'ésser molt moderat, a diferència del segon decenni del segle.

L'endeutament individual, que no s'estudia aquí, degué accentuar-se en els anys difícils dels darrers decennis del set-cents. En la documentació del plet antidelme de Lleida - anys 80 - es presenta una situació quasi-caòtica de la majoria de la pagesia: "sobre la miseria y pobreza que padecen aquí todos los Labradores de Lérida, ocasionada de los impuestos y pechas y de las crecedísimas expensas de la labranza y cultivo de las tierras y de poco productos que no corresponde las más veces para recompensarle, se les añade ahora quererles recargar el cabildo con la exacción rigorosa del diezmo a la undécima y los atropellamientos con que acava de arruinar muchas familias, y se ven ha menudo precisados a recurrir muchos de ellos a crear sensales a favor del Cabildo y de otros cuerpos eclesiásticos; siendo casi increíble el rédito que percive el cabildo de estas pensiones agotando así todo su caudal..."²²³.

Però un document municipal de Lleida i datat el 1792, que s'oposava a la creació del Gremi de Mercaders, s'expressava en termes més optimistes: "En aquel tiempo de miseria [referint-se a 1716], poco cuidaban los Mercaderes de esta Ciudad de procurar formación de Gremio, porque los tres, o quatro que existían en ella ya tenían en el efecto el derecho exclusivo de proveher a sus habitantes, y a los comarcanos de aquella miserables géneros de que necesitaban haciendo unas exorbitantes ganancias en lo que les vendían al fiado, tanto por el mayor precio que les cargaban en las ventas como por el menor en que les estimaban el trigo, y demás granos con que efectuaban sus pagos; pero ahora que por lo general los más compran con dinero efectivo..."²²⁴

El Capítol de Lleida era, com ja s'ha dit, la institució amb més rendes de les terres de Lleida. Per tant, aquesta institució havia d'ésser una de les entitats de crèdit més importants. L'Administració d'Aniversaris Majors²²⁵, on es concentren els censals comprats pel Capítol, distingeix, en els seus llibres de censals, els que afecten ajuntaments i aquells que corresponien a censataris particulars. Sorprèn, d'antuvi, el reduït nombre de pobles censataris en contrast amb l'ampli espectre de censataris individuals.^{225b}

S'ha fet una anàlisi, pel que fa als ajuntaments censataris, dels quaderns corresponents a quatre anys de la segona mei-

tat del set-cents - 1770, 1780, 1790 i 1800 -. Es poden obtenir les següents apreciacions:

1. No apareix cap censal nou. Es a dir, el Capítol no comprà censals acap ajuntament entre 1770 i 1800.

2. Alguns dels censals, molt pocs, són lluitos. Cal dir que alguns ho foren en virtut de la Reial Ordre del 23 d'abril de 1790.

3. En els quatre anys observats, es constata que pocs pobles paguen al dia les pensions, destacant pobles que deuen pensions des de fa molts anys. En general, els registres d'entrada de pensions - excepció feta de l'any 1770 - és pràcticament buit. Aquest fet contrasta amb una bona afluència - no total, per descomptat - d'entrades en les pàgines dedicades a l'endeutament individual.

Quin significat poden tenir aquests trets observats? Els comuns endeutats eren incapaces de pagar els deutes? S'intentarà esbrinar una resposta en funció de la informació de què es disposa. Es compararà la informació dels llibres d'Aniversaris amb la de l'evolució dels arrendaments dels delmes de fruits majors i menors corresponents als pobles censataris del Capítol.

Torres de Segre, a mitjan dels anys seixanta, experimenta un creixement del valor dels arrendaments dels delmes força important, mantenint-se la resta de segle en un nivell constant i molt superior al de la primera part del set-cents. El 1770, la Junta de Propis de Torres havia pagat, en tres terminis, quatre mitges pensions cada vegada, corresponents al període 1767-70. No consta cap pagament en la resta d'anys observats.

Les Borges Blanques pagaven el 1770, 45 lliures corresponents a 1731 i es feia constar que es devien 144 lliures de pensions endarrerides fins 1733. El 1780 pagava 36 lliures corresponents al mateix any i continuava devent els esmentats endarreriments. El 1790 les Borges només tenia un censal a favor del Capítol. Per tant, n'havia lluit dos i el que li quedava havia estat reduït de 45 a 27 lliures. El deute de 144 lliures existirà encara el 1800. A partir de mitjan dels vuitanta, el Capítol rep de Borges unes rendes decimals molt altes, la qual cosa potser justifica que el comú de Borges es decidís a lluir els censals esmentats.

Quadre 4-40

Pensions de censal que presten diferents comuns a l'Administració d'Aniversaris Majors del Capítol de Lleida, en lliures, 1770-1800

Població	1770		1780		1790		1800	
	PP	PE	PP	PE	PP	PE	PP	PE
Almacelles	83.5*	125.20	83.5*	-	-	-	-	-
Almenar	87.6+	-	87.6+	-	87.6+	-	88.6+	-
Ascó	9.0+	9.0	9.0+	-	9.0+	-	9.0+	-
Bell-lloc	146.35*	76.25	126.85*	-	118.2*	-	118.2*	-
Les Borges								
Blanques	105.0*	45.0	105.0*	36.0	45.0*	-	45.0*	-
Camarasa	15.0*	15.0	15.0*	-	9.0*	-	9.0*	-
Castelló								
Farfanya	10.0*	-	10.0*	-	10.0*	-	10.0*	-
Lleida	189.7*	-	189.7*	-	189.7*	-	189.7*	90.4
Rosselló	4.20+	-	4.20+	-	4.20+	-	4.20+	-
Sarroca	5.0*	-	5.0*	-	5.0*	-	5.0*	-
Torres de Segre	25.8+	37.35	25.8+	-	25.8+	-	25.8+	-
Vilanova de la								
Barca	3.0+	-	5.0+	-	3.0+	-	3.0+	-

PP, pensions total a pagar; PE, pensions pagades durant l'any (s'inclouen els endarreriments pagats durant l'any); *, no han de pagar aquesta quantitat, ja que els ha estat reduïda; +, xifra ja reduïda. Aquestes reduccions que es comenten no es produeixen per haver lluit censals.

Quadre 4-41

Ingressos efectivament cobrats per l'Administració d'Aniversaris Majors del Capítol de Lleida. Valors anuals i mitjana de cada període (en lliures)

Any	Valor	Any	Valor	Any	Valor	Any	Valor
1766	3322	1778	3888	1789	5362	1799	6999
1767	3312	1779	4517	1790	6181	1800	5907
1768	2963	1780	4326	1791	5518	1801	7076
1769	3498	1781	4515	1792	4172	1802	6684
1770	3522	1782	4402				
1771	3277	1783	4452				
1766-71	3315	1778-83	4350	1789-92	5308	1799-1802	6666
Index	100	Index	131.22	Index	160.12	Index	201.08

Quadre 4-42

Pensions de censal que presten diferents particulars a l'Administració d'Aniversaris Majors del Capítol de Lleida (en lliures). 1770-1800

1770				1800				
S'han de pagar		Es paguen		S'han de pagar		Es paguen		
Valor	Index	Valor	Index	Valor	Index	Valor	Index	(b/a)x100
(a)		(b)		(a)		(b)		
Particulars de Lleida:								
920.43	100	630.59	100	68.51	2819.59	306.33	2639.17	418.52
Particulars de fora Lleida:								
1824.91	100	1577.09	100	86.42	2295.59	125.79	1432.71	90.84
Total:								
2745.34	100	2207.68	100	80.41	5115.18	186.32	4071.88	184.44

El comú d'Almenar no fa cap pagament de pensions en els quatre anys observats, la qual cosa sembla lligar amb el fet que el preu dels arrendaments dels drets decimals experimenten fluctuacions amb moments de clara tendència a la baixa a partir dels anys vuitanta.

Sarroca, en base a la Reial Ordre de 1790, lliurà el seu censal i el Capítol perdrà les pensions endarrerides. Cal dir que els arrendaments dels delmes de Sarroca, Sunyer i Alfés experimenten un fort creixement a partir de mitjans dels seixanta i molt especialment als darrers arrendaments del segle, destacant un mínim a mitjans dels setanta.

L'Ajuntament de Lleida només pagarà, els anys observats, 90 lliures el 1798; s'indicarà al registre que cal esbrinar a quins anys fa referència aquest pagament - o sigui, es reconeix l'existència de pensions endarrerides -. El fort creixement agrari experimentat per l'agricultura lleidatana contrasta amb aquesta manca de pagament.

Almacelles, a partir dels setanta, és repoblat i colonitzat sota la direcció de Melcior Guàrdia. Ja el 1770 es pagaven pensions dels anys vint. El 1790 ja no consten els dos censals d'Almacelles als registres, com s'ha documentat anteriorment.

Un fet és indiscutible: hi havia dificultats conjunturals als darrers decennis del segle XVIII. I en algunes poblacions, aquestes dificultats eren majors, la qual cosa podria explicar perquè aquestes poblacions amb més dificultats no pagaven puntualment. Però també és cert que no augmenten els pobles que s'endeuten amb el Capítol i que hi ha poblacions - com Lleida i les Borges - que podien pagar les pensions puntualment, donats els recursos econòmics que tenien.

L'anàlisi breu dels casos de Lleida i Borges pot contribuir a aclarir algunes qüestions. Ambdues poblacions pletejaren, en els decennis finals del segle, amb el Capítol de Lleida per causa del pagament del delme. La primera prioritat dels veïns de Lleida i les Borges no serà, per cert, pagar les pensions al Capítol. Els veïns d'aquestes poblacions preferiran invertir diners en la lluita antidelme: sota l'excusa del plet es continuarà defraudant el delme, la qual cosa pot ser molt rendible.

Pel que fa al Capítol, val a dir que les seves rendes per censals provenien, fonamentalment, dels censataris individuals. Aquest fet explica que les rendes globals dels censals del Capítol es multipliquin per dos en el període considerat en el quadre 4-41 .

L'anàlisi dels censataris de l'Administració d'Aniversaris Majors que consten com a particulars de Lleida i com a particulars de fora Lleida permet d'aprofundir la qüestió. Si comparem l'any 1770 i el 1800, s'observa que les pensions que havia de rebre el Capítol passen d'un índex 100 a 186.32, destacant els particulars de Lleida com a grup que més s'endeuta, car es triplica el valor de les pensions a pagar. Globalment, tant el 1770 com el 1800 es paguen el 80 % del valor total de les pensions. Es a dir, l'endeutament individual creix i es pot fer front a les pensions, car hi ha uns progressos reals de l'economia- quadre 4-42 .

Dues conclusions bàsiques es deriven de tota aquesta argumentació:

1. Els municipis ja no necessiten endeutar-se com en etapes anteriors i, en conseqüència, el pagament de les pensions del censal esdevé un problema secundari, que es pot retardar donades les successives conjunctures agràries crítiques. A més, el temps pot encarregar-se de la seva solució - per exemple, a través de l'actuació reial -. D'altra banda, el Capítol està més interessat en el cobrament de les pensions de censataris individuals, que són més quantioses globalment i sempre és més fàcil aplicar el rigor de la llei a un individu que a tota una col·lectivitat.

2. L'endeutament individual és la principal font d'ingressos dels inversors en censals, ja siguin els inversors institucions o particulars - nobles, professionals, etcètera...-. Aquest endeutament augmentà en els moments difícils del darrer terç del segle XVIII. En tot cas, es vol matisar que no sempre l'endeutament amb censals significà una situació crítica i ruïnosa per al censatari. Les terres del Segrià, per exemple, han experimentat un fort creixement econòmic - amb les excepcions corresponents - i aquest creixement en part s'ha autofinançat i en part ha estat possible a través del crèdit - censals i parts de fruits -. No és realista pensar que un creixement eco-

nòmic com el que s'ha donat a les terres de Lleida, on les zones de regadiu són minoria i on domina la petita i mitjana propietat, es pugui donar sense passar per l'obtenció de crèdits.²²⁶ No sembla que el cas de les zones expansives del Segrià, Urgell, Garrigues i Noguera sigui equiparable al de la Segarra,²²⁷ on les dificultats són més evidents. Sens dubte, posteriors estudis hauran de contrastar aquestes hipòtesis.

Però no s'ha d'oblidar que hi ha elements per pensar que al darrer terç del set-cents alguns pobles es continuaran endeutant. La "Memoria" de Felipe Darbao de 1785, esmentada per R. Garrabou i X. Mateu,²²⁸ i recollida en el "Proyecto presentado por la Real Sociedad Patriótica de la villa de Tárrega...", mostra que els prestamistes de diners als municipis "cobran por premio un quinceno o un veinteno de todos los frutos que se cogen...". En aquest sentit, es poden detectar clares diferències entre la situació del Segrià regat i les àmplies zones de secà de l'Urgell, corresponent les apreciacions de la "Memoria" a l'Urgell, mentre els registres del Capítol reflectien, probablement, una situació millor al Segrià.

4.6. CONCLUSIONS

L'anàlisi del règim senyorial i dels canvis en l'estructura de classes de les terres de Lleida permet de definir uns trets característics:

1) A les terres de Lleida, durant el segle XVIII, es manté en plena vigència el règim senyorial. L'existència d'abundants terres senyorials, de les quals la classe feudal posseïa encara el domini útil, serà un element a considerar en uns moments de notable expansió agrària. Els senyors, comprenent que les terres de Lleida podien produir bàsicament cereals per al mercat català, concediren establiments o llicències de cultius a la pagesia. Tant unes com altres significaven l'obtenció, a més del delme i primícia, de parts de fruits que dificultaren l'erosió de la renda feudal. No és per tant una simple coincidència que al darrer terç del set-cents s'estableixin terres o bé es colonitzin d'altres mitjançant llicències de cultiu.

Quan la terra s'establia, es possibilitava el desenvolupament d'una pagesia independent. Els establiments foren, sovint, el pas posterior a la concessió de llicències de cultius. Amb els establiments, la classe feudal aconseguiria un augment de les seves rendes tant si les terres ja es cultivaven amb llicència com si no. Si es cultivaven amb llicències temporals, l'establiment, en donar una major estabilitat de la pagesia a la terra, implicaria un millor cultiu de les terres per part del camperolat i, lògicament, una renda feudal més gran. Els lluïsmes que es generarien i la inclusió dels nous cultius en el pagament de les rendes serien elements fonamentals per tal que la classe feudal cedís el domini útil perpètuament. Alguns senyors - com el Capítol de Lleida - establiren en poques ocasions, car pensaven que el pagès, un cop tingués garantit el domini útil, defraudaria en el pagament dels drets senyorials.

2) Durant el set-cents, la pagesia, a través de diverses formes de lluita, s'oposà al règim senyorial. Les negatives a capbrevar, els fraus, etc., són freqüents a les terres de Lleida. Però, especialment a les terres senyorials, a moments d'enfrontament en succeïren d'altres de compromís. Les grans possibilitats de desenvolupament agrari implicaren que tant senyors com pagesos po-

guessin beneficiar-se d'aquesta expansió agrària. Certament, la pagesia aconseguí d'erosionar la renda senyorial - al darrer terç del set-cents la renda senyorial s'estabilitza fins que a les acaballes de segle experimenta un lleuger augment. Si la crisi definitiva de la renda feudal s'ha de cercar al segle XIX, al segle XVIII la pagesia questionà ja d'una forma irreversible la persistència del règim senyorial.

3) Els canvis produïts en l'estructura de classes al segle XVIII es poden concretar com segueix:

a) Manteniment d'una classe feudal que a través de la violència legalitzada mantingué el règim senyorial, però amb dificultats creades per la pagesia.

b) Desenvolupament d'una burgesia agrària d'entitat moderada tant numèricament com econòmica. Els establiments, en concedir la major part de la terra en lots superiors a quinze jornals, possibilitaren el desenvolupament i consolidació d'una pagesia benestant. Aquesta pagesia, juntament amb individus procedents del sector dels comerciants i artesans, anà constituint una burgesia comercial, que prenia en arrendament drets senyorials, comercialitzava els excedents obtinguts - venent el cereal obtingut al mercat català - i invertia els seus beneficis en activitats vinculades - directament o indirecta - a l'agricultura.

c) La petita i la mitjana pagesia obtingueren, en ocasions, terres en establiment o a través de llicències, la qual cosa permeté una millora de la seva situació socio-econòmica.

d) Desenvolupament important dels jornalers - en sentit estricte o bé petita pagesia amb poca terra que hagué de vendre la seva força de treball per sobreviure -.

4) La riquesa generada pel procés d'expansió agrària no es repartí uniformement entre la pagesia. Els principals beneficiaris foren, a més de la classe feudal, la pagesia que rebé lots de terra de més de quinze jornals, i la burgesia comercial. Però no s'han d'oblidar els sectors de la pagesia que reberen menys terra, i aquesta, juntament amb la de la pròpia explotació, possibilità, no sense dificultats, gaudir d'una part més gran de la riquesa generada.

Els pagesos que treballaren les terres amb llicències temporals i els jornalers foren els sectors menys beneficiats. Els primers, en disposar de la terra durant el beneplàcit del senyor,

evitaven determinades inversions, car els beneficiaris d'aquestes serien els senyors si no es renovaven les llicències. Els segons, malgrat haver millorat la seva situació des de mitjan segle fins els anys setanta - donada la demanda de mà d'obra típica dels moments d'expansió (construcció de cases, de sèquies, etc.), sembla que empitjoraren la seva situació als períodes finals de la dècada dels noranta. En els anys crítics del darrer terç del set-cents, es produí una reducció del salari nominal - i evidentment del salari real -. Quan la collita era minsa, per tal de sobreviure els petits pagesos cercaven de treballar com a assalariats, la qual cosa implicava una oferta molt alta de força de treball: a l'oferta efectuada normalment per la pagesia sense terra s'afegia la d'aquesta petita pagesia, amb la consegüent reducció del salari nominal i lògicament del salari real.

5) El procés d'expansió agrària possibilità - almenys fins als anys setanta - que la pagesia reduís el seu endeutament col·lectiu. Les parts de fruits foren negociades novament: se'n crearen de noves a quota menor o a un termini limitat, obtenint els mateixos capitals que abans quan es crearen a una quota més gran o a un termini indefinit, donada la major producció dels diversos termes. Al darrer terç del set-cents, sembla que la situació continuà essent bona a les zones de regadiu i a les de secà en expansió. Però a una part gens negligible de les zones de secà les parts de fruit tornaran a formar part de la vida quotidiana comunitària.

4. 7. NOTES.

1 Vilar considera com a renda senyorial "tant els vestigis feudals (tasques, alberg, agraris), com les rendes sorgides de drets jurisdiccionals (vendes de judicatures), com els cens i rendes periòdiques tradicionals (parts de fruits, onzès, delmes infeudats, herbatges, banalitats), com els drets 'casuals' com ara els lluïsmes i les vendes, tots agrupats a vegades en un territori senyorial, a vegades dividis en tipus de drets donats en arrendament separatament per tot un conjunt de senyories". VILAR, P. "La fi dels elements feudals i senyorials a Catalunya al segle XVIII i XIX". "L'Avenç", n. 1, p. 76. Barcelona. 1977.

2 La carta de població de Lleida, atorgada el 1150 per Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, i per Ermengol VI, comte d'Urgell, significà la creació d'una pagesia lliure: "donem a vosaltres, tots els pobladors i habitants o residents en la ciutat de Lleida, tant els presents com els futurs, cases i patis i hortes i finques i tota la ciutat de Lleida, (...), perquè en feu el que vulgueu com a pròpies heretats vostres i donar-les, vendre-les o empenyorar-les a qui vulgueu, excepte a cavallers i a eclesiàstics...". GRAS i ESTEVA, R. "La Paheria de Lérida". Lleida. 1911.

Sobre les poblacions de les terres de Lleida que reberen cartes de població a l'edat mitjana es pot consultar: LLADONOSA, J. "Història de Lleida", v. 1. FONT i RIUS, J. "Cartas de población y franquicia de Cataluña". Madrid-Barcelona. 1969.

Algunes d'aquestes poblacions són Lleida, Almenar, Alma-

celles, Alguaire, Balaguer, Menarguens, Agramunt, la Fuliola, Tàrraga, el Talladell, Golmés, Verdú, Preixana, el Vilosell, el Soleràs i l'Albagés.

Enric Guinot, en la seva comunicació al II Col·loqui d'Història Agrària, mostra com al segle XV el conflicte entre el municipi d'Onda i el senyor del poble -l'Orde de Montesa- es resol a favor d'aquest últim. GUINOT, E. "La resistència camperola en el marc del senyoriu valencià: el cas d'Onda al s.XV". II Col·loqui d'Història Agrària. Olot, 1986.

Aquest exemple del País Valencià planteja la qüestió de com, sovint, l'expansió del règim senyorial acabà eliminant els drets municipals adquirits durant el procés repoblador medieval. En aquest sentit, no és sorprenent que alguns dels pobles de les terres de Lleida esmentats més amunt acabaran sotmesos a un règim senyorial força "depredador", com es veurà al llarg d'aquesta part de la tesi.

3 Segons les "Respostes" de 1716, Verdú pagava delme -que es repartia entre Poble, el bisbe de Vic i el vicari del Poble, sent el primer d'aquests qui s'emportava la part més gran-, i primícia del vi i dels grans -excepció feta de la civada- al bisbe de Vic, i primícia d'oli i de civada al vicari del poble. Així mateix, Poblet rebia censos, censals i altres drets dominicals per un valor de 121 lliures anuals.

Segons l'arrendament dels drets de Verdú -1770-1774-, Poblet tenia, també, el dret privatiu de "mesada" per vendre vi, rebia el delme del farratge de dit terme si aquest es venia, rebia drets de les fires, lluïsmes, censos, censals i altres drets. Arrendament dels drets de Verdú. 1770- 74. R. 1072.

S. Protocolis. A. H. LL.

Les Penelles, segons les "Respostes" de 1716, prestaven delme al comanador de Barbes i primícia al rector del poble i al Capítol de Balaguer -la meitat per cada un-.

Segons el capbreu de 1782, aquest poble paga 59.5 sous anuals de quistia al comanador, fan tragi -cada casa ha de portar, un cop a l' any, una càrrega de blat del senyor des de les Penelles a Barbens- i el comanador gaudeix del dret de firma, fàdiga i de rebre lluïsmes. La pràctica totalitat de les terres cultivades del terme ja han estat establertes per comanador. A. 8, v. 6. S. J. J., A. C. A.

L'arrendament dels drets de la comanda de Barbes de 1760-64 -on s'inclou les Penelles- no aporta nous elements. Arrendament de la Comanda de Barbes. 1760-64. A. 8, 11. 3. S. J. J., A. C. A.

Les jurisdiccions de Verdú pertanyen a Poblet i les de les Penelles al comanador de Barbes, de Sant Joan de Jerusalem.

Pel que fa a Lleida, aquesta població només prestava delme al Capítol de Lleida i no estava sotmesa a cap altra prescripció de caire senyorial. El tipus de situació de Lleida és el millor que es donava al segle XVIII.

4 Sobre els senyorius, MOXO, S. "Los señoríos. En torno a una problemática para el estudio del régimen señorial". "Hispania", n. 94, ps. 185-236. Madrid. 1964.

La importància dels capbreus per tal de controlar la riquesa camperola i obtenir la renda pels senyors es posa de manifest a TOS, J. "Tratado de la cabrevación según el derecho y el estilo del Principado de Cataluña". Barcelona. 1784.

5 Al llarg d'aquest treball es van concretant els pobles que

estaven sota la senyoria d'aquestes tres institucions feudals.

6 El duc de Medinaceli rebia drets senyorials del Marquesat d'Aitona i de la Baronia d'Arbeca. Aquests drets es referien tant a la senyoria territorial com jurisdiccional. Vegi's apèn-
dix i del treball de CAMINA, M. i altres "Moviment...".

El monestir de Scala Dei rebia drets -juntament amb el Capítol de LLeida, dels termes de Castellidans, Puigverd, Sant Jaume, Torreribera, Melons, Maxari, Triquell, Mas Roig i Gisperta. El Capítol de LLeida i el monestir de Montserrat rebien drets del terme de Miravall. "Llibre de Thresoreria...". 1800.

El bisbat de Vic, com es veurà al quadre 4. i., tenia certa presència a les terres de LLeida.

7 La Baronia de Vallbona, sota senyoria del monestir de monges de la població, estava constituïda pels termes següents: Eixaders, Llorenç de Vallbona, Mas-Déu, Mas del Sant Esperit, Mas de Vallbona, Montesquiú, Omells de Na Gaia, Preixana, Rocafort de Vallbona, Rocallaura, Valerna, Vallbona i el Vilet. PIQUER i JOVER, J. J. "La Baronia de Vallbona (notes d'estudi)". LLeida. 1981.

8 Rafael d'Amat y de Cortada, baró de Maldà, era un ric hisendat que tenia propietats a la rodalia de Barcelona i, a més, heredà la Baronia de Maldà -constituïda pels termes de Maldà i Maldanell-. SANC i CAPDEVILA, "El castell de Maldà" i PINYOL i BORI, D. "El Baró de Maldà", a "Maldà. Recull de treballs històrics", ps. 65-116 i 125-131, respectivament. Maldà. 1982.

Emili Giralt ha estudiat, recentment, la trajectòria de Jaume Cortada, pare, corredor d'orella i mercader del segle XVII, el qual invertí els guanys obtinguts en la seva ac-

tivitat comercial en la compra de terres i de la Baronia de Maldà. GIRALT, E. "Família, afers i patrimoni de Jaume Cortada, mercader de Barcelona, baró de Maldà". "Estudis d'Història Agrària", n. 6, ps. 271-318. Barcelona. 1986.

9 De fet el quadre inclou les informacions sobre drets senyoriais que es reproduïxen, en ocasions, en altres respostes.

10 Els capbreus utilitzats i la localització en la secció Sant Joan de Jerusalem de l'Arxiu de la Corona d'Aragó són:

- a) Tèrmens (1776-77), A. 6, v. 8.
- b) Sidamon (1775-76), A. 7, v. 12.
- c) Barbens, Bellianes i les Penelles (1782), A. 8, v. 6.
- d) Sonadell (1773), A. 11, v. 19.
- e) Rosselló (1790) i Torrefarrera (1792), A. 11, 11. 1.
- f) Torrelameu (1765-66), A. 14, v. 11.
- g) Vilanova de la Barca (1772-73), A. 14, v. 16.
- h) Torres de Segre (1767), A. 19, v. 2.
- i) Corbins (1744), A. 14, v. 4
- j) Palau d'Anglesola (1741), A. 7, v. 7.

11 Els capbreus dels pobles que eren del Capítol de Lleida no estan localitzables. Les informacions sobre joves, quisties i altres drets no proporcionals a la producció d'Alfés, Sunyer i Bellvis es troben a "Capbreus de les rendes de Alfés y Suner" i dels "Comptes de la Administració de Bellvis". A. C. LL.

12 Al quadre 4. 5. es poden observar aquests tres tipus de drets pel que fa als pobles de les comandes del Gran Priorat, així com la resta de drets esmentats en aquest capítol.

13 Els delmers de la Baronia d'Oliola -formada per Oliola, Claret, Malavella, la Canosa i alguns masos- són el duc de Cardona,

el carlà de Claret, el carlà d'Oliola, el senyor de Roca Martí, el rector d'Oliola, el carlà d'Olivella i el beneficiat de Sant Joan Baptista d'Agramunt.

Aquesta informació de les "Respostes" és complementada per una altra font, relacionada amb les "Respostes", on s'indica la superfície controlada per cada delmer:

 Delmer   Superfície   Quota
                   (quarteres)

 Duc   300   11è
 Josep Castellana
   d'Oliana   55   11è
 Pau Tarragona
   de Claret   11   11è
 Antoni Solà   45   11è
 Carllania
   d'Olivella   10   12è
 Rector d'Oliola   10   11è
 Sant Joan
   d'Agramunt   11.5   3/37

 Jacint Castellana dona una vuitena part del seu delme al duc i el carlà d'Olivella dona la meitat del seu delme al rector d'Oliola.

C. 88. S. Cadastre. A. H. LL.

A les terres de Lleida es detecta la presència d'algunes

carlanies -vegi's quadres 4. i. i 4. 5.-. Sobre l'origen d'aquesta institució, CARRERAS i CANDI, F. "La institución del castlâ en Cataluña", a "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", n. 1, ps. 4-24. Barcelona. 1901.

El delme de la parròquia de Santa Maria de Balaguer era percebut per catorze partícips. CANALES i GILI, E. "Decadencia y abolición de los diezmos en España", v. 1, p. 56. Tesi doctoral inèdita. U. A. B. Bellaterra. 1980.

14 A la diòcesi de la Seu d'Urgell, els capellans rebien el 49.45% del total del delme i primícia. Aquesta situació no és la més freqüent. "Pero este diezmo eclesiástico se repartía muy desigualmente entre los miembros de la Iglesia, en perjuicio del clero parroquial, a quién teóricamente debía ir destinada la mayor parte del diezmo, pues en él recaía la principal misión pastoral". La situació més freqüent seria la de la diòcesi de Tarragona -estudiada per Recasens-: només un 18.8% del total del delme i primícia era rebut pels pàrrocs. CANALES, E. "Decadencia...", v. 1, ps. 53-55.

Aquest panorama mostrar per Canales és el que caracteritza les terres de Lleida.

15 Si es parla de tots els productes, es vol indicar que a les fonts que comentem no s'esmenta que hi hagi productes que no paguen delme. Una altra qüestió serà el tema de les novetats, que lògicament hagueren de crear problemes als delmers per tal d'aconseguir el cobrament del delme.

17 La carta de poblament de 1150 i els privilegis aconseguits pel municipi de Lleida en èpoques posteriors són prova de que els lleidatans varen poder romandre lliures i no caure sota con-

trol feudal. Lògicament prestaran el delme.

17 Aquestes parts de fruits són una altra forma d'esmentar el terratge. El fonament de llur cobrament rau en la senyoria territorial exercida pel Capítol. El terratge cobrat als colons de Vallfogona quan treballaven les terres sota llicència es conservarà quan es facin establiments a perpetuitat.

18 En una reunió celebrada a Tàrrrega el 1816 amb l'objectiu de discutir la creació del Canal d'Urgell, i amb presència de representants dels pobles de la zona, els de Lleida "hicieron presente que no tenían interés en las obras de los canales, y que si alguno pudiesen tener, sería contrario a su construcción porque la mayor parte de las tierras de su término se regaban ya,...". Lligall XIX, c. 28, n. 19-21, f. 217. A. J. C., B. C.

Aquesta oposició estaria fonamentada en part en la necessitat que Lleida tenia de que l'Urgell continués abastant de fems el terme de Lleida, que n'era deficitari.

No ha de sorprendre que el delme i primícia rebuts pel Capítol de Lleida dels corders fossin baixos, mentre el Gran Priorat rebés quotes majors a l'Urgell -quadre 4. 3. -. La menor pressió al Segrià s'explica, probablement, per la necessitat de fomentar la cria de corders per obtenir carn i fems.

19 CANALES. E. "Decadencia...", 2 volums. Una síntesi d'aquesta tesi ha estat publicada, amb el títol "Diezmos y revolución burguesa en España", a GARCIA SANZ, A. i GARRABOU, R. (eds.) "Historia agraria de la España Contemporánea. I- Cambio social y nuevas formas de propiedad (1800-1850)", ps. 245-274. Barcelona, 1985.

20 Vegi'a capítol 4. 3.

21 "Convenció, feta y firmada per lo Senyor Comanador de Barbens y Bellanes, Batlle, Regidor y Sindich Procurador del mateix poble de Bellanes y particulars de el, als quals per aquells havia estat fet venda de porcions de terreny del Pati del Castell y sos àmbits, qual venda queda validada en força de aquest conveni. 6 novembre 1768". A. 8, ll. 3. S. J. J., A. C. A.

22 Per exemple, Barbens pagava al senyor 15 sous de cens pel forn, 2 gallines i 4 diners per la casa de la vila, la ferreria i el forn de pa, i 4 gallines i 1/4 per una casa i dues terceres parts d'un corral. El pati que serveix de carnisseria és lliure de cens, però es té sota domini directe del senyor.

Passant de l'Urgell al Segrià, es troba que Sonadell paga al senyor una tassa d'aigua pel forn de pa, casa de la vila, una casa i la carnisseria. La plaça és lliure de cens, mentre el molí d'oli i pati contigu presten conjuntament un cens de 5 sous.

El forn de teules -que es troba destruït-, un sitjar, un corral i 10 jornals de terra de secà presten una tassa d'aigua, mentre que s'ha de pagar un sou per una casa i sis lliures de gel -quan n'hi ha i si en vol el senyor- pel pou de gel.

El comú de Tèrmens, a la Noguera, presta un parell de coloms per l'Església, 12 gallines pel casalici i forn, una fogassa per la ferreria, una fogassa de pa vell per la casa de la vila i la carnisseria, 3 diners per un corral, 3 quintars de gel pel pou de gel, 4 diner per un hortet i una fogassa per l'hostal.

23 Les fonts són diversos arrendaments de Poblet:

a) drets dels Torms, el Soleràs, Montbellè, Lacova, Besses, l'Albagés, el Cogul, Juncosa, la Sisquella i Vall de Reig.

1767-1771. R. 1066.

b) drets de Menarguens i alguns termes propers. 1767-70.
R. 1066.

c) drets d'Algerni, Figuera, Boix, Tragó i quadres de
Salaverd i Canelles. 1766-70. R. 1066.

d) drets de Verdú. 1770-74. R. 1072.

e) drets de Castellserà, Butsenit, Bellmunt, quadra dels
Torres, terme de Tarasó i hisenda de la torre del monestir.
1770-74. R. 1072.

f) drets de Bellicaire, Boldú i terme de Filellia. 1771-74.
R. 1072.

g) hisenda d'Anglesola. 1770-74. R. 1072.

h) drets de la Fuliola, Monsuar i Almenara. 1771-74. R. 1072.

i) drets de Granyanella, Tornabous i quadra de Valerna.
1771-74. R. 1072.

Tots els registres són de la secció "Protocols". A. H. LL.

24 Com succeïa a altres indrets de Catalunya. DURAN, M...

"Renda...", v. 3.

25 Es fa referència als de caràcter senyorial.

26 Les informacions sobre el molí d'Alfés provenen dels "LLi-
bres d'exàmens".

27 "Sobre establiment, venda i lluïsmes de la quadra de Canet".
A. 14, ll. 1a. S. J. J., A. C. A.

28 Per exemple, els establiment del Gran Priorat a Vincelló es-
menten explícitament que s'ha de pagar lluïsmes sencers en casos
de venda a carta de gràcia. En tot cas, encara que no es digui
explícitament, la venda a carta de gràcia, en ser una alienació,
ha de pagar lluïsmes.

29 Els arrendaments consultats mostren que el monestir de Poblet tenia tendència a no arrendar els lluïsmes i la major part dels censos. El Gran Priorat arrendava els censos i els lluïsmes, encara que molt freqüentment es reservava la meitat dels lluïsmes, que no era inclosa als arrendaments. Vegi's tot un conjunt d'arrendaments de la Comanda de Barbens a A. 8, 11. 3. S. J., A. C. A.

30 Això s'observa en els establiments estudiats en aquesta tesi i en la "Taula pera saber a com corresponen lo LLuïsmes los Pobles de las Baronias de Poblet". a "Censals d' Urgell". R. 2179. S. Monacals. Hisenda. A. C. A.

Tot seguit es reproduueix un resum d'aquesta "taula":

a) 2 sous per lliura: "Vimbodí y son terme, Cudós y Corrego, Terrés, Vinaixa, Omellons, Fullea, Vallclara, Pobla de Ciervos, Velusell, Castellserà, Bellmunt, Filella, Butsenit, Boldú, Quadra de Barbens, Bellcayre, Fulicla, Almenara, Montsuar, Tarassó, Guàrdia dels Prats, Algerri, la Figuera, Boix, Tragó, Quadra de Torrabella, Tàrrega, Torradà, Quadra de Canelles, Juncosa, Storms, Soleràs".

b) 2 sous 8 diners per lliura: "Cogul, Albagès, Cisqueilla, la Cova, las Veces".

c) 1/50: "Menarguens, LLEYDA".

d) 1/3: "Torrelles, Senant, Montblanquet, la Granja, San Domí, Solanelles, Puig de Mages, Quadra de Estupanyà, Masos de Puigdespi, Figuerola, Prenafeta, Miramar, Montbellet, Penal, Quadra de Montornés".

e) Granyanella a 1 sou 8 diners per lliura, Verdú a 1 sou i a 1 sou 8 diners per lliura i el Vilosell, part de les terres

a 8 diners per lliura.

Lògicament aquestes proporcions es refereixen al preu total de l'alienació.

31 L'arrendament del "Segrià" inclou Torre-serona, Torrefarrera, Rosselló, Benavent de Segrià, Vilanova de Segrià i Malpartit.

31b Darrerament, a l'Arxiu Capitolar, comencen a classificar-se alguns registres que inclouen els arrendaments del Capítol. Disortadament, no es poden incloure en aquesta tesi les informacions que proporcionin. L'autor ha fet tot allò que ha estat en les seves mans, al llarg dels darrers anys, per tal de poder consultar aquesta font, esforç que no ha tingut èxit.

32 Dins el primer grup s'inclouen la majoria dels arrendaments de drets que es feren a les terres de Lleida, mentre dins el segon grup pot esmentar-se l'arrendament fet pel Bisbe de Lleida dels drets senyorials que rebia, sobre tot a l'Aragó, a Josep Cortadelles pel període 1788-92. En aquest arrendament, els pactes inclouen una sèrie de prestacions que l'arrendatari ha de donar a una sèrie de rectors de pobles, la qual cosa fa que aquest arrendament tingui també un caràcter administratiu.

R. 1139. S. Protocols. A. H. LL.

33 Arrendament dels drets del Capítol de la Catedral de Lleida. 1789-93. R. 1139. S. Protocols. A. H. LL.

34 Aquests arrendaments tenen un caràcter únicament d'explo-tació dels recursos agraris.

35 Aquestes prestacions en espècies no són excepcionals.

L'arrendament que Poblet va fer el 1770 dels drets de Verdú implicaven que l'arrendatari, a més del preu en diners, ha-

via de donar al monestir, entre altres fruits, 200 quarteres de segolò per any. El de Bellicaire, Boldú i la Filella, fet el 1770, exigia, també, 150 quarteres de blat xeixa. L'arrendament de 1770, que afectava a Castellserà i altres termes, obligava a donar, també a més del preu, 600 quarteres de xeixa, quatre porcs, etc. Es podria continuar la relació.

36 "L'augment dels ingressos procedents de la terra i la formació de capitals", a VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, ps. 481-624.

37 Part dels arrendaments de Bellvis han estat consultats als "Llibres de l'Administració de Bellvis". Segle XVIII. A. C. LL. Com s'ha dit anteriorment, s'han buidat els "Llibres d'exàmens", registrant tots els arrendaments que hi surten. S'ha d'advertir que el Capítol arrendava les herbes dels termes despoblats que estaven sota la seva senyoria, com s'ha pogut comprovar en alguns protocols de l'"A. H. LL. Els arrendaments que s'estudien en aquesta tesi són els que surten indicats en les primeres pàgines dels "Llibres d'exàmens" més els de Bellvis, que surten en un primer moment als "Llibres d'exàmens", però per finalitzar la sèrie s'han hagut de consultar els "Llibres de l'Administració de Bellvis".

Les sèries d'arrendaments construïdes no inclouen els arrendaments d'herbes dels termes despoblats, car, com s'ha dit, no consten als "Llibres d'exàmens".

38 Cal dir que no s'inclouen en aquesta anàlisi els arrendaments d'Adarí; Almenar, Alfarràs i Torres de Santa Maria; Soses i Vilanova de Remolins; Carratalà; i Tabac, Vimpeli i quart de Ratera. La raó és la manca de dades d'una sèrie d'anys al començament del període estudiat, en què no s'arrendaren.

La tendència general d'aquests arrendaments fou la següent:

Terme	Anys	Mitjana anual (lliures)	Index	Anys	Mitjana anual (lliures)	Index
Adar	1760-69	478	100	1790-99	272	56.9
Almenar,...	1750-59	560	100	1790-99	1046	186.8
Soses,...	1740-49	875	100	1790-99	3073	351.2
Carratalà	1770-79	98	100	1790-99	176	179.6
Tabac,...	1740-49	125	100	1790-99	488	390.4

En unes poques poblacions, en determinats moments, no s'arrendà el cobrament dels drets. A les Borges (1747-52 i 1785-1800), a Torregrossa (1785-86 i 1795-1800), les veremes i menuderies de Lleida (1789-1800) i algun altre cas esporàdic. S'han utilitzat, en aquests casos, els ingressos nets obtinguts per col·lecta. En algun arrendament, a començament de la sèrie, s'ha completat algun any que mancava amb xifre hipotètiques.

La sèrie utilitzada en l'anàlisi inclou els arrendaments següents:

- a) Juneda.
- b) "Garrigues": Granyena, Juncosa i altres.
- c) Les Borges Blanques i Castellots part real.
- d) Torregrossa, Puiggròs i altres.
- e) Menuderies de Lleida i Vilanova d'Alpicat.
- f) Veremes de Lleida i Vilanova d'Alpicat.
- g) "Segrià": Torre-serona, Torrefarrera, Rosselló, Be-

navent de Segrià, Vilanova de Segrià i Malpartit.

h) Alcoletge, els Alamús, Bell-lloc i Vincelló.

i) Bellvis i Safareig.

j) Sarroca, Sunyer i Alfés.

k) Torres de Segre.

l) Alcarràs.

m) Sonadell i Montoliu.

n) Albatàrrec i Pedrós.

Segons les fonts consultades, es tracta d'arrendaments del "delme de fruits majors i menors", però, com s'ha pogut comprovar s'inclou quasi sempre el delme de corders i, quan es reb, la primícia. Lògicament aquesta observació no és vàlida pel que fa a les menuderies i veremes de Lleida i Vilanova d'Alpicat.

Als apèndixs 4. 1. - 4. 3. es reproduïxen les sèries dels preus dels arrendaments i dels arrendataris -només el nom de qui figura a la font consultada, mancant, per tant, la identificació dels socis-.

40 Concretament dels termes de Montagut, Astor, Moradilla, Grealó, Vinatesa, la Cogullada, els Olomins, Sucs, Rafmat i Sedaó. La no inclusió del delme del terme de Lleida en aquests càlculs no distorsiona els resultats.

41 En tot cas el que interessa és la renda efectiva percebuda pel Capítol de Lleida.

41b TORRAS, J. "Sobre la renta señorial en Cataluña a fines del siglo XVIII", a "La economía agraria en la historia de España. Propiedad, explotación, comercialización, rentas", ps. 323-327. Madrid. 1979. CAMINAL, M. "El moviment...".

42 TORRAS, J. "Sobre la renta...", p. 326.

42b En l'interval de temps utilitzat per Jaume Torras, els preus del blat creixen un 42.39% a Lleida i un 51.26% a Tàrrrega.

43 En aquest sentit, la nostra anàlisi matisa, per a la zona agrària que pagava delmes al Capítol de Lleida, la cronologia sobre la crisi de la renda feudal aportada per CAMINAL, M. i altres "El moviment...", DURAN, M. "Renda..." i de la mateixa autora "L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799)", a "Recerques", n. 17, ps. 7-42. Barcelona. 1985., i FRADERA, J. M. "Evolució del delme i les finances de Santa Maria de Mataró, 1727-1835". I Col·loqui d'Història Agrària. Actes, ps. 247-249. València. 1983.

R. Congost troba que, al corregiment de Girona, es produeix un creixement de la renda real decimal fins 1792, moment en què finalitza la seva observació. CONGOST, R. "Reflexions sobre la renda de la terra a la Regió de Girona en l'etapa final de l' Antic Règim. 1770-1840", a "Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans", ps. 247-277. Barcelona. 1985.

L'autor d'aquesta tesi ha analitzat anteriorment la qüestió de la crisi de la renda feudal a les terres de Lleida. VICEDO i RIUS, E. "Propietat i renda senyorial a les terres de Lleida en el marc del procés de creixement agrari (segle XVIII)", a "Terra,...", ps. 278-301.

Pel que fa al País Valencià -segons l'anàlisi d'una mostra que abasta la major part del territori- la renda feudal en numerari supera de bon tros l'alça dels preus del blat, sent el moment final de l'observació el 1790. PALOP, J. M. i BENI-

TEZ, R. "Evolución de la renta feudal valenciana en el siglo XVIII", a "Prestations paysannes, dîmes, rente foncière et mouvement de la production agricole à l'époque préindustrielle", comunicacions i treballs presentats per GOY, J. i LE ROY LADURIE, E. Volum 1, ps. 417-431. Paris. 1982.

En definitiva, a algunes zones dels Països Catalans - i no sense dificultats- la renda feudal en termes reals es resistia a reduir-se als decennis finals del set-cents.

44 Les dades es reproduïxen a l'apèndix 4. 2.

44b Les informacions sobre aquesta operació es troben a les actes notariales dels dies 7 de maig i 25 de juny de 1768, de la notaria d'Ignasi Soldevila. R. 1070. S. Protocols. A. H. LL.

45 "Copia auténtica de la información recibida en el Real Juzgado ordinario de la ciudad de Lérida... sobre la mancomunación de los arrendatarios que han entendido en los arriendos del común de la propia ciudad". C. 37. S. Segle XVIII. A. P. LL.

46 Daniel Torner, negociant de Barcelona, arrendatari de les cases majors delmeres o "excusados" de totes les parròquies del bisbat de Lleida, realitza el 1792 una sèrie de rearrendaments de l'"excusado" de grups de parròquies a individus de les terres de Lleida. R. 1074. S. Protocols. A. H. LL.

47 Apèndix 4. 3. i 4. 4.

48 "Llibre Major de Francesch y Joseph Cortadellas de Calaff". C. 3. S. Fons comercials. A. H. T.

49 "Altres informacions referides als intercanvis entre Barcelona i el sector geogràfic estudiat les aporten els llibres de comptabilitat d'en Puig del Poal. Traficava diferents productes amb comerciants o companyies barcelonines que, a vegades, suma-

ven altes quantitats de diners. Entre les persones amb qui mantenien contactes a Barcelona des de començaments del segle XIX cal esmentar, per la seva importància financera i social, els marquesos de Vil·la, Alfarràs, LLupià; el comte de Santa Coloma; la companyia comercial de J. Cortadellas; i personatges com F. Lesús, G. Oliver, M. Flequer, P. LLort... en diferents ocasions amb alts càrrecs a l'ajuntament de Barcelona".

MATEU, J. "La pagesia urgellenca abans del Canal", p. 194. Barcelona. 1982.

Un Puig del Poal surt a la relació d'arrendataris del Capítol de Lleida (Apèndix 4. 3.).

50 Els arrendaments de Montagut i de Vinatesa es troben al R. 1071. S. Protocols. A. H. LL. L'inventari al R. 1086 de la mateixa secció i arxiu. El cadastre de 1800 es conserva als Rs. 1087-1088. S. Cadastre. A. P. LL.

51 Vegi's els arrendataris de Bellivís a Apèndix 4. 3. Les terres establertes consten a "Estat dels establiments...". El conflicte amb l'ajuntament de Tèrmens es conserva a la documentació de l'A. 6, ll. 2b. S. J. J., A. C. A.

51b Venda i creació de censal feta el 21 de gener de 1790. C. 95. S. Hisenda. A. H. LL. L'arrendament del molí fariner del Convent de Santa Clara es troba al R. 924. S. Cadastre. A. H. LL.

L'arrendament de la comanda de Torres de Segre (1784-88) es troba a A. 19, ll. 1. S. J. J., A. C. A.

52 Apèndix 4. 3. i VILAR, P. "Els ingressos de tipus senyorial: els arrendaments del patrimoni reial a Catalunya: 1715-1808", a VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, ps. 485-537.

53 L'arrendament dels 2/3 del delme d'Almenar, Alfarràs i Torre de Santa Maria a R. 1139. S. Protocols. A. H. LL.

"Venda y original creació de censal feta per Anton Prous, negociant de Lleyda a favor de la Administració de Aniversaris de la Santa Iglésia de la mateixa". C. 95. S. Hisenda. A. H. LL.

54 La informació sobre la venda de blat a l'ajuntament es troba a "Estado del trigo se mercó de orden del muy ilustre ayuntamiento de la ciudad de Lérida..." (Anys 1789-1790). R. 513, fs. 179-180. S. Consells Generals. A. P. LL.

S'han trobat dos deutoris dels anys vuitanta, l'un que té com a deutor un pagès de Rosselló i l'altre un negociant d'Almenar. R. 1139. S. Protocols. A. H. LL.

55 Per exemple, el Capítol de Lleida, institució a la qual se li arrendaven drets i alhora podia deixar diners.

56 La compra de terres per valor de 2000 lliures es troba registrada a R. 924. S. Protocols. A. H. LL. Aquesta compra es fa a la primera meitat de la dècada dels setanta.

57 Vegi's Apèndix 4. 3. La resta de fonts han estat esmentades.

58 Les fonts han estat esmentades.

59 L'arrendament dels Torms es troba a R. 1072. S. Protocols. A. H. LL.

60 De moderada entitat, efectivament.

61 COTS i CASANE, A. "Institucions senyoriales i opinió pública a Catalunya entre 1751 i 1808: Una aproximació a partir de l'estudi d'alguns conflictes senyoriales". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes, v. 1, ps. 292-303. Del mateix autor, "Conflictes senyoriales a Catalunya (1751-1808)". "Estudis d'Història Agrària", n.6, ps. 241-268.

Els mapes que presenta aquest autor expliciten que les terres de Lleida és una de les poques zones que destaquen pel que fa a tota mena de conflictes, ja sigui en torn a la senyoria territorial -conflictes en torn a drets senyoriales com les parts de fruits, dominis exclusius i béns comunals- ja sigui respecte a la senyoria jurisdiccional.

62 La lluita antisenyorial a les terres de Lleida no és equiparable als amotinaments que el 1766 es visqueren en algunes zones del País Valencià -a Elx i Crevillent en el Baix Vinalopó i a Albatera en el Baix Segura-, on la lluita antisenyorial s'interrelacionà amb la revolta de la fam. La repressió governamental fou un element diferenciador més, desconegut a les terres de Lleida o amb pocs indicis d'haver-se donat. PALOP, J. M. "Hambre y lucha antifeudal. Las crisis de subsistencias en Valencia (siglo XVIII)". Madrid. 1977.

En tot cas, no s'ha de reduir la importància de la lluita antisenyorial a les terres de Lleida. Vilar ja observà una notable resistència al règim senyorial en la zona objecte del nostre estudi. VILAR, P. "La fi...".

Gaspar Feliu ha estudiat alguns dels plets ocorreguts a les terres de Lleida. FELIU, G. "Els plets del Baró de Maldà". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes, v. 1, ps.

185-192. L'autor del present treball ha analitzat també la conflictivitat, VICEDO i RIUS, E. "Pagesos i senyors a les terres de Lleida (Segle XVIII). La resistència pagesa al règim senyorial". Comunicació presentada al II Col.loqui d'Història Agrària. Olot. 1986.

La conflictivitat al segle XVIII català ha estat estudiada per diversos autors. S'observa una àmplia gamma de formes de resistència pagesa i es palesa una reacció senyorial. PORTELLA, J. i SANZ, A. LL. "Reacció senyorial i resistència pagesa al domini de la catedral de Girona (segle XVIII). Notes per a una recerca". "Recerques", n. 17, ps. 141-151. BADOSA, E. "Procés d'una resistència pagesa. ■El poble de Navarres contra el Monestir de Sant Benet de Bages (1711-1835)". I Col.loqui d'Història Agrària. Actes, ps. 411-424. CARBONELL, M. "Plets i lluita antisenyorial. El ducat de Cardona a les acaballes de l'Antic Règim". "Pedralbes", n. 3, ps. 265-278. Barcelona. 1983.

A més de l'aportació de Palop, que s'esmentarà més endavant, cal insistir en l'existència a la València del setcents "d'una potència en els pobles, capaços d'enfrontar-se i negar els drets que pretenia tenir el senyor". PESET, M. i altres "Plets, senyories i propietat a la València del segle XVIII", a "Estudis d'Història Agrària", n. 6, p. 226.

Canales insisteix en el fet que al segle XVIII no es creen noves formes de lluita pagesa sinó que es generalitzen les velles modalitats (frau, extensió de les novetats, de cultius no subjectes a delme i negativa al pagament del delme). CANALES, E. "Decadència...", v. 1, p.175.

63 Informe de l'Ajuntament de Lleida contra la Confraria de

LLauradors. 3 de juny de 1792. R. 517, fs. 65-67. S. Consells Generals. A. P. LL. Des d'ara es farà referència a aquesta font, en les presents notes, amb el terme "Informe de juny de 1792".

64 Les argumentacions d'ambdues parts -Capítol i veïns- en el plet del delme de Lleida s'han consultat al R. 22. S. Plets. A. C. LL.

65 "Instrucción sobre formar nuevos artículos variando los remitidos primeramente en la causa de Décimas de Lérida". 1786. R. 22, f. 83. S. Plets. A. C. LL.

66 Document sense títol en el qual el Capítol de Lleida discuteix la pretensió de diversos veïns de la ciutat de que hi ha llibertat en el pagament del delme. R. 22, fs. 79-81. S. Plets. A. C. LL.

Al Lyonnais, en el període 1769-90- els pagesos, per fer front al delme, "ils font des charrois nocturnes, ils ne respectent plus le ban des vendanges; ils ne payent plus sur les rompus; ils font d'énormes gerbes; ils refusent le taux et payent à leur fantaisie, etc, etc.". LORCIN, M. T. "La fraude des décimables: mouvement court ou mouvement long?", a "Prestations paysannes...", v. 2, ps.599-606.

Una discussió sobre el frau decimal es pot trobar a DESAIVE, J. P. "Comptes rendus des séances et débats", a "Prestations paysannes...", v. 2, ps. 781-795.

La reducció de la renda senyorial real, al darrer terç del set-cents i a àmplies zones de Catalunya, no es deu a una reducció de la producció agrària, sinó a la incapacitat del règim senyorial a adaptar-se a les noves situacions. CAMINAL, M.

"Moviment...". Aquesta inadaptació obre portes al frau decimal.

El creixement moderat de la renda real percebuda pel Capítol de Lleida al darrer terç del set-cents tradueix -en certa mesura- aquesta inadaptació.

67 "Instrucción sobre formar...", f. 83r.

68 Segons la concòrdia entre l'Ajuntament de Lleida i el Bisbe i Capítol, feta el 22 de maig de 1689 i que recollia la normativa de la sentència que Ferran II donà el 1493, i recordada el 1780, la quota del delme i la forma de delmar són molt precises. Si el col·lector no podia assistir a l'acte de delmar, era suficient fer-ho davant dos testimonis -encara que fossin domèstics-, la qual cosa, lògicament, afavoria el frau.

La reivindicació pagesa de no delmar a taxa fixa no té, com es veu, un fonament jurídic.

"Papers diversos". R. 706, fs. 59-61r. S. Variis. A. P. LL.

69 Sembla que la despesa del plet del delme es repartia entre tota la pagesia de la ciutat de Lleida. Vegi's Informe de juny de 1792.

70 El plet sobre el mode de delmar de les Borges Blanques ha estat reconstruït a partir del volum "Décimes de les Borges. Alegats de 1750 a 178x. Madrid i Barcelona". R. 23. S. Plets. A. C. LL.

71 "Abril 1791. Jayme de Pons, Procurador del Ayuntamiento de la Villa de las Borjas Blancas de Urgel en autos con...", a "Décimes de les Borges...".

72 "Abril 1791. Jayme de Pons...".

73 Informe de juny de 1792.

La composició nobiliària de l'ajuntament de Lleida explica

aquesta actitud i la de voler establir terres comunals com si l'ajuntament en fos senyor. Torras i Ribé ha mostra aquesta composició nobiliària de l'ajuntament de Lleida. TORRAS I RIBÉ, J. M. "Els municipis catalans de l'antic règim. 1453-1808". Barcelona. 1983. PASSOLA, T. "Una oligarquia municipal: La Paheria de Lleida en el s. XVII", a "Manuscrits", n. 3, ps. 151-173. U. A. B. 1986.

73b Les informacions del plet de Bellvís provenen dels llibres dels "Comptes de l'Administració de Bellvís". Segle XVIII. A. C. LL.

74 Plets iniciats pels senyors o per la pagesia, malgrat que aquesta darrera possibilitat no devia ser la més freqüent. Segons Canales, "el pleito no es, propiamente, una forma de resistencia al diezmo, pues no son los diezmeros quienes acostumbran a usar de él para evitar su pago; se trata, más bien, de una consecuencia de la resistencia a la contribución decimal, pues son generalmente los receptores quienes acuden a la justicia". CANALES, E. "Decadencia...", v. 1, p. 163.

75 "Térmens. Sobre lo plet entre el Comandor y Jurats, 1771 a 1777, sobre la sentència sobre capbreuació" i "Los Regidores, Síndico Procurador y diferentes Particulares de la Villa de Térmens contra el Recibidor Fr. Dn. Antonio de Magarola. 1775 a 1777. Sobre la Sentencia de capbrevar". A. 6, ll. 2b. S. J. J., A. C. A. "Capbreu de Térmens. 1776". R. 337. S. Protocols. A. H. LL.

76 El poble de Navarries es negà a capbrevar (1780-84), ja que argumentava que el tribunal de capbreuació no era favorable al poble. La negativa dels de Térmens es fonamentava en els per-

judicis que determinades "novetats" podien ocasionar al poble.

Navarries oferí també resistència a pagar delmes dels nous cultius i de les terres recentment començades a explotar. BADOSA,

E. "Procés...".

77 "Estat dels establiments...".

78 "Llibre d'exàmens". 1799.

79 Les següents informacions provenen de "Sobre varios Pobles del Priorat de Catalunya. 1797". A. 14, 11. 1a. S. J. J., A. C. A.

80 En un procés d'expansió com el que es produeix a les terres de Lleida la pagesia, sovint, tendeix a ocupar terra sense autorització del senyor, o a cultivar-ne més de la que té assignada.

81 La crisi final de la renda feudal, però, no es produirà fins els primers decennis del nou-cents.

82 CANALES, E. "Decadencia...".

83 "El fraude, en sus diversas modalidades, es la forma que supone un menor grado de participación activa y colectiva del diezmero. No implica, como es el caso del pleito o de la revuelta, una toma de posición contra el decimador...". CANALES, E. "Decadencia", v. 1, p. 148.

84 FELIU, G. "Els pleits del Baró de Maldà", a I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes, v. 1, ps. 185-192.

85 "Sobre varios pobles...".

86 FERNANDEZ DE PINEDO, E. "Crecimiento económico y transformaciones sociales del País Vasco. 110-1850". Madrid. 1974. BADOSA, E. "Procés...".

87 PALOP, J. M. "Hambre...". CANALES, E. "Decadencia...".

88 En la sociedad feudal "los trabajadores tienen derechos de

usufructo y de ocupación de la tierra, pero la propiedad de la misma pertenece a una jerarquía de señores que no poseen la disposición absoluta del suelo, pero que, en cambio, cada uno de ellos tiene derecho de recoger prestaciones, fijadas por la costumbre, sobre el producto o sobre la heredad de sus inferiores". PARAIN, CH. "Caracteres generales del feudalismo", a "El feudalismo", ps. 25-30. Madrid. 1976.

A diferència de la propietat feudal -caracteritzada per ésser una propietat compartida-, la propietat burgesa es caracteritza per l'existència d'un domini absolut de la terra pel propietari.

Rey, analitzant els canvis efectuats a Anglaterra sota la restauració dels Estuads tot seguint un text d' 'El Capital', conclou que "si la propiedad de la tierra y su 'realización económica', la 'renta territorial capitalista' aparecen como 'resultados históricos específicos' del modo de producción capitalista, también aparecen como resultados históricos específicos del modo de producción feudal". REY, P. P. "Las alianzas de clases", p. 76. México. 1976.

89 Als debats del seminari "Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans" es posà de manifest l'existència, encara al segle XVIII, de terres senyorials, és a dir, terres de les quals els senyors conservaven el domini útil. Vegi's "Terra, ...".

90 El terme "establiment" s'utilitza en el present treball en el sentit d'establiment emfitèutic a perpetuitat, prestant-se molt freqüentment una part de fruit.

91 "Propietat i explotació", a "Catalunya...", v. 3, ps. 551-589.

CARRERAS I CANDI, F. "Notas sobre los orìgens de la em-

fiteusi en lo territori de Barcelona", a "Revista Jurídica de Catalunya", n. 16. Barcelona. 1910.

92 El Capítol de Lleida establirà en comptades ocasions. El Gran Priorat qüestionarà els establiments de termes sencers que es fan a la fi del segle XVIII.

93 Els lluïsmes percebuts per Poblet o els terratges rebuts pel Capítol de Lleida, que afecten zones prou àmplies, en son exemples.

Sobre el monestir de Poblet, ALTISENT, A. "Història de Poblet".

94 GARCIA FERNANDEZ, J. "Formas de explotación", a "La economía agraria...", ps. 187-210.

95 "En una tinença independent (després de la manumissió o sota un arrendament a llarg terme), les decisions econòmiques bàsiques es prenen dins la tinença camperola i dins el marc dels seus interessos tal com els concebien en aquell moment; així per la resta, no exclou decisions a voltes imposades des de l'exterior- en aquest cas per l'estat". WYCZANSKI, A. i TOPOLSKI, J. "L'economia camperola abans i en la primera etapa de la industrialització. Informe General", a "Estudis d'Història Agrària", n. 4, p.8. Barcelona. 1983.

Aquesta gestió econòmica independent es dona fins i tot en els establiments en què el senyor obliga a fer un determinat cultiu en les terres establertes. Aquest és el cas, per exemple, dels establiments que el Príncep de Belmonte fa, a la dècada dels setanta, de terres dels termes de Vimpeli, Vilaplana i Carasumada, en els quals s'obligava als pagesos a plantar olivers arbequins.

96 "El funcionament de l'economia agrícola no ens sembla que depengui en res de la distinció entre 'establiment' i 'propietat'. VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, p. 560.

97 FELIU, G. "Posibilidades de producción y necesidades de reproducción de la familia campesina en el Antiguo Régimen. (Un ejemplo local). Comunicació presentada al III Col·loqui d'Història Econòmica. Segòvia. 1985.

98 En els pobles de la vegueria de Cervera s'utilitza el jornal o la quartera com a unitat de superfície. Per tant els pobles amb codi 2 a la columna U, si són de l'esmentada vegueria, podrien estar utilitzant efectivament quarteres.

Una quartera cerverina, expressada en jornals de Lleida, equivaldria a 0.68 jornals. Sobre les unitats agràries utilitzades a les "Respostes", vegi's SOBREGUES i CALLICO, J. "L'onze...".

99 GARRABOU, R. "La evolución de la estructura agraria de la Segarra desde el siglo XVIII hasta nuestros días". Tesi de llicenciatura. U. B. Barcelona. 1962.

De fet es tracta de quatre pobles de la Segarra i un de l'Urgell.

100 Com es pot deduir del quadre 4. 29. Aquesta qüestió ja ha estat estudiada a VICEDO I RIUS, E. "Propietat, accés a la terra i distribució dels ingressos a la Lleida del segle XVIII", a "Recerques", n. 12, ps. 57-90. Barcelona. 1982.

La concentració de la propietat de la terra a les poblacions amb una certa entitat es confirma a partir de tota una sèrie d'estudis.

A Cervera, el 1744-45 es troba que els propietaris amb més de 10 Ha (que representen el 10.35% del total) tenen el 41.72%

de la terra, el 39.75% de la de secà i el 59.78% de la de regadiu. TELLO, E. "Propietat agrària i percepció de rendes. El paper de l'endeutament en la distribució social de les terres (Cervera 1744-45)", a "Estudis d'Història Agrària", n. 6, p. 66.

A Balaguer, el 1748 un 53.7% dels propietaris posseïen el 18.87% de la terra. El 1764, un 54.61% dels propietaris gaudien del 13.7% de la terra. VILALTA, M. J. "Balaguer...", p. 135.

A Lleida, segons LLuïsa Pla, entre 1793 i 1785 continua el procés de concentració de la propietat. PLA, LL. "L'estructura socioprofessional de Lleida (1793-1815)". E. G. LL. 1986.

A Reus existeix també un important procés de concentració de la propietat. Cal observar que la pagesia només disposava d'una quarta part de la terra del terme. ANDREU i SUGRANYES, J. "Propietat i relacions socials a l'agricultura de Reus: segles XVIII i XIX", a "Manuscrits", n. 2, ps. 67-113. Bellaterra. 1985.

La concentració de la terra es dona també al Bages. FERRER, LL. "Aproximació a l'estructura agrària...", i "L'estructura de la propietat i de l'explotació en un vinyar de la Catalunya central: el Bages als segles XVIII i XIX", a "Estudis d'Història Agrària", n. 6, ps. 101-130. Barcelona. 1983.

102 Més precises però sense exagerar la seva exactitud.

103 Hem calculat la qualitat mitjana de la terra posseïda per cada grup de propietat dels pobles del tipus i de la mostra de tretze poblacions i no s'ha observat que la pagesia benestant controlï les millors terres. No s'ha pogut fer el càlcul per Fullella, ja que no es dona en el cadastre la qualitat de la terra.

104 "...con buena predisposición no es difícil admitir que,

en cierta manera, desde la Edad Media quedó configurado el régimen de propiedad de la tierra y prefijadas las formas de distribución; hay quienes consideran que, al menos, hasta la mitad del XIX; otros, que hasta ahora". BERNAL, A. M. "La propiedad de la tierra: problemas que enmarcan su estudio y evolución", a "La economía agraria...", p.99.

A les terres de Lleida, el desenvolupament econòmic es produirà al set-cents seguint un model diferent a l'anglès. Les petites i mitjanes explotacions seran les més freqüents. Aquest fet, però, no impedirà progressos reals en l'economia.

Jaume Torras qüestiona el fet que Brenner hagi comparat el model català amb l'anglès. BRENNER, R. "Estructura agraria de clases y desarrollo económico en la Europa preindustrial", a "Debats", n. 5, ps. 69-92. València. TORRAS, J. "LLuita de classes i desenvolupament del capitalisme". I Col·loqui d'Història Agrària". Actes, ps. 155-164.

105 Semblantment succeeix a Balaguer, Cervera i Reus. Fonts esmentades a la nota 100.

106 A l'apèndix 4. 9. es reproduueixen algunes llicències. Com es veu experimentaren pocs canvis al llarg del temps.

Les llicències consten, també, als arxius amb l'expressió: "terra donada durant el beneplàcit".

107 "Sobre establiments de Carratellà". A. 19, 11. 2a. S. J. J., A. C. A.

108 Carta enviada a D. Fr. Anton de Ribas, comanador de Torres de Segre, pel batlle i regidors d'Aitona. 8 de setembre de 1737. A. 19, 11. 2a. S. J. J., A. C. A.

109 "1753. Sobre jurisdicció y domini del terme de Carratalà".

A. 19, 11. 2b. S. J. J., A. C. A.

110 "1745. Establiments en Gebut, Urgesa, Carratalà". A. 19, 11. 2a. S. J. J., A. C. A.

111 Cal indicar que en el lloc que es considerava més apte per fer el nou poble "encara se hi coneixen y se encontran alguns vestigis de fàbricas antigues que indican de haver estat allí mateix lo antich poble quant era poblat". El projecte inclouria "dos líneas de casas, una seguint a poca diferència la Iglésia y la altra a la altra part dexant lloch bastant per un carrer al mitg, y desde la Iglésia que encara existeix fins a la primera casa de la primera línea se pot dexar lloch y àmbit per una plaza".

"1756. Informe sobre la construcció y fàbrica de casas, corrales y demás oficinas per la població del terme de Carratalà, altre dels membres de la encomanda de Torres de Segre". A. 19, 11. 2b. S. J. J., A. C. A.

112 "1777. Informació rebuda sobre la utilitat resultant al Senyor Comanador de la Encomanda de Torres de Segre de establir perpetuament los termes de Urchesa, Gebut, Carratalà i Adar, y los vagos, y porció de pessa de terra situada en lo terme de la vila de Torres". A. 19, 11. 2b. S. J. J., A. C. A.

El conjunt d'aquests termes consistiria en 1500 jornals. Si s'establissin, segons els testimonis, es cultivarien més que ara i s'evitarien les disputes entre els cultivadors. El cens podria ser d'un o mig quartà, o d'una quarta segons les qualitats.

Pel que fa a l'establiment de sòl per construir cases a Torres, el cens seria de 10 sous.

L'establiment de patis per edificar cases a Torres i el pro-

jecte de repoblació de Carratalà són dos exemples del procés d'expansió de les poblacions d'una zona de les més poblades de les terres de Lleida.

113 Com es veurà més endavant, en aquest mateix capítol.

114 R. 1057. S. Protocols. A. H. LL.

115 A l'arrendament que el monestir de Poblet fa dels drets de Menarguens i altres terres i quadres (1766), es concreta que s'arrenden els terratges de les terres que el monestir té en dit terme i quadres -que havien estat cedides temporalment-.

A l'arrendament de Castellserà i altres termes (1770), s'arrenden els terratges de Tarasó, menys els d'aquelles terres que el comú de Castellserà cultiva per pagar obres de l'església i les que fa cultiva el pare bossier de Poblet. Així mateix, l'arrendatari ha de fer cultivar les terres de la hisenda de la torre del monestir a mitges o a parceria. Si no ho fa, el monestir no li abonarà res si la torre és elegida com a casa delmera.

A l'arrendament de la Fullada i altres termes (1770), s'indica que no s'arrenden els terratges d'aquelles terres que el pare bossier donarà sota llicència per primera vegada o d'aquelles de les quals es renovarà la llicència anterior. L'arrendatari, sota pena de 25 lliures per jornal, no podrà concedir llicències.

En altres arrendaments de drets, el monestir es reserva el dret de concedir llicències de cultiu.

116 Vegi's "Els establiments municipals al terme de Lleida", en aquest mateix capítol.

117 Les informacions referents a les actuacions del Gran Priorat de Catalunya per tal d'aconseguir autorització del Consell de Malta provenen de "Consideracions que afavoreixan...".

Aquestes consideracions volien ser arguments per suprimir els establiments, fets pel procurador del Gran Prior, dels termes sencers de la Novella i Malpartit. En aquest document s'explica tota la història del procés de concessió d'establiments.

118 "Atés a que per obligar als indicats possessors a dimitir y deixar las terras que tenen no confesades seria precis seguir un llarch y costós Plet; Se ha resolt que als terratinents sels otorguia Precari y en quant menester sia nou Establiment del número de Jornals de terra que respectivament poseheixen...".

Resolucions similars afecten altres dels pobles sobre els quals parla el document. "Sobre precari y establiment de casa y terras en los pobles y termes de Rosselló, Torrefarrera, Sodanell, Casas Antiguas de Corbins, Vilanova de la Barca, Torradelameo, Lleyda y sos anexos, Malpartit, Novella, Escarabat". A. 14, li. 1a. S. J. J., A. C. A.

119 Establiments de Tòrmens. 1785-1786.

120 Aquesta alternativa, com ja s'ha dit, fou utilitzada, també, per Poblet i pel Gran Priorat fins que es decidí a donar establiments -encara que, en algun cas, com el terme de Malpartit, es continuaren donant llicències fins que a la fi del segle s'establí sencer a dos advocats-.

121 Al cartolari dels canonges es troba una carta del secretari del Consell de Castella en la qual s'insta el Capítol a fer

caritat. El Capítol afirma, en una altra carta, que ja en feien i es troba un escrit de l'ajuntament de Lleida confirmant-ho i sol·licitant les 400 quarteres.

L'ajut no devia ser tan generós, ja que, segons les actes del mateix capítol, l'ajuntament n'havia demanat 1500 i el Capítol en pensava vendre només 400 -les ja esmentades-.

Per l'Anxiu de la Paeria se sab que el Capítol argumentava vendre a l'ajuntament tan poques quarteres, perquè volia deixar oberta la seva botiga -i lògicament especular amb els cereals-.

Font: Actes i cartolari dels mesos de març i abril de 1789. A. C. LL. La font municipal de Lleida se citarà a la cinquena part del treball.

122 La supressió del règim senyorial no significà pel Capítol de Lleida la pèrdua de la propietat del terme de Montagut. Aquest continuà treballant-se mitjançant parcers.

L'expropiació feta el 1959 tampoc significà que els parcers poguessin accedir a la propietat de la terra. L'IRYDA va vendre una part del terme a una empresa privada els anys setanta. El tema sempre ha estat notícia a les terres de Lleida i actualment encara més ja que sembla que finalment els colons poden ser expulsats de les terres, passant aquestes a mans de l'esmentada empresa -Agrolérida-. Vegi's l'apèndix 4.8.

123 Carta de Josep Sanjust de Torres de Segre al comandor de Torres Magarola. A. 19, ll. 2b. ., A. C. A.

124 "Rosselló. Sobre poseedores de tierras no confesadas en el último cabreo". A. 14, ll. 1a. S. J. J., A. C. A.

125 SERRA, E. "El règim senyorial: recomposició del sistema

feudal", a "L'Avenç", n. 26, p. 40. Barcelona. 1980. De la mateixa autora, "El règim feudal català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe", a "Recerques", n. 10, ps. 17-32. Barcelona. 1980.

126 VILAR, P. "La fi...".

127 Aquest projecte de 1742 prové de "Ab lo motiu de haver deliberat lo molt Il.lustre Capítol de la Santa Iglésia de Lleyda, com Administrador de la Pia Almoyna de la mateixa Iglésia, rehedificar lo Poble de Vallfogona, proposa als nous pobladors la capitulació següent". Calaix 78. A. C. LL.

L'únic document d'establiment trobat, i que es comentarà més endavant, és: "Establiment de una casa i hazienda en Vallfogona a Jaume Teixidó". 1771. C. 37. S. Segle XVIII. A. P. LL.

128 "Llibres d'exàmens". Anys posteriors a la concòrdia. A. C. LL.

129 R. 183. S. Protocols. A. H. LL.

130 En tot cas, desconeixem si Jaume Guàrdia pot considerar-se burgès ennoblit com el seu pare Melcior.

131 "Licencias para cultivar...".

132 Aquestes llicències configuren, a les terres de Lleida, les tinences camperoles no-independents. "En una tinença no-independent (dins el marc de la servitud personal, d'una servitud de la gleba més estricta, d'un arrendament a curt terme), una sèrie de decisions econòmiques relatives a la tinença camperola són fetes des de fora d'ella i des del punt de vista dels interessos d'una propietat superior a la camperola". WYCZANSKI, A. i TOPOLSKI, J. "L'economia...", p. 8.

133 Protocols notarial d'Ignasi Soldevila. 1747-92. S. Protocols. A. H. LL.

134 Apèndix 4. 9.

135 Un cop fets els establiments, el grau de control sobre la pagesia, a través dels capbreus, pagaments de censos i lluïssimes, etc., era encara enorme.

136 S'explica en què consisteix el dret de rella a la introducció dels establiments de Tèrmens. 1785-1786.

138 "Licencias para cultivar...".

139 Segons els pagesos que intervenen en el plet decimal amb el Capítol, els parcens que cultiven terres dels termes despoblats d'aquesta institució "se ven ha menudo precisados a recurrir muchos de ellos a crear sensales a favor del Cabildo y de otros cuerpos eclesiásticos...". Font: "Convendrá por parte de los Labradores de Lérida para su defensa en el pleito...", f. 41r. R. 22. S. Plets. A. C. LL.

140 Preocupació estretament lligada a la defensa dels interessos senyorials. Si s'establís era perquè el pagès treballaria millor la terra i la renda senyorial augmentaria.

141 Pregó, fet el 22 de gener de 1798 i inclòs pel procurador dels parcens de Malpartit, Miquel Potau, en la documentació presentada el 18 de juny de 1798, en la qual es fa pública la nova situació del terme de Malpartit. A. 14, 11. 1b. S. J. J., A. C. A.

142 "Lista de los Labradores que tenían licencias para cultivar tierras en el término despoblado de Mal Partit, las cuales les han sido revocadas". A. 12, 11. 2. S. J. J., A. C. A.

- 143 Document per presentar a l'Assemblea del Priorat de Catalunya. 17 de febrer de 1798. A. 14, 11. 1b. S. J. J., A. C. A.
- 144 Petició de Miquel Potau al Sacre Consell de l'Orde de Malta. 18 de juny de 1798. A. 14, 11. 1b. S. J. J., A. C. A.
- 145 "Se necesita saber sobre lo terme de Malpartit...".
- 146 Segons les informacions del procurador del Gran Prior, trobades en un document no datat, el Capítol de Lleida afirmava ser carlà i feudatari de Malpartit, però no ha presentat els títols que ho justifiquen. A. 14, 11. 1b. S. J. J., A. C. A.
- 147 Aquesta informació i les que segueixen provenen de dos documents adjunts a la "Lista de los Labradores...".
- 148 Font esmentada a la nota 147.
- 149 La reconstrucció del conflicte prové del recurs presentat per Manuel Sánchez Castaño, representant dels afectats, al Consell de Castella. A. 19, 11. 2a. S. J. J., A. C. A.
- 150 Això és el que es desprèn d'una carta, datada el 12 de setembre de 1801. A. 19, 11. 2b. S. J. J., A. C. A.
- 151 Document de 1791, escrit per Felipe Santiago Gallo, procurador del Gran Priorat, en el qual es discuteixen les argumentacions dels parcers desposseïts. A. 19, 11. 2b. S. J. J., A. C. A.
- 152 Aquests abusos d'Antoni Capdevila significaren no solament una reducció de les rendes de la Comanda de Torres, sinó també l'abandó de terres pels parcers.

El comú de Torres certificava que "las pérdidas que sufre el Señor Comendador de esta dicha Villa en las tierras de la Vall de Urquesa y Amprius, a causa de la vaja y disminución que le ha ocasionado en los derechos territoriales (...) el haver-

se a apropiado, nuebamente, de parte de ellos el discreto Anton Capdevila y Miguel Pelegrí...". "Es a saber, por las de los Valles y de los Llanos, pero de estas hay muchas yermas con motivo de que los colonos después de haver pagado el derecho al Señor Comendador tienen que satisfacer otro que les ha impuesto para sí el discreto Antonio Capdevila, Notario". "En la tierra de la torre, que llaman la Torre del Señor Comendador, de cavida de setenta u ochenta yugadas, percivía antes el Señor Comendador de cada once dos; y hademás de ésto, en algunos años se le pagava canon y ahora se le paga sólo de nueve una; y el mencionado Capdevila ha impuesto a los colonos un derecho para sí mismo, y por no pagar este nuevo derecho muchos colonos abandonan el cultivo de las tierras, las quales se han quedado yermas...".

En aquests termes s'expressava el comú de Torres de Segre el 17 de novembre de 1791. A. 19, ll. 2b. S. J. J., A. C. A.

153 No s'ha d'oblidar que la demanda de terra sota llicències o establiments havia de ser alta, i alguns pagesos preferien provar sort amb la posta en cultiu de terres sense llicència.

154 Concretament, 6355.7 jornals el 1716 i 11020.4 el 1785.

A Reus s'observa un predomini dels contractes d'arrendament. La seva durada és de quatre anys. La parceria i les "concessions a plantar" són els altres contractes. Aquest darrer normalment dura el doble del d'arrendament i es destina a afavorir el progrés de la vinya. Té punts de contacte amb la parceria.

ANDREU, J. "Propietat...", ps. 96 i 100.

155 Protocols notariais d'Igansi Soldevila. 1751-1792. Es. 1050-1096. S. Protocols. A. H. LL.

156 Al Bages, en general, els contractes fonamentals eren al

set-cents la rabassa morta i la masoveria. Però, a les zones regades de Manresa, l'accés a la terra es feia, tal i com succeïa a les terres regades de les terres de Lleida, mitjançant contractes d'arrendament en diners i a curt termini. FERRER i ALOS, LL. "Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (s. XVIII)", a "Estudis d'Història Agrària", n. 4, ps. 101-128. Barcelona. 1983.

157 A les terres de Lleida, en aquest període estudiat, la renda de la terra es presenta exclusivament com una relació de producció feudal: els arrendataris paguen la renda -lloguer- al propietari, que a més pertany en la majoria dels casos a la classes feudal. No es dona l'esquema capitalista en què el terratinent, que disposa de la propietat absoluta de la terra, reb una renda de l'empresari-capitalista. Aquest s'introdueix, en el model capitalista, entre el terratinent i el producte de la terra i d'aquesta manera la renda pagada per l'empresari al terratinent esdevé "una relació de distribució del modo de producció capitalista, y esa relación de distribución es el efecto de una relación de producción de otro modo de producción al que se halla articulado el capitalismo". REY, P. P. "Las alinazas...", 70. VILAR, P. "Reflexiones sobre la noción de 'economía campesina' a "La economía agraria...", ps. 351-386. L'augment de la mà d'obra assalariat, al segle XVIII, és un element clau per definir el progrés de les relacions de producció capitalistes a les terres de Lleida.

158 Diversificació feta en terres de bona qualitat, situació ben diferent a la dels cultius intercalats de la Segarra.

159 Els arrendaments de les terres del Col·legi de l'Assumpció

de Pobres Estudiants de Lleida es troben a l' Arxiu de la Universitat de Cervera. C. 233. Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

160 VICEDO i RIUS, E. "El preu...".

161 Els càlculs han estat elaborats a partir dels quadres de les pàgines 61 -pel que fa als preus del blat- i 185 -respecte als arrendaments-. LABROUSSE, E. "Fluctuaciones económicas e historia social". Madrid. 1973.

162 SUDRIA, C. "L'ingrés agrícola a la plana de Vic al segle XVIII. Les rendes d'origen agrari", a "Recerques", n. 9, ps. 77-101. Barcelona. 1979.

163 CANALES, E. "Sobre producció a la comarca de la Selva: les torres de Cartellà, 1616-1859", a "Estudis d'Història Agrària", n. 1, ps. 154-178. Barcelona. 1978.

164 "El moviment de l'ingrés de les masoveries suburbanes", a VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, ps. 591-612.

165 "L'arrendament a curt terme", a VILAR, P. "Catalunya...", ps. 577-581.

166 Aquest autor manifesta que la "part més gran dels contractes (establiments) que hem vist, del segle XVIII, no cedeix la terra a cens fix, sinó a parts de fruits". VILAR, P. "Catalunya...", p. 568.

"Les senyories amb participió de fruits són, sens dubte, les més característiques i les més freqüents a València el set-cents". PESET, M. i altres "Plets...", p. 220.

167 Les dades dels establiments es reproduïxen a l' apèndix 4. 7.

168 Informe de juny de 1792.

169 SOL, R. i TORRES, M. "Història...".

170 Escrit de la Confraria de Llauradors. 1788.

171 "Real Provisión del Consejo de 7 de agosto de 1764...".

Ernest LLuch intepreta l'Acadèmia d'Agricultura de Lleida com una institució efimera que, un cop mort el seu impulsor -el baró de Maials-, desapareix. En aquest sentit, segons aquest autor, l'Acadèmia pretenia l'obtenció de terres comunals sense tenir un projecte sòlid de colonització agrària. LLUCH, E. "El pensament econòmic a Catalunya". Barcelona.

Sobre l'obra i projectes del baró de Maials i l'Acadèmia, LLADONOSA, J. "El Barón de Mayals y la ciudad de Lérida". Lleida. 1971.

172 Escrit de la Confraria de Llauradors. 1788.

173 "Acords del Molt Il.lustre Ajuntament". R. 511, fs. 89 i ss. S. Consells Generals. A. P. LL.

174 En altres paraules, hi havia una burgesia catalana interessada per la terra com a font generadora de riquesa.

175 Carta a Antoni de Magarola del Gran Priorat. 8 de juliol de 1781. A. 14, ll. 1a. S. J. J., A. C. A.

176 "Notas de 12 actes de Establiment entregats per lo Notari Olzina de alguna facultad y de varias terras dels termes de la Novella, Escarabat y Tarroges, ab algunes reflexions y demandas sobre que lo Senyor Anton Fusté de Bellpuig donará las respuestas correspondents". A. 12, ll. 1. S. J. J., A. C. A.

177 Recull de documents sobre l'establiment de la Novella, presentant pel procurador de Cortadelles i Monseny en el procés encetat pel Gran Priorat per tal d'anul.lar-lo. A. 12, ll. 1. S. J. J., A. C. A.

L'extensió dels termes es recull a "Terme de la Novella y Quadra de Marlet". A. 12, ll. 1. S. J. J., A. C. A.

178 La compra per Francesc Satorras i Francesc i Josep Cortadelles el 1789 de la jurisdicció de la Baronia de Su -situada als límits de les comarques del Solsonès i el Bages- seria, segons Antoni Berga, l'arribada de la família Cortadelles "al procés d'ennobliment". (...). Petit lloc de 160 Ha aprox., amb predomini de terra erma i una petita quantitat de vinya i terra de conreu; la qual cosa ens permet demostrar que aquesta adquisició no és una inversió especulativa, sinó que es tracta de donar un pas dins la societat estamental de l'època on els nous rics es senten identificats". BERGA i LOPEZ, A. "La Baronia de Su, Senyoria territorial d'en Francesc i Josep Cortadelles de Calaf". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes, v. 1, ps. 155-164.

No s'ha d'exagerar l'ennobliment que pugui significar la compra de Su pels Cortadelles. La potència econòmica d'aquests comerciants és molt gran, com es veu si es considera que "en 1792 los envíos de Cortadellas son superiores a los de los puertos de Cartagena, Mallorca o Alicante, y los d los años 1791 a 1794 resultan comparables con los de San Sebastián o Gijón". FONTANA, J. "Comercio colonial e industrialización: una reflexión sobre los orígenes de la industria moderna en Cataluña". I Col.loqui d'Història Econòmica d'Espanya. Actes, p. 363. Barcelona. 1974.

Difícilment es pot pensar que uns comerciants que movien grans capitals valoressin tant la compra de la senyoria d'un racó de món.

179 Capítols presentats el 3 de març de 1800 pel procurador de Cortadelles i Monseny en el plet iniciat pel Gran Priorat per tal d'anul·lar l'esmentat establiment. A. 12, 11. 1. S. J. J., A. C. A.

180 Segons altres capítols presentats pel mateix procurador. A. 12, 11. 1. S. J. J., A. C. A.

181 En el marc de la supeditació de l'agricultura al procés d'industrialització capitalista.

182 L'index del preu del blat a l'Almodí de Lleida passa de 100 en el període 1808-20 a 56.99 i 55.14 en els períodes 1821-30 i 1831-45, respectivament. La depressió dels preus no devia afavorir que la burgesia catalana invertís en terres.

VICEDO i RIUS, E. "Els preus dels cereals al mercat de Lleida durant la primera meitat del segle XIX", a "Recerques", n. 14, ps. 167-176. Barcelona. 1983.

183 Al Bages, segons Ferrer, una bona part del creixement demogràfic fou absorbit pels masos a través de contractes de rabassa morta, principalment, i també, en algunes ocasions mitjançant un contracte de masoveria. FERRER, LL. "Censals...".

184 "El campesinado realmente independiente es aquél que, cualquiera que sea la coyuntura, está seguro de sacar de las tierras que tiene en propiedad o en arrendamiento la subsistencia completa de toda su familia (y, si es el caso, de sus servidores), que está seguro de pagar sin penurias todos sus impuestos y de realizar a menudo ventas fructíferas que le permitirán redondear su rebaño o sus tierras, llenar la bolsa o dotar bien a sus hijos ayudándoles, cuando es posible, a salir de su grupo de origen". GOUBERT, P. "El Antiguo Régimen. 1. La sociedad", p. 128. Madrid. 1980.

La pagesia independent, malgrat ser minoritària, augmentà durant el set-cents a les terres de Lleida.

185 VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, p. 566.

"En la generalidad en esta provincia las tierras labradas por sus dueños se encuentran en la proporción de un noventa por ciento relativamente a los que cultivan arrendatarios o co-

lonos. En los pueblos inmediatos a la Capital una quinta parte de las tierras son cultivadas por arrendatarios o colonos; y puede asegurarse que la mitad de las que pertenecen al término de la Capital se hallan arrendadas". DEL MORAL RUIZ, J. "La agricultura española a mediados del s. XIX. 1850-1870. Resultados de una encuesta agraria de la época". Madrid. 1979.

Aquesta situació de 1849 és força diferent a la del segle XVIII pel que fa a la ciutat de Lleida. En un futur s'haurà de respondre a les raons d'aquest progrés dels arrendataris.

186 Cadastre (1716) i Llibre de la contribució al cadastre (1785).

186b Entre 1793 i 1815 continua el procés de concentració de la propietat que s'havia produït entre 1716 i 1785. VICEDO I RIUS, E. "Propietat...". PLA I TOLDRA, LL. "L'estructura socioprofessional de Lleida (1793-1815)". Tesi de llicenciatura inèdita. E. G. LL. 1986.

186t El procés de proletarització a la ciutat de Lleida (1716-1785), observat per VICEDO i RIUS, E. "Propietat...", ha estat confirmat, pel que fa a la primera meitat del set-cents, per SERRANO i FLO, M. A. "Estructura socioprofessional de la ciudad de Lérida después de la Guerra de Sucesión (1716-1758)". E. G. LL. 1982.

187 Consulta de la Contaduría a l'Intendent sobre els personals de la ciutat de Lleida. 1759. C. 61. S. Cadastre. A. H. LL.

188 VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, ps. 553-554.

189 El creixement dels jornalers -observat en estudiar la població activa- mostra com una part molt important del campe-

rolat contribuï al procés d'expansió agrària a través del treball assalariat.

190 Fonts:

"Estado del alistamiento de la ciudad de Lérida...".

22 de juny de 1777. R. 920, fs. 56r-57. S. Cartolari. A. P. LL.

LLibre de la contribució al cadastre. 1718. R. 936. Llibre de la contribució al cadastre. 1787. Rs. 1061-1062. S. Cadastre. A. P. LL.

191 Donat que s'hauria de fer una relació inacabable si es volgués indicar tots els documents utilitzats per calcular els salaris, simplement s'indica que els documents -generalment factures de l'Ajuntament de Lleida- es troben a les caixes dels anys utilitzats. S. Segle XVIII. A. P. LL.

192 VILAR, P. "Transformaciones económicas, impulso urbano y movimiento de los salarios: la Barcelona del siglo XVIII", a "Crecimiento y desarrollo", ps. 194-233. Barcelona. 1983.

193 "1787. Convent de Sant Antoni Abad. Comptes i rebuts". R. 18. S. Pia Almoïna. A. P. LL.

Els resultats de l'anàlisi d'aquesta font són molt fiables, donada l'abundor de dades diàries durant tot el període.

194 Escrit de Lluís Blondel de Drouhot al Comte de Campomanes. Madrid, 28 d'octubre de 1789. R. 511, fs. 503-504. S. Consells Generals. A. P. LL.

195 AYMARD, M. "Autoconsommation et marchés: Chayanov, Labrousse ou Le Roy Ladurie?", a "Annales", novembre-desembre 1983, ps. 1392-1410.

196 GARRABOU, R. "Salaris i cost de reproducció de la força de treball". Es en curs de publicació.

197 LLADONOSA i PUJOL, J. "El neoforalisme lleidatà", a "Història...", ps. 501-558.

198 A més dels articles esmentats en aquestes notes, l'autor ha conegut algunes de les conclusions de la seva tesi a través dels debats al "Centre de Treball i Documentació" i en algunes converses.

199 De fet, no hem pogut confirmar la hipòtesi de que el creditor oferís capitals majors per una part de fruit si obtenia l'arrendament d'un dels béns comunals.

200 Les males relacions entre els ajuntaments i els creditors podien significar que aquests darrer fossin marginats pels ajuntaments en un futur.

201 Si no s'indica altra cosa, les fonts són les mateixes que les de les "Respostes".

202 C. 76. S. Cadastre. A. H. LL.

203 C. 117. S. Cadastre. A. H. LL.

204 C. 51. S. Cadastre. A. H. LL.

205 C. 11. S. Cadastre. A. H. LL.

206 C. 119. S. Cadastre. A. H. LL.

207 C. 124. S. Cadastre. A. H. LL.

208 C. 112. S. Cadastre. A. H. LL.

209 Idèntiques fonts que les de les "Respostes".

210 PALAU i PALAU, J. M. "Golmés...". AMOROS i GONELL, F. "Les Penelles 1084-1984". Lleida, 1984.

211 El cadastre de Vilanova d'Alpicat és diferent al de Lleida, però es troba relligat amb el de Lleida. El de 1754 al R. 1205 i el de 1770 al R. 1225. S. Cadastre. A. P. LL.

212 R. 1172. S. Protocols. A. H. LL.

- 213 "Venda i creació de censal feta per Anastasi Jordà, pagès, i Pere Jordà i Plana, batxiller en drets,...". C. 95. S. Hisenda. A. H. LL. Els diners utilitzats pel Capítol per a comprar aquest censal provenen de l'operació feta per l'Ajuntament de Tàrraga.
- 215 "Relación de las cantidades...". 1724. C. 61. S. Cadastre. A. H. LL. No inclou el ganancial.
- 216 "Estado individual de los propios, y arbitrios del Común de la Ciudad de Lérida havida razón a los cinco años antecedentes (des de 1722 al de 1726 inclusive), los quales examinado su puntual anual producto, y repartido igualmente entre los cinco años, debe éste considerarse por cada un año como se sigue". C. 62. S. Cadastre. A. H. LL.
- 217 "Llista dels censals acreditats en lo capbreu de 1774". C. 38. S. Segle XVIII. A. H. LL.
- 218 Les informacions sobre censals lluïts pel comú d'Albesa i pels comuns que tenien censals venuts a Baltasar Tàpies i Antoni Queraltó provenen de la C. 62. S. Cadastre. A. H. LL.
- 219 Que ordenava declarar els censals què hom gaudia.
- 220 "Venda y original creació de censal feta per Anton Prous, negociant de Lleida, a favor...". C. 95. S. Hisenda. A. H. LL.
- 221 C. 124. S. Cadastre. A. H. LL.
- 222 La Intendència permeté el pagament retardat del cadastre a pobles amb dificultats econòmiques. Aquest fet s'ha documentat per a la segona meitat del set-cents.
- 223 R. 22, f. 411. S. Piets. A. C. LL.
- 224 Informe de maig de 1792, f. 62.
- 225 "Aniversaris. Capbreus". Segle XVII. A. C. LL.

225b Els pobles censataris del Capítol es relacionen al quadre 4. 40. Al quadre 4. 42. es totalitzen les lliures que el Capítol havia de rebre dels particulars als quals havia comprat censals.

226 El percentatge tant alt de pagament de les pensions de censal no pertanyents a comuns, no mostra que la pagesia s'endeutava sovint per finançar projectes i en conseqüència li era factible -no sense dificultats- pagar les pensions?

227 On es produïa un expoli extremat de la pagesia.

228 GARRABOU, R. "Sobre la formació...", p. 111. MATEU, J.

"La pagesia...", p. 187.

4.8. APENDIXS.

Apèndix 4-1

Arrendaments dels delmes rebuts pel Capítol de Lleida (lliures)

	Juneda	"Garrigues	Les Borges B.	Torregrossa	Adar
1729	-	703	-	-	-
1730	-	703	-	-	-
1731	-	703	-	-	-
1732	810	785	1133	733	-
1733	810	785	1133	733	-
1734	810	785	1133	733	-
1735	1076	1053	1200	700	-
1736	1076	1053	1200	700	-
1737	1076	1053	1200	700	-
1738	1183	1170	1250	850	-
1739	1183	1170	1250	850	-
1740	1183	1170	1250	850	-
1741	1216	1270	1153	800	-
1742	1216	1270	1153	800	-
1743	1216	1270	1153	800	-
1744	1101	1170	1150	816	-
1745	1101	1170	1150	816	-
1746	1101	1170	1150	816	-
1747	1143	1216	1150	816	-
1748	1143	1216	204	816	-
1749	1143	1216	482	816	-
1750	1160	1383	1554	975	-
1751	1160	1383	360	975	-
1752	1160	1383	878	975	-
1753	1160	1550	1032	1012	-
1754	1160	1550	1032	1012	-
1755	1160	1550	1032	1012	-
1756	1160	1550	1032	1012	-
1757	1160	1700	1069	1025	-
1758	1160	1700	1069	1025	-
1759	1160	1700	1069	1025	-
1760	1160	1700	1069	1025	-
1761	1585	2075	1500	1312	-
1762	1585	2075	1500	1312	-
1763	1585	2075	1500	1312	-
1764	1585	2075	1500	1312	-
1765	1960	2875	1875	1850	-
1766	1960	2875	1875	1850	450
1767	1960	2875	1875	1850	450
1768	1960	2875	1875	1850	450
1769	1672	3325	1550	1925	562
1770	1672	3325	1550	1925	562
1771	1672	3325	1550	1925	562
1772	1672	3325	1550	1925	562
1773	1885	3350	675	1925	575
1774	1885	3350	675	1925	575
1775	1885	3350	675	1925	575
1776	1885	3350	675	1925	575
1777	1864	3350	1300	1700	450
1778	1864	3350	1300	1700	450

1779	1864	3350	1300	1700	450
1780	1864	3350	1300	1700	450
1781	1814	3225	900	1500	412
1782	1814	3225	900	1500	412
1783	1814	3225	900	1500	412
1784	1814	3225	900	1500	412
1785	1439	3250	333	1041	172
1786	1439	3250	1882	722	50
1787	1609	3250	2070	1315	300
1788	1609	3250	5309	1315	327
1789	1764	3537	2968	1315	300
1790	1764	3537	6229	1315	300
1791	1764	3537	5422	1450	300
1792	1764	3537	3522	1450	300
1793	2114	3875	3973	1450	250
1794	2114	3875	4391	1450	250
1795	2114	3875	2794	590	250
1796	2114	3875	9655	3421	250
1797	2414	4713	11200	2930	275
1798	2414	4713	2581	702	275
1799	2414	4713	2095	1860	275
1800	2414	4713	10380	2144	275

	Almenar	Menuderies Lleida	Verema Lleida	"Segrià"	Alcoletge
1729	-	645	-	1964	-
1730	-	645	720	1964	-
1731	-	645	720	1964	-
1732	-	800	720	-	866
1733	-	800	600	1100	866
1734	-	800	600	1100	866
1735	-	833	600	1343	866
1736	-	833	-	1343	866
1737	-	833	-	1343	866
1738	-	1016	-	1550	926
1739	-	1016	-	1550	926
1740	-	1016	625	1550	926
1741	-	1400	625	1750	933
1742	-	1400	-	1750	933
1743	-	1400	450	1750	933
1744	-	1500	450	1893	1003
1745	-	1500	450	1893	1003
1746	-	1500	500	1893	1003
1747	-	1633	500	1693	1003
1748	-	1633	500	1693	1003
1749	-	1633	516	1693	1003
1750	536	1903	516	1898	1316
1751	536	1903	516	1898	1316
1752	536	1903	520	1898	1316
1753	550	2250	520	2022	1312
1754	550	2250	520	2022	1312
1755	550	2250	618	2022	1312
1756	550	2250	618	2022	1312
1757	600	2275	618	2247	1387
1758	600	2275	616	2247	1387
1759	600	2275	616	2247	1387
1760	600	2275	616	2247	1387
1761	1000	2500	616	2710	1825
1762	1000	2500	616	2710	1825
1763	1000	2500	616	2710	1825
1764	1000	2500	616	2710	1825
1765	750	2500	616	3260	2500
1766	750	2500	616	3260	2500
1767	750	2500	616	3260	2500
1768	750	2500	616	3260	2500
1769	850	2312	725	3560	3400
1770	850	2312	725	3560	3400
1771	850	2312	725	3560	3400
1772	850	2312	725	3560	3400
1773	1050	2588	811	3110	3500
1774	1050	2588	811	3110	3500
1775	1050	2588	811	3110	3500
1776	1050	2588	811	3110	3500
1777	1250	2512	787	4135	4000
1778	1250	2512	787	4135	4000

1779	1250	2512	787	4135	4000
1780	1250	2512	787	4135	4000
1781	1050	2245	704	3885	3600
1782	1050	2245	704	3885	3600
1783	1050	2245	704	3885	3600
1784	1050	2245	704	3885	3600
1785	775	2245	704	4135	2500
1786	775	2245	704	4135	2500
1787	775	2245	704	4135	2861
1788	775	2245	704	4135	2861
1789	1062	2425	1456	5235	3100
1790	1062	2202	1602	5235	3100
1791	1062	2673	1531	5235	3100
1792	1062	2727	815	5235	3100
1793	900	3426	665	6610	4000
1794	900	3471	795	6610	4000
1795	900	3272	1008	6610	4000
1796	900	3386	1271	6610	4000
1797	1225	3602	872	6861	4956
1798	1225	4416	1114	6861	4956
1799	1225	3535	832	6861	4956
1800	1225	2107	100	6861	4956

	Sonadell	Carratalà	Albatàrrec	Tabac
1729	845	-	448	-
1730	845	-	448	-
1731	845	-	448	-
1732	846	-	541	-
1733	846	-	541	-
1734	846	-	541	-
1735	800	-	616	-
1736	800	-	616	-
1737	800	-	616	-
1738	900	-	683	-
1739	900	-	683	-
1740	900	-	683	-
1741	933	-	690	-
1742	933	-	690	-
1743	933	-	690	125
1744	833	-	616	125
1745	833	-	616	125
1746	833	-	616	125
1747	933	-	600	125
1748	933	-	600	125
1749	933	-	600	125
1750	953	-	766	150
1751	953	-	766	150
1752	953	-	766	150
1753	1050	-	625	150
1754	1050	-	625	150
1755	1050	-	625	150
1756	1050	-	625	150
1757	1125	-	650	150
1758	1125	-	650	150
1759	1125	-	650	150
1760	1125	-	650	150
1761	1225	-	775	176
1762	1225	-	775	176
1763	1225	-	775	176
1764	1225	-	775	176
1765	1500	-	875	202
1766	1500	-	875	202
1767	1500	-	875	202
1768	1500	84	875	202
1769	1575	84	1181	251
1770	1575	84	1181	251
1771	1575	100	1181	251
1772	1575	100	1181	251
1773	1750	100	1175	212
1774	1750	100	1175	212
1775	1750	100	1175	212
1776	1750	100	1175	212
1777	1800	100	1375	237
1778	1800	100	1375	237

1779	1800	100	1375	237
1780	1800	100	1375	237
1781	1750	100	292	212
1782	1750	100	480	212
1783	1750	110	280	212
1784	1750	110	1160	212
1785	1750	110	1160	242
1786	1750	110	1160	242
1787	1750	110	1160	242
1788	1750	110	1160	242
1789	2025	130	1275	337
1790	2025	130	1275	337
1791	2025	130	1275	337
1792	2025	130	1275	337
1793	2350	130	1625	475
1794	2350	130	1625	475
1795	2350	130	1625	475
1796	2350	130	1625	475
1797	2887	574	1875	657
1798	2887	156	1875	657
1799	2887	126	1875	657
1800	2887	700	1875	657

	Bellvís	Sarroca	Torres de S.	Alcarràs	Soses
1729	-	-	861	-	-
1730	-	-	861	-	-
1731	-	-	861	-	-
1732	1266	700	983	-	-
1733	1266	700	983	-	-
1734	1266	700	983	-	-
1735	1300	1133	1116	548	-
1736	1300	1133	1116	548	-
1737	1300	1133	1116	-	-
1738	1300	1310	1116	566	-
1739	1300	1310	1116	566	-
1740	1300	1310	1116	566	-
1741	1300	1350	1000	626	-
1742	1300	1350	1000	626	934
1743	1300	1350	1000	626	934
1744	1166	1333	913	649	934
1745	1166	1333	913	649	-
1746	1166	1333	913	649	-
1747	1166	1256	933	700	816
1748	1166	1256	933	700	816
1749	1166	1256	933	700	816
1750	1225	1383	1025	783	1000
1751	1225	1383	1025	783	1000
1752	1225	1383	1025	783	1000
1753	1262	1581	975	637	937
1754	1262	1581	975	637	937
1755	1262	1581	975	637	937
1756	1262	1581	975	637	937
1757	1025	1400	1071	675	1000
1758	1025	1400	1071	675	1000
1759	1025	1400	1071	675	1000
1760	1025	1400	1071	675	1000
1761	1700	1562	1250	825	1162
1762	1700	1562	1250	825	1162
1763	1700	1562	1250	825	1162
1764	1700	1562	1250	825	1162
1765	1950	1900	1725	1013	1425
1766	1950	1900	1725	1013	1425
1767	1950	1900	1725	1013	1425
1768	1950	1900	1725	1013	1425
1769	2400	2300	2000	1300	1750
1770	2400	2300	2000	1300	1750
1771	2400	2300	2000	1300	1750
1772	2400	2300	2000	1300	1750
1773	2550	1875	2150	1450	1875
1774	2550	1875	2150	1450	1875
1775	2550	1875	2150	1450	1875
1776	2550	1875	2150	1450	1875
1777	3250	2687	2200	1450	2250
1778	3250	2687	2200	1450	2250

1779	3250	2687	2200	1450	2250
1780	3250	2687	2200	1450	2250
1781	2850	2712	2000	1400	2750
1782	2850	2712	2000	1400	2750
1783	2850	2712	2000	1400	2750
1784	2850	2712	2000	1400	2750
1785	3000	2637	1931	1500	2437
1786	3000	2637	1931	1500	2437
1787	3000	2637	1931	1500	2437
1788	3000	2637	1931	1500	2437
1789	3250	3070	1900	1637	2525
1790	3250	3070	1900	1637	2525
1791	3250	3070	1900	1637	2525
1792	3250	3070	1900	1637	2525
1793	4065	3675	2325	2000	2875
1794	4065	3675	2325	2000	2875
1795	4065	3675	2325	2000	2875
1796	4065	3675	2325	2000	2875
1797	5069	4931	2500	2362	3887
1798	5069	4931	2500	2362	3887
1799	5069	4931	2500	2362	3887
1800	5069	4931	2500	2362	3887

Apèndix 4-2
 Arrendaments dels delmes de fruits majors i menors de les Borges Blanques i Castellots part reial,
 Alcarràs i "Segrià".

	1	2	3	4	5	6
1729	—	—	—	—	1964	799.34
1730	—	—	—	—	1964	800
1731	—	—	—	—	1964	789.86
1732	1133	460.66	—	—	—	—
1733	1133	470.9	—	—	1100	457.19
1734	1133	457.4	—	—	1100	444.08
1735	1200	473.46	548	216.21	1343	529.88
1736	1200	473.55	548	216.25	1343	529.99
1737	1200	465.74	—	—	1343	521.24
1738	1250	477.73	566	216.31	1550	592.39
1739	1250	474.56	566	214.88	1550	588.45
1740	1250	471.78	566	213.62	1550	585.01
1741	1153	438.31	626	237.97	1750	665.27
1742	1153	450.39	626	244.53	1750	683.59
1743	1153	456	626	247.57	1750	692.1
1744	1150	458.16	649	258.56	1893	754.18
1745	1150	455.71	649	257.18	1893	750.14
1746	1150	455.71	549	257.18	1893	750.14
1747	1150	465.77	700	283.51	1693	685.7
1748	204	80.69	700	276.89	1693	669.69
1749	482	179.38	700	260.51	1693	630.07
1750	1554	564.68	783	284.52	1898	689.68
1751	360	128	783	278.39	1898	674.84
1752	878	299.81	783	267.37	1898	648.11
1753	1032	335.99	637	207.39	2022	658.31
1754	1032	321.09	637	198.19	2022	629.12
1755	1032	319.95	637	197.48	2022	626.87
1756	1032	319.06	637	196.93	2022	625.13
1757	1069	325.07	675	205.26	2247	683.29
1758	1069	317.68	675	200.59	2247	667.75
1759	1069	308.42	675	194.74	2247	648.29
1760	1069	299.18	675	188.91	2247	628.88
1761	1500	425.35	825	233.94	2710	768.46

1762	1500	443.59	825	243.97	2710	301.41	1762
1763	1500	454.33	825	249.88	2710	820.83	1763
1764	1500	450.92	825	248	2710	814.67	1764
1765	1875	554.65	1013	299.65	3260	964.35	1765
1766	1875	539.49	1013	291.46	3260	937.99	1766
1767	1875	533.8	1013	288.39	3260	928.11	1767
1768	1875	515.74	1013	278.64	3260	896.71	1768
1769	1550	411.19	1300	344.87	3560	944.42	1769
1770	1550	401.13	1300	336.43	3560	921.32	1770
1771	1550	390.62	1300	327.62	3560	897.17	1771
1772	1550	383.09	1300	321.3	3560	879.88	1772
1773	675	164.05	1450	352.41	3110	755.86	1773
1774	675	158.91	1450	341.37	3110	732.19	1774
1775	675	150.8	1450	323.94	3110	694.81	1775
1776	675	146.1	1450	313.85	3110	673.16	1776
1777	1300	285.9	1450	318.89	4135	909.39	1777
1778	1300	289.27	1450	322.65	4135	920.11	1778
1779	1300	292.33	1450	326.06	4135	929.84	1779
1780	1300	289.59	1450	323.01	4135	921.14	1780
1781	900	195.56	1400	304.21	3885	844.19	1781
1782	900	192.78	1400	299.88	3885	832.17	1782
1783	900	187.51	1400	291.69	3885	809.45	1783
1784	900	185.93	1400	289.22	3885	802.6	1784
1785	333	68.61	1500	309.05	4135	851.96	1785
1786	1882	382.98	1500	305.25	4135	841.47	1786
1787	2070	422.31	1500	306.02	4135	843.61	1787
1788	5309	1099.05	1500	310.52	4135	856.01	1788
1789	2968	592.94	1637	327.04	5235	1045.84	1789
1790	6229	1197.3	1637	314.65	5235	1006.24	1790
1791	5422	1021.66	1637	306.46	5235	986.43	1791
1792	3522	654.03	1637	303.99	5235	972.14	1792
1793	3973	700.21	2000	352.48	6610	1164.96	1793
1794	4391	740.47	2000	337.26	6610	1114.67	1794
1795	2794	442.19	2000	316.53	6610	1046.13	1795

1796	9655	1463.65	2000	303.19	6610	1002.04	1796
1797	11200	1652.89	2362	348.58	6861	1012.54	1797
1798	2581	368.79	2362	337.5	6861	980.35	1798
1799	2095	289.74	2362	326.67	6861	948.89	1799
1800	10380	1421.91	2362	323.56	6861	939.86	1800
1801	6278	846.09	1684	253.9	4842	652.56	1801
1802	10104	1326.59	3389	444.95	6815	894.76	1802
1803	9022	1145.21	2666	338.41	8526	1082.25	1803
1804	4282	524.46	2432	297.87	6853	839.36	1804
1805	5846	696.69	2172	258.84	5643	672.5	1805
1806	12671	1540.45	2833	344.41	4947	601.42	1806
1807	12591	1572.59	1620	202.33	7207	900.14	1807
1808	3652	471.65	716	92.47	4665	602.47	1808
1809	9508	1265.37	710	94.49	3025	402.58	1809
1810	2489	324.68	751	97.96	4449	580.35	1810
1811	—	—	—	—	—	—	1811
1812	6758	723.7	2000	214.17	4200	449.77	1812
1813	3364	343.28	1000	102.04	2072	211.43	1813
1814	6758	673	2000	199.17	4145	412.78	1814
1815	—	—	—	—	—	—	1815
1816	7900	784.93	1102	109.49	5470	543.49	1816
1817	7900	775.65	1403	137.75	5605	550.31	1817
1818	7900	776.79	853	83.87	5305	521.63	1818
1819	7900	777.59	1500	147.64	5215	513.31	1819
1820	—	—	—	—	—	—	1820
1821	—	—	—	—	—	—	1821
1822	—	—	—	—	—	—	1822
1823	2697	272.27	392	39.57	3071	310.02	1823
1824	4030	434.47	669	72.12	3307	356.53	1824
1825	6304	786.18	873	108.87	4649	579.78	1825
1826	12207	1611.27	840	110.87	5201	686.51	1826
1827	5560	763.94	925	127.09	5243	720.39	1827
1828	7730	1109.75	688	127.46	4721	677.76	1828
1829	6897	1061.48	900	136.51	5418	833.85	1829
1830	6403	1098.39	900	149.71	3052	507.69	1830

1. Les Borges Blanques i Castellots part reial (lliures); 2. 1 en quarteres; 3. Alcarràs (lliures);
4. 3 en quarteres; 5. "Segrià" (lliures); 6. 5 en quarteres.

Drets senyorials rebuts pel Capítol de Lleida.

	1	2	3	4	5	
1732	11831	4810.32	592	5402.32	—	1732
1733	11711	4867.41	319	5186.41	—	1733
1734	11711	4727.89	248	4975.89	—	1734
1735	13184	5201.81	516	5717.81	—	1735
1736	13196	5207.57	119	5326.57	—	1736
1737	13196	5121.67	971	6092.67	—	1737
1738	14432	5515.76	348	5863.76	—	1738
1739	14432	5479.11	821	6300.11	—	1739
1740	14445	5451.97	1952	7403.97	—	1740
1741	15046	5719.82	261	5980.82	—	1741
1742	14958	5842.96	687	6529.96	—	1742
1743	14871	5881.35	703	6584.35	—	1743
1744	14593	5813.94	1150	6963.94	6025.27	1744
1745	14593	5782.84	511	6293.84	6093.85	1745
1746	14643	5802.65	764	6566.65	6200.02	1746
1747	14742	5970.83	1343	7313.83	6379.86	1747
1748	13796	5457.27	196	5653.27	6374.9	1748
1749	14090	5243.76	133	5376.76	6378.76	1749
1750	16840	6119.18	359	6478.18	6408.41	1750
1751	15646	5563.02	230	5793.02	6402.97	1751
1752	16168	5520.91	650	6170.91	6393.03	1752
1753	16988	5530.84	121	5651.84	6258.25	1753
1754	16988	5265.62	275	5560.62	6225.93	1754
1755	17086	5297.16	1621	6918.16	6255.79	1755
1756	17086	5262.42	1528	6810.42	6273.18	1756
1757	17427	5299.37	903	6202.37	6214.6	1757
1758	17425	5178.3	335	5513.3	6194.56	1758
1759	17425	5027.4	1330	6357.4	6138.46	1759
1760	17425	4876.85	462	5358.85	5988.08	1760
1761	21460	6085.35	1338	7423.35	6124.24	1761
1762	21460	6346.29	893	7239.29	6267.51	1762
1763	21460	6500.07	1701	8201.07	6400.04	1763
1764	21460	6451.22	1033	7484.22	6530.13	1764
1765	26399	7809.19	1216	9025.19	6749.69	1765
1766	26399	7595.74	331	7926.74	6924.69	1766

1767	26399	7515.72	2310	9825.72	7252.77	1767
1768	26399	7261.44	460	7721.44	7314.56	1768
1769	29225	7753.01	1813	9566.01	7526.53	1769
1770	29225	7563.4	683	8246.4	7663.76	1770
1771	29225	7365.17	270	7635.17	7846.98	1771
1772	29225	7223.18	1522	8745.18	8030.66	1772
1773	28794	6998.17	2334	9332.17	8336.3	1773
1774	28794	6779.04	775	7554.04	8346.35	1774
1775	28794	6432.97	436	6868.97	8317.87	1775
1776	28794	6232.46	2419	8651.46	8352.51	1776
1777	28410	6248.07	3065	9313.07	8493.19	1777
1778	28410	6321.76	4201	10522.76	8608.39	1778
1779	28410	6388.57	405	6793.57	8521.22	1779
1780	28410	6328.8	1844	8172.8	8394.08	1780
1781	28877	6274.88	294	6568.88	8305.42	1781
1782	29065	6225.76	1873	8098.76	8192.55	1782
1783	28865	6014.16	82	6096.16	8027.15	1783
1784	29745	6145.02	7527	13672.02	8491.52	1784
1785	27625	5691.76	2481	8172.76	8447.49	1785
1786	26855	5871.99	133	6004.99	8191.55	1786
1787	30167	6154.64	3176	9330.64	8328.21	1787
1788	33406	6915.64	3854	10769.64	8628.27	1788
1789	34957	6983.71	1249	8232.71	8596.05	1789
1790	38141	7331.28	3781	11112.28	8734.45	1790
1791	37869	7135.66	1105	8240.66	8558.91	1791
1792	35307	6586.54	1633	8189.54	8666.29	1792
1793	42153	7429.15	332	7761.15	8634.63	1793
1794	42746	7208.43	4021	11229.43	8993.13	1794
1795	40303	6378.57	186	6564.57	8875.11	1795
1796	50372	7636.17	4497	12133.17	9339.5	1796
1797	57172	8437.42	2949	11386.42	9163.68	1797
1798	47381	6770.16	867	7637.16	9122.48	1798
1799	46890	6485.02	550	7035.02	9201.72	1799
1800	53299	7301.23	9880	17181.23	9605.61	1800

1. Total dels arrendaments del Capítol (lliures); 2. Total dels arrendaments del Capítol (quarteres);
3. Blat del delme i terratges dels termes despoblats del Capítol (quarteres); 4 = 2 + 3.
5. Mitjanes mòbils de tretze anys de 4 (any observat al final).

Apèndix 4-3
Arrendaments del Capítol de Lleida.

Juneda i altres

Període	Preu anual	Arrendatari
1732-34	810	Josep Bayona de Lleida
1735-37	1076	Josep Vernís de Lleida
1738-40	1183	Pau Isern
1741-43	1216	Cosme Fàbregues
1744-46	1101	Joan Gener, soguer de Lleida
1747-49	1143	Josep Pinós mestre soguer de Lleida
1750-52	1160	Ignasi Castelltort de Tàrrrega
1753-56	1160	Josep Redon, blanquer de Vallis
1757-60	1160	Francesc Rosell de Vallis
1761-64	1585	Dr. Francesc Pinyol de Tarragona
1765-68	1960	Isidre Soler de Calaf
1769-72	1672	Vicens Figuerola de Reus
1773-76	1885	Francesc Busquets de Tarragona
1777-80	1864	Francesc Trillas de Reus
1781-84	1814	Manuel Benet de Reus
1785-86	1439	Joan Retlla de Cardona
1787-88	1609	Josep Margineda de Cardona
1789-92	1764	Jaume Mateu de Llacuna
1793-96	2114	Ramon Garrigó d'Alguaire
1797-1800	2414	Ramon Garrigó de Juneda

Garrigues

Període	Preu anual	Arrendatari
1729-31	466	Josep Sabaté
1732-34	785	Cosme Fontanilles
1735-37	1053	Josep Vernís de Lleida
1738-40	1170	Josep Corts
1741-43	1270	Josep Pocorull, cerer de Lleida
1744-46	1170	Antò Freixes
1747-49	1216	Josep Pocorull, cerer de Lleida
1750-52	1383	Josep Corts, semoler
1753-56	1550	Josep Blasi, negociant de Lleida
1757-60	1700	Josep Blasi de Lleida
1761-64	2057	Josep Blasi de Lleida
1765-68	2875	Pere Joan Roca de Vallis
1769-72	3325	Joan Urquia de Lleida
1773-76	3350	Josep Bover de Vallis
1777-80	3350	Francesc Sants, pare i fill de Vilanova de Prades
1781-84	3225	Josep freixes de Lleida
1785-88	3250	Josep Alfonso de Montblanc
1789-92	3537	Ignasi Roig de Lleida
1793-96	3875	Josep Comes de Calaf
1797-1800	4713	Josep Comes i Argullol de Calaf

Borges i Castellots part reial

Període	Preu anual	Arrendatari
1732-34	1133	Josep Olivar de Borges
1735-37	1200	Josep Olivart de Borges
1738-40	1250	Joan Gener, soguer de Lleida
1741-43	1153	Joan Gener, soguer de Lleida
1744-46	1150	Josep Ricart
1753-56	1032	Josep Redon, blanquer de Valls
1757-60	1069	Francesc Rosell de Valls
1761-64	1500	Antòn Pinós de Cervera
1765-68	1875	Josep Iglesia de St. Martí
1769-72	1550	Fructuós Escolà de Tarragona
1773-76	657	Josep Gibert de Tarragona
1777-80	1300	Josep Coll de Valls
1781-84	900	Gaspar Riera de Balaguer

Torregrossa i altres

Període	Preu anual	Arrendatari
1732-34	733	Josep Pinós de Lleida
1735-37	700	Francesc Martorell, fadrí fuster de Lleida
1738-40	850	Manuel Claveguera, carreter de Lleida
1741-43	800	Francesc Torner
1744-46	816	Josep Ibanyez de Miralcamp
1747-49	816	Andreu Lleonart de Valls
1750-52	975	Josep Corts
1753-56	1012	Francesc Sabater de Montblanc
1757-60	1025	Francesc Rosell de Valls
1761-64	1312	Josep Savall de Reus
1765-68	1850	Dr. Francesc Pinyol de Tarragona
1769-72	1925	Joan Farraté de Tarragona
1773-76	1925	Francesc Busquets de Tarragona
1477-80	1700	Olaguer Gatell de Lleida
1787-90	1315	Jaume Minguel de Torregrossa
1791-94	1450	Jaume Minguel de Torregrossa

Meraderies de Lleida i Vilanova d'Alpicat

Període	Preu anual	Arrendatari
1729-31	645	Francesc Arandez
1732-34	500	Joan Gené, soguer de Lleida
1735-37	833	Francesc Fàbregues, forner de Lleida
1738-40	1016	Oñofre Vidal
1741-43	1400	Josep Pocerull, cerer de Lleida
1744-46	1500	Joan Gené, soguer de Lleida
1747-49	1633	Manuel Claveguera, carreter de Lleida
1750-52	1903	Isidre Oliver
1753-56	2250	Josep Casanoves, jove espartenyer de Lleida
1757-60	2275	Josep Blasi de Lleida
1761-64	2500	Jaume Gòdia d'Alcarràs
1765-68	2500	Joan Condal, calceter de Lleida
1769-72	2312	Felix Marqués
1773-76	2588	Joan Orquíia de Lleida
1777-80	2512	Antòn Raïmat de Lleida
1781-84	2245	Anastasi Jordà de Lleida
1785-88	2245	Joan Orquíia de Lleida

Veremes de Lleida i Vilanova d'Alpicat

Període	Preu anual	Arrendatari
1733-35	600	Llorenç Martorell
1743-45	450	Felip Rosselló
1747	500	Josep Pinós, mestre soguer de Lleida
1749-51	516	Joan Condal, calceter de Lleida
1752-54	520	Joan Condal, calceter de Lleida
1755-57	618	Joan Condal, calceter de Lleida
1758-60	616	Isidre Oliver, soguer de Lleida
1761-64	616	Joan Condal, calceter de Lleida
1765-68	616	Joan Condal, calceter de Lleida
1769-72	725	Anastasi Jordà de Lleida
1773-76	811	Joan Orquia de Lleida
1777-80	787	Antòñ Raïmat de Lleida
1781-84	704	Anastasi Jordà de Lleida
1785-88	704	Joan Orquia de Lleida

Segrià

Període	Preu anual	Arrendatari
1729-31	1964	Isidre Oliver, espardenyer de Lleida
1733-34	1100	Joan Gener, soguer de Lleida
1735-37	1343	Onofre Vidal
1738-40	1550	Dn. Antòñ Queraltó
1741-43	1750	Joan Gené, soguer de Lleida
1744-46	1893	Onofre Vidal
1747-49	1693	Onofre Vidal, menor
1750-52	1898	Ramon Marques, fadrí espardenyer de Lleida
1753-56	2022	Josep Blasi, negociant de Lleida
1757-60	2247	Ramon Anglada de Calaf
1761-64	2336	Jaume Satorre de Calaf
1765-68	3260	Joan Farrate de Tarragona
1769-72	3560	Joan Farrater, droguer de Tarragona
1773-76	3110	Felip Puig, pagès del Poal
1777-80	4135	Felip Puig del Poal
1781-84	3885	Celidoni Garriga de Cardona
1785-88	4135	Antoni Garcia de Lleida
1789-92	5235	Ignasi Farré de Lleida
1793-96	6610	Ignasi Roig de Lleida
1797-1800	6861	Manuel Vilaplana de Sarroca

Alcoletge, Alamús, Bell-Loc i Vincelló

Període	Preu anual	Arrendatari
1732-34	866	Narcís Bufalà de Bellvís
1735-37	866	Josep Estrada, carreter de Lleida
1738-40	926	Aleix Ribalta del Palau
1741-43	933	Aleix Ribalta del Palau
1744-46	1003	Aleix Ribalta del Palau
1747-49	1003	Aleix Ribalta del Palau
1750-52	1316	Josep Estrada, carreter de Lleida
1753-56	1312	Pere Joan Arnets, semoler de Valls
1757-60	1387	Francesc Rosell de Valls
1761-64	1825	Jaume Savall de Calaf
1765-68	2500	Josep Farré de Granyena
1769-72	3400	Joan Farrate de Tarragona
1773-76	3500	Antò Graells de Vilafranca
1777-80	4000	Pere Morros i Francesc Gibert de Balaguer
1781-84	3600	Pere Morros de Balaguer
1785-86	2500	Francesc Gibert de Balaguer
1787-88	2861	Francesc Cortasa d'Alcoletge
1789-92	3100	Miquel Gort de Torrebesses
1793-96	4000	Francesc Gibert de Balaguer
1797-1800	4956	Josep Comes i Argullol de Calaf

Bellvís i Safareig

Període	Preu anual	Arrendatari
1732-34	1266	Josep Bufalà de Bellvís
1735-37	1300	Dr. Marià Biosca
1738-40	1300	Joan Gener, soguer de Lleida
1741-43	1300	Joan Recalt
1744-46	1166	Aleix Ribalta del Palau
1747-49	1166	Josep Bufalà de Bellvís
1750-52	1225	Josep Bufalà de Bellvís
1753-56	1262	Francesc Sabater de Montblanc
1757-60	1025	Josep Bufalà de Bellvís
1761-64	1700	Josep Bufalà de Bellvís
1765-68	1950	Josep Guàrdia
1769-72	2400	Joan Pons de Puigverd
1773-76	2550	Antò Casanovas, manescal de Tarragona
1777-80	3250	Pere Morros de Balaguer
1781-84	2850	Pere Morros de Balaguer
1785-88	3000	Josep Bufalà de Bellvís
1789-92	3250	Josep Margineda de Cardona
1793-96	4065	Pere Morros de Balaguer
1797-1800	5069	Magí Torremorell de Guissona

Sarroca, Sunyer i Alfés		Arrendatari
Període	Preu anual	
1732-34	700	Joan Gener, soguer de Lleida
1735-37	1133	Isidre Oliver, soguer de lleida
1738-40	1310	Onofre Vidal
1741-43	1350	Joan Pons de Puigverd
1744-46	1333	Joan Gener, soguer de Lleida
1747-49	1256	Josep pinós, mestre soguer de Lleida
1750-52	1383	Bartomeu Garraperre
1753-56	1581	Francesc Miret, pagés de Torres de Segre
1757-60	1400	Josep Rossell de Valls
1761-64	1562	Josep Bover de Valls
1765-68	1900	Josep Gibert, sabater de Tarragona
1769-72	2300	Josep Gibert de Tarragona
1773-76	1875	Josep Gibert de Tarragona
1777-80	2687	Josep Gibert de Tarragona
1781-84	2712	Josep Alfonso de Montblanc
1785-88	2637	Josep Dies de Granadella
1789-92	3070	Manuel Vilaplana de Sarroca
1793-96	3675	Tomàs Roca d'Altafulla
1797-1800	4931	Miquel Prats de Monistrol

Albatàrrec i Pedrós		Arrendatari
Període	Preu anual	
1729-31	448	Antoni Aguilar
1732-34	541	Andreu Peiró d'Aspa
1735-37	616	Josep Vernís de Lleida
1738-40	683	Antòn Atenasi
1741-43	690	Joan Peiró de Puigverd
1744-46	616	Joan Gener, soguer de Lleida
1747-49	600	Gabriel Massot, pagès de Puiggròs
1750-52	766	Ramon Marqués, fadrí espardenyer
1753-56	625	Francesc Miret, pagès de Torres de Segre
1757-60	650	Francesc Rossell de Valls
1761-64	775	Josep Bover de Valls
1765-68	875	Isidre Oliver de Lleida
1769-72	1181	Vicenç Figuerola de Reus
1773-76	1175	Josep Gibert de Tarragona
1777-80	1375	Magí Roset d'Arbeca
1784-88	1160	Josep Alfonso de Montblanc
1789-92	1275	Josep Calí de Lleida
1793-96	1625	Isidre Oliver de Lleida
1797-1800	1875	Miquel Gort de Torrebesses

Torres de Segre		Arrendatari
Període	Preu anual	
1729-31	861	Batiste Gomar
1732-34	983	Isidre Fàbregues, negociant de Lleida
1735-37	1116	Francesc Fàbregues, forner de Lleida
1738-40	1116	Dn. Antòn Queraltó
1741-43	1000	Francesc Torner
1744-46	913	Francesc Miret
1747-49	933	Joan Lavinyola
1750-52	1025	Dn. Antòn Queraltó

1753-56	975	Francesc Miret, pagès de Torres de Segre
1757-60	1071	Francesc Miret de Torres de Segre
1761-64	1250	Bernat Cases de Valls
1765-68	1725	Joan Baptiste Buada de Valls
1769-72	2000	Josep Gibert de Tarragona
1773-76	2150	Francesc Miret de Torres de Segre
1777-80	2200	Josep Ortega de Reus
1781-84	2000	Jaume Gòdia d'Alcarràs
1785-88	1931	Celidoni Garriga de Cardona
1789-92	1900	Francesc Gaya i Baró de Torres de Segre
1793-96	2325	Felip Castellví de Flix
1797-1800	2500	Manuel Vilaplana de Sarroca

Alcarràs

Període	Preu anual	Arrendatari
1735-37	450	Llorenç Lloses
1734-36	236	Joan Morrereres de Soses
1738-40	710	Francesc Fàbregues, former de Lleida
1741-43	761	Sebastià Artells
1744-46	783	Joan Condal, calceter de Lleida
1747-49	700	Sebastià Artells
1750-52	783	Francesc Pié de Valls
1753-56	637	Francesc Miret, pagès de Torres de Segre
1757-60	675	Francesc Rosell de Valls
1761-64	825	Jaume Gòdia d'Alcarràs
1765-68	1013	Anastasi Jordà de Lleida
1769-72	1300	Pere Morros de Balaguer
1773-76	1450	Francesc Miret de Torres de Segre
1777-80	1450	Josep Coll de Valls
1781-84	1400	Jaume Gòdia d'Alcarràs
1785-88	1500	Jaume Gòdia d'Alcarràs
1789-92	1637	Jaume Gòdia d'Alcarràs
1793-96	2000	Josep Comes de Calaf
1797-1800	2362	Jaume Gòdia i Escuer d'Alcarràs

Sonadell i Montoliu

Període	Preu anual	Arrendatari
1729-31	845	Joan Lavinyola
1732-34	846	Joan Gené, soguer de Lleida
1735-37	860	Francesc Fàbregues, former de Lleida
1738-40	900	Antòni Atanasi
1741-43	933	Joan Pons de Puigverd
1744-46	833	Francesc Miret
1747-49	933	Sebastià Artells
1750-52	953	Dionísia Miret de Sonadell
1753-56	1050	Josep Redon, blanquer de Valls
1757-60	1125	Francesc Rosell de Valls
1761-64	1225	Josep Jaques de Sonadell
1765-68	1500	Josep Gavalda de Vilarodona
1769-72	1575	Josep Farrate de Tarragona
1773-76	1750	Francesc Busquets de Tarragona
1777-80	1800	Josep Quer d'Aitona
1781-84	1750	Antoni Miret de Torres de Segre
1785-88	1750	Celidoni Garriga de Cardona
1789-92	2025	Isidre Oliver de Lleida
1793-96	2350	Josep Comes de Calaf
1797-1800	2887	Magí Iglesia de St. Martí

Soses i Vilanova de Remolins

Període	Preu anual	Arrendatari
1741-43	761	Sebastià Artells
1744-46	783	Joan Condal, calceter de Lleida
1747-49	816	Dr. Agustí Montuïl de Soses
1750-52	1000	Joan Prats, former de Lleida
1753-56	937	Josep Savall de Reus
1757-60	1000	Francesc Rosell de Valls
1761-64	1162	Francesc Miret de Torres de Segre
1765-68	1425	Josep Gavalda de Vilarodona
1769-72	1750	Josep Badia de Tarragona
1773-76	1875	Antoni Graells de Vilafranca
1777-80	2250	Josep Folguera d'Algerri
1781-84	2750	Joan Orquia de Lleida
1785-88	2437	Joan Orquia de Lleida
1789-92	2525	Jaume Morrerres de Soses
1793-96	2875	Jaume Gòdia d'Alcarràs
1797-1800	3887	Jaume Gòdia d'Alcarràs

Tabac, Vimpeli i quat de Ratera

Període	Preu anual	Arrendatari
1743-46	125	Ignasi Soldevila, escriptent de Lleida
1747-49	125	Sebastià Artells
1750-52	150	Joan Prats, former de Lleida
1753-56	150	Ignasi Soldevila, notari de Lleida
1757-60	150	Ignasi Soldevila, notari de Lleida
1761-64	176	Dr. Manuel Carles d'Alguaire
1765-68	202	Carles Vores de Manresa
1769-72	251	Antòn Bertràn de Manresa
1773-76	212	Francesc River de Lleida
1777-80	237	Francesc Casals de Cardona
1781-84	212	Celidoni Garriga de Cardona
1785-88	242	Celidoni Garriga de Cardona
1789-92	337	Ignasi Roig de Lleida
1793-96	475	Ramon Garrigó d'Alguaire
1797-1800	657	Josep Martí de Cardona

Carratalà en Aitona i Seròs

Període	Preu anual	Arrendatari
1771-74	100	Josep Quer d'Aitona
1775-78	100	Josep Quer d'Aitona
1779-82	100	Josep Quer d'Aitona
1783-86	110	Josep Quer d'Aitona
1787-88	110	Josep Quer d'Aitona
1789-92	130	Josep Quer d'Aitona
1793-96	130	Josep Quer d'Aitona

Adar en Llardecans

Període	Preu anual	Arrendatari
1766-68	450	Josep Corts de Lleida
1769-72	562	Josep Gibert de Tarragona
1773-76	575	Francesc Mateu de Tassagona
1777-80	450	Antò Corts de Lleida
1781-84	412	Jaume Gòdia d'Alcarràs
1787-87	300	Miquel Gort de Torrebesses
1788-88	327	Miquel Gort de Torrebesses
1789-92	300	Francesc Gaya de Torres de Segre
1793-96	250	Felip Castellví de Flix
1797-1800	275	Miquel Gort de Torrebesses

Almenar, Alfarràs i Santa Maria

Període	Preu anual	Arrendatari
1750-52	200	Isidre Oliver, mestre soguer de Lleida
	300	Pere Perpinyà d'Almenar
1753-56	550	Isidre Oliver, mestre soguer de Lleida
1757-60	600	Ramon Anglada de Calaf
1761-64	4000	Josep Castelló, notari de Lleida
1765-68	750	Josep Castelló, notari de Lleida
1769-72	850	Geroni Carbonell de Tarragona
1773-76	1050	Antò Prous de Lleida
1777-80	1250	Francesc Ribé de Lleida
1781-84	1050	Antò Prous de Lleida
1785-88	775	Joan Pont de Lleida
1789-92	1062	Antò Prous de Lleida
1793-96	900	Francesc Berenguer de Lleida
1797-1800	1225	Lluís Boldú de Balaguer

Apèndix 4-4

Relació de diversos arrendataris de drets senyoriais. Segle XVIII*

Arrendataris	Preu total (lliures)	Durada (anys)	Any inicial
1. Ramon Iglésies, pagès de Sant Martí i Isidre Soler, de Calaf.	7500	4	1769
2. Anton Grau, mestre sabater de Lleida	9950	4	1769
3. Anton Corts, semoler de Lleida	-	4	1769
4. Ramon Mestre i Carles Güell de Cervera	5500	4	1769
5. Josep Gibert, negociant de Tarragona	1900	4	1769
6. Josep Martí, ramader de Queralbs	2400	3	1768
7. Josep Gibert, negociant de Tarragona	2800	4	1769
8. Josep Quintana, negociant de Granyena	1500	4	1769
9. Francesc Alquesar, mestre droguer de Lleida	1850	3	1768
10. Anastasi Jordà, pagès de Lleida	954	3	1768
11. Josep Abellanet, ramader de Maranges	2625	4	1769
12. Esteve Barnola, Francesc Ribó i Joan Antoni Duran, de la Vall de Querol, ramaders	4300	4	1769
13. Dr. en Drets Anton Castells de Cervera i Pere Bosch, d'Altet	23500	4	1770
14. Vicenç Moncasí, negociant d'Alguaire	510	3	1769
15. Francesc Cardona, ramader de Gòsol	475	1	1769
16. Pere Quintana, ramader de Llesp, Jaume Carrera, ramader d'Avellanes, Nicolau Quin- tana, ramader de Maryanet i Fra. D. Mateu Solsona, bossier del monestir de Lobaix	10250	4	1769
17. Jaume Carrera, ramader d'Avellanes i Nicolau Quintana, ramader de Maryanet	4000	4	1769
18. Josep Sarró, pagès de Freixenet de Segarra	390	4	1769
19. Jaume Còdia, pagès d'Alcarràs i Anton Corts, semoler de Lleida	2240	4	1770
20. Josep Pon, taller de Menàrguens	340	3	1770
21. Josep Forn i de Milans, comerciant de Barcelona	32500	4	1770
22. Josep Pinyol, pagès de Juncosa	9200	4	1771
23. Anton Monseny, pagès de Solivella	23400	4	1770
24. Monestir de Poblet	1818	9	1771
25. Joan Ferreter, droguer de Tarragona	925	2	1772
26. Francesc Oró, pagès d'Artesa	600	2	1772
27. Baptista Bordialba, pagès de Lleida	950	2	1772
28. Joan Blanch, negociant de Lleida	1880	2	1772
29. Josep Pinyol, pagès de Juncosa	1025	2	1772
30. Anton Prous, comerciant de Lleida	540	3	1775
31. Miquel Amigó, barretaire, i Josep Jover, fabricant de teles, d'Igualada tots dos	2000	4	1775
32. Pere Bosch, pagès d'Altet, i Dr. en Drets Anton Castells, de Cervera	29500	4	1774
33. Tomàs Païls, ramader de la Vall de Capdella	4280	4	1773

34. Anton Miró, pagès de Lleida	1000	4	1773
35. Josep Coll, comerciant de Valls	32000	4	1774
36. Pau i Josep Fontanet, argenters, i Ramon Targa, negociant, tots tres de Tàrraga.	22000	4	1774
37. Josep Jordana, d'Aguió, i Andreu Mongai, de Sarrahís, ramaders	251	1	1774

* La finalitat d'aquest apèndix és mostrar la presència d'individus de les terres de Lleida com a arrendataris. La pràctica totalitat dels arrendaments corresponen a drets senyorials -del Capítol de Lleida, del Monestir de Poblet, etc.-. Els objectes arrendats pertanyen a les terres de Lleida.

La presència de fiançadors de les terres de Lleida és pràcticament total: Ignasi Soldevila, notari de Lleida; Miquel Grau, negociant de Lleida; Josep Corts, semoler de Lleida; Josep Castelló, notari de Lleida; Magí Pons, fadrí botiguer de Lleida; Josep Gort, pagès de Sarroca; Manuel Vilaplana, pagès de Sarroca; Antoni Botines, botiguer de Lleida; Pau Vea, pagès de Sunyer; Josep López, pagès de les Borges Blanques; Francesc Gallart, pagès d'Artesa; esteve Mallada, pagès d'Alcanó; Francesc Ribé, pagès de Lleida; Jaume Guanís de Rosselló; Josep Escuer, pagès de Vilanova d'Alpicat; Miquel Gort, pagès de Torrebesses i Jaume Sastre, comerciant de Lleida.

Font: Arrendaments de drets realitzats a la notaria d'Ignasi Soldevila, de Lleida. 1768-1775. S. Protocols. A. H. LL.

Apèndix 4-5

Arrendaments de drets senyorials registrats al "Llibre Major de Francesch y Joseph Cortadellas de Calaff. 1768-1794. (a partir del 26 agost 1777 només de Josep Cortadellas)".

1. Objecte arrendat: Baronies de Bellpuig i Linyola
Durada: 5 anys (1 gener 1770-31 desembre 1774; + la collita d'oli de 1769)
Arrendador: Duc de Cesar. Arrendataris: $\frac{1}{2}$ Josep Freixes i Mallada i companyia de Lleida i $\frac{1}{2}$ Francesc i Josep Cortadellas ($\frac{1}{4}$ cadascun).
Preu total: 106.000 L . Preu anual: 20.600 L 2 terminis anuals.
2. Objecte arrendat: Falcons del Marquès de Rubí.
Durada: 4 anys (1 de maig 1775-30 abril 1779).
Arrendador: Marquès de Rubí. Arrendataris: $\frac{2}{3}$ Josep Iglésies i companyia $\frac{1}{3}$ Francesc i Josep Cortadellas ($\frac{1}{6}$ cadascun).
Preu total: 6.500 L . Preu anual: 1.625 L 2 terminis anuals.
3. Objecte arrendat: Vilanova de l'Aguda.
Durada: 5 anys (1 de maig 1776-30 abril 1781; + la collita de l'heretat de 1782)
Arrendador: Sr. Dn. Francesc de Fruyllas. Arrendataris: Josep Iglésies, principal, i Francesc Cortadellas, fiança. Interessats: $\frac{2}{3}$ Josep Iglésies i companyia, $\frac{1}{3}$ Francesc i Josep Cortadellas ($\frac{1}{6}$ cadascun).
Preu total: 6.472 L 10s. Preu anual: 1.294 L 10s 2 terminis anuals.
4. Objecte arrendat: Estany Sils.
Durada: 4 anys (1 maig 1777-30 abril 1781).
Arrendador: Duc de Cradona. Arrendataris: $\frac{3}{5}$ Josep Iglésies i $\frac{2}{5}$ Francesc i Josep Cortadellas (a mitges).
Preu total: 10.850 L . Preu anual: 2.712 L 10s 3 terminis anuals.
5. Objecte arrendat: Baronia d'Oliola.
Durada: 4 anys (1 de maig 1777-30 abril 1781)
Arrendador: Duc de Cradona. Arrendataris: $\frac{3}{5}$ Josep Iglésies i companyia, $\frac{2}{5}$ Francesc i Josep Cortadellas (a mitges).
Preu total: 5550 L . Preu anual: 1.387 L 10s 3 terminis anuals.
6. Objecte arrendat: Arbeca.
Durada: 4 anys (1 maig 1777-30 abril 1781).
Arrendador: Duc de Cardona. Arrendataris: $\frac{3}{5}$ Josep Iglésies, Francesc Satorras i companyia, $\frac{2}{5}$ Francesc i Josep Cortadellas (a mitges).
Preu total: 59.900 L . Preu anual: 14.975 L 3 terminis anuals.
7. Objecte arrendat: Castellà i quadres de Coromines.
Durada: 5 anys (1 juny 1778-31 maig 1783).
Arrendador: Sr. Dn. Antoni Amat i Rocabertí. Arrendataris: $\frac{3}{5}$ Josep Iglésies i companyia i $\frac{2}{5}$ Francesc i Josep Cortadellas.
Preu total: 6.000 L . Preu anual: 1.200 L 2 terminis anuals.
8. Objecte arrendat: Baronies de Bellpuig i Linyola.
Durada: 5 anys (1 gener 1780-31 desembre 1784; + la collita d'oli de 1779).
Arrendador: Duc de Cesar. Arrendataris: Francesc Cortadellas i Josep Iglésies, principals, Francesc Satorras i Josep Cortadellas, fiances. Interessats: $\frac{3}{5}$ Josep Iglésies, Francesc Satorras i companyia; $\frac{2}{5}$ Francesc i Josep Cortadellas (a mitges).
Preu total: 106.500 L . Preu anual: 21.300 L 2 terminis anuals.
9. Objecte arrendat: Baronia de Castellvell.
Durada: 5 anys (1 maig 1780-30 abril 1785).
Arrendador: Galetà d'Amat i Rocavertí, marquès de Castellvell. Arrendataris: $\frac{3}{5}$ Josep Iglésies i companyia, $\frac{2}{5}$ Francesc i Josep Cortadellas (a mitges).
Preu total: 22000 L . Preu anual: 4.400 L 2 terminis anuals.

10. Objecte arrendat: Baronia d'Arbeca.
 Durada: 4 anys (1 maig 1781-30 abril 1785).
 Arrendador: Duc de Cardona. Arrendataris: Francesc Cortadellas, Josep Iglésies i Francesc Satorras. Interessats: 3/5 Josep Iglésies, Francesc Satorras i companyia. 2/5 Francesc i Josep Cortadellas (a mitges).
 Preu total: 65.000 L . Preu anual: 16.250 L 3 terminis anuals.
11. Objecte arrendat: Cabiscolia Major de Lleida.
 Durada: 4 anys (1 maig 1781-30 abril 1785).
 Arrendador: Cabiscol major de Lleida. Arrendataris: Francesc Cortadellas. Interessats: 3/5 Josep Iglésies, Francesc Satorras i companyia. 2/5 Francesc i Josep Cortadellas (a mitges).
 Preu total: 12.000 L . Preu anual: 3.000 L 2 terminis anuals.
12. Objecte arrendat: Priorat Partida d'Urgell i de la Conca de Barberà, Comandes d'Espluga Calba, Palau d'Anglesola i Sidamon, Passanant.
 Durada: 4 anys (1 maig 1784-30 abril 1788/ començarà l'1 de maig 1785 si Josep Ferrer s'emporta la collita de l'any 1784).
 Arrendador: Gran Prior de Catalunya. Arrendataris: Ramon Puig i Josep Cortadellas. Interessats: 1/5 Ramon Puig i Miquel Franch; 1/14 cadascun dels següents: Ramon Iglésies, Antoni Mateu, Antoni Monseny; 1/4 de la resta cadascun dels següents: Josep Iglésies, Francesc Satorras, Josep Cortadellas i Francesc Cortadellas.
 Preu total: 112.000 L . Preu anual: 28.000 L 3 terminis anuals.
13. Objecte arrendat: Abadia de Geni.
 Durada: 4 anys (1 maig 1785-30 abril 1789).
 Arrendador: Abat de Geni. Arrendataris: 1/2 Miquel Franch, Francesc Cortadellas i Josep Cortadellas 1/2 (a mitges).

Josep Cortadellas de Calaf; Francesc Cortadellas, de Barcelona; Josep Freixes i Mallada, de Lleida; Josep Iglésies, de Sant Martí de Sasgaióles, Ramon Puig, del Talladell; Miquel Franch, d'Igualada; Antoni Monseny, de Solivella; Ramon Iglésies, de Sant Martí de Sasgaióles.

L = lliures

Estructura de la propietat entorn de 1740. Mostra de tretze pobles

Tipus 1

LA FULIOLA

Estructura de la propietat

Intervals	propie- taris	% del total	% del terres	% del total
.01 -1	0	0	0	0
1.01 -2	0	0	0	0
2.01 -3	1	4.3	3	1
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	1	4.3	5	1.8
5.01 -6	6	26	35.5	12.8
6.01 -7	3	13	21	7.6
7.01 -8	1	4.3	8	2.8
8.01 -9	1	4.3	9	3.2
9.01 -11	0	0	0	0
11.01 -13	0	0	0	0
13.01 -15	3	13	41.66	15
15.01 -20	2	8.6	32	11.5
20.01 -30	5	21.7	121	43.8
30.01 -40	0	0	0	0
40.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	23	100	276.16	100

FULLEDA

Estructura de la propietat

Intervals	propie- taris	% del total	% del terres	% del total
.01 -1	3	11.5	2.68	1.3
1.01 -2	3	11.5	4.74	2.3
2.01 -3	4	15.3	10.13	5.1
3.01 -4	1	3.8	3.58	1.8
4.01 -5	2	7.6	9.47	4.7
5.01 -6	2	7.6	10.95	5.5
6.01 -7	0	0	0	0
7.01 -8	1	3.8	7.17	3.6
8.01 -9	1	3.8	8.86	4.4
9.01 -11	3	11.5	30.37	15.3
11.01 -13	3	11.5	35.05	17.7
13.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	1	3.8	19.34	9.7
20.01 -30	1	3.8	22.47	11.3
30.01 -40	1	3.8	32.91	16.6
40.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	26	100	197.72	100

MIRALCAMP

Estructura de la propietat

Intervals	propie- taris	% del total	% del terres	% del total
.01 -1	0	0	0	0
1.01 -2	1	3.8	1.04	.2
2.01 -3	0	0	0	0
3.01 -4	2	7.6	7.31	1.8
4.01 -5	4	15.3	17.92	4.5
5.01 -6	2	7.6	10.85	2.7
6.01 -7	2	7.6	13.09	3.3
7.01 -8	3	11.5	22.43	5.7
8.01 -9	3	11.5	26.43	6.7
9.01 -11	0	0	0	0
11.01 -13	1	3.8	11.47	2.9
13.01 -15	1	3.8	14	3.5
15.01 -20	2	7.6	32.51	8.3
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -40	2	7.6	68.78	17.5
40.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	3	11.5	165.5	42.2
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	26	100	391.33	100

TALAVERA

Estructura de la propietat

Intervals	propie- taris	% del total	% del terres	% del total
.01 -1	3	5.3	1.24	.1
1.01 -2	5	8.9	8.2	1.2
2.01 -3	5	8.9	12.93	1.9
3.01 -4	5	8.9	17.97	2.6
4.01 -5	3	5.3	14.07	2
5.01 -6	0	0	0	0
6.01 -7	4	7.1	27.19	4
7.01 -8	3	5.3	21.65	3.2
8.01 -9	2	3.5	16.62	2.4
9.01 -11	3	5.3	29.25	4.3
11.01 -13	3	5.3	35.58	5.2
13.01 -15	2	3.5	28.8	4.2
15.01 -20	7	12.5	120.47	17.8
20.01 -30	7	12.5	170.36	25.2
30.01 -40	1	1.7	35	5.1
40.01 -50	3	5.3	135.33	20
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	56	100	674.66	100

TERMENS

Estructura de la propietat

Intervals	propie- tatis	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -1	2	5.5	2	1.1
1.01 -2	3	8.3	6	3.5
2.01 -3	11	30.5	33	19.3
3.01 -4	6	16.6	22.41	13.1
4.01 -5	5	13.8	24.16	14.1
5.01 -6	3	8.3	17.15	10
6.01 -7	0	0	0	0
7.01 -8	0	0	0	0
8.01 -9	3	8.3	25.41	14.9
9.01 -11	0	0	0	0
11.01 -13	1	2.7	12	7
13.01 -15	2	5.5	28.25	16.5
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -40	0	0	0	0
40.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	36	100	170.38	100

TIURANA

Estructura de la propietat

Intervals	propie- tatis	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -1	19	39.5	10.14	9.2
1.01 -2	10	20.8	16.18	14.7
2.01 -3	6	12.5	14.32	13
3.01 -4	5	10.4	17.3	15.8
4.01 -5	2	4.1	8.91	8.1
5.01 -6	1	2	5.61	5.1
6.01 -7	3	6.2	19.1	17.4
7.01 -8	1	2	7.43	6.7
8.01 -9	0	0	0	0
9.01 -11	1	2	10.39	9.4
11.01 -13	0	0	0	0
13.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -40	0	0	0	0
40.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	48	100	109.38	100

EL SOLERAS

Estructura de la propietat

Intervals	propie- tatis	% del total total	% del terres total	% del total
.01 -1	0	0	0	0
1.01 -2	0	0	0	0
2.01 -3	0	0	0	0
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -6	1	8.3	5.41	5
6.01 -7	1	8.3	7	6.5
7.01 -8	1	8.3	8	7.4
8.01 -9	6	50	52.05	48.7
9.01 -11	1	8.3	10.48	9.8
11.01 -13	2	16.6	23.91	22.3
13.01 -15	0	0	0	0
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -40	0	0	0	0
40.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	12	100	106.85	100

SONADELL

Estructura de la propietat

Interval	propie- taris	% del total	% del terres	% del total
.01 -1	0	0	0	0
1.01 -2	1	4.1	2	.8
2.01 -3	1	4.1	3	1.2
3.01 -4	2	8.3	6.75	2.8
4.01 -5	1	4.1	4.5	1.9
5.01 -6	2	8.3	12	5
6.01 -7	2	8.3	13.33	5.6
7.01 -8	2	8.3	16	6.7
8.01 -9	2	8.3	17.25	7.2
9.01 -11	3	12.5	32	13.5
11.01 -13	3	12.5	35.5	14.9
13.01 -15	2	8.3	29	12.2
15.01 -20	1	4.1	17	7.1
20.01 -30	2	8.3	48.5	20.4
30.01 -40	0	0	0	0
40.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	24	100	236.83	100

LA SENTIU

Estructura de la propietat

Interval	propie- taris	% del total	% del terres	% del total
.01 -1	0	0	0	0
1.01 -2	0	0	0	0
2.01 -3	1	7.1	3	1.7
3.01 -4	0	0	0	0
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -6	0	0	0	0
6.01 -7	1	7.1	7	4
7.01 -8	0	0	0	0
8.01 -9	2	14.2	18	10.4
9.01 -11	2	14.2	20	11.6
11.01 -13	2	14.2	25	14.5
13.01 -15	2	14.2	28	16.2
15.01 -20	4	28.5	71	41.2
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -40	0	0	0	0
40.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	14	100	172	100

EL TOSSAL

Estructura de la propietat

Interval	propie- taris	% del total	% del terres	% del total
.01 -1	1	5	.66	.6
1.01 -2	7	35	11.27	11
2.01 -3	2	10	4.94	4.8
3.01 -4	1	5	3.06	2.9
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -6	0	0	0	0
6.01 -7	2	10	13.43	13.1
7.01 -8	1	5	7.11	6.9
8.01 -9	3	15	25.01	24.4
9.01 -11	1	5	9.86	9.6
11.01 -13	1	5	12.79	12.5
13.01 -15	1	5	14.04	13.7
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -40	0	0	0	0
40.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	20	100	102.17	100

FONTLLONGA

Estructura de la propietat

Interval	propie- taris	% del total	% del terres	% del total
.01 -1	1	10	.5	.6
1.01 -2	0	0	0	0
2.01 -3	1	10	3	4.1
3.01 -4	1	10	3.5	4.8
4.01 -5	0	0	0	0
5.01 -6	2	20	11	15.2
6.01 -7	0	0	0	0
7.01 -8	2	20	15.5	21.5
8.01 -9	0	0	0	0
9.01 -11	1	10	10.5	14.5
11.01 -13	0	0	0	0
13.01 -15	2	20	27.98	38.8
15.01 -20	0	0	0	0
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -40	0	0	0	0
40.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	10	100	71.98	100

PREIXENS

Estructura de la propietat

Interval	propie- tatis	% del total	% del terres total	% del total
.01 -1	6	9	5.5	1.2
1.01 -2	12	18.1	23.16	5.3
2.01 -3	4	9	18	4.1
3.01 -4	9	13.6	34.62	7.9
4.01 -5	7	10.6	33.3	7.6
5.01 -6	3	4.5	17.5	4
6.01 -7	4	6	26.08	5.9
7.01 -8	0	0	0	0
8.01 -9	3	4.5	26.08	5.9
9.01 -11	5	7.5	51.1	11.6
11.01 -13	1	1.5	13	2.9
13.01 -15	6	9	84.77	19.4
15.01 -20	1	1.5	13.25	3.4
20.01 -30	1	1.5	21.5	4.9
30.01 -40	2	3	66.91	15.3
40.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	66	100	436.77	100

TORREFETA

Estructura de la propietat

Interval	propie- tatis	% del total	% del terres total	% del total
.01 -1	2	11.1	2	1.2
1.01 -2	0	0	0	0
2.01 -3	1	5.5	2.5	1.5
3.01 -4	1	5.5	3.66	2.2
4.01 -5	4	22.2	18.65	11.7
5.01 -6	0	0	0	0
6.01 -7	0	0	0	0
7.01 -8	1	5.5	7.74	4.8
8.01 -9	1	5.5	8.5	5.3
9.01 -11	1	5.5	10	6.2
11.01 -13	1	5.5	11.16	7
13.01 -15	3	16.6	42.82	26.8
15.01 -20	3	16.6	52.16	32.7
20.01 -30	0	0	0	0
30.01 -40	0	0	0	0
40.01 -50	0	0	0	0
50.01 -75	0	0	0	0
75.01 -100	0	0	0	0
mes de 100	0	0	0	0
Total	18	100	159.19	100

Apèndix 4-7

Dades dels establiments

Interval	Vimpeli, ... 1777-79		Lleida		Vincelló		Novella, ...		Tarroges		Térmens		Almacelles		Vimpeli, ... 1802-03	
	J	E	J	E	J	E	J	E	J	E	J	E	J	E	J	E
0-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1-2	-	-	-	-	8.0	4.0	15.00	8.0	-	-	-	-	-	-	-	-
2-3	6.00	2.0	-	-	21.0	7.0	5.50	2.0	-	-	3.5	2.0	-	-	-	-
3-4	25.66	7.0	4.0	1.0	23.5	6.0	15.00	4.0	-	-	-	-	-	-	57.16	29.0
4-5	37.65	8.0	-	-	15.0	3.0	5.00	1.0	-	-	-	-	-	-	40.00	14.0
5-6	60.99	11.00	-	-	12.0	2.0	34.75	6.0	12.0	2.0	5.0	1.0	-	-	58.50	12.0
6-7	25.75	4.0	-	-	14.0	2.0	21.00	3.0	-	-	-	-	-	-	100.33	17.0
7-8	23.08	3.0	-	-	16.0	2.0	31.00	4.0	-	-	6.5	1.0	-	-	40.50	6.0
8-9	43.83	5.0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	62.50	8.0
9-10	29.50	3.0	20.0	2.0	10.0	1.0	28.75	3.0	9.0	1.0	17.41	2.0	-	-	62.07	7.0
10-11	21.0	2.0	11.0	1.0	-	-	64.25	6.0	-	-	-	-	10.00	1.0	69.00	7.0
11-12	23.5	2.0	-	-	24.0	2.0	12.00	1.0	-	-	31.91	6.0	10.25	1.0	65.00	6.0
12-13	13.0	1.0	-	-	-	-	13.00	1.0	13.0	1.0	23.25	2.0	12.00	1.0	71.25	6.0
13-14	-	-	-	-	-	-	14.00	1.0	-	-	-	-	-	-	13.00	1.0
14-15	15.0	1.0	-	-	-	-	15.00	1.0	-	-	-	-	29.08	2.0	55.50	4.0
15-16	16.0	1.0	-	-	16.0	1.0	32.00	2.0	-	-	62.25	4.0	31.16	2.0	59.00	4.0
16-17	-	-	-	-	-	-	17.00	1.0	-	-	34.0	2.0	-	-	15.50	1.0
17-18	-	-	36.0	2.0	-	-	-	-	18.0	1.0	-	-	-	-	17.00	1.0
18-19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36.00	2.0
19-20	-	-	20.0	1.0	40.0	2.0	19.83	1.0	-	-	-	-	-	-	76.00	4.0
20-30	-	-	-	-	-	-	117.50	5.0	24.0	1.0	296.23	12.0	138.00	5.0	332.57	14.0
30-40	-	-	-	-	-	-	30.75	1.0	-	-	317.25	9.0	346.47	10.0	72.75	2.0
40-50	-	-	-	-	44.0	1.0	-	-	-	-	182.00	4.0	263.92	6.0	92.50	2.0
50-75	-	-	54.0	1.0	55.0	1.0	-	-	-	-	292.00	5.0	1154.23	18.0	-	-
75-100	-	-	-	-	-	-	80.0	1.0	-	-	263.00	3.0	507.01	6.0	-	-
+de 100	-	-	135.0	1.0	-	-	224.0	1.0	-	-	507.74	4.0	477.62	4.0	-	-

J: número de jornals de l'interval; E: número d'enfiteutes de l'interval.

Dades dels establiments municipals sobre terres comunals de secà, Lleida.

Interval	Capbreu 1692		Capbreu 1763		Establiments 1789	
	J	E	J	E	J	E
0-1	6,33	7	10,94	14	-	-
1-2	35,50	18	28,58	15	2,99	2
2-3	44,50	15	50,50	17	10,70	4
3-4	56,00	14	130,00	33	21,10	6
4-5	5,00	1	69,50	14	18,61	4
5-6	54,00	9	185,50	31	21,57	4
6-7	7,00	1	56,00	8	19,53	3
7-8	96,00	12	208,00	26	30,23	4
8-9	-	-	71,75	8	51,35	6
9-10	60,00	6	118,74	12	9,87	1
10-11	10,50	1	22,00	2	20,95	2
11-12	48,00	4	84,00	7	11,62	1
12-13	-	-	12,25	1	12,87	1
13-14	-	-	14,00	1	13,33	1
14-15	-	-	15,00	1	14,91	1
15-16	-	-	16,00	1	47,20	3
16-17	-	-	34,00	2	-	-
17-18	18,00	1	18,00	1	17,50	1
18-19	19,00	1	19,00	1	18,70	1
19-20	40,00	2	40,00	2	19,08	1
20-30	22,00	1	23,50	1	68,20	3
30-40	34,00	1	-	-	69,44	2
40-50	-	-	-	-	-	-
50-75	52,00	1	-	-	50,37	1
75-100	-	-	-	-	160,57	2
+ de 100	-	-	-	-	156,54	1

J: número de jornals de l'interval; E: número d'emfiteutes de l'interval.

"AVUI", 30 I 1987

"EL PAÍS", 22 XII 1986

Dos juzgados de Lérida instarán el desalojo de 29 colonos de Montagut

LUIS VISA, Lérida
Los juzgados de instrucción números 1 y 2 de Lérida dictarán esta semana sendas providencias para fijar la fecha del desalojo de los 29 colonos de Montagut, en el término municipal de Alcarràs (Segrià). El pasado mes de enero, un juzgado de Lérida ya tramitó un requerimiento a los colonos para que abandonasen sus fincas, en cumplimiento de una sentencia de la Audiencia de Barcelona de 1981, que señala que la tierra que ocupan es propiedad de Agrolérida, SA, empresa que la compró al Instituto para la Reforma y el Desarrollo Agrario (IRYDA). Sin embargo, el IRYDA no comunicó la venta a los colonos, quienes se negaron a abandonar las fincas.

El ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación ofreció a los colonos créditos a bajo interés para que pudieran comprar tierras en otros lugares, propuesta que a la Unió de Pagesos, sindicato que ha mediado en el conflicto, no le pareció válida porque podía provocar especulación en los terrenos a adquirir.

Los colonos, que tampoco aceptaron la oferta, sostienen que la única solución pasa por comprar las tierras de las que ahora se les quiere expulsar.

Fuentes judiciales manifestaron que el desalojo de los colonos no se producirá de forma inmediata, pese a que la empresa Agrolérida requirió hace unos días que el juzgado procediera con sus medios a aplicar la sentencia de la Audiencia de Barcelona.

Lleida / Anna Gómez / J.M. Perelló
Les organitzacions que es van solidaritzar ahir amb els masovers de Montagut van impedir, amb barricades de foc, que el jutge i les forces d'ordre públic ocupessin dos dels tres masos que la llei marcava que s'havien de desnonar, segons el procediment judicial iniciat per l'empresa Agrolérida.

De tota manera, el desnonament es va realitzar de manera simbòlica amb la signatura dels papers corresponents per part del jutge. Segons l'advocat dels masovers, Simeó Miquel, aquest acte és totalment impugnabile jurídicament i sobretot ineficax a l'àmbit social. El desenllaç dels fets s'inicià a quarts de quatre de la tarda, quan més de cent tractora i prop de tres-centes persones es van desplaçar fins als masos de Montagut per fer costat als masovers i impedir els desnonaments.

A les quatre es va fer efectiu el primer desnonament quan es va prendre possessió de la finca en un mas que no vigilava ningú. Quan les forces d'ordre públic van intentar fer efectius el segon i el tercer desnonament, tots els pagesos, masovers i forces socials ho van impedir fent barricades de foc i tapant totes les entrades possibles als masos. Es van produir els primers conflictes entre el centenar de guàrdies civils i els pagesos quan els primers intentaven acostar el jutge al mas principal. Com que no va poder ocupar les finques, el jutge va decidir retirar-se i fer simbòlicament el desnonament.

Moment de gran tensió

Un dels moments més tensos de la tarda va ser quan el capità que comandava les forces de la guàrdia civil va amenaçar l'equip de filmació de televisió espanyola. Mentre es produïa aquesta discussió entre els mitjans de comunicació i la guàrdia civil, el jutge va intentar penetrar novament en un altre mas, cosa que tornaren a impedir els pagesos. Finalment, els masovers van demanar la mediació de Valcompany, propietari d'Agrolérida, per resoldre el conflicte. Allí mateix se li va comunicar la possibilitat de dialogar, a la qual cosa va respondre que volia saber el nom de les persones amb les quals es farien les negociacions. Seran Josep Pàmies, Jaume Serentill i Josep Modol. De moment no se

El jutge només pot fer un acte simbòlic, donada l'oposició dels masovers

sap la resposta a aquesta demanda.

Per tant, sembla que tot quedarà a les mans del poder polític quan es reunixin avui a dos quarts de set de la tarda al govern civil de Lleida. A la reunió participaran el govern central, la Generalitat de Catalunya, la Unió de Pagesos, els masovers i potser també un representant de l'empresa implicada.

El punt més conflictiu d'aquest desnonament, a part dels enfrontaments entre la guàrdia civil i els pagesos i des del punt de vista legal, és que no hi ha hagut ocupació física i, per tant, només s'ha fet el desnonament sobre el paper. Tant l'advocat dels masovers com les forces polítiques que hi eren van dir que el procediment era totalment irregular i que el fet de presentar una impugnació podria revocar, jurídicament, aquesta decisió.

Negociació difícil

De tota manera, hom preveu que la negociació no serà fàcil donada la reserva total mostrada per l'empresa envers els mitjans de comunicació i fins i tot envers els polítics i representants d'institucions. Cal recordar que el governador civil de Lleida va proposar fer una expropiació forçosa de les terres —que ara són propietat d'Agrolérida— i retornar-les als masovers. L'Administració també intentaria compensar l'empresa propietària amb unes altres terres de característiques similars. A la reunió d'avui a la tarda, hi assistiran els partits polítics, els masovers, els sindicats i les institucions implicades.

Cal afegir que ahir a la nit es van reunir a Alcarràs els representants de les forces socials que donen suport als masovers per tal d'estudiar, d'una banda, l'actitud del jutge ahir a la tarda a Montagut i les conseqüències jurídiques que això pot comportar i, per l'altra, la proposta de negociació que es podria fer a l'empresa legalment propietària demà a la tarda, en el cas que finalment accedis a ser present en aquesta reunió.

Apèndix 4-9

Llicències de cultiu. Segles XVIII-XIX

LO Illustre, y Reverent Senyor *Dr. Ramon Pastoris*
 Canonge de la Santa Iglesia Cathedral de Lleyda, Administrador.
 en lo corrent any de la Administració *de la fra Almoina* de
 dita Santa Iglesia, y com à tal Regidor en lo mateix any del Terme
de la Vall de Sona. . . propi de dita Administració per lo molt
 Illustre Senyor Capítol de Degà, y Canonges de la mateixa Iglesia
 Senyor temporal del dit Terme ab tota Jurisdicció Civil, y Crimina!
 alta, y baixa, mer, y mixt Imperi: en dit nom tenint de dit molt
 Illustre Capítol expressa commissió pera les coses infraescrites. Per te-
 nor de les presents concedeix llicencia tant solament duradora per lo
 termini de tres anys, y en lo interím durant la mera, y libre volun-
 tat del mateix Capítol, y no altrament à *Joseph Bosch* habitant
en Betànies pera conzesar en dit Terme coranta
Jornals de terra en las Senyals abas, confrontants à
solvent ab la Bossa de la Vinjola, à ponent ab Conzeus
de Solsona de la Archa, à mitge dia ab herms, y lo Ter-
me de las Parrojas, y à tremuntana ab herms.

la qual llicencia, com se ha dit duradora per tres anys, y no en altra
 forma, y de tal manera, que per rahò de ella en ningun temps pre-
 tendrer puga dit conzesant dret algun en dites terres, se li concedeix
 ab obligació de haver de contribuir al netejar les basses de les abeura-
 des del dit Terme sempre que convindrà, y ab tal que no puga traure
 de dit conreu los fems se faràn en ell, antes be dega emplearlos en fe-
 mar dites terres, y ab obligació (à mes del Delme à dita Santa Iglesia, y
 de la Primicia à qui espede) de pagar à la *Sirena* de tots los fruyts
 se culliràn en dites terres baix obligació de tots sos bens, y drets pre-
 sents, y esdevenidors en qualsevol part. En fee del qual se mane des-
 pachar les presents firmades per dit Senyor Regidor, Sagellades ab lo
 Sagell de dit Capítol, y referendades per lo Notari, y Secretari avall
 escrit. En Lleyda, de la Aula Capitular à *21* del mes de *febrer*
 de 1748.

Pastoret Canonge Admò.

21 de febrer 1752

Pastoret Canonge Admò.

Per manament de dit Illustre, y Reverent Senyor Regidor.

Domingo Croaller Not. Secret.

Se feu nova en 16 de febrer 1755 à Joseph Bosch habitant en Mollemusa.

*
LO infracrit com à Procurador General del Illustrissim,
 y Venerando Senyor Fr. D.ⁿ *Fran.^{co} de Lahors*
 Gran Prior de Cathalunya, y Comanador de la Comanda de
Lo Barch. com à tal Gran Prior, Senyor Jurisdiccional
 del Lloch, y Terme ronech de *Malparrts* Corregiment
 de *Soyta*, ab tota Jurisdiccio civil, y criminal, mer,
 y mixt imperi de decimas, *Domini directe*, de herbas, pas-
 turas, y qualsevols altres drets. Dono facultat, y permis
 à *l. Sr. Fran.^{co} Juanes, Pbro. de la Seu de Marsella*
 pera conrésar en dit Terme de *Malparrts* la pessa de terra,
 que baix se designarà.

Una pessa de terra en la partida, dita de *la vall de la Pugeta*
 detinguda de *viuy* ————— jornals, que confronta à
 Sol ixent ab *Lo tabral ayguas venans de la l'leua* ———
 ————— à mitx die ab *l'ortig del Puell vidat* ———
 à ponent ab *varients d'altres Gran Prior* y à tremonta-
 na ab *l'ortig de l'ortig, mediant Lo Cami, que es d'el*
Almuelle, i d'el Almuelle.

La qual llicencia dono ab los pactes següents, y no de
 altra manera, à saber es: Ab pacte, que hage de pagar be,
 y lealment lo Delme, y Primicia à sos legitims Duenyos,
 y lo dret de Terratge à dit Senyor Gran Prior, à la dotse-
 na, esto es de dotse una per dit Senyor de tota especie de
 grans, y de tots fruyts, havent indispensablement de con-
 resar dita pessa de terra.

Ab pacte, que no puga traure las garbas de dit Terme, si que tots los grans degan barse en aquell, ni tampoch los grans de la hera, que no sien pagats los sobredits drets en la forma estijada, debent mesurar tots los grans en presencia del Collector, debent avisar a est antes.

Que no puga traure los fems de dit Terme, si consumirlos en los sobredits *viue* ~~_____~~ jornals.

Que no puga entrar a llaurar las terras fins lo die de Nostra Senyora de *Març* ~~febrer~~

Que quant sie necessari, y ordenja dit Sr. Gran Prior, son Arrendador, o Batlle, degua contribuir en natejar las basses de las ayçuradas de dit Terme *del reguila, i de mar*

Que dega observar, y mantenir los pactes sobre expressats en pena de 25 $\text{R}.$ y mercè del Senyor per quiscuna vegada contravindra en aquells.

La qual llicencia dono, durant lo beneplacit de dit Illustriſsim Senyor Gran Prior mon Principal, y los successors, sens que per esta en temps algun puga dit *D. J. M.* *Senyor* y los seus adquirir, ni pretender domini, dret, ni possessió alguna, podent revocar esta llicencia en qualsevol temps, ab causa, o sens ella, sens que per dit *Senyor* o los successors, ni persona alguna puga feri la menor oposició.

Barcelona, *1 octubre* ~~8~~ *de 1766.*

J. L. de la Cruz

LO Illtre. Sr. D. D. *Joaquín Vidal Canonge* y
 Canonge de la Santa Iglesia Catedral de la Ciudad de Lleyda, y Admi-
 nistrador en lo corrent any de la Administració de *la Pia Almagro*
 y com á tal Regidor del Terme de *Reymat*
 propi de dita Administració per lo M. I. Capítol de Dagá y Canonges de
 la mateixa, per tenor de las presents concedeix Llicencia duradera
 tant solament per lo termini de tres anys y en lo interin durant la
 mera y libre voluntat sua y de dit Molt Illustre Capítol
 á *Michaél Lloret* *Castellón*
 pera cultivar en dit Terme y *Partida del Pla del Cal-*
rell una *peça* de terra e extensió d'ovint
 jornals poch més ó menys, que confon-
 te á *Solipent* y *Sonent* al *Vacouet*, á *Micha-*
el al *Concejo* de *Salvador* *Alqueria* y á *Fre-*
montana al *Concejo* de *la Canadada*; la qual terra
 ans *Concejo* de *Anton* *Bifur* e *Tomasa*

La sobre dita llicencia que deurá durar com se ha dit solament per tres
 anys, concedeix lo sobre dit Señor Administrador ab las condicions se-
 guens y no de altra manera. Primo que en ningun temps per raho de la
 expresada llicencia puga lo cultivador pretendrer dret algun en lo cul-
 tiu de la mencionada terra, que deurá cultivar á us y practica de bon
 Pages, empleant en ella los fems que resultarán de las pallas que se cu-
 llirán, no podent restollarlas sens expres permis ni tampoch llaurarlas ó
 goretarlas fins al dia que se li señalará, pera no impedir lo aprofitarse
 lo Capítol ó sos Arrendataris dels pastos; Reserbantse lo mencionat Señor
 Administrador lo concedir á altre dita terra durant lo temps de esta lli-
 cencia si la deixás sens cultivar, ó cometés algun defrau en lo pago del
 Delme y del terratge; Ab la obligació de pagar á la *Ordena* de
 tots los fruits que se cullirán en dita terra. = Item: Que deurá contri-

buir quant comvinga á la limpia de las Bases del aygua que serveixen per abeurar lo Bestiá y caballerias.— Item: • Que antes de la Primicia que correspon á son Preceptor dega pagar íntegrament y sens frau lo Delme en Gra ó en Garba com millor apareixerá al M. I. Capítol; Y aixi mateix lo terratge tots los anys., ó sempre que aixis se li fasa saber per dit Señor Administrador, ó per lo Colector del Capítol. Dada en la Ciutat de Lleyda, firmada per dit Señor Canonge Administrador Sella- da ab lo Sello del Iltre. Capítol, y reitendada per lo Secretari infraes- crit als *Sr. Ques del Reg. C. L. Mas de Mil Cent*

cent vint

De manament de dit Iltre. Sr. Canonge Administrador,

M. I. S.
Xavier Sureda

Los abajo firmados autorizados por las Juntas de Beneficencia y Directiva del Instituto de la presente Ciudad, concedemos á Vicente Torceda vecino de Benavén facultad y licencia para cultivar por quatro años un campo de tierra de estension 20. jornales sito en el término de Raymat — partida del Plá de Castell — que confronta á oriente con Vacan á poniente con L. de á medio día con cam. de la Plaza de San y al norte con Sancti Spiritus con los pactos siguientes 1.º Por sobre dicha licencia pagará en el acto de recibirla 10 rs. vn. 2.º Podrá revocarse esta licencia en qualquiera de los quatro años si diese motivo, á juicio de los Comisionados. 3.º El campo deberá cultivarse á uso y práctica de buen Labrador atajando los Barrancos é impidiendo se formen de nuevo. 4.º De todos los granos que recogerá en dicho campo, pagará la octava parte á las Juntas mencionadas, y este pago se hará en garva ó grano, á juicio del Comisionado de las Juntas, sin que pueda sacar las garvas ó granos del monte hasta ser satisfechas totalmente la octava parte, y caso de ser en grano deberá llevarlo al Granero de Raymat. 5.º Podrá riciar y restrojar la tercera parte del campo que cultiva, y en caso de ser ricio la Junta podrá conceder que sea todo el campo. 6.º Aunque haga muchos años que cultiva el campo con licencia nueva, no podrá en ningún tiempo pretender dreebo alguno á que se le conserve en el cultivo. 7.º No podrá labrar los restrojos hasta primeros de Febrero; Finalmente quando se lhipien las Balsas pagará medio real por cada jornal de tierra que cultive en la partida que se haga la limpia. Dado en Lérida á 12 de Febr. de 1849.

Vicente Torceda Manans Rib

5. ELS INTERCANVIS COMERCIALS

L'objectiu d'aquesta darrera part de la tesi no és mostrar, ja que és un fenomen prou conegut, que durant el set-cents el mercat interior català intensifica les seves relacions. Es pretén, bàsicament, destacar dos aspectes fonamentals dels intercanvis comercials de la Catalunya del segle XVIII:

1. La producció agrària de les terres de Lleida és una producció dirigida bàsicament cap al mercat de la Catalunya litoral. Es produeix per vendre, i efectivament es ven.

2. El comerç interior català és un comerç força complex: si de les terres de Lleida surten quantitats considerables de cereal cap a d'altres mercats catalans, arriben a les terres de Lleida productes de tota mena - ultramarins, productes industrials... - procedents d'altres indrets de Catalunya.

Però abans de fer aquesta anàlisi sembla convenient aprofundir en l'evolució dels preus catalans: a l'estudi dels preus dels cereals es pot afegir el d'altres productes de consum bàsic - carn de moltó, vi i ous -.

5.1. EL MOVIMENT DELS PREUS AGRARIS

L'anàlisi dels preus agraris bàsics registrats al mercat de Lleida pot permetre d'establir les diferències i semblances entre el nivell i moviment dels preus de les terres de la Catalunya interior plana i els de la Catalunya litoral. Aquest estudi pot posar de manifest tota una sèrie d'aspectes importants: des de les característiques de l'estructura productiva de les terres de Lleida fins al procés d'integració del mercat català.

Els productes agraris que s'analitzaran aquí són els cereals (blat, xeixa, mescladís i ordi), el vi, la carn de moltó i els ous. La mercurial de Lleida només registra sistemàticament els preus dels tres cereals esmentats. A la ciutat de Lleida es realitzaven dos mercats setmanals a l'Almodí. Per a la confecció de les dades anuals s'han utilitzat preus mensuals, elaborats a partir dels preus a què es varen vendre els cereals al quart o cinquè mercat de cada mes¹. Per tant, s'ha fet la mitjana dels preus del quart o cinquè mercat del mes, i posteriorment s'han calculat els preus anuals com a mitjana dels preus mensuals. Es el mateix mètode emprat per Garrabou en elaborar els preus de Tàrraga². Els preus de la carn de moltó han estat elaborats a partir de dues fonts:³ per una sèrie d'anys s'han utilitzat els llibres de l'administració de les carnisseries de Lleida. Aquestes eren municipals i en aquests llibres es relacionen els preus a què ha estat venuda la lliura de carn durant cada arrendament. Els arrendaments, en general tenien una durada d'un any, que començava l'1 de maig per finalitzar el darrer dia del mes d'abril. S'ha consultat el preu de la carn venuda el dia quinze de cada mes o el dia més proper a aquesta data. Però de fet, els preus de la carn de moltó es mantingueren constants durant tot l'any d'arrendament - amb algunes excepcions -. Degut a què no s'han localitzat els llibres de l'administració de la carn per tota una sèrie d'anys, s'han consultat els llibres dels arrendaments dels propis de Lleida. En els arrendaments de les carnisseries, l'arrendatari es compromet a vendre la carn de moltó i les d'altres tipus a un determinat preu durant tot l'arrendament. Per tant, en la major part del segle XVIII no s'experimenten variacions estacionals pel que fa al preu de la carn de moltó i als altres tipus

de carn. Només s'ha elaborat la sèrie de la carn de moltó degut a dues raons: la primera és el lloc destacat quantitativament, en els llibres de l'administració de les carnisseries, d'aquest producte, la qual cosa permet de situar la carn de moltó^{3b} com el principal producte d'aquest tipus que es venia a la ciutat de Lleida, i en segon lloc, els preus de les altres carns semblen guardar molta relació amb el preu de la carn de moltó. Les conclusions que s'obtinguin d'aquesta sèrie poden aplicar-se al conjunt de les altres carns venudes - de corder, ovella, vaca o bou--bou -. Els preus del vi i dels ous han estat elaborats a partir de les compres fetes per l'Hospital General de Nostra Senyora dels Angels de Pobres Laics de la Ciutat de Lleida⁴. Els preus anuals són expressió de la mitjana dels preus dels dotze mesos. Els preus mensuals s'han obtingut dividint els valors del vi o ous comprats durant el mes, per la quantitat adquirida per l'hospital. La sèrie del vi no abasta molts anys, però de tota manera permet d'obtenir algunes conclusions força importants. La font dels preus del vi i dels ous és, per tant, equiparable a l'utilitzada per Vilar per construir les sèries dels preus de Barcelona.

ELS PREUS DELS CEREALS⁵

El moviment de llarga durada

Els preus dels cereals a Lleida són menors, durant tot el segle, que als mercats de Tàrraga i Barcelona. Pel que fa al blat xeixa, en el període 1729-36, la mitjana - en sous per quartera - de Lleida era un 19.14 % més baixa que la de Barcelona, i un 5.86 % que la de Tàrraga. A la fi de segle les coses han experimentat modificacions: en el període 1788-92, la mitjana de Lleida és un 7.71 % més baixa que la de Barcelona i un 3.61 % que la de Tàrraga.

Com es veu, a la fi del segle les diferències entre les mitjanes es redueixen, malgrat que Lleida encara té uns preus menors. Cal observar que, en tot el segle, les mitjanes de Tàrraga són superiors però molt properes a les de Lleida. Les mitjanes de Lleida i Tàrraga que, en el període 1729-36, estaven notablement per sota de la de Barcelona, s'apropen de manera important a la

de Barcelona, en el període 1788-92. Aquesta observació implica un creixement dels preus del blat a les terres de Lleida superior al de Barcelona.

En una primera avaluació de l'increment secular - quadre 5-1 - s'observa a Lleida un increment entre 1729-36 i 1788-92 d'un 120.13 %, mentre a Tàrraga és del 115 % i a Barcelona del 92 %. Per tant, els preus del blat a Lleida, tot i tenir uns nivells més baixos, experimenten l'augment major dels tres mercats.

Si s'estudien les mitjanes del preu del blat xeixa, agrupant els anys en períodes, des de 1732 fins 1802, es poden formular algunes conclusions importants - quadre 5-2 -. A la primera meitat del set-cents, Lleida destaca quant a la dinàmica de creixement dels preus de la xeixa. L'índex de Lleida passa, entre 1732-46 i 1747-56, d'un índex 100 a 144.91, mentre Tàrraga experimentarà un creixement igual entre 1732-46 i 1757-70, passant d'un índex 100 a 144.2. Barcelona, entre 1732-46 i 1757-70, passarà d'un índex 100 a 135.7. Els mercats de les terres de Lleida, que partien d'uns preus nominals menors que els de Barcelona, experimenten durant la primera meitat del segle XVIII una empenta major que la de Barcelona, destacant el cas de Lleida. Aquesta empenta de Lleida sobretot, i també de Tàrraga, continuarà en els períodes següents, donant un creixement major a Lleida i Tàrraga, i una mica menor a Barcelona. Entre 1732-46 i 1790-1802, els mercats de les terres de Lleida tripliquen les mitjanes, mentre el mercat de Barcelona les multiplica per 2.64. Si s'analitzen els creixements de les mitjanes respecte de la mitjana anterior considerada com a índex 100, s'observa que el major creixement es dona als tres mercats entre 1771-89 i 1790-1802 - Lleida 53.99 % de creixement, Tàrraga 58.41 % i Barcelona 51.06 %. El segon moment de màxim creixement, anterior en el temps, es dona entre 1732-46 i 1747-56 - 44.91 % a Lleida, 32.0 % a Tàrraga i 18.5 % a Barcelona. De fet, el segon moment de màxim creixement a Barcelona es dona entre 1757-70 i 1771-89 que, per cert, a Tàrraga i Lleida es donen creixements semblants als de Barcelona - 30.34 % a Lleida, 31.68 % a Tàrraga i 28.98 % a Barcelona -. Vegeu quadre 5-3 . El paper moderador de les importacions de l'estranger al mercat de Barcelona resta evident si s'observa el creixement dels preus a Barcelona. L'anivellament dels preus dels

Quadre 5-1

Mitjana dels preus efectius de la xeixa i tant per cent dels dos períodes

Període	Lleida		Tàrrega		Barcelona	
	Mitjana*	% d'alça	Mitjana*	% d'alça	Mitjana*	% d'alça
1729-36	52.15		55.4		64.5	
1788-92	114.80	120.13	119.1	115.0	124.4	92.0

*sous per quartera

Quadre 5-2

Mitjana dels preus efectius de la xeixa i índex de cada període(1732-46=100)

Període	Lleida		Tàrrega		Barcelona	
	Mitjana*	Índex	Mitjana*	Índex	Mitjana*	Índex
1732-46	49.16	100.00	53.2	100.0	61.5	100.0
1747-56	71.24	144.91	70.4	132.0	72.9	118.5
1757-70	75.89	154.37	76.7	144.2	83.5	135.7
1771-89	98.92	201.22	101.0	189.8	107.7	175.1
1790-1802	152.33	309.86	160.0	300.8	162.7	264.5

*sous per quartera

Quadre 5-3

Mitjana dels preus efectius de la xeixa i índex de cada període respecte a l'anterior = 100

Període	Lleida		Tàrrega		Barcelona	
	Mitjana*	Índex	Mitjana*	Índex	Mitjana*	Índex
1732-46	49.16	-	53.2	-	61.5	-
1747-56	71.24	144.91	70.4	132.00	72.9	118.53
1757-70	75.89	106.52	76.7	108.94	83.5	114.54
1771-89	98.92	130.34	101.0	131.68	107.7	128.98
1790-1802	152.33	153.99	160.0	158.41	162.7	151.06

*sous per quartera

Quadre 5-4

Mitjana dels preus efectius del mescladís i de l'ordi i tant per cent dels dos períodes

Període	Mescladís				Ordi			
	Lleida		Tàrrega		Lleida		Tàrrega	
	Mitjana*	% d'alça	Mitjana*	% d'alça	Mitjana*	% d'alça	Mitjana*	% d'alça
1729-36	45.98		48.5		22.01		23.5	
1788-92	93.84	104.08	111.8	130.3	55.53	152.29	62.2	164.0

*sous per quartera

Quadre 5-5

Mitjana dels preus efectius del mescladís i de l'ordi i índex de cada període
(1732-46 = 100)

Període	Mescladís				Ordi			
	Lleida		Tàrrrega		Lleida		Tàrrrega	
	Mitjana*	Índex	Mitjana*	Índex	Mitjana*	Índex	Mitjana*	Índex
1732-46	44,08	100,00	46,4	100,0	22,89	100,00	23,6	100,0
1747-56	64,82	147,05	63,9	137,8	33,13	144,73	32,5	137,9
1757-70	68,90	156,30	71,8	154,8	37,24	162,69	37,4	158,7
1771-89	80,94	183,62	94,2	203,2	47,31	206,68	50,0	212,2
1790-1802	132,23	299,97	148,2	319,3	67,70	295,76	75,7	320,9

*sous per quartera

Quadre 5-6

Mitjana dels preus efectius del mescladís i de l'ordi i índex de cada període
respecte a l'anterior = 100

Període	Mescladís				Ordi			
	Lleida		Tàrrrega		Lleida		Tàrrrega	
	Mitjana*	Índex	Mitjana*	Índex	Mitjana*	Índex	Mitjana*	Índex
1732-46	44,08	-	46,4	-	22,89	-	23,6	-
1747-56	64,82	147,05	63,9	137,80	33,13	144,73	32,5	137,90
1757-70	68,90	106,29	71,8	112,36	37,24	112,40	37,4	115,07
1771-89	80,94	117,47	94,2	131,19	47,31	127,04	50,0	133,68
1790-1802	132,23	163,36	148,2	157,32	67,70	143,09	75,7	151,50

*sous per quartera

Quadre 5-7

Cicles del preu del blat xeixa a Lleida, Tàrrrega i Barcelona. Segle XVIII

Cicle	Lleida			Tàrrrega			Barcelona		
	Duració	Màxim	Mínim	Duració	Màxim	Mínim	Duració	Màxim	Mínim
I	1732-40	1738	1732	1732-39	1737	1732	1732-38	1734	1732
II	1740-46	1742	1743	1739-46	1742	1740	1738-46	1740	1738
III	1746-55	1749	1746	1746-56	1749	1746	1746-56	1749	1746
IV	1755-62	1760	1755	1756-62	1760	1756	1756-62	1760	1751
V	1762-69	1766	1762	1762-70	1766	1762	1762-70	1767	1762
VI	1769-77	1775	1769	1770-77	1775	1770	1770-77	1773	1770
VII	1777-88	1783	1777	1777-88	1783	1777	1777-87	1785	1777
VIII	1788-91	1789	1788	1788-92	1789	1788	1787-91	1789	1787
IX	1791-97	1795	1791	1792-98	1795	1792	1791-97	1795	1791
X	1797-1800	1799	1797	1798-1801	1799	1798	1797-1801	1799	1797

Quadre 5-8

Amplitud de les principals crisis. Diferència percentual del preu nominal anual respecte les mitjanes mòbils de tretze anys (any observat al final). Segona meitat del set-cents.

	Lleida		Tàrrrega		Barcelona	
	Any	Diferència	Any	Diferència	Any	Diferència
	1749	67.62	1749	61.2	1749	33.7
	1766	51.66	1766	56.3	1766	32.4
	1775	24.92	1775	24.9	1773	25.1
	1781	22.96	1781	27.5	1785	13.4
	1789	44.25	1789	46.1	1789	31.4

tres mercats catalans a la fi del segle s'ha d'interpretar en funció d'uns intercanvis profunds entre la Catalunya interior i la Catalunya perifèrica. Malgrat que no hi ha estudis quantitius, degueren introduir-se, com explicà Vilar, en moments de febles collites a les terres de Lleida, blats a la Catalunya interior procedents de les quantioses importacions fetes de l'estranger a través del port de Barcelona. En anys de molta producció, els preus a les terres de Lleida no s'enfonsaren car la demanda barcelonina possibilità la sortida dels excedents. En tot cas, cal remarcar a més dos aspectes: el procés de colonització efectuat per la pagesia de les terres de Lleida va permetre uns preus nominals - sobretot a Lleida - lleugerament inferiors als de Barcelona. La forta demanda de xeixa tant per part dels habitants de les terres de Lleida com per part de Barcelona explica perquè els preus varen créixer, en termes relatius, més a les terres de Lleida que a Barcelona. En definitiva, és tot un conjunt de causes les que expliquen els ritmes de creixement dels preus als mercats estudiats.

La corba de les mitjanes mòbils de tretze anys amb l'any observat al centre, permetrà l'anàlisi més precisa del moviment de llarga durada. El gràfic de les mitjanes mòbils pot dividir-se en dues parts: una primera que arriba fins 1741, caracteritzada per una relativa estabilitat, i una segona a partir d'aquest any, que determinarà l'augment secular. Una anàlisi més detallada permet d'observar que fins 1720 no es normalitza la situació creada per la guerra de Successió. Des de 1720 fins 1741 s'observa una estabilitat dels preus. 1741 inicia un ascens que arribarà fins a la fi del segle amb un seguit de reduccions relatives. Així, des de 1741 fins 1748 s'observa un ascens, seguit d'una estabilització fins 1750, quan s'inicia un creixement fins 1754, per caure relativament fins 1757. Des d'aquest any fins 1770 els preus tornen a pujar, per caure fins el 1773. Una nova puja des de 1773 fins 1780, per caure el 1781 i iniciar una puja definitiva i radical. El moviment de les mitjanes mòbils del preu del blat xeixa a Tàrrrega presenta, pràcticament, les mateixes característiques, la qual cosa prova la perfecta sincronització dels dos mercats de les terres de Lleida - a partir de 1735, anys de la primera mitjana mòbil dels preus de Tàrrega -. Si es comparen les sèries de mitjanes mòbils de Lleida i Tàrrega amb la de Barcelo-

na, s'observa, com ha indicat Garrabou, "la presència en la corba de Tàrrrega [i en la de Lleida] d'un moviment cíclic molt intens que alhora que produeix pendents molt pronunciats en la corba, també provoca inflexions més agudes"⁶.

Pel que fa al mescladís i a l'ordi, el moviment de llarga durada dels preus a Lleida i Tàrrrega - no hi ha sèries de Barcelona - presenta diferències importants - vegeu quadre 5-4 -. La mitjana dels preus del mescladís, entre 1729-36 i 1788-92, augmenta un 104.08 % a Lleida i un 130.3 % a Tàrrrega. Pel que fa a l'ordi, els augments són, respectivament, 152.29 % i 164 %. S'observen unes mitjanes de valor nominal més baix en els dos productes a Lleida. De fet, en el primer període les diferències amb Lleida són molt petites, però al període final aquestes diferències han augmentat. A més, si comparem aquests creixements amb els de la xeixa, s'observa el fenomen invers: mentre la xeixa creixia més a Lleida que a Tàrrrega, els preus de l'ordi i del mescladís creixen més a Tàrrrega. La diferència destaca pel que fa al mescladís. Més endavant s'intentarà de donar una explicació.

El quadre 5-5 permet de confirmar el major creixement dels preus d'ambdós productes a Tàrrrega. Fins 1757-70, però, el ritme del creixement de les mitjanes de Lleida supera al de Tàrrrega. Però en el següent període, la tendència ha estat invertida. El mateix fenomen s'observa pel que fa a l'ordi. Si es comparen els diversos períodes amb el període anterior fent-lo equivalent a un índex 100, s'observen els mateixos moments de màxim creixement de les mitjanes que en el cas de la xeixa: entre 1771-89 i 1790-1802 i entre 1732-46 i 1747-56.

Es pot formular alguna hipòtesi que fes entenedora aquesta diferència entre el creixement del preu de la xeixa i els del mescladís i l'ordi quan es comparen els mercats de Lleida i Tàrrrega? Per què la demanda pressiona més la xeixa en el mercat de Lleida i el mescladís i l'ordi al mercat de Tàrrrega? El Segrià gaudeix d'una situació econòmica millor que l'Urgell. L'existència del reg possibilita, en determinades zones, una major prosperitat a la pagesia, la qual podrà consumir preferentment xeixa. La pressió de la demanda sobre el mescladís serà menor. A l'Urgell es produiria el fenomen invers. A més, l'Urgell serà una zona amb una ramaderia més important, la qual cosa explica la major

pressió sobre l'ordi. Quan el 1789 l'ajuntament de Lleida creà una fleca municipal per donar pa més assequible a les classes populars, el pa elaborat es féu de blat, no de mescladís. Aquest fet pot confirmar la gran demanda de blat a Lleida, i en conseqüència explicar la major pujada del preu de la xeixa. La mercurial de Tàrraga inclou els preus del segolós i del sègol - productes que no s'inclouen a la de Lleida -, la qual cosa evidencia una producció de cereals inferior per al consum humà, en una zona amb una infraestructura agrària menys desenvolupada. Però caldria aprofundir més en aquesta qüestió, a fi de contrastar aquestes hipòtesis, hipòtesis que, per cert, exclouen un element important: d'on prové la demanda dels diversos productes agraris. En altres paraules, pot ser que el mercat de Lleida fos vist pels compradors foranis com un mercat més blader i el de Tàrraga més dedicat a la venda de productes cerealístics més variats. En tot cas, aquesta problemàtica és secundària, puix que com s'ha vist, els preus del blat, del mescladís i de l'ordi experimenten, malgrat la diferència indicada, creixements del mateix ordre de magnitud: es tripliquen durant el set-cents.

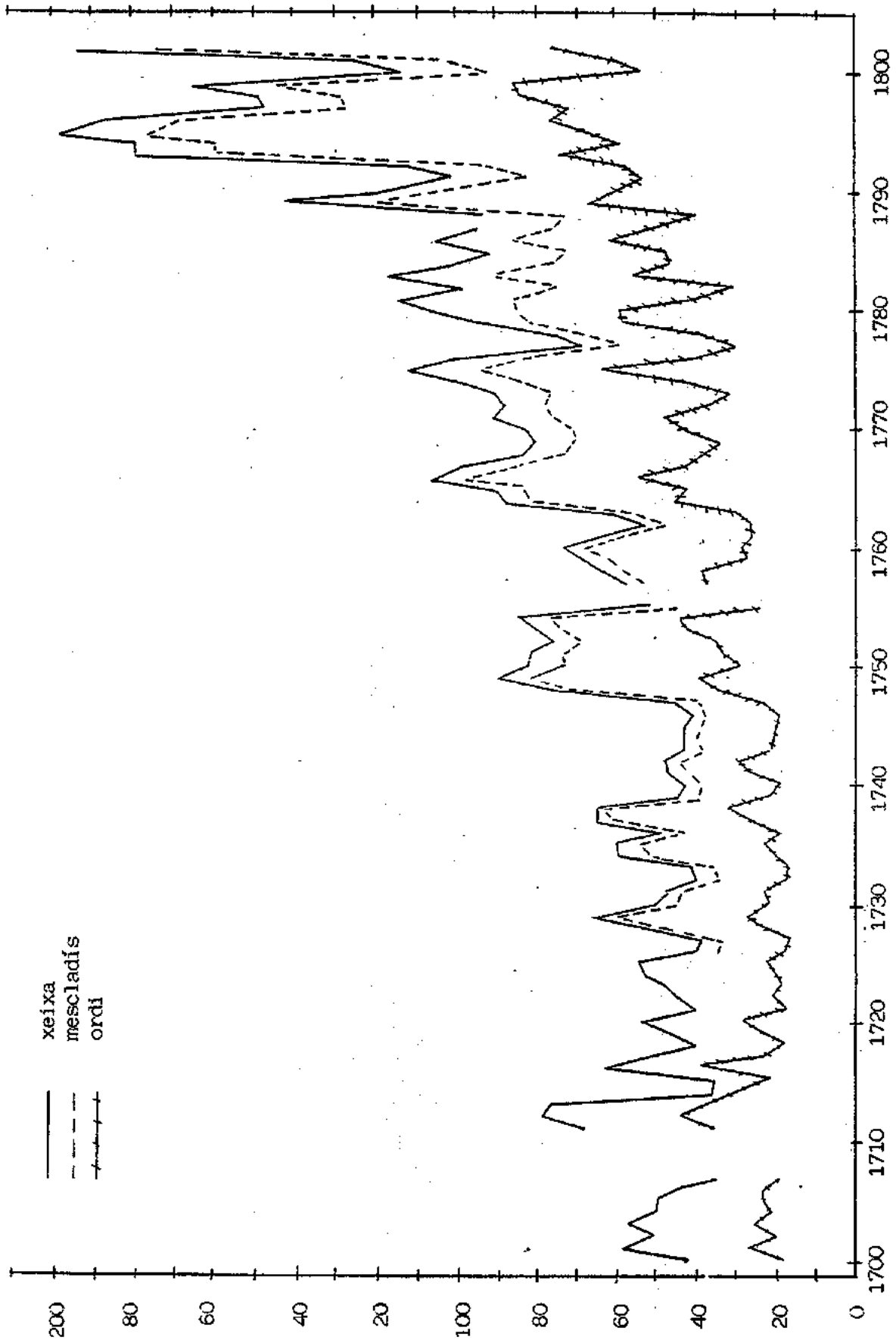
El moviment cíclic dels preus de la xeixa

El gràfic dels preus de la xeixa - gràfic 5-1 - presenta una sèrie de cicles que ara s'analitzaran. Cada cicle ve limitat per dos mínims, un a cada extrem, considerant-se només el primer mínim com a pertanyent al cicle.

Si es comparen els cicles de Lleida amb els de Tàrraga - vegeu quadre 5-7 - s'observa que tots els màxims, amb l'excepció del del cicle I, coincideixen als mercats de Lleida i Tàrraga. Quant als mínims, n'hi ha quatre que no coincideixen (els dels cicles IV, VI, IX i X). En aquests casos, succeeix que a Lleida s'ha avançat un any el mínim. Aquest fet repercuteix en la periodificació dels cicles, puix que en aquests casos els cicles de Lleida comencen un any abans.

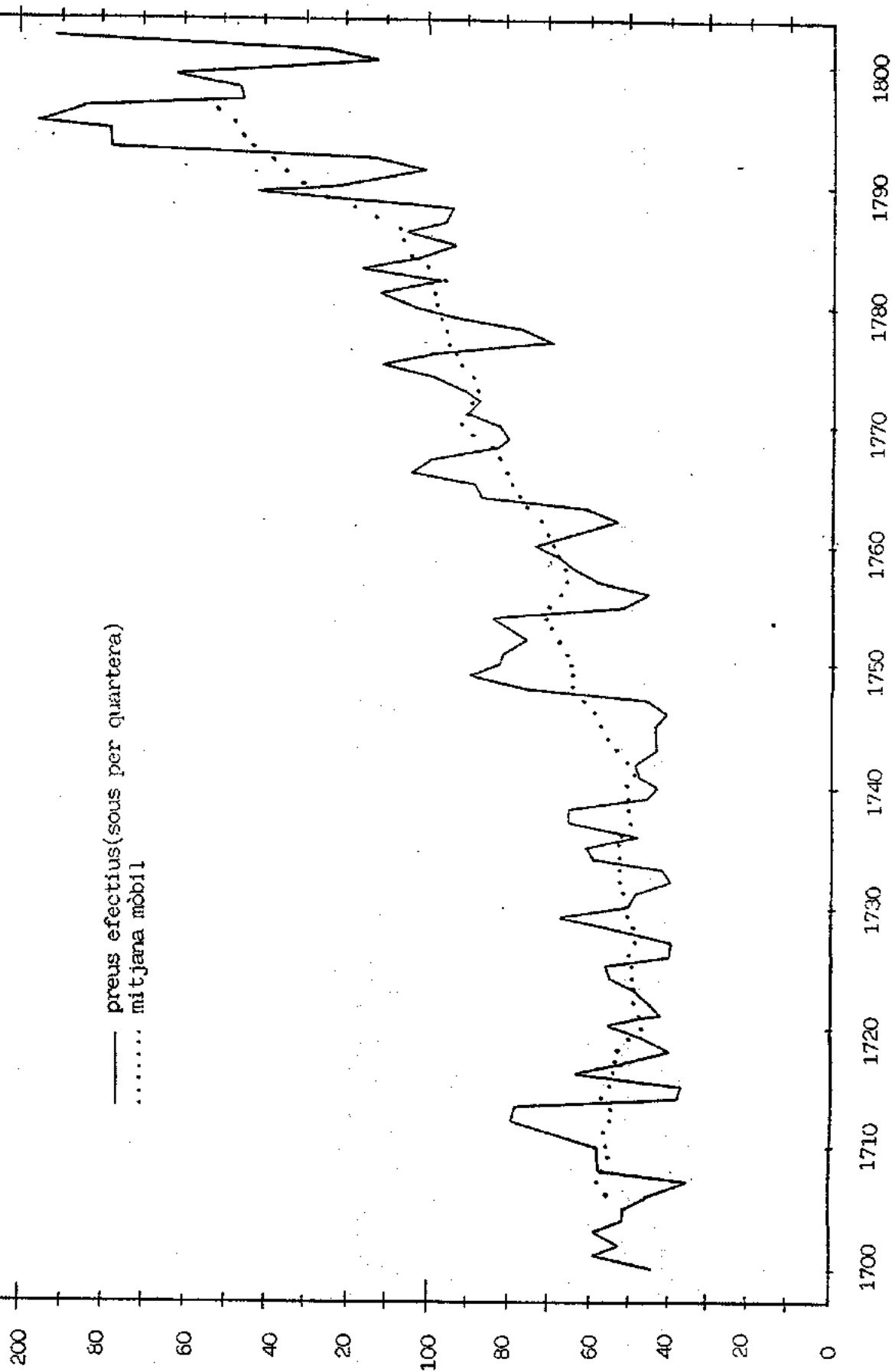
Si es comparen els cicles de Lleida amb els de Barcelona - quadre 5-7 - s'observa que existeixen cinc màxims (els dels cicles I, II, V, VI i VII) que no coincideixen. Tres d'aquests màxims són anteriors a Barcelona i dos són anteriors a Lleida. Hi ha també quatre mínims que no coincideixen (els dels cicles

Gràfic 5-1
 Moviment dels preus dels cereals a Lleida. Preus nominals en sous per quartera.

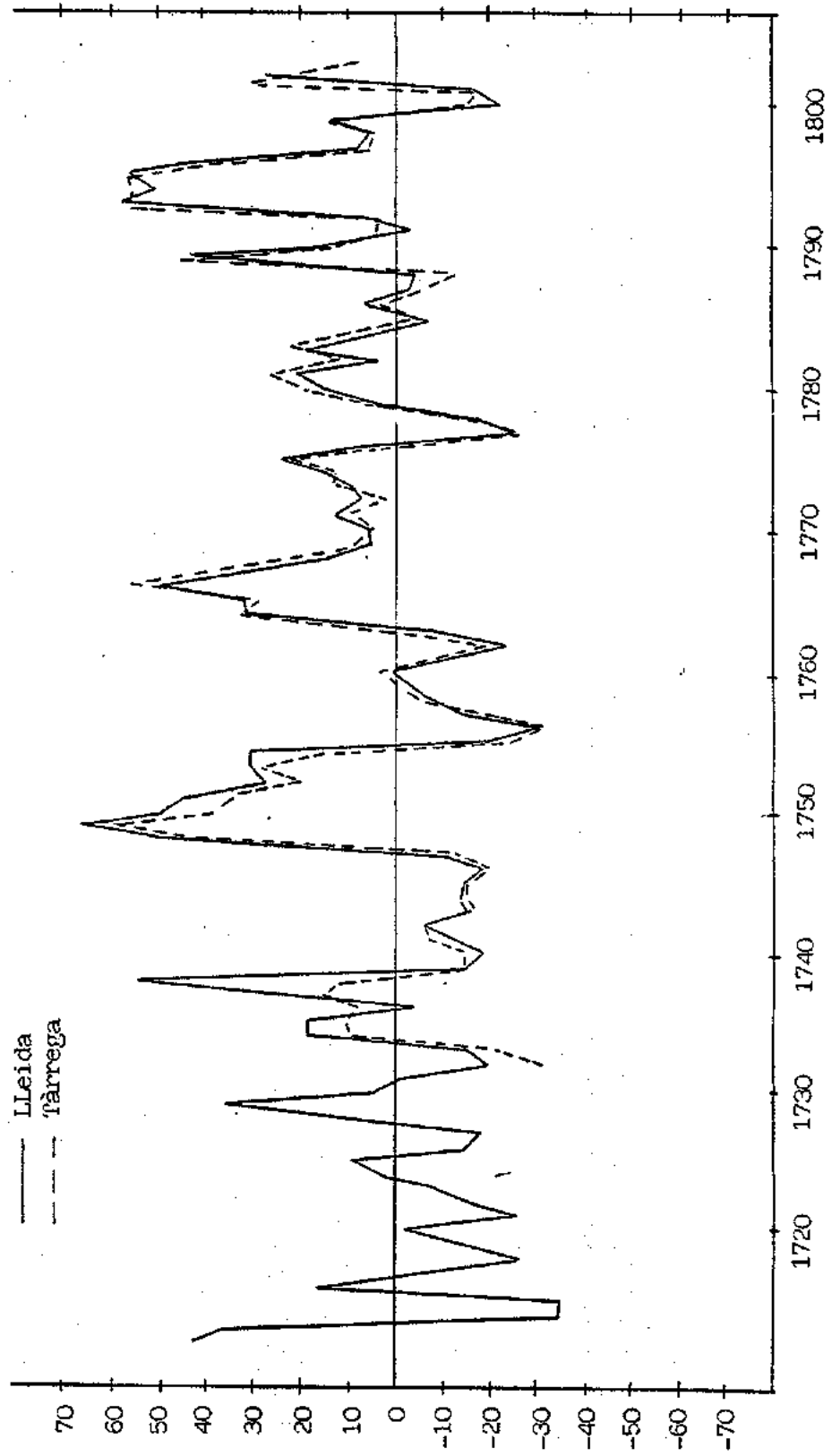

Gràfic 5-2

Moviment general dels preus efectius del blat xeixa.
 Moviment de llarga durada, segons mitjanes mòbils de tretze anys (any observat al centre)

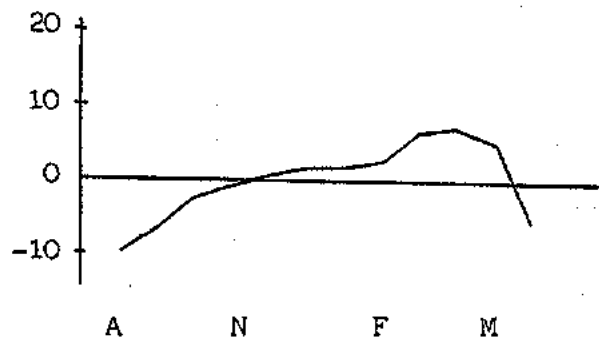
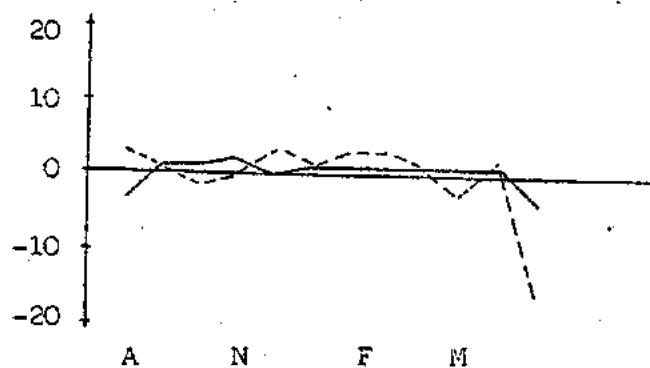
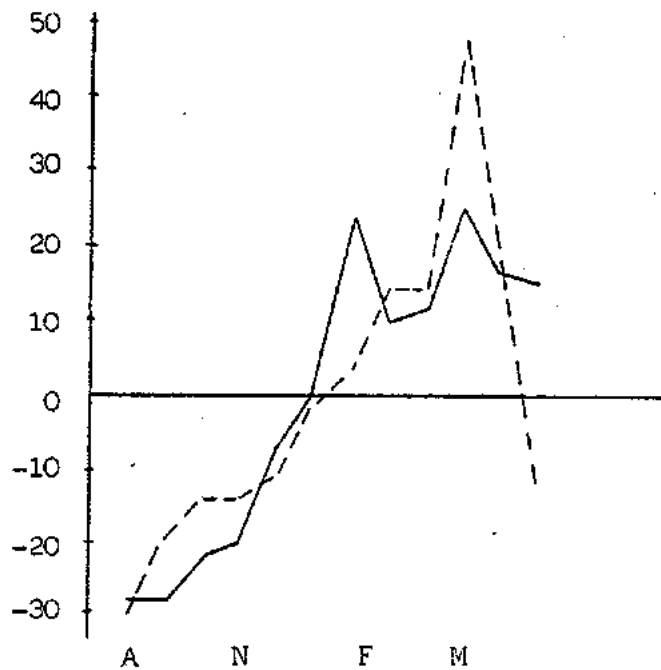
Gràfic 5-3
 Moviment periòdic dels preus del blat a Lleida.
 Diferències en tant per cent sobre la mitjana mòbil de tretze anys (any observat al final)
 Comparació amb Tàrrrega, segons dades de R. Garrabou

Gràfic 5-4

Moviment estacional dels preus del blat a Lleida.

Diferència mensual en tant per cent respecte al peu mitjà anual (any agrícola)

II, IV, VI i VIII). Dos d'aquests mínims són anteriors a Lleida i els altres dos a Barcelona. Hi ha, per tant, dos períodes que comencen abans a Lleida i dos que comencen abans a Barcelona.

Els cicles de Lleida segueixen una tònica semblant als de Tàrrrega, però amb la particularitat d'avançar un any part dels seus mínims. Aquest comportament dels cicles de Lleida fa que, en algun any, Lleida es pugui semblar a Barcelona i fins i tot en dos anys començar els cicles abans que Barcelona. En tot cas, s'observa una major semblança entre el moviment cíclic de Lleida i Tàrrrega que entre Lleida i Barcelona. La coincidència dels màxims s'ha d'interpretar com que Lleida i Tàrrrega són dos mercats interiors sotmesos a unes alces més fortes, tal i com preveia Vilar i ha demostrat Garrabou. L'avenç de diversos mínims dels cicles de Lleida s'ha d'interpretar en el sentit que la zona de Lleida té una base agrícola millor que la zona de Tàrrrega, la qual cosa li permet de recuperar-se abans de les situacions agràries difícils.

L'anàlisi de les diferències en percentatge dels preus nominals de la xeixa respecte de la mitjana mòbil de tretze anys amb l'any observat al final permetrà, pel que fa a Lleida, de donar per vàlides les conclusions de Garrabou. El gràfic 5-3 presenta aquestes diferències per Lleida i Tàrrrega: la coincidència és quasi-perfecta en tot el període considerat. L'amplitud de les oscil·lacions és superior als mercats de Lleida i Tàrrrega. La diferència mitjana és, entre 1734 i 1789, de 19.5 % a Lleida, 17.8 % a Tàrrrega i 10.7 % a Barcelona. Durant el segle aquesta diferència es redueix tant a Lleida com a Tàrrrega, mentre a Barcelona experimenta un lleuger augment. La diferència mitjana, a Lleida, passa del 21.91 % el 1732-62 a 16.5 % el 1763-89. A Tàrrrega es passa, respectivament, de 18.5 % a 17.6 %. A Barcelona, de 9.9 % a 11.1 %. Lleida, partint d'una diferència mitjana superior a la de Tàrrrega, arriba a una mitjana una mica inferior a la de Tàrrrega. A Lleida es deixa sentir com a Tàrrrega l'impacte de la crisi de mitjan segle: la mitjana de 17.61 % el 1732-46 ha esdevingut 36.04 % el 1747-56, mentre Tàrrrega passa de 14.2 % a 30.5 %. L'augment a Barcelona també es dona - 6.2 % i 17.4 %, respectivament - encara que les oscil·lacions són menors que les de la Catalunya interior. La mitjana del període 1757-70, en la

qual intervén la crisi de 1766, és a Lleida i Tàrraga molt semblant - 17.12 i 17.8 % -. A partir del següent període els percentatges es redueixen: la mitjana del període 1771-89 és de 13.72 % a Lleida i de 14.8 % a Tàrraga. A Barcelona, la diferència serà de 11.3 % entre 1757-70 i de 9.6 % entre 1771-89.

Aquesta reducció de les diferències mitjanes a Lleida i Tàrraga es confirma si es consideren algunes crisis del segle XVIII - quadre 5-8 -. Garrabou ha mostrat una major freqüència i intensitat, especialment a la segona meitat del segle XVIII, de les caigudes de la diferència anual respecte de la mitjana mòbil a Tàrraga (i a Lleida) que a Barcelona. Respecte de Tàrraga, Garrabou conclourà pel que fa a la cronologia del moviment cíclic que "les dades aportades fins aquí semblen mostrar que en lloc d'una intensificació o disminució en el curs del segle XVIII, hi ha una etapa, 1746-70, durant la qual adquireix la màxima violència i que tant abans com després d'aquest període l'amplitud és molt menor" ⁷ . Pel que fa a Lleida sembla indubtable una lleugera reducció de l'amplitud. Això es confirma si es compara el període 1732-46 (diferència del 17.61 %) amb el període 1771-89 (diferència 13.72 %). La crisi de mitjan segle determina, com a Tàrraga, el moment de màxima virulència.

Hi ha una influència clara del moviment cíclic dels preus respecte del moviment estacional. Els anys de mínim cíclic les diferències en tant per cent del preu mensual respecte del preu anual són molt reduïdes. Es en anys de màxim cíclic que el moviment estacional té una amplitud molt considerable. Gener marca l'inici d'un període de diferències positives que poden arribar a diferències percentuals superiors al 40 %. Maig i juny són els mesos on se situa la diferència màxima - vegeu gràfic 5-4 -. En anys de preus propers al valor de la mitjana mòbil, el moviment estacional serà d'amplitud moderada. En anys de màxim cíclic i en els de preus pròxims al valor de la mitjana mòbil s'observen en termes generals dos períodes: uns preus baixos respecte de la mitjana anual en els primers mesos de l'any agrícola. Aquells aniran augmentant fins arribar al màxim en els darrers mesos de l'esmentat any. L'impacte del moviment estacional sobre les classes agràries és fàcil de preveure si es coneix l'estructura de la distribució de la riquesa.

Les diferències observades entre els preus de Lleida i Tàrraga d'una banda, i els de Barcelona de l'altra, són matissos que no poden amagar la profunda semblança del moviment de llarga durada i del moviment cíclic dels preus de la Catalunya interior amb els de la Catalunya perifèrica.

ELS PREUS DE LA CARN DE MOLTÓ

Els preus de la carn de moltó creixen, durant el set-cents, tant a Lleida com a Barcelona - quadre 5-9 -. La mitjana del període 1735-46 és major a Lleida que a Barcelona (un 7.76 % superior), mentre el 1790-1800 els valors s'han igualat. El creixement a Lleida entre 1735-46 i 1790-1800 és d'un 110.78 %, mentre Barcelona el supera lleugerament - 116.94 % de creixement) -.

El moviment de llarga durada del preu de la carn de moltó presenta clares diferències amb el moviment de llarga durada del blat. En primer lloc, s'observa que la mitjana del preu del blat de 1732-46 era un 19.14 % inferior a Lleida que a Barcelona. En el cas de la carn de moltó es dóna el fenomen invers - preus més alts a Lleida -. A la fi del segle, les mitjanes dels preus del blat a Lleida i Barcelona s'havien aproximat, però encara eren menors a Lleida, mentre que pel que fa a la carn de moltó els preus s'han igualat - concretament les mitjanes -.

Una segona diferència rau en el fet que el preu del blat creixia més als mercats de les terres de Lleida que al de Barcelona, mentre que pel que fa a la carn de moltó succeeix el fenomen invers, però es pot parlar de creixements semblants a Lleida i Barcelona, donada la feble superioritat dels preus de la carn de moltó en aquest segon mercat.

Finalment, cal observar que el creixement secular dels preus de la carn de moltó és més baix que el dels preus del blat, tant a la Catalunya interior com a la perifèrica.

S'ha dividit el segle XVIII en cinc períodes a partir de 1735, car les dades dels anys anteriors no són totes disponibles per a Lleida ni per a Barcelona - quadre 5-10 -. El moviment dels preus es produeix de forma semblant a Lleida i a Barcelona. Al creixement detectat entre 1735-46 i 1747-56, succeeix una estabilització entre aquest darrer període i 1757-70, per augmentar sensiblement entre aquest i 1771-89, i entre aquest darrer i 1790-

Quadre 5-9

Mitjana dels preus efectius de la carn de moltó i tant per cent dels dos períodes

Període	Lleida		Barcelona	
	Mitjana*	% d'alça	Mitjana*	% d'alça
1735-46	4.68		4.35	
1790-1800	9.87	110.78	9.86	126.94

*sous per lliura carnissera

Quadre 5-10

Mitjana dels preus efectius de la carn de moltó i índex de cada període (1735-46 = 100)

Període	Lleida		Barcelona	
	Mitjana*	% d'alça	Mitjana*	% d'alça
1735-46	4.68	100.00	4.35	100.00
1747-56	5.46	116.64	4.79	110.14
1757-70	5.48	117.01	4.85	111.52
1771-89	6.73	143.63	6.40	147.30
1790-1800	9.87	210.78	9.86	226.94

*sous per lliura carnissera

Quadre 5-11

Mitjana dels preus efectius de la carn de moltó i índex de cada període respecte a l'anterior = 100

Període	Lleida		Barcelona	
	Mitjana*	% d'alça	Mitjana*	% d'alça
1735-46	4.68	-	4.35	-
1747-56	5.46	116.64	4.79	110.14
1757-70	5.48	100.31	4.85	101.24
1771-89	6.73	122.74	6.40	132.08
1790-1800	9.87	146.75	9.86	154.06

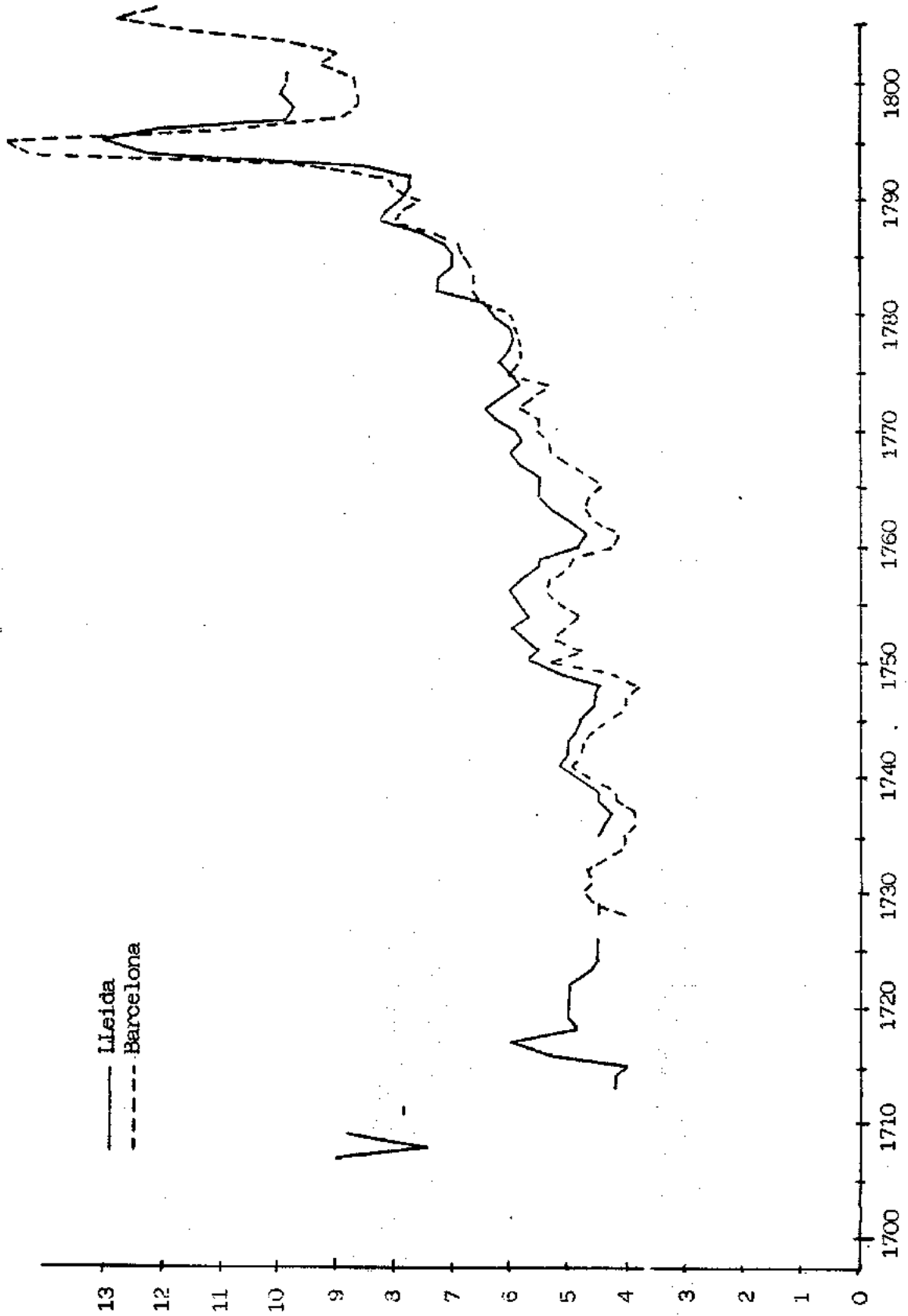
*sous per lliura canissera

1800. Es el darrer període el que experimenta un creixement força notable respecte del període anterior, creixement que se situa entorn del 50 % i és el moment de màxim creixement del període 1735-1800. Es a la segona meitat del segle que el preu de la carn de moltó inicia una forta expansió, però inferior a la del preu del blat. Aquest creixement es produeix a partir de 1771-89.

Si es compara cada període amb l'anterior considerat com a índex 100, s'observen els resultats del quadre 5-II. Considerant aquests resultats amb els equivalents del blat - quadre 5-3 -, s'observa que les mitjanes dels preus de la carn en els períodes 1771-89 i 1790-1800 són superiors a les del blat en el mercat de Barcelona i inferiors en el de Lleida. Tant a Lleida com a Barcelona aquests dos períodes són els que tenen unes mitjanes majors de tot el segle pel que fa a la carn de moltó, mentre que respecte del blat eren el període 1790-1802 i 1732-46. El menor creixement dels preus de la carn de moltó durant el segle XVIII a Lleida i Barcelona es fonamenta en l'absència de creixements importants a la primera meitat del segle, ja que els creixements a partir de 1771-89 són del mateix ordre de magnitud que els del blat. La major empenta dels preus de la carn a Barcelona s'explica per les importacions franceses, de preu més elevat que el català. Es lògic que les terres de Lleida, que tenien una forta relació amb el Pirineu i pre-Pirineu, es veiessin menys afectades pels preus francesos. "Al contrari, de 1766 a 1788, l'impuls es fa més brusc com més tardà és; la importació va creixent, l'alça dels preus francesos s'imposa, doncs, als preus catalans; però la decadència anterior de la ramaderia davant el conreu es fan sentir aleshores durament (...). En contrast amb les impressions de declivi i de privació recollides sobre la ramaderia catalana fins al 1760-1770, és un estat de prosperitat que registren, entre 1780 i 1790, les descripcions de les masies catalanes que associen al policultiu tradicional l'alimentació i l'engreix del bestiar a la masia; passa el mateix als pobles del Vallès o de la Selva, on la cria de bestiar per a la carn té un bon lloc en l'economia"⁸.

El gràfic 5-5 presenta l'evolució del preu de la carn de moltó durant el segle XVIII als mercats de Lleida i Barcelona. Fins 1761 es troba un període d'estabilitat amb una lleugera

Gràfic 5-5
Moviment general dels preus efectius de la carn de moltó(sous per lliura carnissera)

orientació cap a l'augment. A partir de 1762 es produeix de forma progressiva l'augment dels preus fins arribar al màxim de 1795. A partir de 1796 es produeix una reducció relativa però superior a la resta del segle - si s'exclou la conjuntura de 1796 i any precedent. La pràctica inexistència d'un moviment anual bruscat dels preus, a diferència del què succeïa amb els preus del blat, es tradueix en la pràctica inexistència d'un moviment estacional. Els preus de la carn de moltó es mantenen durant tot l'arrendament de maig a abril. L'absència de moviment estacional implica una inexistència de repercussió dels preus de la carn sobre les economies pageses en el sentit de reduir el seu consum en determinats mesos de l'any. Malgrat això, el consum de carn de moltó i de bou es redueix entre gener i maig - vegeu quadre 5-12 - en anys de preus alts del blat. El creixement del preu del blat - degut a l'esgotament progressiu del blat de la collita anterior - és la causa fonamental d'aquesta davallada que es veu al quadre esmentat. En temps de quaresma la carn no es venia, però aquest factor no explica la reducció observada. Només la pot explicar pel que fa al temps de quaresma. La demanda de carn baixa rà degut que menys veïns la poden comprar, ja que la compra de pa exigeix una despesa major, degut a l'increment del preu del blat per reducció progressiva d'existències.

Els gràfics de Lleida i Barcelona segueixen uns moviments anuals pràcticament iguals. El gràfic de Lleida sembla una rèplica del de Barcelona, i hi ha elements que permeten indicar que els preus de Lleida s'inspiraven en els de Barcelona⁹. Fins 1790 els preus anuals de Lleida són lleugerament superiors als de Barcelona, però a partir de 1791 els preus nominals de Barcelona superen els de Lleida fins 1795. La resta del segle es torna al fenomen invers.

ELS PREUS DELS OUS

Es disposa de la sèrie dels preus dels ous des de 1735 fins 1792, amb un buit de set anys - 1759-64 i 1769 -. El moviment de llarga durada - quadre 5-13 - té una dinàmica més accentuada en el mercat de Barcelona. Entre 1735-46 i 1747-56 l'índex passa, a Lleida, de 100 a 113.08, i a Barcelona de 100 a 109.52. Es trac-

Consum de carn de moltó i de boví a la ciutat de Lleida.1764-67

Mes	1764-1765		1765-1766		1766-1767	
	Moltons	Lliures de pes	Moltons	Lliures de pes	Moltons	Lliures de pes
Maig	377	5250	393	5399	457	5452
Juny	443	6428	613	8305	684	7352
Juliol	582	8283	513	6641	532	5988
Agost	338	5282	476	5972	595	6858
Setembre	551	6835	531	7921	454	5333
Octubre	423	5465	427	5993	378	4502
Novembre	326	4176	413	5247	495	5449
Desembre	379	4995	468	5701	368	4150
Gener	338	3912	328	3753	311	3809
Febrer	265	3118	169	1995	336	4227
Març	129	1563	239	3022	196	2601
Abril	345	4773	385	4230	173	2510
TOTAL	4.496	60.085	4.955	64.188	4.979	58.238

Mes	1764-1765		1765-66		1766-67	
	Caps de boví	lliures de pes	Caps de boví	lliures de pes	Caps de boví	lliures de pes
Maig	15	2084	24	2251	27	3368
Juny	22	2329	36	3919	43	3627
Juliol	28	2781	37	3091	38	3014
Agost	22	1824	30	2818	45	3853
Setembre	28	2381	34	3565	40	3192
Octubre	35	3109	36	3167	36	3437
Novembre	31	2752	38	3613	47	3998
Desembre	40	3328	41	3662	30	2943
Gener	24	2050	21	2203	20	2429
Febre	23	1708	14	1342	24	1903
Març	0	0	10	1067	6	730
Abril	23	2587	25	2873	14	1590
TOTAL	291	26939	346	33575	370	34089

Quadre 5-13

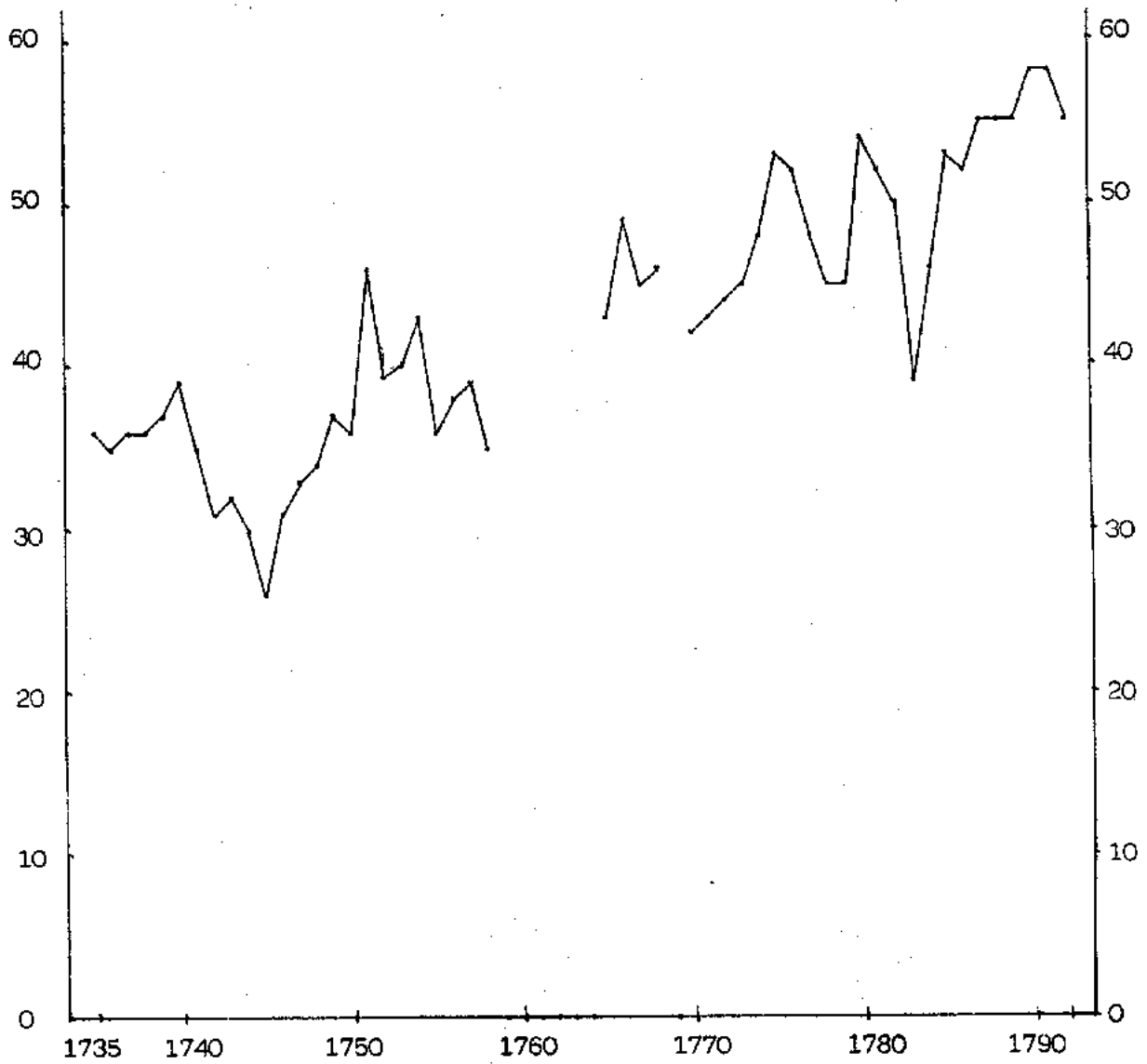
Mitjana dels preus efectius dels ous i índex de cada període(1735-46=100)

Període	Lleida		Barcelona	
	Mitjana*	Índex	Mitjana*	Índex
1735-46	34.25	100.00	25.94	100.00
1747-56	38.73	120.96	28.41	109.52
1771-89	49.69	145.08	44.45	171.35

*diners per dotzena

Gràfic 5-6

Moviment dels preus dels ous (diners per dotzena)

ta, doncs, de creixements molt febles i semblants, encara que augmenta una mica més la mitjana de Lleida. Entre 1747-56 i 1771-89 l'índex de Lleida passa de 113.08 a 145.08 i el de Barcelona de 109.52 a 171.35. Els preus dels ous a Lleida, que en els dos primers períodes eren notablement superiors als de Barcelona, superen lleugerament als d'aquest mercat en el darrer període. Aquest fet és el resultat d'un major creixement dels preus a Barcelona.

Com explicà Vilar, en referir-se a Barcelona, durant la primera meitat del segle els preus dels ous estan orientats cap a la baixa, donada l'abundància dels productes de corral i probablement obtinguts a més bon preu. A partir de 1750, els preus dels ous iniciarien un ascens, com a conseqüència del creixement de la demanda, i es configurarien com un dels elements més dinàmics dins el moviment dels preus agraris. El gràfic 5-6 mostra per al mercat de Lleida aquestes explicacions de Vilar que, per cert, han estat confirmades en l'anàlisi del quadre 5-13. Però aquests gràfics manifesten un grau de divergència notable, fet que no es registrava quan es comparaven els gràfics dels preus del blat i de la carn de moltó d'aquests dos mercats. Aquesta realitat necessita una explicació.

El mercat dels ous era, a la primera meitat del segle, d'una natura diferent del mercat del blat. El consum dels ous es realitzava en una àrea propera a les zones productores. Per tant, no era un producte que circulés a nivell regional de manera notable. Es consumia en el marc de les petites regions - o fins i tot comarques -, on es trobaven les zones productores. Si s'exceptua el cas de Barcelona, en general a la resta de Catalunya predominava la producció i el consum a escala local.

El major creixement dels preus dels ous a Barcelona es deu a una major pressió de la demanda de la ciutat, mentre que a Lleida aquesta pressió és molt més moderada. Tanmateix no s'ha d'oblidar que molts veïns de Lleida posseïen els seus corrals i, per tant, autoconsumien gran part de la producció. Aquesta situació no es

donava a Barcelona.

Finalment, el moviment cíclic a Lleida i Barcelona és molt moderat, la qual cosa marca una diferència amb Castella, on es produeix un moviment cíclic major però inferior al moviment cíclic dels preus castellans del blat, encara que clarament vinculat a aquests. "Hom pot admetre que les explotacions agrícoles de regadiu del territori suburbà de Barcelona i les masies policulturals de la Catalunya humida nodreixen fàcilment i sense sotragades llurs animals de corral, fins i tot en època de penúria de grans..."¹⁰ . Aquesta explicació és vàlida també per l'economia de corral de les terres de Lleida, i explica aquesta moderada presència del moviment cíclic. El moviment estacional, a Lleida, existeix, però de forma moderada, i s'ha d'atribuir per la seva cronologia durant l'any a les característiques biològiques de les ponedores.

ELS PREUS DEL VI

La sèrie disponible per Lleida és curta i amb buits, la qual cosa impedeix una anàlisi quantitativa completa. Però malgrat aquest fet, l'anàlisi de la sèrie permet d'obtenir conclusions força reveladores.

Els preus del vi a Lleida - quadre 5-14 - són, en els tres períodes estudiats, molt inferiors als de Barcelona. En el període 1736-46, la mitjana de Lleida és un 24.43 % inferior a la de Barcelona, en 1748-55 un 34.72 % i en 1771-82 un 29.28 %. Dissortadament, els preus registrats a partir de 1783 provenen de relacions de diversa natura, la qual cosa fa difícil la seva utilització en comparacions d'aquest tipus.¹² En tot cas, com es manifesta al quadre 5-14 , en la major part del set-cents els preus del vi a Lleida eren com a mínim una quarta part menors respecte dels de Barcelona - en mitjanes per períodes -. Una realitat semblant s'havia trobat respecte dels preus del blat, però amb unes diferències menors i que es reduïren tal i com avançava el segle. L'explicació d'aquests preus nominals menors pel que fa al vi seria semblant a la que explica els preus menors del blat: durant el set-cents, com s'ha vist al capítol dedicat a l'especialització agrícola, el terme de Lleida incrementa enormement la seva producció de vi, la qual cosa permet de vendre els vins a uns

Quadre 5-14

Mitjana dels preus efectius del vi i index de cada període(1736-46=100)

Període	LLeida		Barcelona	
	Mitjana*	Index	Mitjana*	Index
1736-46	59.86	100.00	79.22	100.00
1748-55	51.90	86.70	79.51	100.36
1771-82	66.49	111.07	94.02	118.68

*sous per carga

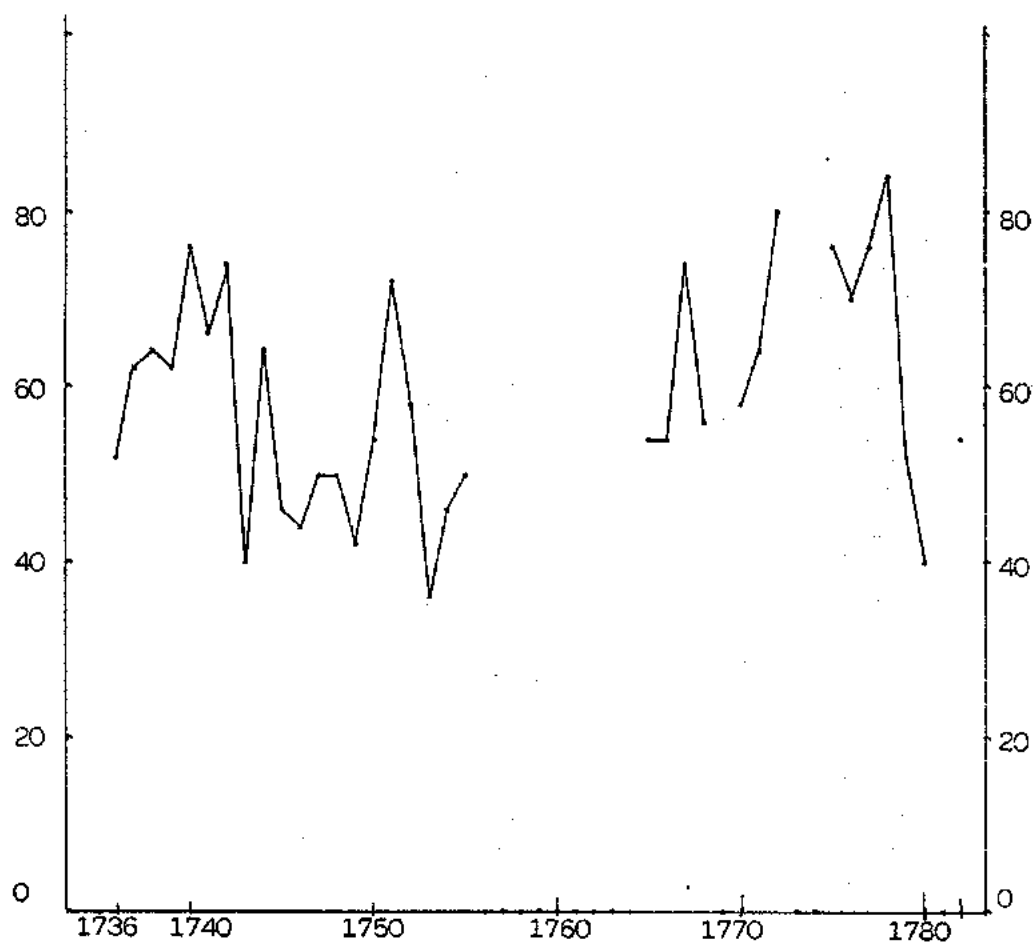
preus inferiors als de Barcelona. Aquesta ciutat haurà de comprar en altres comarques el vi que consumeix.

Pel que fa al moviment de llarga durada, s'observa que entre 1736-46 i 1771-82 l'índex del preu del vi passa a Lleida de 100 a 111.07, mentre a Barcelona el seu índex evoluciona de 100 a 118.68. Es tracta, en aquesta segona població, d'un creixement una mica superior al de Lleida. Però no s'ha d'oblidar que és a la darrera dècada del segle que els preus del vi a Barcelona experimenten una puja extraordinària. A Lleida, a partir de les poques dades disponibles a partir de 1783, succeeix un procés semblant¹³. Però de moment resta com a incògnita si es produí un apropament dels preus de Lleida als de Barcelona, o si Lleida continuà oferint vi a preus sensiblement menors. En tot cas, durant la segona meitat del set-cents, el gràfic de Lleida evoluciona de forma semblant al de Barcelona - cosa que no succeïa en el període 1736-46 - (vegeu gràfic 5-7). El vi era un producte d'alt valor comercial i amb el blat fou objecte d'un fort intercanvi comercial a l'interior de Catalunya - sense oblidar les exportacions cap a l'exterior dels excedents de vi existents a Catalunya -. El cultiu de la vinya es desenvolupà notablement a les terres de Lleida durant el set-cents, la qual cosa degué significar l'existència d'uns moderats excedents, els quals s'havien de comercialitzar fora de les terres de Lleida¹⁵.

Es confirma per a Lleida l'existència de moviments bruscos del preu del vi d'un any per altre, característica típica de l'economia vitícola. Tanmateix, a Lleida, el vi protagonitza un moviment estacional dels preus notable - vegeu gràfic 5-8 -¹⁶

Gràfic 5-7

Moviment dels preus del vi (sous per carga)

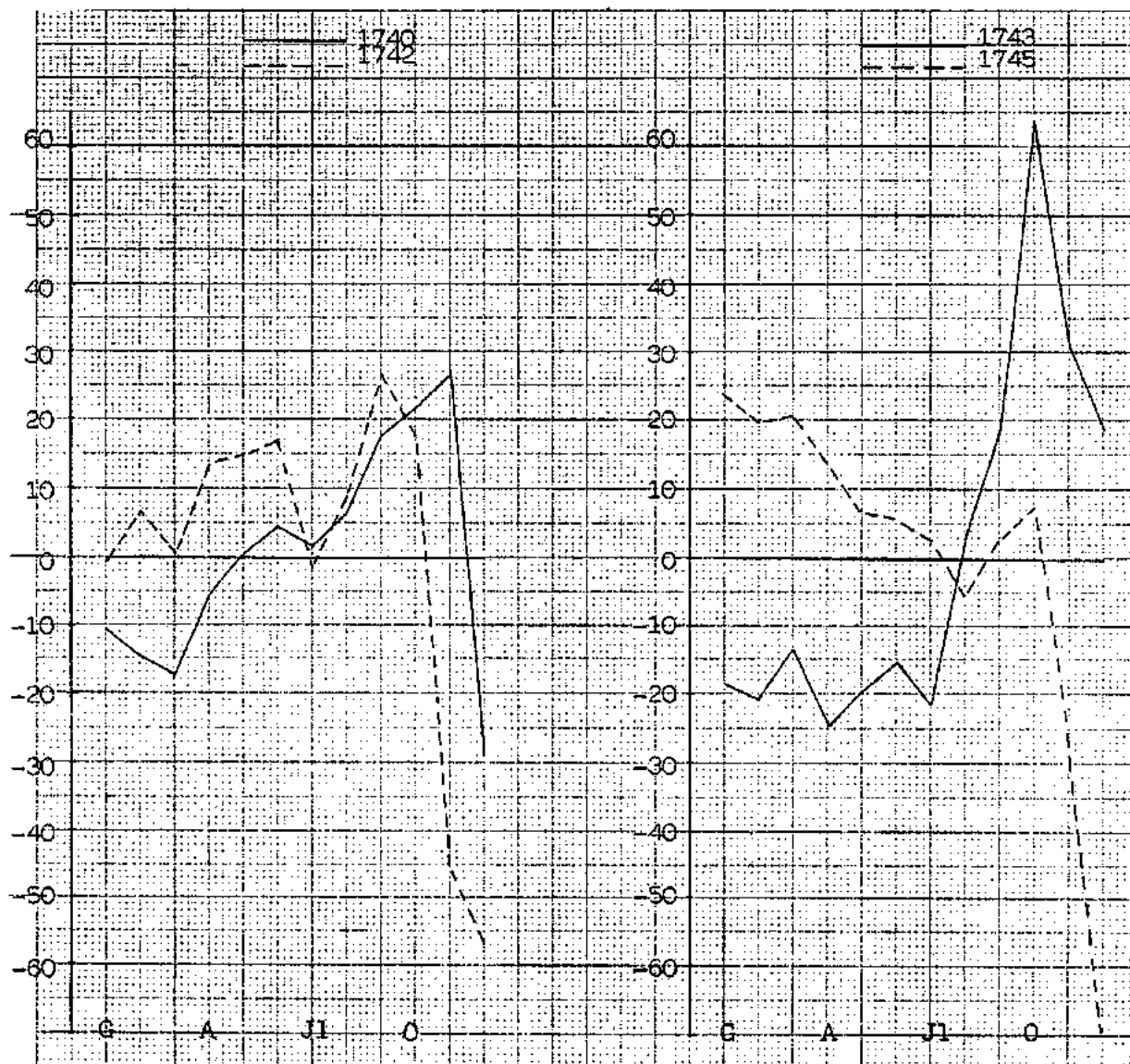
Gràfic 5-8.

Moviment estacional del preu del vi a Lleida

Diferència mensual percentual respecte al preu mitjà anual (any civil)

Anys de preu màxim

Anys de preu mínim

5.2. ELS INTERCANVIS COMERCIALS

Pierre Vilar, en estudiar els preus del blat a Barcelona, formulà una sèrie de qüestions a títol d'hipòtesi: 1) Els preus a les zones interiors de Catalunya havien d'ésser més baixos que al litoral, però amb oscil·lacions més grans. L'existència de disparitats entre els preus del litoral i els de l'interior generarien un intercanvi comercial; i 2) En moments de sobreproducció a l'interior de Catalunya s'evitaria la caiguda total dels preus perquè el cereal aniria cap a la zona litoral. En moments de collites reduïdes, els preus pujarien més a l'interior que al litoral, però menys que a Castella, ja que el litoral exerciria un paper de moderador de l'alça, mitjançant la introducció cap a l'interior de Catalunya de grans que entrarien per la costa. R. Garrabou, en estudiar els preus de Tàrraga en relació als de Barcelona, confirmà aquestes hipòtesis de Vilar, demostrant quantitativament una intensificació dels intercanvis comercials a l'interior de Catalunya durant el segle XVIII. Des del treball d'aquests autors, hom disposa de noves sèries de preus agraris i de noves informacions que permeten de reflexionar novament sobre totes aquestes qüestions i des de la perspectiva de les terres de Lleida.

L'anàlisi dels coeficients de correlació lineal de les sèries dels preus catalans pot contribuir a mostrar una intensificació dels intercanvis. Es cert que el coeficient de correlació és un instrument estadístic que per si mateix no informa de realitats tan complexes com és la dels intercanvis comercials. Cal una informació complementària que permeti de donar un cert sentit a uns números tan concrets. Tot seguit s'intentarà de fer una anàlisi dels coeficients trobats, interpretant-los en funció dels processos i realitats que s'han exposat fins ara en aquesta tesi i en els que s'exposaran en les pàgines següents. Es indubtable que aquest tipus d'anàlisi és força difícil i que els resultats poden ser molt discutibles: potser per això és poc freqüent de trobar coeficients de correlació en els treballs dels historiadors del set-cents. En tot cas, donada l'abundor de sèries, caldria intentar-ho.

En aquest treball es presenten i analitzen els índexs se-

güents: pel que fa als cereals, concretament al blat, els de Lleida/Barcelona, Tàrrrega/Lleida, Cervera/Lleida i Girona/Barcelona; pel que fa a la carn de moltó, ous i vi, els índexs Lleida/Barcelona - quadre 5 15 -.

La correlació dels preus del blat de dos dels mercats principals de les terres de Lleida - Tàrrrega i Lleida - és pràcticament la unitat durant el període estudiat - 1732-1802 -: 0.94 per 1732-46, 0.98 per 1747-56, 0.98 per 1757-70, 0.97 per 1771-89, i 0.99 per 1790-1802. La correlació Lleida/Cervera, només disponible pels períodes 1771-89 i 1790-1802 és, respectivament, 0.98 i 0.96. Si es disposés de les correlacions de tot el segle, probablement els valors serien també propers a la unitat. Cervera és un mercat situat al llarg del camí del blat que relaciona el Segrià i sobretot l'Urgell amb la Catalunya central i litoral, i els intercanvis Urgell/Segarra degueren ser tradicionalment intensos. Aquestes correlacions tan properes a la unitat entre els preus del blat dels tres mercats esmentats provarien que existeixen a les terres de Lleida en sentit ampli uns intercanvis comercials interiors força intensos. Documentació que s'esmentarà posteriorment confirma aquesta apreciació.

Si s'observen les correlacions entre els preus del blat dels mercats de les terres de Lleida i els del litoral barceloní, es troba que d'una correlació 0.51 pel període 1732-46, es passa a 0.90 en 1747-56, 0.85 en 1757-70, 0.68 en 1771-89 i 0.81 en 1790-1802. La major semblança entre els preus de les dues zones que aquests coeficients palesen a partir de 1747-56 no és possible que mostri la intensificació de les relacions comercials durant el XVIII que Garrabou ja trobà? Si la segona meitat del set-cents es caracteritza, a les terres de Lleida, per un clar procés de colonització agrària, si la burgesia local i forània desenvoluparen un comerç cerealístic des de les terres de Lleida cap a l'interior i litoral de Catalunya durant la segona meitat del segle, quan els excedents són quantitativament més grans, l'augment dels coeficients no reflecteix la intensificació de les relacions comercials entre l'interior i el litoral català?

L'anàlisi dels coeficients Girona/Barcelona presenta unes

Quadre 5-15

Coeficients de correlació lineal dels preus agraris de diversos mercats

A Mercat blader:				
Període	Lleida-Tàrraga	Lleida-Cervera	Lleida-Barcelona	Barcelona-Girona
1732-46	0.94	-	0.51	0.06
1747-56	0.98	-	0.90	-0.15
1757-70	0.98	-	0.85	0.46
1771-89	0.97	0.98	0.68	0.86
1790-1802	0.99	0.96	0.81	0.84*
*1790-99				

B|Mercat de la cam de moltó::

Període	Lleida-Barcelona
1735-46	0.97
1747-56	0.94
1757-70	0.88
1771-89	0.95
1790-1800	0.89

C|Mercat dels ous:

Període	Lleida-Barcelona
1747-56	0.41
1771-89	0.61

D|Mercat del vi:

Període	Lleida-Barcelona
1736-46	0.42
1748-55	0.81
1771-82	0.91

clares diferències amb els de Lleida/Barcelona. Analitzem les correlacions Girona/Barcelona. Durant la primera meitat del segle - períodes 1732-46 i 1747-56 - la correlació és inexistent. El període 1757-70 mostra un canvi de tendència amb una correlació propera a 0.5. Finalment, els períodes 1771-89 i 1790-99 presenten una correlació entorn de 0.80. És difícil per aquest autor d'interpretar el significat real d'aquest salt tan gran en els coeficients Girona/Barcelona. A la primera meitat del segle, la correlació és tan sorprenentment irrelevant que fa pensar en dificultats serioses en els intercanvis comercials entre el Gironès i el Barcelonès. M. Duran ha indicat que el Baix Empordà és una comarca amb una estructura tradicional i amb dificultats en les seves relacions comercials. Problemes semblants afectaren el Gironès a la primera meitat del XVIII? Només s'ha volgut plantejar aquí la qüestió, que tard o d'hora haurà d'ésser resolta.

Els coeficients de correlació Lleida/Barcelona referents a la carn de moltó reflecteixen la gran dinàmica que hi ha en el mercat de la carn a Catalunya. L'abastament de carn de moltó de tot Catalunya és fàcilment assolible, sobretot si es considera que el bestiar té inherent una capacitat d'autotransport.

Pel que fa al mercat dels ous, el no assoliment de coeficients propers a la unitat sembla reflectir que tant el mercat de Barcelona com el de Lleida s'abasten de la producció de les zones més properes.

Per acabar, un breu comentari sobre els coeficients de correlació lineal dels preus del vi. L'augment dels coeficients durant el segle és difícil d'interpretar, car tant pot reflectir una intensificació dels intercanvis - que de ben segur es va produir - com que els preus del vi que es comparen no sempre fan referència a vins de la mateixa qualitat.

Una darrera reflexió. Malgrat la dificultat en interpretar els coeficients de correlació, sobretot si no es disposa de suficient informació complementària, la seva consideració presenta alguns avantatges: permet de contrastar els processos reals observats en documentació diversa. No sorprèn, per tant, que els coeficients augmentin durant el segle XVIII si es

comparen els preus de Barcelona i Lleida. La intensificació dels intercanvis es constata en aquest treball i en anteriors estudis de diversos autors. Però quan apareixen coeficients sorprenents, és inqüestionable que cercar les causes d'aquesta situació permetrà d'aprofundir en els mecanismes complexos que regulen els intercanvis comercials.

LES TERRES DE LLEIDA I EL COMERÇ CATALÀ

El comerç blader entre les terres de Lleida i el litoral català és força conegut a partir de testimonis de contemporanis. El "Discurso", esmentat en tantes ocasions, explica que els pobles del corregiment de Lleida s'autoabasten de grans i "sobran en toda la tierra llana de Urgel y en la ribera del Segre, Noguera, soliendo ser únicamente escasas las cosechas, en las cercanías de la montaña de Monsech...". L'excedent de les terres planes es concentra "en Lérida y Tàrraga de donde va parte a Barcelona y mucho más a los mercados de Cornudella y Valls, siendo continuo para estos lugares el acarreo, y también para embarcarlo en Torredembarra y otros pueblos de la Marina"¹⁷.

El "Diccionario", dirigit per Madoz i publicat el 1847, és més explícit, referint-se a Lleida: "Su mercado de granos es de tiempo antiquísimo el emporio de cataluña y Aragón. Los cosecheros dela vecina provincia de Huesca importan increíbles cantidades de cereales, que unidos a los que produce el país, nutren los mercados de Montblanch, Valls, Reus, Igualada y Cervera, desde donde se derraman por todo el interior y litoral de Cataluña"¹⁸.

Tant el "Discurso" com el "Diccionario" mostren la importància que les terres de Lleida tenien en l'abastament dels mercats de l'interior i del litoral català. El segon text, malgrat ésser de mitjan segle XIX, reflecteix amb més amplitud que el "Discurso" les dues rutes principals que els cereals de les terres de Lleida seguien fins arribar als mercats consumidors: el "camí del blat" que a través de l'altiplà central arribava a Barcelona, i la ruta cap al litoral mediterrani a través de la Conca de Barberà i l'Alt Camp.

En primer lloc s'intentarà mostrar la vitalitat dels in-

tercanvis comercials - insistint sobretot en el comerç blader - tant a l'interior de les terres de Lleida com des d'aquesta zona cap a d'altres mercats de l'interior i litoral de Catalunya. Posteriorment es destacarà la gran diversitat de productes que circulaven per les rutes comercials, per acabar reflexionant sobre si existia o no un control monopolístic del mercat dels cereals a Catalunya.

Es necessari destacar el paper fonamental de l'Urgell quant a generar excedents comercialitzables. El "Discurso" manifesta que els pobles de la zona del Montsec completen el seu dèficit blader comprant al mercat de Balaguer blats de l'Urgell. L'Ajuntament de Lleida, en l'enquesta de 1766, manifestava que "los vecinos de la ciudad de Lérida en años de regular cosecha cogen en su término y en los inmediatos donde cultivan tierras suficiente trigo sexa, y mescladizo para su manutención; y con alguna escasez, el ordio, y cevada para la de sus cavallerías supliendo esta falta el Urgel, y lugares confinantes de Aragón: de donde igualmente se provehe de trigo la ciudad en años estériles". I afegeix: "y si algo sobra de trigo, suelen los vendedores, si son de lugares de Urgel devolverlo a sus casas, y si de los pueblos confinantes de Aragón a veces pasan a venderlo al Campo de Tarragona".¹⁹

Sembla inqüestionable la importància de l'Urgell en l'abastament dels mercats de Tàrrrega, Balaguer i Lleida. L'arribada de cereals aragonesos als mercats catalans - Lleida o Tarragona - és un aspecte a destacar i que serà ampliat posteriorment.

Els intercanvis comercials entre l'Urgell i el mercat barceloní resta confirmat per l'ordre, datada el 3 de març de 1764, que el Baró de Maials donava a tota una sèrie de pobles de l'Urgell perquè "el sábado día 10 de este mes a las 9 de la mañana tenga en la plaza de la villa de Tárrega las caballerías necesarias para conducir desde dicha villa a la ciudad de Barcelona las quarteras de trigo que se señalan a cada uno de los pueblos..." - vegeu quadre 5-16 ²⁰. Les autoritats, que havien comprat blat a l'Urgell, obligaven els pobles d'aquesta zona al transport dels cereals cap a Barcelona, remunerant aquest tràfic i penalitzant l'incompliment de l'ordre.²¹

Els llibres de blat de l'Ajuntament de Barcelona registren compres de blat de l'Urgell. Les quarteres de blat comprades

Quadre 5-16

Quarteres de blat que diversos pobles havien de transportar fins Barcelona segons ordre del Baró de Maials de 3 de març de 1764

Poble	quarteres	Poble	quarteres
Ametlla de Tàrrrega	22	Montrouig	22
Arbeca	380	Omellons	40
Artesa	54	Preixana	75
Bellpuig	300	Puiggròs	75
Les Borges	302	Puigverd	76
Castelldans	68	Sant Martí de Maldà	213
Claravalls	45	El Talladell	55
La Figarosa	18	Tàrrrega	500
Granyanella	47	Verdú	387
Guimerà	99	Vilagrassa	168
Montornés	34	Mas de Bondia	20

Quadre 5-17

Blat comprat per l'ajuntament de Lleida per fer pa i deixar blat als veïns pobres. 1789-1790

Proveïdor	Quarteres
Jaume Boer	600.00
Josep Farré	813.33
D. Joaquim Carrillo	106.08
Pere Niubó	230.00
Francesc Cortadelles	110.25
Capítol de Lleida	300.00
Felip Bosc d'Artesa	100.00
Blat de Vincelló	900.00
Francesc Justribó d'Almacelles	56.00
Francesc Codina de Bell-lloc	190.00
Dr Ramon Massot	18.00
Joan Mensa	151.50
Jaume Rainé d'Almacelles	50.00
Vídua Rafé d'Almacelles	43.50
Josep Torres d'Almacelles	30.00
Josep Rafé d'Almacelles	38.00
Felip Arnaldo d'Almacelles	148.50
Marc de Puigverd	177.00
TOTAL	4062.83

són molt petites si es comparen amb el total adquirit, de procedència bàsicament estrangera - europea i fins i tot nord-americana -.²² Aquest fet no desmereix els intensos intercanvis comercials entre les terres de Lleida i les del litoral barceloní. Els excedents de blat de les terres de Lleida no eren suficients per abastar la demanda de la capital. En tot cas, les adquisicions de l'Ajuntament de Barcelona no inclouen, evidentment, totes les arribades a la capital de blat de l'Urgell - o del Segrià -.

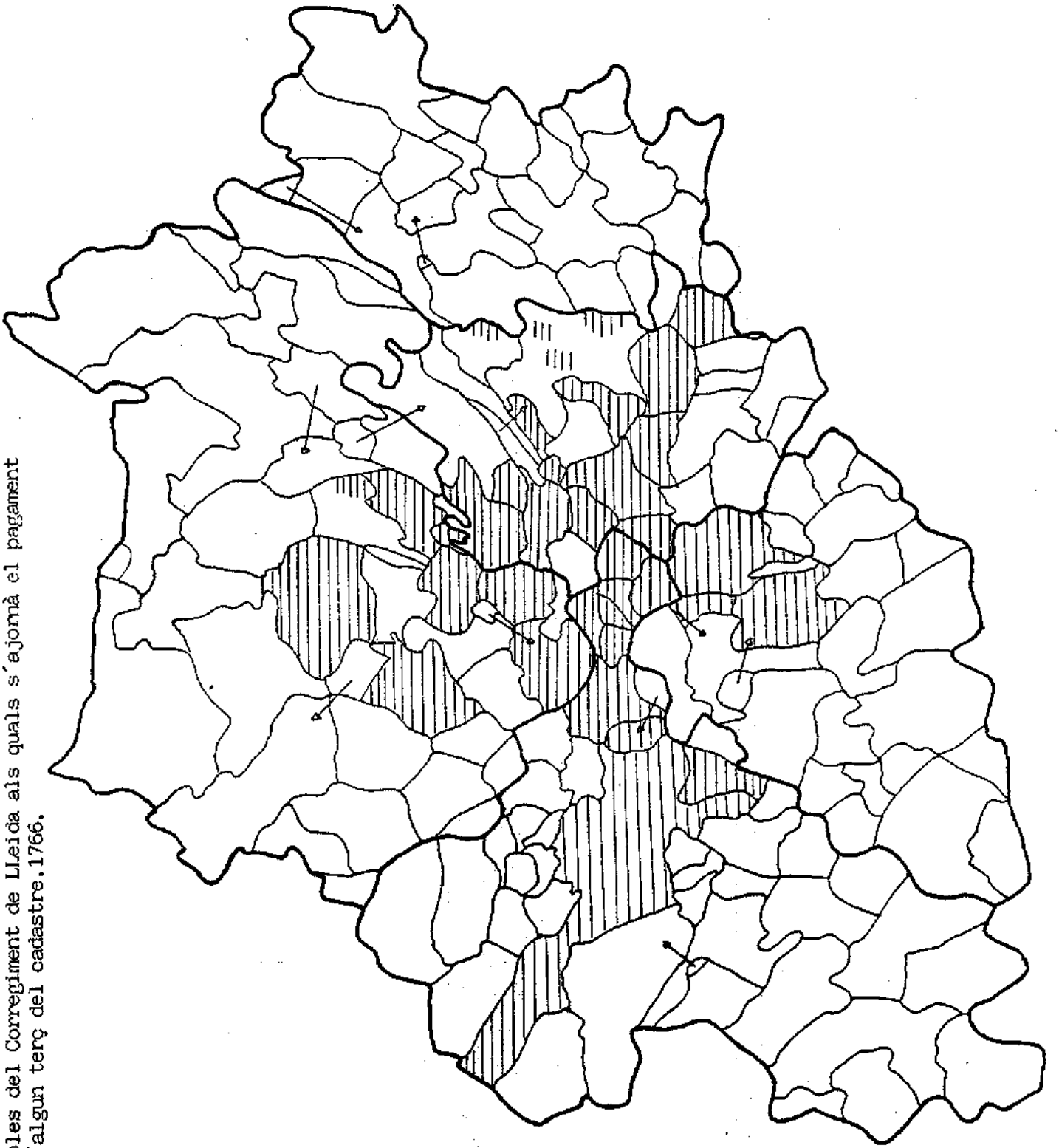
Les respostes d'Anglesola a l'enquesta de Zamora són ben eloqüents. Aquesta població, situada a l'Urgell, en explicar la comercialització dels seus excedents, precisa les rutes comercials bàsiques: "En años fecundos puédense considerar sobrantes en el País el trigo, cevada y azeite, y no menos almendras. Aquellos frutos se despachan para otros Pueblos de Cataluña, como los de Montaña, Sagarra y Campo de Tarragona. Estos los embarcan en el Puerto de Salou, o envían a Aragón y Navarra (...). De otra suerte es preciso traerlos de la parte marítima menos el vino que se halla en Pueblos vezinos". L'oli es porta "de Pueblos vezinos, aunque guardando de años abundantes, y jamás de extranjero". Els grans es venen als mercats de Tàrrrega i Cervera.²³

Com s'ha vist, aquest comerç no sempre era fàcil: diversos anys crítics des de la perspectiva agrària significaven collites molt minses i, en conseqüència, l'extracció de cereals des de l'Urgell era menor. Els mapes 5-1 i 5-2²⁴ representen, respectivament, les poblacions que obtingueren de la Intendència el retardament temporal en el pagament dels cadastres de 1766 i 1783. Aquests dos anys són els que més exempcions registraren entre 1763 i 1799. Si l'existència d'aquestes tradueixen produccions reduïdes, sembla evident que les dificultats afectaren el 1766 molt a l'Urgell i a la zona plana de la Noguera, i poc a les Garrigues i al Segrià. El 1783 la crisi afectà més en totes les comarques, però de forma quasi generalitzada a l'Urgell i a la zona plana de la Noguera.

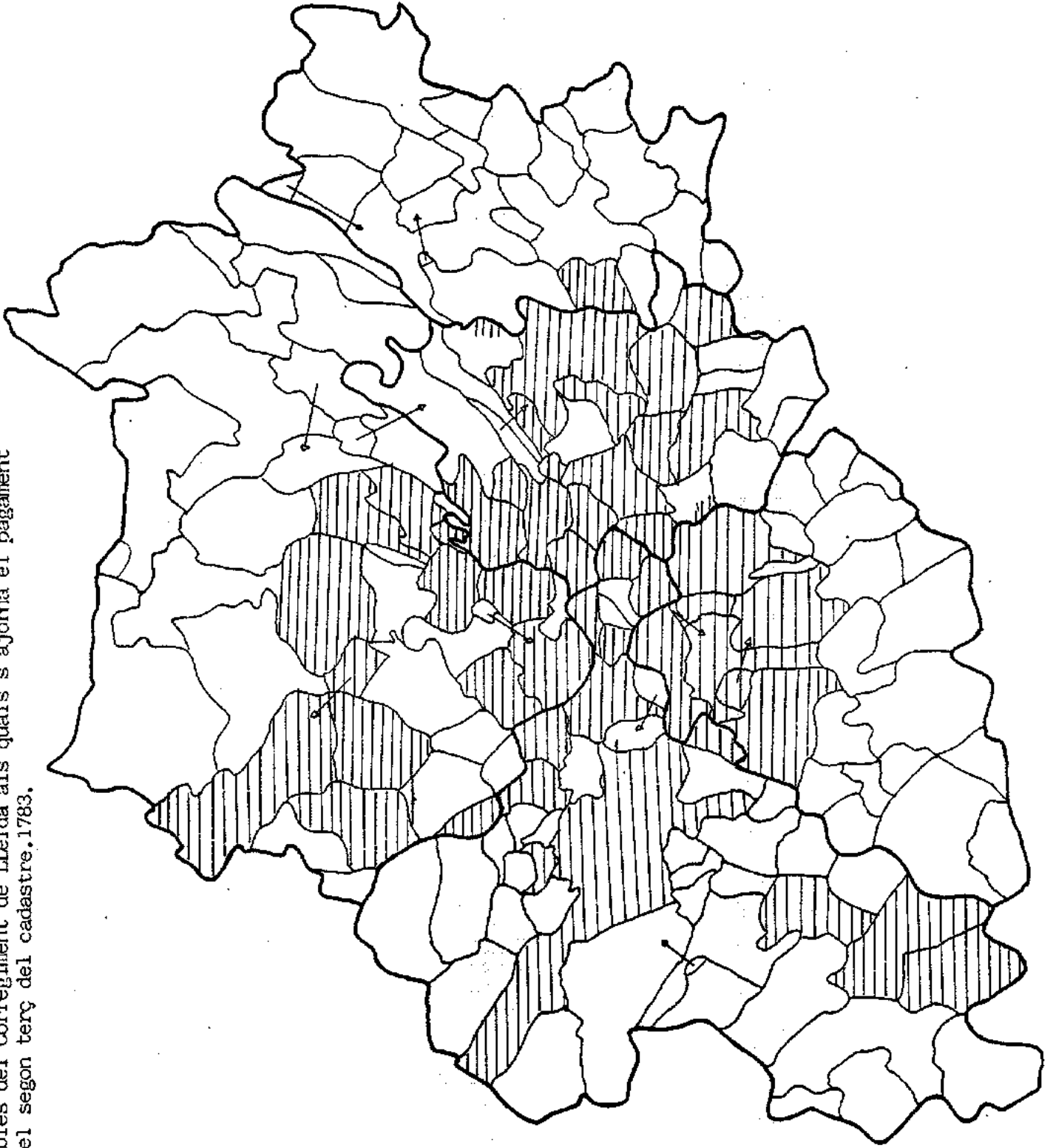
Considerem ara el mercat de lleida. No ha d'estranyar que cap al 1766 la ciutat de Lleida necessiti comprar blat de l'Urgell o aragonès en anys de mala collita. En aquesta data encara no s'ha accelerat el procés de colonització dels termes des-

Mapa 5-1
Pobles del Corregiment de Lleida als quals s'ajornà el pagament
d'algun terç del cadastre. 1766.

Pobles del Corregiment de Lleida als quals s'ajornà el pagament
del segon terç del cadastre. 1783.

poblats del Capítol de Lleida, propers a aquesta ciutat. El 1766 l'Ajuntament de Lleida considera "que respecto que todos los graneros que ay en el día |a Lleida| son de negociantes que conducen el trigo de afuera, y que si se les privase el libre comercio de extracción se podían dar por resentidos y no entrar más trigo, con lo que fuera mayor el conflicto".²⁵ Posteriorment es faran gestions - de les quals no coneixem el resultat - per tal que el corregidor obligui els pagesos i arrendataris del partit de Lleida a vendre el blat a la ciutat de Lleida.²⁶ El 1789, quan Lleida necessita cereals, l'Ajuntament parla d'adquirir els excedents existents a Almacelles, Torregrossa, Vincelló i Bell-lloc. Es simptomàtic que tres d'aquests termes esmentats hagin experimentat un ampli procés de colonització.²⁷ També el 1789 s'intentarà de restringir la sortida de cereals de les terres de Lleida. Un ofici del corregidor requisà 400 quarteres de blat de Bell-lloc. L'Ajuntament de Lleida sovint arribà tard a comprar blat a alguns pobles propers: justament acabaven de ser venuts.²⁸ El Capítol de Lleida només acceptà vendre 400 quarteres de blat a la fleca municipal a preus ajustats als preus oficials, ja que volia deixar oberta la seva botiga de Lleida - i s'entén, volia vendre a preus especulatiu -. Francesc Cortadelles accedí a vendre 110 quarteres a l'Ajuntament, xifra insignificant si es compara amb les 5437.5 quarteres que el mateix any va vendre la companyia de Cortadelles a l'almodí de Lleida i les 7000 venudes a la Ribera d'Ebre.²⁹

Si s'han mostrat les dificultats de l'Ajuntament de Lleida per aconseguir blat per a la ciutat, no ha estat per indicar que al Segrià no hi havia blat perquè la producció havia estat nul·la. Com es dedueix dels textos, la dificultat radicava en què s'havia arribat massa tard donada l'enorme dinàmica del comerç blader en moments crítics. Els comerciants s'afanyaven a vendre en els llocs i moments en què els beneficis havien de ser més grans.

La ruta comercial que unia Lleida amb el Camp de Tarragona, a través de Montblanc i Valls, era una de les més actives. L'enquesta de 1747 parla de la conveniència de posar en cultiu - o cultivar més - els termes despoblats que envoltaven Llei-

da. Aquest procés significaria, segons l'enquesta, potenciar l'exportació, per la qual cosa seria convenient de construir un canal entre Lleida i Mequinensa, per tal d'utilitzar l'Ebre com a mitjà de transport més ràpid i econòmic.³⁰ La colonització es realitzà, malgrat que la construcció del canal no ha estat mai una realitat. L'arribada de cereals aragonesos cap a Catalunya es féu, quan això era possible, a través de l'Ebre.

Els registres de la companyia de Cortadelles confirmen aquesta exportació de blats aragonesos cap al mercat de Lleida i cap a la Ribera d'Ebre. El transport fins als masos de Mora d'Ebre es feia concentrant els cereals a Mequinensa, i des d'aquesta població es transportaven en barques cap a Mora, Tortosa, Tarragona, Sitges, Vilanova de Sitges i Barcelona.

La ruta de l'interior relacionava Lleida amb els mercats de Tàrrrega, Balaguer i Cervera, per arribar a Manresa, Igualada i finalment a Barcelona. D'aquesta ruta no es posseeix massa informació, probablement perquè la ciutat de Lleida es relacionava més amb el Camp de Tarragona, i s'han consultat sobretot arxius d'aquesta ciutat. El blat obtingut per la companyia de Cortadelles de l'arrendament de la baronia de Bellpuig es vengué, parcialment, a Sant Martí de Sasgaioles, i la resta no s'indica on es vengué - però probablement es degué vendre a Calaf -³¹. Hi ha informacions que parlen de vendes dels Cortadelles a Manresa³².

El comerç de cereals entre les terres de Lleida i el litoral català anava íntimament lligat amb els fluxos comercials de tota mena de productes. No té massa sentit pensar en uns comerciants només dedicats al comerç blader. Els traguers que duien grans des d'Aragó cap al Camp de Tarragona tornaven amb els seus carros plens d'"arroz, bacalao, atún, sardina y otros géneros ultramarinos. Con ellos probéñan a precios cómodos a su país de legumbres, y pesca salada. Los cosecheros y labradores, que necesitan en sus casas mucha provisión de estos comestibles para mantener a sus criados, y peones, lograban por este medio el doble beneficio de dar con facilidad salida a sus granos con la ganancia en el precio que merece el cosechero, y comprar con equidad los comestibles referidos"³³. Aquestes apreciacions fetes pels ajuntaments de

Lleida, Tàrrrega i Balaguer, com a resposta a la prohibició d'importació de grans d'Aragó el 1793, es completen amb la memòria de l'Ajuntament de Lleida de 1792: "Los traficantes que provehen a este país de los artefactos fabricados en el suyo, llevan en retorno los comestibles, y primeras materias que necesitan para el alimento de sus familias y surtimiento de sus fábricas..."³⁴. L'enquesta de 1747 ja manifestava que els excedents de cànem del terme de Lleida eren consumits, principalment, a Barcelona, camp de Tarragona i plana de Vic. Es transportava a l'hom de bestiar o en carros. El fons documental de la companyia de Cortadelles mostra l'ampli ventall d'activitats en què s'implicava: comerç de grans, de mules, elaboració de sabó, etc. Tots aquests productes s'integraven en la complexa xarxa del comerç català del set-cents.³⁵

Tot aquest comerç de compra i venda realitzat a través de les rutes esmentades, com s'organitzà? Qui el controlava? La documentació consultada permet de definir uns trets generals.

Donat que l'extracció d'excedent es feia en bona part a través del règim senyorial, cal analitzar qui arrendava aquests drets. La procedència dels arrendataris dels drets del Capítol de Lleida, del Gran Priorat de Catalunya i d'altres senyors, confirmen la presència de negociants de les terres de Lleida i d'altres de foranis. Aquests negociants-comerçants - de diverses professions, com pagesos, artesans, comerciants en sentit estricto, etc. - actuaren, segons la documentació consultada, de forma mancomunada. En general, eren comerciants d'una capacitat econòmica modesta, la qual cosa implicà aquesta col.laboració. Els qui no eren de les terres de Lleida tenien el seu domicili, principalment, a pobles de les rutes comercials - de Montblanc, Valls, Reus i Tarragona, per exemple, si considerem la ruta cap al Camp de Tarragona; o de Calaf, Manresa, etc., si ens referim a la ruta Lleida-Tàrrrega-Cervera-Barcelona -. Lògicament es tractava de posar en comú la infraestructura comercial de tots ells - ja fossin de les terres de Lleida o foranis - per posar en circulació els excedents, venent-los a l'interior i al litoral de Catalunya.

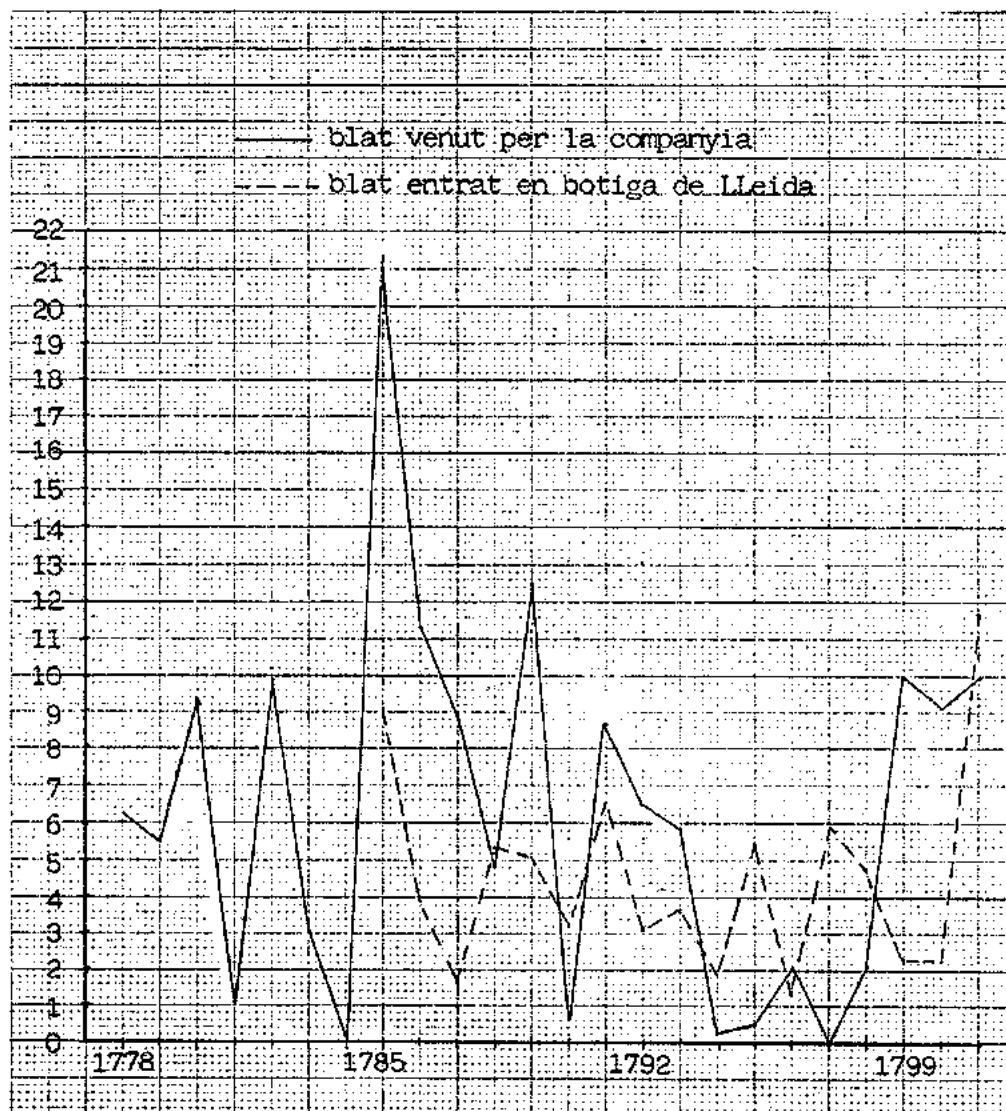
També hi hagué casos d'arrendataris amb molta capacitat econòmica - com els Cortadelles -, els quals prenién en arrendament drets de valor força alt, en col.laboració amb comer-

ciants lleidatans més rics que la majoria. Aquests arrendataris poderosos disposaren d'una xarxa d'agents distribuïda per les terres de Lleida, els quals contribuïren al desenvolupament de la circulació de cereals i tota mena de productes.³⁶

L'anàlisi de la companyia de Cortadelles pot ser molt reveladora de la trama comercial existent. El gràfic 5-9 representa les quarteres de blat venudes per la companyia entre 1778-1781 als mercats de Lleida i als de la Ribera d'Ebre, gra procedent principalment de l'Aragó estricte o del català. El volum de les vendes era força important, destacant la crisi comercial generada per la prohibició d'importar grans d'Aragó (1794-97 en el gràfic). Josep Cortadelles, negociant de Calaf, fou arrendatari entre 1788 i 1792 dels drets senyorials del bisbat de Lleida a Catalunya i Aragó³⁷. Els finançadors de l'operació, que significà el pagament al bisbat de 156000 lliures en quatre anys, foren Josep Ramon Figuerola, comerciant de Calaf, Tomàs Ignasi Soler, somerçant de Manresa, i Francesc Cortadelles, comerciant de Barcelona. Els Cortadelles tingueren també lligams amb comerciants de les terres de Lleida. L'arrendament³⁸ de les baronies de Bellpuig i Linyola, en ple Urgell, entre 1770 i 1774, fou adjudicat per un valor de 106000 lliures a tres arrendataris: una participació del 50 % a favor de Josep Freixes i companyia de Lleida,³⁹ un 25 % a favor de Francesc Cortadelles i la resta a favor de Josep Cortadelles. L'arrendament de les comandes d'Espluga Calba i Passanant per valor de 112000 lliures fou adjudicat, en el període 1784-88, a favor de Ramon Puig d'El Talladell (Urgell) i de Josep Cortadelles, encara que hi participaren alguns comerciants més. Antoni Botines, botiguer de teles de Lleida,⁴⁰ fou el responsable als anys vuitanta dels interessos de Cortadelles al terme de la Novella, terme que a la fi del segle se'n rebé en emfiteusi per Josep Cortadelles i Antoni Monseny de Solivella. Josep Freixes i Antoni Botines eren tots dos botiguers de Lleida. La seva col.laboració amb aquests grans comerciants revela l'existència d'una trama que lligava el comerç de grans amb el d'altres productes com els teixits. Els traginers o els capitans de barques que portaven els blats cap al litoral o altres indrets de Catalunya no tornaven amb

Gràfic 5-9

Blat total venut per la companyia de Cortadelles al mercat de Lleida i al litoral català.1778-1801.En milers de quarteres.
 Comparació amb el blat total entrat en la botiga de Lleida del capítol d'aquesta ciutat.1784-1800.En milers de quarteres.

els seus carros o vaixells buits cap a les terres de l'interior català o aragonès.

Els ajuntaments de Lleida, Tàrraga i Balaguer manifesten al rei el 1796 que si no es permet de portar grans des d'Aragó a Catalunya la propera primavera de 1797, "los mercaderes de paños y otros géneros, los arrendadores de derechos dominicales, y diezmos, en una palabra los monopolistas, y usurers serán, los que vendiendo al fiado o adelantando dinero, arrancarán este precioso grano de manos de los cosecheros, y le almacenarán en sus troges, para hacernos experimentar los horrores de la hambre en Aragón y Cataluña"⁴¹. Aquest document mostra el paper de botiguers i/o arrendataris de drets a l'hora d'acumular els grans, jugant la carta especulativa. Aquesta acumulació es donaria tant a Catalunya com a Aragó.

En el primer país, segons l'esmentat document, els pocs cereals existents serien venuts pels pagesos per tal de tenir diner per a pagar el cadastre o bé es pagarien productes amb cereals, mentre a Aragó els pagesos haurien de vendre el blat a preus baixos i, posteriorment, els comerciants especularien venent-lo molt més car. Les argumentacions de l'Ajuntament de Lleida, fetes el 1792, contra la creació d'un gremi de mercaders, es fonamenten en els problemes que generaria a la població pagesa la ruptura de la llibertat de comerç dels diversos productes: "como los géneros, que entre año se venden en las tiendas de los mercaderes al fiado, se pagan después de la cosecha por la mayor parte en granos, los mismos mercaderes recogerían mucha más parte de ellos de lo que ahora, si se les concediese el derecho exclusivo que solicitan, haciendo una especie de monopolio..."⁴².

Com es veu, hi ha una identificació entre els botiguers, arrendataris i comerciants. L'extracció dels excedents comercialitzables es basava en bona part en el règim senyorial, en la pressió sobre els pagesos que en conjuncures difícils s'havien d'endeutar, en la compra directa a la pagesia... L'estret lligam entre comerciants de teles i altres productes amb el comerç dels cereals prova el doble sentit de la circulació de les mercaderies: exportació des de les terres de Lleida de productes agraris - bàsicament blat - i importació

cap a aquestes de productes industrials, ultramarins... Resten per establir els possibles vincles entre els grans comerciants - minoritaris - i els comerciants de potència econòmica moderada.

L'informe de l'Ajuntament de Lleida, de 1792, precisa l'existència d'un grup de comerciants estrangers a la ciutat: "... en quanto a los traficantes de lienzo y tejidos de lana del país, y extranjeros, los más de éstos son catalanes pero todos, y algunos franceses que son poquísimos, lo primero que practican es presentarse a la aduana con sus géneros, con sus respectivos guías que acreditan haver satisfecho o asegurado los derechos reales, y a más de éstos pagan el derecho real de lleuda de que son francos los vecinos de esta ciudad. También a éstos les compran los mercaderes de aquí sus géneros para volverlos a vender en sus tiendas..."⁴³. Aquests teixits de llana són venuts als pagesos a preus menors als que després els comerciants de la ciutat els venen, car es queden amb les existències d'aquests venedors ambulants. Semblantment succeeix amb els teixits de llana que porten a Lleida comerciants de Requena.

El quadre 5-18 relaciona els comerciants estrangers - tots ells francesos - que el 1791 es trobaven a Lleida⁴⁴. Com es veu, la majoria estan negociant "en estos reinos" des de fa deu, vint o més anys. La introducció de teixits d'altres llocs de Catalunya i fins i tot de l'estranger explica la poca empenta del sector industrial a les terres de lleida.

Es possible dibuixar un mapa dels intercanvis comercials bladers que resumeixi les rutes comercials exposades al llarg d'aquest capítol - mapa 53⁴⁵ -. Aquest mapa, localitza d'una banda el comerç de la companyia dels Cortadelles, tot indicant les zones originàries del blat - triangles - i els punts de destinació - quadrats -. Tanmateix indica les línies de circulació del blat des de les terres de Lleida i des d'Aragó cap a la resta de Catalunya a partir de la documentació utilitzada. Per tant, s'exclouen les relacions no documentades. Aquestes rutes són de sentit únic, entenent-se que en sentit invers circulaven tota mena de mercaderies - teixits, ultramarins... - i en anys crítics excepcionals podien circular des del litoral

Quadre 5-18

Relació d'estrangers*residents a la ciutat de Lleida el 1791

Nom	Professió	Anys de residència**
Joan Basat	Comerciant	38
Joan Corboles	Comerciant	21
Antoni Delsongles	Comerciant	14
Joan Dufayet	Marxant	22
Pere Lapeira	Botiguer de teles	2
Francesc Metge	Botiguer de teles	20
Joan Metge	Comerciant	3
Esteve Moliné	Revenedor	14
Antoni Moria	Botiguer de teles	15
Jordi Moria	Botiguer de teles	36
LLuís Moria	Comerciant	2 mesos
Pere Moria	Botiguer de teles	8
Pere Moria	Botiguer de teles	30
Pere Pomier	Botiguer de teles	40
Jordi Pomier	Botiguer de teles	38
Pere Soca	Negociant	30
Pere Soca	Negociant	21
Sebastià Soca	Negociant	31
Gregori Vivaset	Marxant	36

*Només s'han reproduït els botiguers, marxants, revenedors, comerciants i negociants. Tots els individus de la present relació son francesos. ***"en estos reinos".

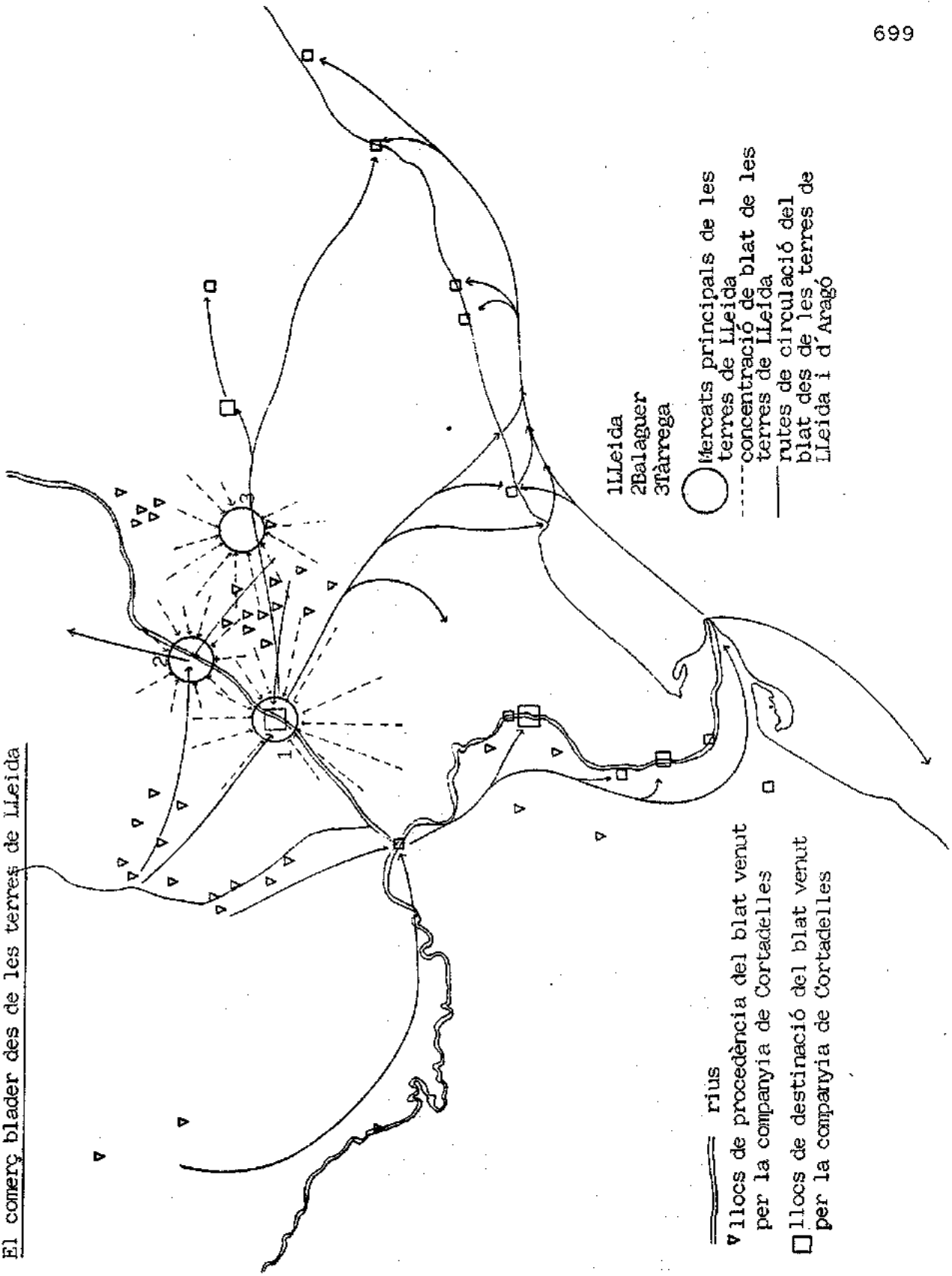
Quadre 5-19

Vendes de blat a Lleida i al litoral català realitzades per Cortadelles i companyia amb blat procedent de l'Aragó. 1778-1801. En quarteres.

Any*	Vendes al mercat de Lleida	Vendes a la Ribera d'Ebre i a altres punts litorals	Total
1778	2272.75	3947.5	6220.25
1779	4137.41	1439.5	5576.91
1780	5063.74	4218.75	9282.49
1781	1083.08	-	1083.08
1782	2031.33	7915.5	9946.83
1783	-	3030.0	3030.0
1784	-	-	-
1785	6185.83	15108.83	21294.66
1786	4369.75	6906.33	11276.08
1787	4298.58	4515.33	8813.91
1788	-	4857.75	4857.75
1789	5437.5	7000.00	12437.5
1790	619.24	-	619.24
1791	3232.0	5512.58	8744.58
1792	3009.66	3578.75	6588.41
1793	1981.83	3865.25	5847.08
1794	292.0	-	292.0
1795	428.75	93.75	522.50
1796	2111.67	-	2111.67
1797	-	-	-
1798	1202.0	934.75	2136.75
1799	4940.83	5046.91	9987.74
1800	3661.75	5420.66	9082.41
1801	-	9983.16	9983.16

*sovint s'inclouen vendes dels darrers mesos de l'any anterior.

Mapa 5-3
El comerç blader des de les terres de Lleida

1Lleida
 2Balaguer
 3Tàrrrega

○ Mercats principals de les terres de Lleida
 - - - - - concentració de blat de les terres de Lleida
 ——— rutes de circulació del blat des de les terres de Lleida i d'Aragó

==== riu
 ▽ llocs de procedència del blat venut per la companyia de Cortadelles
 □ llocs de destinació del blat venut per la companyia de Cortadelles

cap a l'interior cereals estrangers.

Per acabar, cal indicar que dissortadament la documentació trobada es refereix molt sovint a les importacions de blat des d'Aragó cap a Catalunya.^{45b} Si s'ha desenvolupat aquest material - i tot seguit es fa una anàlisi concreta del comerç de la companyia de Cortadelles - és perquè mostra les rutes comercials, la complexitat del tràfic i qui controla aquest comerç. Es fa aquesta observació per indicar que, com manifesta el "Discurso", els excedents de les terres de Lleida, a través dels mercats de Lleida i Tàrrrega, abastaven els mercats litorals catalans i, com s'ha vist, mercats de l'interior de Catalunya. El procés de colonització agrària fou possible gràcies a l'existència d'una demanda segura a altres indrets de Catalunya. Per exemple, els esforços de la pagesia per estendre el rec anaven dirigits a obtenir uns majors ingressos, en vendre els seus productes al mercat català. I aquest era també l'objectiu de la burgesia de les terres de Lleida que, juntament amb la forània, comercialitzaren els cereals obtinguts a través dels arrendaments de drets senyorials, de la compra de parts de fruits o de la compra del cereal directament als productors.

El comerç blader a partir dels registres
de la companyia de Cortadelles

Els fons comercials de l'Arxiu Històric de Tarragona conserven la documentació de comerciants i companyies de comer-

ciants catalans. Josep i Francesc Cortadelles participaren de diverses maneres en aquests negocis. Una primera anàlisi de les activitats comercials de la companyia de Cortadelles permet de precisar característiques fonamentals del comerç cerealístic. El quadre 5-19 reflecteix el blat venut, en quarteres, al mercat de Lleida i a mercats del litoral català, blat procedent principalment d'Aragó. El gràfic 5-9 representa l'evolució del total del blat venut a ambdues zones. Tanmateix es representa l'evolució de les quarteres entrades a la botiga de Lleida del Capítol de Canonges d'aquesta ciutat.⁴⁶ S'ha representat aquest darrer total amb un any de desplaçament. Es a dir, la dada de 1784 s'ha representat el 1785 i així mateix s'ha fet la resta d'anys. D'aquesta manera es pot comprovar la semblança entre les entrades en botiga de Lleida i les vendes totals dels Cortadelles. Les entrades en botiga de Lleida fan referència, sobretot, al blat decimal procedent del terme de Lleida i termes despoblats - dels quals el Capítol n'era senyor territorial -. Per tant es tracta d'una producció bladera feta a Catalunya. Les vendes de Cortadelles es refereixen a una producció realitzada a l'Aragó, i de forma especial a zones properes a les terres de Lleida. Aquesta semblança entre les dues gràfiques mostra que la companyia de Cortadelles va vendre a Catalunya la pràctica totalitat del blat procedent dels seus arrendaments aragonesos, i és implícit que el ritme de producció a les terres de Lleida i a les comarques aragoneses properes seguí un ritme semblant. Només hi ha divergència durant els anys en què l'extracció de grans d'Aragó estava prohibida i en els primers anys posteriors a la prohibició: en un primer moment els grans entrats a la botiga de Lleida són molt superiors als venuts per Cortadelles - aquesta Companyia no va vendre blat o en va vendre poc i procedent de Catalunya, donada la prohibició - i en un segon moment, quan es torna a permetre la sortida des d'Aragó, els valors de les vendes de Cortadelles prenen de seguida valors alts, donat que es posen en circulació els excedents acumulats a les terres aragoneses. El 1801 la situació apareix normalitzada i la tendència d'ambdues sèries torna a coincidir.

El comerç dels Cortadelles fou d'una gran envergadura:

des de 1778 fins 1801 es varen vendre 149735 quarteres de blat, de les quals 93375.3 ho foren a mercats del litoral català i 56359.7 al mercat de Lleida. En tant per cent, un 62.36 % del blat extret de l'Aragó es va vendre a mercats litorals catalans i el 37.63 % restant al mercat de Lleida. En conseqüència, es confirma la introducció de blat aragonès a Catalunya, sobretot dirigit als mercats litorals, deficitaris quant a blat disponible.

El quadre 5-20 ofereix les destinacions del blat que, a través del riu Ebre, arribaven cap al litoral català, aspecte que encara no hem pogut concretar pel que fa al blat arribat al mercat de lleida. En aquest darrer cas hi ha poques o nul·les referències a les poblacions que compraven el blat aragonès al mercat de Lleida. Aquesta deficiència sembla salvable quan la immensa quantitat de material disponible a l'arxiu tarragoní hagi estat suficientment estudiada.

Com s'observa a l'esmentat quadre, en molt poques ocasions i en poca quantitat el blat aragonès era venut al punt de concentració de la companyia - Mequinensa -. Des de Mequinensa el blat anava als Masos de Mora, Ascó, Garcia, Xerta, Vinebre, Tortosa. Els Masos de Mora eren un punt neuràlgic per la companyia. Es desconeix, per ara, on es consumia el blat venut a aquests punts esmentats de les terres de l'Ebre. Però hi ha registrades remeses cap a mercats del litoral nord de Catalunya: Barcelona, Sitges, Vilanova i la Geltrú, Mataró i Blanes. Probablement, arribaren als mercats del litoral nord altres remeses comprades directament, per exemple, als Masos de Mora.

El blat procedent dels arrendaments d'Arbeca, Baronia d'Oliola, Baronia de Bellpuig i d'altres, degueren dirigir-se probablement per la ruta de l'interior cap als mercats de Lleida, Tàrrrega, Cervera, Calaf, Barcelona... Vendes de blat de la Novella a la ciutat de Lleida, Manresa i Tarragona han estat documentades a partir del cartuari de Cortadelles. Així el 1789 es varen vendre 500 quarteres de blat de la Novella a Tarragona, de 300 a 400 a Manresa i 100 i escaig a Lleida. Es tracta d'exemples aïllats que revelen unes relacions comercials més profundes.⁴⁷

Els quadres 5-21 i 5-22 mostren per diversos anys l'ori-

Quadre 5-20

Destinació del blat d'Aragó conduït per Cortadelles i companyia cap al litoral català (1778-1801). En quarteres.

Any	Destinació	Quarteres	Quarteres totals
1778	Tortosa	1151.5	
	Vilanova de Sitges	190.0	
	Blanes	682.0	
	Mallorca	260.0	
	Barcelona	1660.75	3947.5
1779	Mequinensa*	745.0	745.0
	Tortosa	1439.5	1439.5
1780	Mequinensa		
	García		
	Tortosa	4218.75	4218.75
1781	No consta		
1782	Tortosa i Xerta	1380.0	
	García	761.75	
	Mora i masos de Mora	204.0	
	Ascó i Vinebre	259.75	
	Barcelona	3700.0	
	Mataró	1300.0	
	Vilanova de Sitges	325.0	7915.5
1783	Ascó	10.25	
	Xerta	510.25	
	García	236.75	
	Masos de Mora	2272.75	3030.0
1784	Poca venda.No es disposa de dades.**		
1785	Masos de Mora	3811.25	
	Tortosa		
	Amposta		
	València	10612.33	
	Mataró	485.25	
	Castelló de la Plana	200.0	15108.83
1786	Ascó		
	Masos de Mora	6906.33	6906.33
1787	Mequinensa*	102.5	102.5
	Ascó		
	García		
	Masos de Mora	4515.33	4515.33
1788	Ascó		
	Masos de Mora		
	García	4361.25	
	Amposta		
	Uldecona	496.5	4857.75

Any	Destinació	Quarteres	Quarteres totals
1789	Mequinensa*	51.5	51.5
	Ascó		
	Masos de Mora	7000.0	7000.0
1790	Poca venda.No es disposa de dades***		
1791	Masos de Mora		
	Horta		
	García	5110.58	
	Sitges	402.0 (farina)	5512.58
1792	Mequinensa*	227.81	227.81
	Masos de Mora	3298.25	
	García	280.5	3578.75
1793	Masos de Mora	3865.25	3865.25
1794	No es va vendre blat		
1795	Masos de Mora	93.75	93.75
1796	No es va vendre blat		
1797	No es va vendre blat		
1798	Masos de Mora	934.75	934.75
1799	Ribera d'Ebre	5046.91	5046.91
1800	Masos de Mora		
	Tortosa	5420.66	5420.66
1801	Masos de Mora		
	Tortosa	9983.16	9983.16

*S'han reproduït les vendes a Mequinensa que es troben en aquesta documentació per mostrar que la gran majoria del blat procedent d'Aragó es dirigia cap a mercats litorals.**Només es va vendre cereals procedent dels arrendaments de les comandes d'Ascó i Villalba.El quadre 1.9.7.mostra per altres moments la presència de cereals d'aquestes zones en les vendes de la Ribera d'Ebre.En el present quadre no s'ha fet distinció en aquest sentit,car el gruix del blat procedia dels arrendaments d'Aragó.***Els cereals venuts procedien dels arrendaments de les comandes d'Horta,Miravet i Villalba.

Quadre 5-21

Procedència del blat venut al mercat de Lleida per la companyia de Cortadelles, 1789 i 1791, en quarteres.

setembre 1788 - maig 1789

origen

	Quarteres
Graner de Binacet i Bellver de Cinca(Aragó)	3162.25
Graner de Binèfar(Aragó)	990.75
Graner de Montsó(Aragó)	469.25
Total de l'administració de Binacet	<u>4622.25</u>
Graner de Tamarit de Llitera(LLitera),gra	609.5
d'Almúnia de Sant Joan i de Montsó(Aragó)	205.75
Graner de Sant Esteve de Llitera(LLitera)	
Resum del ram de Tamarit, mitra de Lleida	<u>815.25</u>
Total venut a Lleida	<u>5437.5</u>

novembre 1790 - juny 1791

origen

	Quarteres
Graner de Bellver de Cinca(Aragó)	396.5
Graner de Binèfar(Aragó)	867.33
Resum de l'administració de Binacet	<u>1265.83</u>
Graner d'El Torricó(LLitera)	319.75
Graner de Tamarit de Llitera(LLitera)	254.5
Resum del ram de Tamarit, mitra de Lleida	<u>574.25</u>
Priorat de Montsó(Aragó)	772.5
Graner de Vilella de Cinca(Baix Cinca)	
Resum de l'administració d'Osca	<u>619.41</u>
Total venut a Lleida	<u>3232.0</u>

Quadre 5-22

Procedència del blat venut a la Ribera d'Ebre i altres mercats litorals per la Companyia de Cortadelles. 1778 i 1792. En quarteres.

origen	abril-juliol 1778	
		quarteres
Alcolea de Cinca(Aragó)		1307.17
Alcubierre(Aragó)		1165.92
Tardienta(Aragó)		1061.25
Vallobar(Aragó)		264.06
Total venut		<u>3798.4*</u>

*Aquest blat es concentrà a Mequinensa(Baix Cinca) i els registres donen una xifra lleugerament major(3949quarteres), de les quals es varen vendre 3947.5quarteres.

origen	1792	
		quarteres
Administració de Mallen(Aragó)		2364.75
Administració de Miravet(Ribera d'Ebre)		358.0
Administració de Vallobar(Aragó)		856.0
Total venut		<u>3578.75</u>

gen del blat venut a Lleida i al litoral català, respectivament. La presència de blat de la Llitera i d'altres zones aragoneses és prou evident per confirmar l'estreta relació d'aquests territoris amb les terres de Lleida i, en general, amb Catalunya.

Si bé el comerç de blat era el més destacat dins el comerç cerealístic de la companyia, cal analitzar també les vendes d'altres cereals. Les dades de vendes de segolós, ordi, civada i panís es reproduïen al quadre 5-23. Resta palesa la importància del segolós i de l'ordi. La companyia va vendre un total de 31090.56 quarteres de segolós entre 1778 i 1801, de les quals el 80.96 % es vengueren al litoral i el 19.03 % al mercat de lleida. Pel que fa a l'ordi, la venda total ascendí, en el mateix període, a 21445.15 quarteres, de les quals el 56.51 % anaren al litoral i el 43.48 % al mercat de Lleida.

Les dades anteriors mostren que les vendes de blat foren molt superiors a les de la resta de cereals. La direcció de les vendes de mescladís (segolós) cap al litoral mostra una menor necessitat d'aquest producte a les terres de Lleida, mentre que en el cas de l'ordi es reparteixen gairebé equitativament les vendes al mercat de Lleida i al litoral. Aquest fet revela una insuficiència d'aquest cereal a les terres de Lleida, insuficiència que ja manifestava l'enquesta de 1766 de l'Ajuntament de Lleida.

El comerç ramader a les terres de Lleida

Si es consulta un mapa de la transhumància a Catalunya, s'observa que la ciutat de Lleida és al centre d'una de les zones de pastures d'hivern més important de Catalunya⁴⁸. La venda de les herbes es féu a través de l'arrendament d'aquestes. Molt freqüentment pertanyien a diversos senyors, o bé

Quadre 5-23

Vendes de segolós, ordi i civada a Lleida i al litoral català realitzades per la companyia de Cortadelles amb cereal procedent d'Aragó, 1778-1801. En quarteres.

Any*	Lleida		Litoral		Civada	Ordi	Civada	Panís
	Segolós	Ordi	Segolós	Ordi				
1778	42.0	25.0	-	-	-	-	-	-
1779	317.41	7.75	-	-	-	-	-	-
1780	858.0	520.25	-	-	-	-	-	-
1781	374.5	5.0	-	-	-	-	-	-
1782	717.75	466.0	-	1929.25	503	17.5	19.5	-
1783	-	-	-	1150	3831.5	-	471.0	-
1784	-	-	-	-	-	-	-	-
1785	180.25	1356.0	-	3565.25	1223.5	15.25	-	-
1786	-	1342.25	529.0	2784.25	533.0	-	-	-
1787	-	588.25	-	1012.83	157.16	14.41	-	-
1788	-	-	-	1643.25	744.0	-	-	-
1789	490.75	2028.5	-	1795.5	942.0	-	-	-
1790	79.33	49.33	-	-	-	-	-	-
1791	344.75	445.25	-	1526.5	264.33	79.66	-	-
1792	445.0	200.25	-	2253.75	49.0	-	-	-
1793	-	60.75	-	861.25	81.0	-	-	-
1794	-	-	-	-	-	-	-	-
1795	428.75	212.5	-	714.25	819.75	-	-	-
1796	414.5	300.0	-	2167.5	911.75	-	-	-
1797	-	-	-	-	105.0	-	-	-
1798	-	-	-	908.5	666.5	-	-	-
1799	654.41	-	4.5	1012.5	75.0	-	-	-
1800	570.75	1717.5	-	366.5	604.08	-	-	-
1801	-	-	-	1491.33	610.0	-	-	-

*sovint s'inclouen vendes dels darrers mesos de l'any anterior.

aquests en tenien una part. El quadre 5-24 recull un grup de re-arrendaments d'herbes propietat del Capítol de Lleida, i referit al període 1768-75⁴⁹. Els objectes arrendats pertanyen tots al Segrià,⁵⁰ mentre que els arrendataris són ramaders de diverses comarques pirinenques: el Ripollès, l'Alta i Baixa Cerdanya, el Berguedà, el Pallars Jussà, l'Alta Ribagorça i la Noguera. Aquesta presència de ramaders pirinencs no exclou la de ramaders de les terres de Lleida. L'arrendament de la Comanda de Barbens⁵¹ - Barbens, les Penelles, Belianes i la Guilella - fet pel Gran Priorat, fou atorgat a diversos artesans de Cervera durant el període 1760-64, incloent-s'hi les herbes d'aquests termes. Poblet⁵² arrendà tots els drets pertanyents als Torms, el Soleràs, Montbellel, Lacova, Besses, l'Albagés, el Cogul, Juncosa, la Cisquella i Valldereig, durant el període 1767-71, a un negociant de Tarragona i a un pagès de Puigverd. El monestir de Poblet arrendà, per 1767-70, els drets de Menarguens i terme de Torredà a favor d'un negociant d'Altet i a un doctor en drets de Cervera. L'arrendament de la Comanda de Tèrmens⁵³ - 1781-85 - a favor d'un pagès de Balaguer o el dels drets que el Capítol de Lleida rebia del terme de Tabac⁵⁴ - 1797-1801 - a favor d'un pagès de Sarroca són, com els anteriors, exemples d'arrendaments que inclouen les herbes, i que van restar en mans de veïns de les terres de Lleida. És possible que aquests arrendataris haguessin venut les herbes a ramaders pirinencs, però com s'ha vist anteriorment, hi ha a les terres de Lleida ramats propis de veïns d'aquestes, la qual cosa explica la presència d'arrendataris de Lleida com a obtentors d'herbes, sense descartar per això possibles vendes a ramaders foranis.

L'anàlisi de la procedència dels moltons comprats per abastar el consum de la ciutat de Lleida des del primer de maig de 1764 fins el darrer dia d'abril de 1767 i des de maig de 1771 fins abril de 1772⁵⁵ mostra els lligams comercials entre Lleida i diverses poblacions de la Conca de Tremp i de la Vall de Boí - vegeu quadre 5-25 -. Sant Salvador de Toló, Llesp i Durro destaquen dins el conjunt de pobles d'aquestes dues zones. També s'ha de destacar el comerç de moltons procedents de poblacions pròximes d'Aragó - Alcolea i Binacet en

Quadre 5-24

Rearrendaments d'herbes segons els protocols d'Ignasi Soldevila, notari de Lleida. 1768-74

Població del rearrendatari	Localització de les herbes	Període de l'arrendament	Preu total en lliures
Queralbs(Ripollès)	Alcarràs	1768-1771	2400
Meranges(Baixa Cerdanya)	Vincelló	1769-1773	2625
Portè i Salit(Alta Cerdanya)	Vinatesa, Astor, la Cogullada, Sedaó i la Miquela	1769-1773	4300
Gósol(Berguedà)	Sunyer i Tabac	1769-1770	475
Lllep (Pallars Jussà), les Avellanes(Noguera), Manyanet (Alta Ribagorça) i Labaix*	Montagut	1769-1773	10250
Les Avellanes(Noguera) i Manyanet(Alta Ribagorça)	Malpartit	1769-1773	4000
Espui(Pallars Jussà)	Vinatesa, Astor, la Cogullada, Sedaó i la Miquela	1773-1777	4280
Aguiló i Sarrahís*	Rosselló	1774-1775	251

*es desconeix la localització. En el cas d'Aguiló podria tractar-se d'un poble de la Conca de Barberà o podria fer-se referència al prat d'Aguiló(Baixa Cerdanya)

Quadre 5-25

Procedència dels moltons comprats per l'administració de les carnisseries de Lleida

Procedència	Total	1764-65	1765-66	1766-67	1771-72
Pallars Jussà:					
Aransís	113	-	113	-	-
Barruera	132	132	-	-	-
Boí	29	29	-	-	-
Cardet	6	6	-	-	-
Casós	13	13	-	-	-
Claret	120	-	120	-	-
Conques	267	-	267	-	-
Durro	648	648	-	-	-
Estorm	129	-	129	-	-
Fígols	139	-	139	-	-
Guàrdia de Tremp	147	147	-	-	-
Isona	324	150	174	-	-
LLeisp	1005	1005	-	-	-
Puigverd de la Conca	69	-	69	-	-*
Sant Salvador de Toló	4085	484	2032	1569	-
Talarn	164	-	164	-	-
Taüll	38	38	-	-	-
Alta Ribagorça:					
Castanesa	348	-	-	-	348
Cerler	1042	-	-	-	1042
Noguera:					
Algerri	456	74	177	-	205
Alòs de Balaguer	8	8	-	-	-
Balaguer	116	-	-	-	116
Bellví	49	-	49	-	-
Castelló de Farfanya	577	90	188	-	299
Cubells	152	152	-	-	-
La Figuera	138	138	-	-	-
Vilanova de Meià	182	182	-	-	-
Segrià:					
Alcarràs	220	-	-	-	220
Alguaire	69	-	-	-	69
Corbins	178	-	178	-	-
Gimenells	1610	-	635	975	-
LLeida	939	-	-	-	939
Seròs	3045	721	-	2025	299
Altres:					
Altet(Urgell)	211	211	-	-	-
Bellver**	203	203	-	-	-
Alcolea de Cinca(Aragó)	1295	-	-	-	1293
Bielsa(Aragó)	24	-	-	-	24
Binacet(Aragó)	807	-	-	807	-
Osca(Aragó)	2	2	-	-	-
Xestain(Aragó)	603	-	-	603	-
-	629	-	28	2	599
TOTAL	20955	4433	4462	5981	6079

*Es compraren 626 moltons a Puigverd però no s'indica de quin Puigverd es tracta.

**No es pot concretar de quin Bellver es tracta.

són exemples -. Però un fet inqüestionable és que una part important dels moltons comprats procedeixen de les terres de Lleida. Descata el Segrià amb poblacions que venen gran part dels moltons consumits a Lleida. Serós, que en l'arrendament de 1764-65 havia venut 721 moltons (el 16.26 % del total comprat per Lleida), en ven en el de 1766-67 2025 (el 33.85 %). Si en els períodes 1764-65 i 1765-66 els moltons provenien majoritàriament de la Conca de Tremp i de la Vall de Boí, als períodes 1766-67 i 1771-72 s'observa un canvi important: una major presència dels venedors de les terres de Lleida- quadre 5-26 -.

Aquestes tendències mostren amb claredat que a les terres de Lleida es desenvolupà el sector de negociants ramaders. Aquesta nova situació es consolidà durant el darrer terç del set-cents, o bé el procés de colonització agrària va comprometre el manteniment d'importants ramats a les terres de Lleida i, per tant, reduí l'activitat dels negociants ramaders? Com s'ha esmentat al capítol dedicat a la ramaderia, l'abundància de terra en la zona estudiada permeté, malgrat l'increment del sector agrícola, de mantenir els contingents, sense possibilitar un desenvolupament.

Pel que fa a la compra per part de Lleida de bestiar boví, s'observen unes característiques diferents en relació als moltons. Els venedors són molt abundants i de poca entitat. El quadre 5-27 recull la població de residència dels qui varen vendre bestiar boví a la ciutat de Lleida entre maig de 1764 i abril de 1765. La presència de venedors de les terres de Lleida és, com es veu, important. Es tractava bàsicament de pagesos que, per diverses raons - generalment per obtenir capital - venien un o dos caps de bestiar. Aquesta venda es gestionava directament amb l'administrador de les carnisseries de Lleida, o bé aquest darrer els comprava assistint a les diverses fires ramaderes. La documentació relacionada esmenta tot un seguit de fires pirinenques o de la regió de Lleida: en el primer grup es trobaven les fires de la Pobleta, Organyà, Llesú, Sort i la Seu d'Urgell. En el segon grup, les d'Agramunt, Artesa de Segre, Almenar i Aitona.

Quadre 5-26

Relació dels individus de les terres de Lleida o zones immediates que varen vendre 50 o més moltons a l'ajuntament de Lleida. 1764-67 i 1771-72

Venedor	Moltons venuts
<u>+Arrendament 1764-65*:</u>	
Isabel Joana Arqués, vídua de notari de Seròs	282
Josep Turiel de Seròs	210
Joan Mir de Seròs	192
Dr. Pau Bufalà de Vilanova de Meià	182
Pere Bosch d'Altet	211
Antoni Freixes de Cubells	69
Joan Guixart de la Figuera	138
Miquel Peirada de Castelló de Farfanya	90
Josep Borràs i Garrofé d'Algerri	74
Joan Pijoan de Cubells	83
Bonaventura Martínez de Vilanova de Meià	160
	185
<u>+Arrendament 1765-66:</u>	
Dn Rafel Cornel de Benasc, venuts a Gimènells	635
Geroni Cros d'Algerri	100
Josep Borràs d'Algerri	77
Ramon Pont de Corbins	48
Dr. Francesc Navals de Castelló de Farfanya	188
Antoni Tort, carnisser de Bellvís	49
Ramon Pont de Corbins	130
<u>+Arrendament 1766-67:</u>	
Salvador Escrivà, notari de Seròs	437
Josep Turiel de Seròs	193
Joan Mir de Seròs	234
Dn Rafel Cornel de Cerler, comprats a Gimènells**	850
Joan Mir de Seròs	287
Jaume Latorre de Seròs	272
Salvador Escrivà, notari de Seròs	258
Josep Turiel de Seròs	334
<u>+Arrendament 1771-72***:</u>	
Antoni Corts, fideuer de Lleida	101
Anastasi Jordà, batlle de Montagut i pagès de Lleida	218
Geroni Cros d'Algerri	105
Josep Falguera d'Algerri	100
Jaume Gòdia d'Alcarràs	220
Joan Oliva d'Alguaire	69
Dn Anton Nogués de Balaguer	116
Antoni Corts, semoler de Lleida	63
Dr. Navals de Castelló de Farfanya	299
Manuel Castillo de Seròs	299
Anastasi Jordà de Lleida	557

*de maig a abril, encara que en alguna ocasió es registren compres anteriors. **Hi ha una venda de 125 moltons efectuada per un agent de Rafel Cornel. Podrien ser moltons de Gimènells. No s'han inclòs al quadre. ***Hi ha compres a Rafel Cornel, que podrien ser moltons de Gimènells, però no s'indica res en aquest sentit.

Quadre 5-27

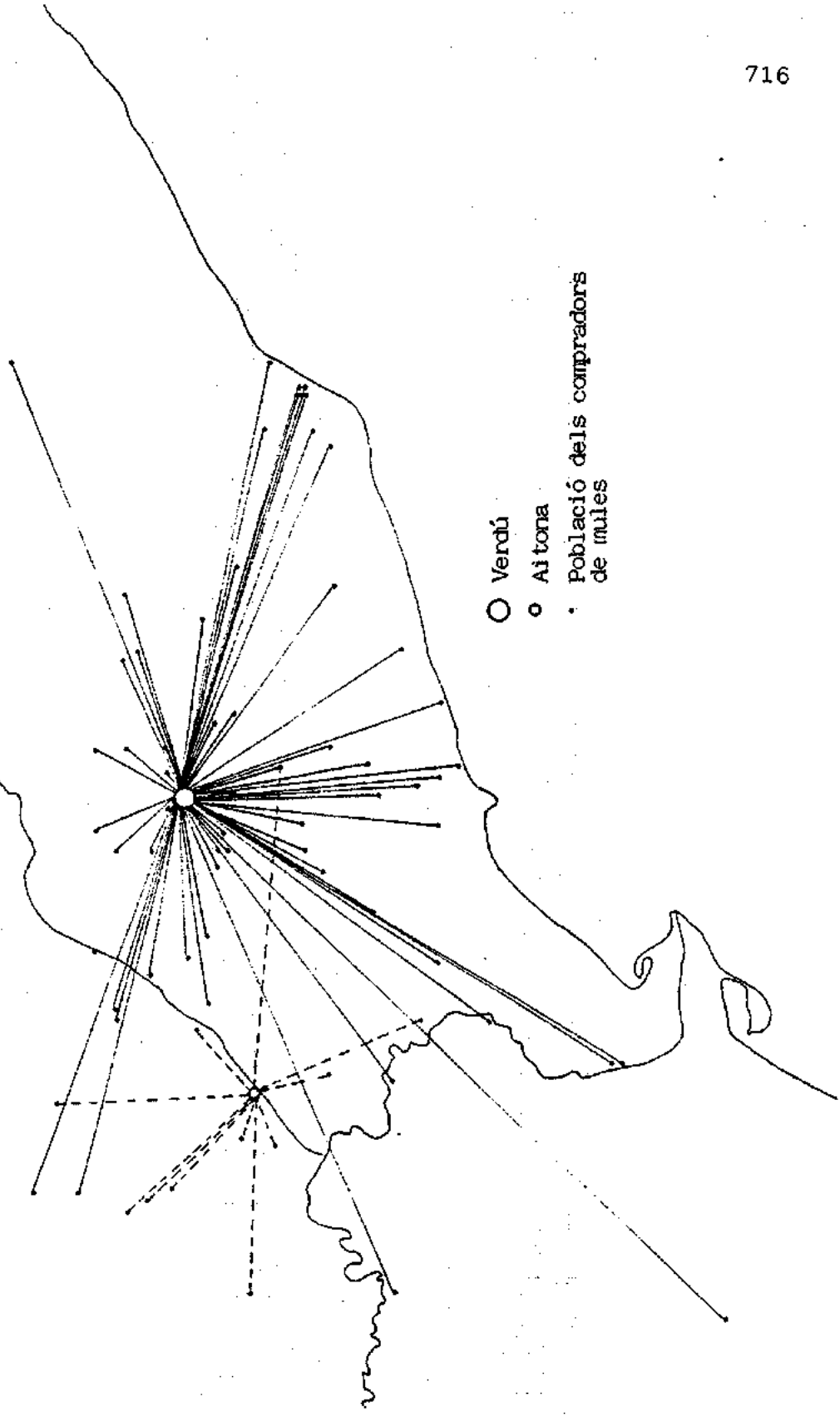
Població de residència dels venedors de bous i vaques a l'administració de les carnisseries de Lleida i total d'exemplars venuts per poble. 1764-1765.

Albesa	11	Camarasa	2	Ivars d'Urgell	2	Rodes	2	Vilanova d'Alpicat	1
Alcarràs	11	Camporellis	4	Junyent	1	Rosselló	9	-	6
Alcanyell	2	Castellserà	1	Linyola	3	Sarroqueta	4	TOTAL	297
Albatàrrec	1	Cogullada	1	Lleida	18	Senet	1		
Almenar	1	Cogul	1	Llasull	1	Sot d'Aristoles	25		
Aneto	2	Castells	2	Llesui	5	Sentiu	2		
Ansa	1	Compte	1	Llesp	4	Santa Linya	1		
Alamús	4	Castelló de Tor	1	Llorenç	2	St Martí de la Morana	2		
Artesa de Lleida	2	Casteme	2	Menarguens	6	Saus	13		
Alcoletge	10	Col	1	Miralcamp	1	Sebis	2		
Bellvís	1	Castillo	3	Mas de Balaguero	2	St Sebastià	1		
Bell-lloc	3	Cubells	1	Mollerussa	3	St Joan de l'Enn	3		
Boí	4	Corbins	25	Monanet	1	Tal	21		
Bermaus	1	Durro	3	Messana	3	Torrefarrera	4		
Balaguer	7	Forcat	2	Montnagastre	1	Torre-serona	2		
Benavent	9	Gol o del Pas	1	Pallargues	1	Tartareu	6		
Bellcaire	2	Garsola	1	Portella	5	Vallverd	2		
Barruera	2	Guàrdia	2	Puigverd	1	Vigorra	2		

El comerç de mules, de capital importància per l'activitat agrícola de les terres de Lleida donada la massiva utilització de mules i matxos com a animals de treball, pot estudiar-se a partir dels negocis de mules de la companyia de Cortadellles⁵⁶. Aquesta companyia participà regularment en la venda de mules a les fires de Verdú, Aitona i Prades. La fira de Verdú fou, el segle XVIII, la que gaudí de més prestigi i importància a les terres de Lleida. El quadre 5-28 relaciona el lloc d'origen dels compradors de mules de la companyia de les fires de Verdú, Aitona i Prades en els darrers anys del set-cents i primers del vuit-cents. - vegeu mapa 5-4 -. La fira de Verdú abastava de mules el conjunt de pobles de les terres de Lleida i també poblacions de la Conca de Barberà, Alt i Baix Camp, Camp de Tarragona i altres indrets de Catalunya. La fira de Prades abastava compradors de les terres de Lleida i de les comarques tarragonines, mentre que la d'Aitona s'orientava preferentment a compradors de les comarques aragoneses pròximes a les terres de lleida.

La importància de les fires per a les poblacions que en gaudien resta palesa en la competència que les fires es feien entre elles. L'any 1754 l'ajuntament de Tàrrega creà una fira. L'ajuntament de Verdú decideix donar part al monestir de Poblet, senyor del poble, per tal d'elaborar una estratègia per evitar la fira de Tàrrega⁵⁷. El 1761 encara es tenia un plet a l'Audiència entre el comú de Verdú i Poblet d'una banda i la vila de Tàrrega d'altra banda⁵⁸. A l'acta de sessions de l'ajuntament de Verdú d'11 d'octubre de 1765 hom pot llegir: "En atenció de haver-nos fet entendre los ganaders de mulas, que si volíam fer una fira en esta vila per lo dia de sant Barthomeu, ells vindrian a ella, y no anirian a la fira de Prades, la que apar, si se podia lograr, seria de molt profit no sols per lo comú de dita vila, sinó també per los particulars de ella, y havent quedat, que per ajustar-se dels pactes se han d'observar en la citada fira de sant Barthomeu entre lo dit comú, Poblet, y dits ganaders, se anàs en la fira d'Esterri, que comensa lo dia 16 del corrent, ahont digueren ells, que acudirian..."⁵⁹. El comú de Verdú decidí delegar un veí per tal de negociar amb els ramaders a Esterri, decisió semblant a la que havia arribat el monestir de Poblet com a altra de les parts implicades.

Mapa 5-4
Àrea d'irradiació de les fires de Verdú i Aitona, segons les vendes de mules
de la companyia de Cortadellas(1794-1803)

Sant Martí de Maldà	1802
Xiva	Granja
Bullidor	Roselló
Juncosa	Riera
	Torrefarrera
1800	Montfalcó d'Agramunt
Vallbona	Guàrdia d'Agramunt
LLeida	Castellserà
Golmés	Montornés
Ermós	Maials
Castelló	Torregrossa
Cunill	Tomms
Mombrió	Vallfarta
Albi	
Onells	D/Aitona:
Torregrossa	1800
Bellver de Sió	Sarreal
Cantavella	Peñalva
Maials	Torrent
	Fraga
1801	LLeida
Cornudella	
LLeida	1801
Voltes	Albalate
Mas Pujol	Peñalva
Gandesa	Tamarit
Masos de Mora	Maials
Mora	
Almacelletes	1802
Arbeca	Tamarit
Rocamarti	Peñalva
Aleixar	Torre Española
Montblanc	Caburasu
	Osul
	Bellver

5.3. CONCLUSIONS

Les terres de Lleida consolidaren, durant el segle XVIII, la seva especialització bladera. Els mercats de Lleida i Tàrrrega popularitzaven els excedents comercialitzables, des d'on arribaven a la resta de Catalunya. A través de dues rutes - el "camí del blat" i la ruta cap al Camp de Tarragona - els excedents arribaren finalment al litoral català, deficitari en blat.

L'anàlisi dels preus del blat mostra com, durant el set-cents, s'intensificaren els intercanvis comercials entre l'interior i el litoral català.

Aquest comerç fou realitzat per una burgesia comercial, que era arrendatària de drets senyorials -, obtenint d'aquesta manera una part important de l'excedent comercialitzable -. Aquesta burgesia estava constituïda per pagesos, artesans o comerciants de les terres de Lleida i de poblacions importants situades al llarg de les dues rutes esmentades. La seva potència econòmica era moderada, la qual cosa implicava la formació d'agrupacions de companyies. També s'observa la presència d'alguns comerciants més poderosos, que prenién en arrendament drets senyorials de valor més gran.

El comerç interior català és un comerç força complex. Si des de les terres de Lleida sortien quantitats importants de blat cap a l'interior i litoral de Catalunya, a elles arribaven productes industrials, ultramarins... procedents d'altres indrets del Principat.

Les terres de Lleida, durant el set-cents, consoliden definitivament la seva especialització agrària, que implicarà que, ja a l'edat contemporània, abastin de productes agraris, i d'una manera molt important, els centres industrials catalans.

5. 4. NOTES.

1 Mercurial de Lleida. Rs. 304-307. S. Blat, farina i grans. R. 186. S. Comptes i escriptures. A. P. LL.

Una primera anàlisi sobre el moviment dels preus a Lleida ha estat feta a VICEDO I RIUS, E. "El preu dels cereals...".

A l'apèndix 5. 1. s'ofereixen les dades dels preus dels cereals.

Les sèries dels preus del blat i ordi comencen, en el nostre estudi, el 1700, mentre la del mescladis comença el 1726 per manca de dades. Tampoc hi ha preus dels anys 1708-10 i de 1756. Alguns preus anuals només s'han pogut elaborar a partir de part dels preus mensuals (s'indica el número de mesos disponibles entre parèntesi).

Blat: 1707 (1), 1711 (5), 1714 (9), i 1757 (6).

Mescladis: 1737 (10), 1738 (11), 1741 (9), 1742 (11), 1743 (11), 1745 (7), 1746 (10), 1747 (9), 1748 (9), 1757 (6) i 1789 (8).

Ordi: 1707 (1), 1711 (5), 1713 (9), 1714 (9), i 1757 (6).

Les dades entre parèntesi dels preus dels cereals o d'altres productes són mitjanes a partir d'anys anteriors i posteriors, excepció feta dels preus dels cereals de 1756 que són els de Tàrrrega.

2 GARRABOU, R. "Sobre la formació...".

3 Les dades per a la construcció de la sèrie dels preus de la carn de moltó procedeixen dels registres de venda de la carn a les taules de la ciutat o, quan aquesta font no ha estat localitzada, a partir dels llibres de propis de la ciutat, en els quals l'arrendatari de les carnisseries es compromet

a vendre durant tot l'arrendament -de maig a abril- la carn a un preu fixe.

Rs. 177-179 i 183-185. S. Comptes i escriptures. Rs. 240-278, 281-285, 288 i 290-292. S. Administració carnisseries. A. P. LL.

A l'apèndix 5. 2. es reproduïxen les dades dels preus de la carn de moltó. Els preus mitjans anuals (en sous per lliura carnissera) han estat elaborats en alguns casos amb una part dels preus mensuals -els únics disponibles-: 1707 (amb 2 mesos), 1709 (6), 1711 (3), 1713 (3), 1714 (11), 1717 (4), 1718 (8), 1726 (4), 1728 (8), 1729 (4), 1735 (8), 1748 (4), 1749 (8), 1781 (4), 1782 (8) i 1801 (4).

La nostra anàlisi comença el 1735, la qual cosa significa que la manca de dades mensuals només afecta cinc anys, disposant en tres d'ells dels preus de vuit mesos. Tenint en compte la petita diferència entre els preus mensuals anteriors i posteriors als déficits d'informació, sembla raonable acceptar les dades d'aquests cinc anys com a vàlides per a l'estudi.

Una primera anàlisi del moviment dels preus de la carn de moltó, a VICEDO I RIUS, E. "La qüestió ramadera a l'Urgell i al Segrià durant el segle XVIII". I Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Actes, v. 1, ps. 351-359. Barcelona, 1984.

3b

PREUS DE DIVERSOS TIPUS DE CARNS

(sous / lliura carnissera)

Any   Moltó   Bou   Corder   Ovel·la

(de maig

a abril)

1728-29	4.50	2.50	-	3.50
1757-58	5.75	3.50	4.75	4.75
1774-75	5.75	3.50	4.50	4.50
1795*	13.00	11.00**	12.00	11.50

* de gener a desembre; ** vaca.

4 "Comptes del Hospital General de Nostra Senyora dels Angels de Pobres Lahics de la Ciutat de LLeida,...". Rs. 10 i 12-17. S. Pia Almoïna. A. P. LL.

A l'apèndix 5. 3. s'ofereixen les dades dels preus del vi i dels ous a LLeida.

La sèrie dels preus del vi a LLeida (1739-1782) presenta tota una sèrie de dèficits. No es tenen preus dels anys 1756-64, 1769, 1773-74 i 1781. Tot seguit s'indicarà entre parèntesi el número de preus mensuals que s'han pogut utilitzar en anys en què no s'ha disposat de la totalitat dels preus mensuals: 1742 (11), 1746 (8), 1755 (9), 1770 (10), 1771 (7), 1775 (9), 1776 (11), 1779 (11), 1780 (5) i 1782 (1).

La sèrie dels preus dels ous (1735-83) presenta els següents dèficits. No hi ha preus de 1759-64 i 1769. De 1735, hi ha 6 preus mensuals, de 1751 (9), 1756 (5), 1757 (9), 1758 (10), 1766 (10), 1778 (11) i 1779 (11).

5 Els preus dels cereals a Tàrrrega han estat estudiats per GARRABOU, R. "Sobre la formació...". Els del blat, carn de moltó, vi i ous -així com altres productes- barcelonins han

estat estudiats per Vilar. "El moviment dels preus agrícoles", a "Catalunya...", v. 3, ps. 371-480.

BRINGUE, J. "Moviment dels preus del blat al 'Pallars Mitjà' o Ribera de Sort al segle XVIII". I Col·loqui d'Història Agrària. Actes, ps. 307-325. Barcelona. 1983.

Els preus del blat de Cervera, a CANINAL, M. i altres autors "Moviment...". Els de Girona, procedents de la mercurial d'aquesta població, i elaborats per Narcís Castellis, es reprodueixen a DURAN, M. "Renda...".

6 GARRABOU, R. "Sobre la formació...", p. 99. VICEDO I RIUS, E. "El preu...".

7 GARRABOU, R. "Sobre la formació...", p. 103.

8 VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, p. 398.

9 Joan Baptista de Tàpies, en la reunió de la Junta de Propis del 20 d'abril de 1770, estava d'acord amb "el pacto ofrecido por Cortes de vender el carnero a precio de seis sueldos la libra ~~respeto~~ que éste es el mismo a que se vende en la capital de Barna por cuya regla se ha governado siempre esta ciudad; después del nuevo gobierno y que en otras villas y lugares de esta comarca acaba de arrendarse a mayor precio de seis sueldos. Y si bien algunos menos instruhidos en el comercio de ganaderia entienden que Lérida puede abastecerse más barato que Barcelona, se tiene por muy equivocado este concepto, porque el despojo de los carneros en Barcelona se beneficia mucho más que en lo restante del Principado, y esta sola circunstancia basta para comerse la carne en la capital con mayores ventajas del público". R. 177, f. 309r. S. Comptes i escriptures. A. P. LL.

El 1794 es fixà el preu de la carn de moltó a 9 sous la lliura carnissera de gener fins Pasqua, mentre la resta de l'any es vendria a 3 diners menys per lliura que a Barcelona. R. 185. S. Comptes i escriptures. A. P. LL.

10 VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, p.402.

11 Encara que les terres de Lleida no pertanyen a la Catalunya humida.

12 Les conclusions de l'anàlisi del preu del vi s'han de considerar amb precaucions, ja que desconeixen si els preus fan referència sempre a un mateix tipus de vi.

13 "Estados de producción...".

15 El progrés del cultiu de la vinya a les terres de Lleida no pot deslligar-se de les expectatives que, tant a la primera meitat del segle com en el període 1786-1800, les vendes de vi al mercat català o a l'exterior generaven, com ha posat de manifest Vilar.

L'existència a Lleida de sis fàbriques d'aiguardent el 1777 pot revelar que una part dels excedents de les terres de Lleida anaven cap al litroal per formar part de les exportacions catalanes. Torras ha posat de manifest que a les zones interiors de Catalunya "lo que autorizaba en estas comarcas una confiada expansión del viñedo era la destilación de los excedentes de vino común para reducirlos a aguardiente y espíritus que absorbían mejor los gastos del envasado y transporte y cuyo consumo, que entonces se generalizaba en ambos hemisferios, originaba una demanda aparentemente insaciable". TORRAS, J. "Aguardiente y crisis rural (Sobre la coyuntura vitícola, 1793-1832)", a "Investigaciones Económicas", n. 1, ps. 48-49.

Madrid. 1976.

16 El moviment estacional dels preus del vi a Lleida no presenta característiques específiques que diferenciïn els anys de màxim cíclic dels de mínim cíclic. Les oscil·lacions mensuals no depenen, com succeeix en el cas del blat, de les característiques de l'evolució de l'any agrícola. Les fluctuacions mensuals dels preus del vi estan en funció, bàsicament, de la comercialització.

17 "Discurso...", fs. 508-509.

18 "Diccionario...", v. 10, p. 252.

19 Enquesta de 1766.

20 Actes, 1764. A. M. V.

21 S'ha intentat, però sense molt èxit, estudiar el cost del transport del blat des de les terres de Lleida a Barcelona. A la font esmentada a la nota anterior s'indica que es pagarà el transport des de Tàrraga a Barcelona a raó de 2 sous per càrrega (17 quarteres) i llogua. Es considera una distància de 19 llogues. En altres paraules, cada quartera costaria transportar-la 1. 40 sous, la qual cosa significaria el 1.07% del preu a què es vené el blat a Barcelona el 1764. Si es fa el càlcul sobre la mitjana mòbil de 1764, es troba un percentatge del 1.65%. Aquest percentatge, lògicament, és inferior al que devia existir en les relacions comercials lliures. Poca cosa podem dir sobre el grau en què el cost del transport afecta a les diferències entre els preus del litoral i els de l'interior.

22 "... trigos comprados por la ilustre Junta del abasto de pan de esta ciudad para el de su público con fondos distintos

de los de la Real Hacienda". "Llibres del Pa". XXIX/22. A. M. BA.

23 Respostes d'Anglesola a l'Enquesta de Zamora. 27 d'agost de 1790. Manuscrit 2472. Biblioteca del Palau Reial. Madrid.

24 Per tal d'elaborar aquests mapes s'han utilitzat les fitxes que es conserven a l'interior dels repartiments anuals del cadastre del Corregiment de Lleida. C. 63. S. Cadastre. A. H. LL.

25 Acord de 12 de maig de 1766. R. 497, fs. 286-287. S. Consells Generals. A. P. LL.

26 Acord de 16 de maig de 1766. R. 497.

27 Acords del mes de maig de 1789. R. 511. S. Consells Generals. A. P. LL. A la tercera part del treball s'han estudiat processos de colonització en base a establiments que fan referència a Almacelles, Vincelló i Torregrossa. El cas de Bell-lloc havia de ser molt similar, si s'analitza l'evolució de l'arrendament de drets senyoriais al qual pertany, aspecte analitzat a la quarta part de la tesi.

28 Acords, 4 de maig de 1789, f. 29. R. 511.

29 La documentació que s'utilitza en aquest treball referent al comerç de cereals (1778-1801) des d'Aragó cap a Lleida o cap a la Ribera d'Ebre i altres mercats del litoral català prové, si no s'expressa altra font, de: C.17 (Ribera d'Ebre i litoral) i C.18 (Lleida). S. Fons comercials. A. H. T.

30 TARRAGO, J. A. "Una encuesta...", ps. 289 i 295.

31 "Resumen general de las vendas de frutos del Arrendamiento de Bellpuig...". 1801-03.

32 El 20 de març de 1789, Josep Cortadellas escriu al seu agent a Corbins, Josep Vila, comunicant-li que vendrà de tres-centes

a quatre-centes quarteres de blat a Manresa, a 19.5 pessetes la quartera. Ca-6. S. Fons comercials. A. H. T.

33 Petició de lliure comerç entre Catalunya i Aragó, realitzada pels ajuntaments de Lleida, Tàrraga i Balaguer, i dirigida al rei, en uns moments en què estava prohibida la sortida de blat des d'Aragó cap a Catalunya. 10 de novembre de 1796.

R. 519, s. n. S. Consells Generals. A. P. LL.

34 Informe de maig de 1792, f. 63.

35 "Intercanvis comercials i especialització agrària", a VILAR, P. "Catalunya...", v. 3, ps. 333-367. SALES, N. "Ramblers, traginers i mules (s. XVIII-XIX)", a "Recerques", n. 13, ps. 65-81. Barcelona. 1983.

36 Una anàlisi ràpida dels cartularis de la companyia de Cortadelles, referents a Catalunya, mostra la distribució dels agents de Cortadelles a les terres de Lleida. Per exemple, a Verdú, la Novella, Corbins, Lleida, Mollerussa, Bellpuig, Arbeca, Almenar. Ca-6. S. Fons comercials. A. H. T.

37 R. 1139. S. Protocols. A. H. LL.

38 "Llibre Major...".

39 El 1778, segons una relació de les botigues catalanes que tenien teixits estrangers, es troba a Josep Freixes com el botiguer amb més potència econòmica de la ciutat de Lleida, i una importància força notable dins el conjunt de botiguers catalans. VILAR, P. "Catalunya...", v. 4, ps. 194-208. Barcelona. 1986.

40 Antoni Botines també surt en la relació esmentada en la nota anterior, però amb una menor importància, encara que gens negligible.

El 21 de setembre de 1763 es formà una companyia, amb acta notarial feta a Barcelona, notaria de Sebastià Prats, per tal de crear una botiga de teles a Lleida. Formaren la companyia: Anton Botines, botiguer de teles, que serà l'administrador en el futur, i altres individus de Balaguer i Barcelona. R. 1066. f. 101. S. Protocols. A. H. LL.

41 Petición de lliure començ... 1796.

42 Informe de maig de 1792, f. 63r.

43 Informe de maig de 1792, fs. 62r-63.

44 "1791. Matricula de extranjeros". C. 46. S. Segle XVIII.

A. P. LL.

45 Aquest mapa vol posar de manifest la gran complexitat dels circuits comercials que relacionaven les terres de Lleida amb la resta de Catalunya. Es presenta a tall d'hipòtesi.

Segons una font de 1819, els excedents de blat generats al partit de Lleida es venien als mercats de Lleida i Cervera. Els dels partits de Cervera i Girona als mercats d'aquestes ciutats. Aquests tres partits eren els únics que figuraven com a zones excedentàries. Pel que fa a la resta de partits, deficitaris, compraven el blat als mercats següents:

Partit	Mercat proveïdor
Barcelona	Barcelona
Tarragona	Tarragona, Reus i Valls
Manresa	Vic i Barcelona
Seu	Mercat d'Urgell

Figueres	A la costa
Vall d'Aran	Vall d'Estèrri
Vic	Mataró
Mataró	Barcelona i rodalia
Camprodon	Vic
Tortosa	Aragó
Montblanc	Tarragona i Valls

La resta de partits a diversos mercats.

Font: "Provincia de Cataluña. Relación de las fanegas...".

45b A. Peiró analitza el comerç de cereals des d'Aragó a Catalunya, comerç controlat per companyies catalanes. Així mateix mostra, com ha documentat Fradera, que només una part molt minsa del blat produït a Aragó arribà a Catalunya des de 1768 fins 1807.

PEIRO, A. "El mercado de cereales y aceite aragoneses (siglos XVII-XX)". FRADERA, J. M. "El comercio de cereales y la prohibición de 1820 (el caso del mercado catalán)", a "Agricultura y sociedad", n. 30, ps. 137-177. Madrid. 1984.

46 "Pabordies de la Santa Església de Lleida. 1777-1800".

A. C. LL.

47 Ca-6. S. Fons comercials. A. H. T.

48 VILA I VALENTI, J. "La ramaderia catalana", a "Geografia de Catalunya", v. 1, ps. 445-466. Barcelona. 1958.

49 Protocols d'Ignasi Soldevila. 1768-1774. S. Protocols.

A. H. LL.

- 50 Es tracta de termes del Capítol de Lleida.
- 51 Arrendament de la Comanda de Barbens (1760-64), fet el 17 de desembre de 1758 a Cervera, notaria de Valentí Suis. A. 8, 11. 3. S. J. J., A. C. A.
- 52 L'arrendaments dels Torms i altres termes, i el de Menàrguens i altres termes es feren, respectivament el 21 i 28 d'abril de 1766, a la notaria d'Ignasi Soldevila de Lleida. R. 1066. S. Protocols. A. H. LL.
- 53 Arrendament de la Comanda de Tèrmens (1781-85), fet el 22 de març de 1781 a Barcelona, notaria de Galetà Olzina. A. 6, 11. 2b. S. J. J., A. C. A.
- 54 Arrendament de Tabac (1797-1801), fet el 10 de juny de 1796. Calaix 14. A. C. LL.
- 55 Tota la informació sobre procedència i venda de moltons i bou prové dels llibres de l'administració de les carnisseries de la ciutat de Lleida. R. 282 (any 1764-65), R. 283 (1765-66), R. 285 (1766-67) i R. 288 (1771-72). S. Administració carnisseries. A. P. LL.
- Barcelona rebia la carn, principalment, del Vallespir, el Rosselló, el Conflent i l'Alta Cerdanya". MORA, G. i PASCUAL, M. R. "El proveïment de carn a la Barcelona del set-cents: comerç i sanitat", a "Manuscrits", n. 2, p. 116. U. A. B. 1985.
- 56 Vendes de mules. Comptes. C. 46. Fons comercials. A. H. T.
- 57 Acta de 5 de maig de 1754. A. M. V.
- 58 Acta de 19 d'abril de 1761. A. M. V.
- 59 Actes de 1765. A. M. V.

5.5. APENDIXS.

Apèndix 5-1

Preus del blat xeixa a Lleida, en sous per quartera

Any	Preu nominal a	Mitjanes mòbils de 13 anys, amb l'any observat al centre	Mitjanes mòbils "rectificades" (l'any observat i els dotze an- teriors) b	Diferència	
				absoluta d = a-b	percentual (100xd)/b
1700	43.43	-	-	-	-
1701	59.48	-	-	-	-
1702	51.84	-	-	-	-
1703	58.83	-	-	-	-
1704	51.42	-	-	-	-
1705	51.50	-	-	-	-
1706	45.29	55.21	-	-	-
1707	36.00	57.92	-	-	-
1708	(57.33)	56.24	-	-	-
1709	(57.33)	55.03	-	-	-
1710	(57.33)	55.50	-	-	-
1711	69.00	55.54	-	-	-
1712	79.06	54.68	55.21	23.85	43.19
1713	78.56	54.81	57.92	20.64	35.63
1714	37.67	56.29	56.24	-18.57	-33.01
1715	36.11	55.04	55.03	-18.92	-34.38
1716	64.90	54.13	55.50	9.40	16.93
1717	51.98	53.48	55.54	-3.56	-6.40
1718	40.29	52.34	54.68	-14.39	-26.31
1719	47.01	50.42	54.81	-7.79	-14.21
1720	55.22	47.60	56.29	-1.07	-1.90
1721	41.08	47.74	55.04	-13.96	-25.36
1722	45.49	48.97	54.13	-8.64	-15.96
1723	48.94	49.14	53.48	-4.54	-8.48
1724	54.18	49.10	52.34	1.84	3.51
1725	55.36	49.73	50.52	4.84	9.59
1726	40.64	49.19	47.60	-6.96	-14.62
1727	39.45	48.12	47.74	-8.29	-17.36
1728	52.08	49.54	48.97	3.11	6.35
1729	67.11	50.69	49.14	17.97	36.56
1730	51.53	50.68	49.10	2.43	4.94
1731	48.47	51.53	49.73	-1.26	-2.53
1732	40.04	52.33	49.19	-9.15	-18.60
1733	41.31	52.68	48.12	-6.81	-14.15
1734	59.46	52.99	49.54	9.92	20.02
1735	60.47	52.61	50.69	9.78	19.29
1736	48.81	51.20	50.68	-1.87	-3.68
1737	65.24	50.57	51.53	13.71	26.60
1738	65.72	50.20	52.33	13.39	55.58
1739	45.25	50.47	52.68	-7.43	-14.10
1740	43.50	50.47	52.99	-9.49	-17.90
1741	47.14	49.38	52.61	-5.47	-10.39
1742	48.74	50.56	51.20	-2.46	-4.80
1743	43.33	53.74	50.57	-7.24	-14.31
1744	43.67	55.04	50.20	-6.53	-13.00
1745	43.55	56.25	50.47	-6.92	-13.71
1746	41.31	58.57	50.47	-9.17	-18.14
1747	45.26	61.43	49.38	-4.12	-8.34
1748	75.86	64.28	50.56	25.30	50.03

1749	90.08	64.51	53.74	36.34	67.62
1750	82.22	64.69	55.04	27.18	49.38
1751	81.44	65.77	56.25	25.19	44.78
1752	75.35	67.30	58.57	16.78	28.64
1753	80.66	69.32	61.43	19.23	31.30
1754	84.24	71.46	64.28	19.96	31.05
1755	51.77	70.53	64.51	-12.74	-19.74
1756	(45.58)	67.63	64.69	-19.11	-29.54
1757	57.72	66.03	65.77	-8.05	-12.23
1758	63.53	66.53	67.30	-3.77	-5.60
1759	67.47	67.61	69.32	-1.85	-2.66
1760	73.06	69.51	71.46	1.60	2.23
1761	63.81	70.25	70.53	-6.72	-9.52
1762	52.36	72.71	67.63	-15.27	-22.57
1763	61.49	75.39	66.03	-4.54	-6.87
1764	87.92	77.28	66.53	21.39	32.15
1765	89.33	79.36	67.61	21.72	32.12
1766	105.42	80.92	69.51	35.91	51.66
1767	98.86	82.29	70.25	23.61	33.60
1768	83.83	84.95	72.71	11.12	15.29
1769	80.36	89.52	75.39	4.97	6.59
1770	82.39	92.40	77.28	5.11	6.61
1771	90.50	90.94	79.36	11.18	14.08
1772	87.75	89.88	80.92	6.83	8.44
1773	90.83	88.94	82.29	8.54	10.37
1774	98.42	89.78	84.95	13.47	15.85
1775	111.83	92.04	89.52	22.31	24.92
1776	98.94	93.37	92.40	6.54	7.07
1777	68.89	95.99	90.94	-22.05	-24.24
1778	75.53	96.81	89.88	-14.35	-15.96
1779	93.22	97.07	88.94	4.28	4.81
1780	104.83	98.28	89.78	15.05	16.76
1781	113.18	98.03	92.04	21.14	22.96
1782	97.67	96.61	93.37	4.30	4.60
1783	116.42	100.11	95.99	20.43	21.28
1784	101.17	104.05	96.81	4.36	4.50
1785	91.17	106.14	97.07	-5.90	-6.07
1786	106.50	107.70	98.28	8.22	8.36
1787	95.17	113.48	98.03	-2.86	-2.91
1788	93.33	118.60	96.61	-3.28	-3.39
1789	144.41	126.37	100.11	44.30	44.25
1790	120.16	131.93	104.05	16.11	15.48
1791	102.66	135.52	106.14	-3.48	-3.27
1792	113.50	139.97	107.70	5.80	5.38
1793	180.00	144.61	113.48	66.52	58.61
1794	179.75	146.00	118.60	61.15	51.55
1795	198.58	148.40	126.37	72.21	57.14
1796	188.75	152.33	131.93	56.82	43.06
1797	147.83	-	135.52	12.31	9.08
1798	149.00	-	139.97	9.03	6.45
1799	166.91	-	144.61	22.30	15.42
1800	113.25	-	146.00	-32.75	-22.43
1801	124.50	-	148.40	-23.90	-16.10
1802	195.50	-	152.33	43.17	28.33

Preus del mescladís a Lleida, en sous per quartera

Any	Preu nominal	Mitjana mòbil de 13 anys, amb l'any observat al centre	Any	Preu nominal	Mitjana mòbil de 13 anys, amb l'any observat al centre
1726	34.69	-	1765	83.36	71.45
1727	33.13	-	1766	98.40	72.61
1728	46.13	-	1767	82.80	73.20
1729	60.04	-	1768	72.58	75.19
1730	45.91	-	1769	70.00	78.88
1731	43.50	-	1770	70.58	80.86
1732	34.87	46.65	1771	76.75	79.12
1733	35.33	47.01	1772	77.24	77.98
1734	51.50	47.40	1773	76.16	76.70
1735	54.58	47.02	1774	84.50	76.81
1736	42.12	45.83	1775	95.83	77.82
1737	61.50	45.27	1776	81.83	78.06
1738	63.18	45.04	1777	58.58	79.65
1739	39.45	45.29	1778	68.61	79.64
1740	38.12	45.47	1779	81.75	79.16
1741	41.27	44.57	1780	84.16	79.97
1742	44.49	46.02	1781	85.80	79.25
1743	38.72	49.10	1782	73.08	77.46
1744	40.41	49.99	1783	91.22	80.43
1745	38.14	50.88	1784	76.72	83.63
1746	37.65	53.08	1785	71.00	84.71
1747	39.88	55.88	1786	86.61	85.61
1748	73.44	58.67	1787	75.16	91.44
1749	82.05	58.78	1788	72.50	97.13
1750	73.17	58.80	1789	120.50	105.24
1751	74.66	59.81	1790	100.16	111.20
1752	68.04	61.41	1791	82.58	115.14
1753	74.59	63.30	1792	93.50	119.60
1754	77.56	65.49	1793	159.91	124.22
1755	45.83	64.36	1794	159.75	125.57
1756	(39.02)	61.72	1795	178.58	128.03
1757	53.50	60.41	1796	168.75	132.23
1758	58.98	60.92	1797	168.83	-
1759	62.25	62.10	1798	129.00	-
1760	68.37	63.93	1799	146.66	-
1761	58.74	64.88	1800	92.75	-
1762	47.77	66.39	1801	104.50	-
1763	56.13	68.77	1802	175.08	-
1764	81.25	70.09	-	-	-

Preus de l'ordi a Lleida, en sous per quartera

Any	Preu nominal	Mitjana mòbil de 13 anys, amb l'any observat al centre	Any	Preu nominal	Mitjana mòbil de 13 anys, amb l'any observat al centre
1700	18.78	-	1747	23.70	29.18
1701	26.54	-	1748	35.66	30.47
1702	20.35	-	1749	39.08	30.02
1703	25.08	-	1750	29.89	30.09
1704	21.33	-	1751	33.75	31.45
1705	23.88	-	1752	35.06	32.87
1706	22.96	26.92	1753	42.63	33.48
1707	19.00	28.32	1754	44.77	33.92
1708	(30.57)	28.58	1755	24.72	33.20
1709	(30.57)	28.70	1756	(22.05)	32.21
1710	(30.57)	29.86	1757	37.83	32.25
1711	35.20	30.08	1758	38.50	33.24
1712	45.15	29.68	1759	27.82	33.81
1713	37.08	29.78	1760	29.49	34.82
1714	29.89	30.55	1761	26.29	34.74
1715	21.88	29.57	1762	26.24	35.76
1716	40.25	28.87	1763	30.30	36.73
1717	24.21	28.02	1764	46.66	37.18
1718	18.67	26.98	1765	42.43	37.97
1719	24.25	25.30	1766	55.80	38.60
1720	29.02	23.83	1767	43.69	38.85
1721	17.75	22.83	1768	38.00	40.20
1722	21.50	23.00	1769	34.75	43.08
1723	19.56	22.11	1770	43.67	44.44
1724	21.63	21.99	1771	48.69	43.15
1725	23.31	22.38	1772	36.08	42.87
1726	18.00	21.92	1773	32.67	43.09
1727	16.88	21.03	1774	43.84	44.30
1728	24.10	21.29	1775	63.67	44.60
1729	28.63	21.48	1776	40.08	44.28
1730	22.71	21.53	1777	29.84	45.22
1731	27.71	22.04	1778	38.83	45.09
1732	18.29	22.76	1779	58.58	45.86
1733	17.50	23.10	1780	59.44	48.08
1734	21.13	23.29	1781	41.97	48.46
1735	23.93	23.51	1782	30.50	46.61
1736	20.25	23.74	1783	55.97	48.14
1737	28.25	23.61	1784	46.08	50.40
1738	32.60	23.34	1785	47.00	51.50
1739	22.46	23.47	1786	61.50	51.45
1740	19.38	23.66	1787	48.83	52.60
1741	27.93	23.85	1788	39.58	53.87
1742	30.54	24.76	1789	67.92	56.72
1743	21.12	26.21	1790	59.08	58.30
1744	20.20	26.33	1791	53.16	60.24
1745	20.00	26.42	1792	57.91	63.11
1746	19.87	27.39			

1793	74.41	65.06
1794	58.41	65.39
1795	67.66	67.01
1796	76.41	67.69
1797	71.33	-
1798	84.33	-
1799	86.83	-
1800	53.16	-
1801	60.58	-
1802	76.83	-

Apèndix 5-2

Preus nominals de la carn de moltó a Lleida. Sous per lliura carnissera.

1707	9'00	1739	4'50	1771	6'33
1708	7'41	1740	4'83	1772	6'50
1709	8'83	1741	5'16	1773	6'16
1710	-	1742	5'08	1774	5'83
1711	7'87	1743	5'00	1775	6'08
1712	-	1744	4'83	1776	6'25
1713	4'25	1745	4'72	1777	6'08
1714	4'25	1746	4'58	1778	6'00
1715	4'08	1747	4'50	1779	6'00
1716	5'33	1748	4'50	1780	6'33
1717	6'00	1749	5'16	1781	6'5
1718	4'87	1750	5'72	1782	7'25
1719	5'00	1751	5'50	1783	7'25
1720	5'00	1752	5'75	1784	7'08
1721	5'00	1753	6'00	1785	7'00
1722	5'00	1754	5'66	1786	7'16
1723	4'66	1755	5'83	1787	7'58
1724	4'50	1756	6'00	1788	8'25
1725	4'50	1757	5'83	1789	8'16
1726	4'50	1758	5'58	1790	7'83
1727	-	1759	5'50	1791	7'75
1728	4'50	1760	4'83	1792	7'75
1729	4'50	1761	4'66	1793	8'58
1730	-	1762	4'91	1794	12'27
1731	-	1763	5'33	1795	13'00
1732	-	1764	5'50	1796	12'00
1733	-	1865	5'50	1797	9'83
1734	-	1766	5'50	1798	9'75
1735	4'50	1767	5'83	1799	9'97
1736	4'33	1768	6'00	1800	9'84
1737	4'25	1769	5'83	1801	9'84
1738	4'41	1770	5'91		

	vi	ous
1735	0	36.8
1736	52.32	35.49
1737	63.84	36.26
1738	65.1	36.79
1739	62.68	37.83
1740	76.11	39.47
1741	66.26	35.59
1742	75.7	31.87
1743	40.22	32.85
1744	64.92	30.36
1745	46.87	26.7
1746	44.48	31.04
1747	50.03	33.76
1748	51.29	34.53
1749	42.47	37.33
1750	54.64	36.73
1751	72.58	46.19
1752	58.87	39.10
1753	37.88	40.06
1754	47.28	43.74
1755	50.21	36.99
1756	0	38.87
1757	0	39.94
1758	0	35.83
1759	0	0
1760	0	0
1761	0	0
1762	0	0
1763	0	0
1764	0	0
1765	54.21	43.44
1766	54.29	49.15
1767	74.7	45.16
1768	57.62	46.39
1769	0	0
1770	59.76	42.4
1771	65.82	43.54
1772	80.38	44.7
1773	(71.76)	45.97
1774	(71.76)	48.06
1775	76.7	53.19
1776	70.12	52.31
1777	77.79	48.76
1778	85.94	45.83
1779	52.04	45.32
1780	41.55	54.91
1781	49.41	52.84
1782	54.65	50.66
1783	0	39.15
1784	0	46.29
1785	0	53.5
1786	0	52.98
1787	0	55.61
1788	0	55.28
1789	0	55.35
1790	0	58.88
1791	0	58.12
1792	0	55.95

6. LES TERRES DE LLEIDA I EL DESENVOLUPAMENT CATALÀ
DEL SET-CENTS

Hem arribat al moment de recapitular els resultats de la present tesi. L'anàlisi de les transformacions de les estructures productives i de l'estructura de classes ha de permetre de precisar el grau de desenvolupament econòmic assolit i de quina manera es distribuïren els beneficis generats entre els diversos grups socials. Aquestes transformacions només poden ser valorades de forma adient si s'interpreten en funció del paper que les terres de Lleida tingueren en el desenvolupament català del set-cents.

Pierre Vilar ha mostrat amb claredat com les transformacions de la Catalunya del set-cents foren fonamentals a l'hora de permetre el desenvolupament socio-econòmic posterior. Malgrat les dificultats, la Catalunya del segle XVIII experimentà un important creixement agrari - augment de la producció com a resultat d'una extensió de la superfície cultivada i d'una intensificació en base a l'extensió del regatge, especialització en determinats cultius per zones... -, que permeté l'acumulació de capitals per part de diversos sectors de la pagesia i, en tractar-se d'una producció dirigida al mercat, possibilità el desenvolupament d'una burgesia comercial. Aquests capitals agraris, juntament amb els capitals comercials - derivats del comerç marítim i del comerç interior, sovint estretament vinculat a l'extracció d'excedents a través de l'arrendament de drets senyorials - es dirigiren, en ocasions, cap a la inversió industrial. La creació de la indústria cotonera catalana, al darrer terç del segle, implicarà l'especialització industrial del litoral barceloní, industrialització que s'accelerará ben entrat el nou-cents.

Vilar ha mostrat que la Catalunya del segle XVIII experimentà un desenvolupament econòmic important i, en conseqüència, es milloraren les condicions de vida de bona part dels catalans. Expansió al litoral barceloní, al Camp de Tarragona i al Baix Camp, colonització agrària molt important a les terres de Lleida, diversificació i especialització agràries, creixement de les rendes tant per part de les classes feudals, com per part de la burgesia comercial, de la pagesia benestant, de la burgesia propietària, i fins i tot d'algun sector de la pagesia dependent - com els masovers -. En ocasions, s'ha titllat d'op-

timista la interpretació de Vilar.

Però Vilar no oblida les dificultats que afectaren determinades zones o amplis grups socials. Pel que fa a la primera qüestió, estableix una tipologia de situacions quant al desenvolupament: tipus 1, pobles en retrocés; tipus 2, pobles amb una estructura socio-econòmica tradicional però que participen dels intercanvis comercials interiors, i tipus 3, zones d'agricultura intensiva i amb una dinàmica més gran. Els muntanyencs que baixen a les zones planes interiors o litorals provenen de zones en les quals les possibilitats de creixement són limitades.

Pel que fa als grups socials, arrendataris, rabassaires, colons i assalariats es troben, efectivament, en una situació pitjor que contrasta amb la dels principals beneficiaris del desenvolupament agrari - senyors, burgesos, pagesia rica, masovers -.

El desenvolupament català del set-cents mostra contrastos a nivell espacial i a nivell social. Fins i tot en les zones més dinàmiques, els contrastos existeixen i, en conseqüència, no hi ha elements objectius que justifiquin una imatge idíl·lica de Catalunya.

En aquest sentit, cal tenir present que en abordar l'estudi del desenvolupament d'una zona típicament agrària i expansiva - les terres de Lleida - s'hauran d'evitar generalitzacions que oblidin els sectors menys afavorits de la societat o l'existència de contrades en què el creixement agrari no es produí. No obstant això, és indubtable que és possible definir unes tendències globals que hauran de permetre de concloure si millorà o no la situació general de la població, malgrat que la distribució dels ingressos agraris beneficià lògicament uns sectors socials més que els altres.

Algunes aportacions recents - les de M. Duran, Ll. Ferrer i E. Tello - permeten de comprovar els contrastos d'aquest desenvolupament català. E. Tello, en estudiar la Segarra, s'endinsa en el tema de l'origen de la Catalunya pobra. En aquesta comarca, s'observa una forta explotació de la pagesia per part d'una capa minoritària de prestamistes - de divers origen social -, els quals ofeguen amplis sectors de la pagesia fins al punt d'expoliar els seus béns. Aquestes classes "depredadores"

es queden amb les terres de millor qualitat i cedeixen les mediocres per tal d'iniciar un nou cicle d'explotació.

Ll. Ferrer, en estudiar la Catalunya Central - concretament el Bages - mostra també les desigualtats socials. El creixement numèric accelerat de la petita pagesia al segle XVIII - que s'instal·lava als pobles i gaudia de casa i una petita terra - i l'existència d'una pagesia de mas, que controlava la major part de la terra i gaudia d'uns interessos envejables, les palesen. Aquests petits pagesos accediren per tal de subsistir a terres dels masos, i eren sotmesos a una forta extracció d'excedent per part dels propietaris dels masos.

M. Duran estudia quatre comarques catalanes localitzades en diversos indrets de Catalunya. La seva anàlisi permet d'observar els contrastos espacials. Mentre el Tarragonès gaudiria d'una economia molt dinàmica. L'Alt Urgell estaria en una situació de retrocés. Respectivament, tipus 3 i 1 de la classificació de Vilar. La Conca de Barberà i el Baix Empordà es podrien situar, amb matisacions, dins el tipus 2, essent el Baix Empordà qui estaria més integrat en els circuits comercials catalans.

Ara és el moment de plantejar el sentit del desenvolupament de les terres de Lleida. Però abans de fer-ho, cal establir un marc interpretatiu inicial.

Estem d'acord amb Aymard en què al segle XVIII "l'autosuffisance est le privilège d'une minorité, souvent même d'une simple poignée de ruraux à l'aise, et qu'elle reste, même en année normale, un rêve inaccessible pour la majorité des paysans...". A les terres de Lleida, la lluita per la supervivència implica, per exemple, que molts petits pagesos s'ofereixin per treballar com a assalariats. El predomini a les terres de Lleida dels petits i mitjans propietaris és un element fonamental a l'hora d'interpretar els canvis produïts. Està, per tant, fora de lloc intentar valorar el desenvolupament de les terres de Lleida des d'una perspectiva a l'anglesa. En aquest sentit, no sembla lògic esperar un desenvolupament agrari que impliqui la formació d'una burgesia poderosa, la qual cosa no implica que no hi hagi un desenvolupament burgès però d'entitat moderada.

El nostre esquema interpretatiu es mourà, per tant, en base a la realitat trobada en la recerca i no seguint models d'importació. Si la història ha de copsar els treballs, les iniciatives dels grups socials, les lluites que realitzen per tal de transformar la societat i aconseguir la millora de les seves condicions de vida, és imprescindible de fer-ho des de la consideració dels límits que en una zona i en un temps concrets existeixen. Aquests límits dificulten un desenvolupament a l'anglesa, però no impedeixen un altre tipus de desenvolupament. La construcció d'una sèquia d'àmbit local, la substitució del bestiar boví pel bestiar cavallí, la inversió de capitals moderats per part de la burgesia en la construcció de molins, etc, ha de valorar-se com un esforç considerable que pot significar - a curt, mitjà o llarg termini, segons els casos - una millora real de les condicions de vida dels habitants de les terres de Lleida. En general, les terres de Lleida no pertanyen, actualment, a la Catalunya pobra. No sembla que la direcció del desenvolupament de les terres de Lleida que es donà al set-cents hagi estat negatiu pel desenvolupament futur.

Les terres de Lleida es troben a començament del segle XVIII molt despoblades i amb moltes terres sense cultivar, tant en els termes habitats com en aquells que foren despoblats a conseqüència de l'impacte de la Guerra dels Segadors. La recuperació agrària que es produeix en l'època neoforal és fortament trasbalsada per la Guerra de Successió: la demografia es resenteix i l'agricultura es descomposa per efecte de les lluites. Les poblacions s'endeutaran notablement per tal de poder pagar les contribucions. Un cop acabada la guerra, la recuperació es planteja difícil però possible, malgrat l'impacte negatiu del cadastre que s'implantà coincidint amb una forta crisi agrària - segona meitat de la dècada dels deu i primera meitat de la dels vint -. La recomposició agrària serà més fàcilment realitzable a les zones regades - abundants al Segrià i molt escasses a l'Urgell i les Garrigues -.

La situació de misèria que es palesa entorn del 1716 havia de canviar profundament al llarg del segle. Si durant la primera meitat d'aquest la pagesia s'esforçava per produir per sobreviure i els excedents comercialitzables no eren massa abundants, durant la segona meitat la demanda de cereals lleidatans

per part dels mercats litorals i àdhuc interiors oferia a la pagesia la possibilitat no solament de sobreviure sinó fins i tot d'incrementar els seus ingressos i, en conseqüència, d'eleva-
 var les seves condicions de vida material. El procés de col-
 onització, del qual tenim algun exemple aïllat a la primera mei-
 tat del set-cents, es desenvolupa a la segona meitat i sobretot
 al darrer terç. Aquest procés coincideix amb l'abundor de mà
 d'obra, fruit del creixement demogràfic que es dona durant tot
 el segle.

Les terres de Lleida, que tradicionalment destacaven per
 la seva producció bladera, intensifiquen aquesta especialitza-
 ció durant el set-cents. L'especialització en una activitat
 econòmica no industrial no ha d'interpretar-se com a signe
 d'endarreriment, car a les terres de Lleida s'optà per la pro-
 ducció massiva de cereal per al mercat català, el qual en de-
 mandava quantitats importants, i que a la segona meitat del se-
 gle hagué d'importar-ne de l'exterior, ja que la producció in-
 terior era insuficient per abastar la demanda de forma conti-
 nuada.

La seguretat en la col·locació dels excedents bladers ha-
 via d'implicar una clara consciència per part dels lleidatans
 - ja fossin pagesos, senyors o comerciants - en el sentit que
 calia desenvolupar la producció. Però els obstacles eren nom-
 brosos. Calia superar - encara que fos parcialment - el mini-
 fundisme existent. No era viable una producció elevada per al
 mercat si els pagesos disposaven d'unes parcel·les i explota-
 cions petites. La demanda pagesa de terra tingué una resposta
 per part dels senyors, els quals establiren o permeteren el
 cultiu de terres en base a llicències temporals. La mida dels
 lots de terra donats tenia una tendència a superar els 15 jor-
 nals - però també es repartiren lots d'una mida menor -, la
 qual cosa significava que la pagesia beneficiada afegia aquests
 jornals a la seva pròpia explotació de forma definitiva en cas
 d'establiment, o temporalment en la resta dels casos. S'obser-
 va el desenvolupament de la pagesia independent a través dels
 establiments.

Però els senyors, com expressen en més d'una ocasió, ce-
 deixen terra per tal d'evitar l'enfonsament de les seves ren-

des senyorials o per a incrementar-les. L'acceleració del procés de concessió d'establiments es dona al darrer terç del segle, moment que coincideix amb una estabilització de la renda real percebuda pel Capítol de Lleida - que s'obtenia sobretot del Segrià i de les Garrigues -. Aquesta actitud "depredadora" de les classes feudals fou un entrebanc important al desenvolupament agrari. Les llicències temporals o els establiments - que substituïen sovint les primeres - es feien en unes condicions molt dures per a la pagesia: calia pagar el delme, la primícia, un cens reduït i una part de fruit - a l'onzena, dotzena o quinzena -. Una terra colonitzada sotmesa a un delme a l'onzena i a una part de fruit a la quinzena implicava una exacció del producte agrari brut d'un 15 %, aproximadament. Si es considera que a les terres de secà el rendiment no havia de superar massa la ratio collita/llavor de 3, s'obté que, descomptada la renda senyorial i la reserva de llavor, el pagès no gaudia del 50 % del producte agrari brut. L'endeutament col·lectiu - en forma de censals o de parts de fruits -, l'endeutament individual, el cadastre, etc, significaven una nova extracció d'excedent. En aquest sentit, és evident que la renda senyorial i l'endeutament, en reduir el producte que anirà a mans de la pagesia, juguen en contra d'una millora de les tècniques agràries, donat que la pagesia gaudirà de pocs capitals. Els contrastos entre les zones de regadiu i les de secà són evidents. Les terres regades del Segrià gaudeixen d'uns rendiments superiors i possibiliten cultius d'alt valor comercial, com les hortalisses, el cànem i la vinya. El Segrià era el 1721 la comarca amb una ratio bestiar cavallí / bestiar boví major. L'existència del regatge havia estat un element que possibilitava l'obtenció dels capitals necessaris per fer la substitució. És evident que les zones amb regadiu fossin aquelles on era possible, amb més facilitat, ampliar o millorar la xarxa de regatge. La producció de llegums en aquestes hortes possibilitava una intensificació agrària, ja que la terra es nitrificava.

A les Garrigues i l'Urgell, el creixement de la superfície agrària dedicada a vinya i a olivera s'ha d'interpretar en funció de la necessitat de la pagesia d'aquestes comarques de

secà d'obtenir uns ingressos majors a través de la venda de productes d'alt valor comercial.

Malgrat aquesta diversificació de cultius tant a les terres d'horta com a les de secà, la producció cerealística fou la principal durant tot el set-cents.

Les dificultats abans esmentades no impediren un ampli procés d'expansió agrària: es continua el procés de substitució del bestiar boví pel cavallí, es posen en cultiu noves terres, termes despoblats foren colonitzats, la producció augmenta i es diversifica. Les rendes obtingudes per la pagesia augmentaren en totes les zones expansives - tant de regadiu com de secà -. L'endeutament col·lectiu pagès millorà fins a començament dels anys setanta: les parts de fruits imposades eren substituïdes per altres de noves de quota menor, ja que la producció havia augmentat i era possible de crear una nova part de fruit menys gravosa i amb el preu de la venda lluir l'anterior. Aquestes parts de fruits s'arribaren a suprimir en alguns pobles, ja que en ocasions era possible de vendre o arrendar per un determinat nombre d'anys una nova part de fruit i amb el capital obtingut lluir-ne una d'anterior creada per temps indefinit i amb possibilitat de lluir-se.

Al darrer terç del segle sembla que la situació empitjorà. Molts pobles imposaren o mantingueren parts de fruits. Les crisis agràries que es succeïren no afavoriren l'eliminació d'aquest endeutament i fins i tot significaven la creació de parts de fruits per tal de sufragar les despeses del comú. Aquest empitjorament probablement no es donà o es produí en menor grau a les zones més dinàmiques - fins i tot a les que eren de secà -. Al Segrià, la colonització dels termes despoblats del Capítol s'accelera al darrer terç del set-cents. La producció, expressada com a mitjana de tretze anys amb l'any observat al final, creix notablement. Fins i tot, el valor dels arrendaments del Capítol expressats en quarteres de blat no disminueix al darrer terç del segle, augmentant en els darrers anys d'aquest. És cert que el valor global amaga algunes poblacions on sí que es produeix una davallada. En tot cas, sembla que la crisi dels anys setanta i vuitanta afectà de forma moderada una part no negligible de les terres de Lleida

- a les zones regades del Segrià i a aquelles zones de les terres de Lleida on la dinàmica colonitzadora tenia encara molta empenta -.

Els contrastos entre el Segrià i l'Urgell existiren durant el set-cents. L'extensió del regatge a l'Urgell havia de ser l'element homogeneïtzador. Però el Canal d'Urgell no es crearà fins la segona meitat del segle XIX, i serà impulsat pels Girona de Barcelona.

Però és al segle XVIII que la burgesia barcelonina s'interessa d'una forma ja irreversible per l'agricultura de les terres de Lleida. Aquella compregué el paper que les terres de ponent havien de jugar en el desenvolupament futur de la Catalunya industrial. En aquest sentit, la penetració burgesa als termes de la Novella, Escarabat i Merlet, al de Tarroges i al de Malpartit, constitueixen un clar precedent.

El segle XVIII significa per a les terres de Lleida l'establiment d'una opció de desenvolupament econòmic basat en l'agricultura. La pagesia produïa cada cop més, car els mercats litorals absorbién sense cap dificultat aquesta oferta. Una major producció implicava uns ingressos majors per aquesta pagesia - i no solament per a ella, com s'ha vist -. Aquesta opció era tan clara que començaren a invertir en terres burgeses de fora de les terres de Lleida. Aquestes, en els segles XIX i XX, desenvoluparan encara més la seva opció: el mercat de Lleida serà "el emporio de granos" de Catalunya segons el "Diccionario" de 1847. La subordinació de l'agricultura al desenvolupament industrial és palesa clarament en el cas de les terres de Lleida. En el nostre segle, aquesta subordinació ha implicat, concretament als anys seixanta, una reducció de la renda agrària pagesa, la qual cosa ha significat l'emigració des de l'Urgell i les Garrigues d'efectius pagesos per treballar a la indústria o als serveis existents als nuclis urbans catalans. Aquesta emigració no ha d'amagar la profunda transformació que ha significat la introducció dels cultius fruiters en regadiu i la producció ramadera intensiva en granges. Les terres de Lleida es configuren en l'actualitat com una de les zones més pròsperes de Catalunya.

Quins sectors socials es beneficiaren de la riquesa gene-

rada en el procés d'expansió agrària del segle XVIII? Abans de respondre aquesta qüestió convé esbrinar els trets bàsics dels canvis produïts en l'estructura de classes de les terres de Lleida.

El 1716 s'observa una preponderància de la petita i mitjana pagesia, destacant el fet que la pagesia benestant és molt minoritària. L'artesanat és numèricament i econòmicament modest. La guerra ha posat en qüestió una recuperació que ja es dibuixava a les acaballes del sis-cents. S'observa, també, una presència molt minoritària d'arrendataris de drets - recordi's que molts d'aquests drets no s'arrendaven en aquests moments - però no es pot oblidar una presència minoritària - encara que destacable - de negociants que compraven o arrendaven parts de fruits als ajuntaments. Aquests negociants en ocasions no eren de les terres de Lleida. En tot cas, l'existència de negociants lleidatans indica que alguns individus havien aconseguit d'acumular alguns capitals de certa entitat en èpoques anteriors a la Guerra de Successió.

El procés de colonització agrària implicà transformacions de l'estructura social força importants. D'antuvi, els establiments possibilitaren la consolidació d'una pagesia independent. L'establiment de terres implicà una concentració de terres en poques mans, però també es repartiren lots de terra de dimensió petita i mitjana. A les zones més dinàmiques es desenvolupà una burgesia agrària d'entitat moderada que necessitava, sovint, de treball assalariat. Alguns d'aquests pagesos participaran en l'arrendament de drets senyorials, en la compra de parts de fruits, en negocis ramaders, invertiran en algunes indústries rurals - molins... -.

La política de concessió de llicències temporals - i sobretot en els casos en què no esdevingueren establiments - implicà el desenvolupament d'una pagesia força dependent de les classes feudals. Però els resultats de la colonització feta per aquesta pagesia són força notables: els termes del Capítol de Lleida mai no s'establiran, i la producció va créixer notablement al darrer terç del segle XVIII.

La pagesia de les terres de Lleida podia optar, per tal d'augmentar els ingressos, entre intentar aconseguir llicèn-

cies o, en el millor dels casos, establiments, però en poques ocasions s'interessà pels arrendaments monetaris. Les terres arrendades eren poques, de regadiu i d'elevats preus, la qual cosa significava que fossin poc accessibles a una petita i mitjana pagesia amb reduïts capitals.

Un grup social que es desenvolupà extraordinàriament fou el dels treballadors assalariats. La important acumulació demogràfica que es donà a les terres de Lleida significà que una part important de persones es trobessin sense terra o amb tan poca terra que necessàriament havien d'anar a jornal. Els nuclis més grans i els pobles més dinàmics foren zones immigratòries cap on es dirigiren els pagesos sense terra.

L'augment de la població implicà una més gran demanda de béns artesanals. Els artesans creixen molt numèricament durant el segle, però es tracta d'un artesanat d'entitat moderada, i que en el cas dels artesans tèxtils, experimenta una competència per part dels productes de fora de les terres de Lleida. El desenvolupament artesanal no es dona per la via de la concentració de l'activitat en pocs artesans. El resultat serà un artesanat numèricament més gran que al començament de segle, però d'una entitat moderada.

El procés d'expansió agrària, en generar un producte agrari major, implicà un creixement dels comerciants que volien enriquir-se amb la venda dels excedents. Aquesta burgesia comercial, molt repartida pel territori i d'origen divers - pagesos, artesans, botiguers, comerciants en sentit estricte -, disposava d'uns capitals moderats, la qual cosa implicà que diverses companyies de les terres de Lleida actuessin mancomunadament a l'hora d'ofertar els preus que calia pagar per obtenir l'arrendament dels drets senyorials o, en ocasions, de béns comunals. Però un fet molt remarcable és la presència a les terres de Lleida de comerciants d'altres poblacions de Catalunya, concretament aquelles que es troben al llarg de les dues rutes per on els cereals de les terres de Lleida es distribuïen cap a l'interior i litoral de Catalunya. L'actuació mancomunada de comerciants de les terres de Lleida i d'altres de poblacions de les rutes bladeres pot interpretar-se, malgrat no disposar de la documentació que ho confirmi d'una manera explícita, en el sen-

tit que ambdós grups de comerciants posaven la seva infraestructura comercial al servei de la circulació dels cereals - i per què no? d'altres productes i en doble sentit -, des de les terres de Lleida cap a la resta de Catalunya. Aquesta solidaritat entre els comerciants revela també una potència econòmica moderada. Però el fet fonamental no és si a la fi del segle hi havia una burgesia comercial a les terres de Lleida que destaqués per la seva potència econòmica dins el conjunt de Catalunya. La veritable qüestió és, fou capaç aquesta burgesia de col·locar els excedents comercialitzables de les terres de Lleida - obtinguts a través de l'arrendament de drets senyorials, de la compra o arrendament de parts de fruits o fins i tot de la compra directa a la pagesia - als mercats que els demandaven? Realment fou així. I a més, aquesta burgesia considerava la terra com una font de riquesa inqüestionable. En aquest sentit actuà, comprant terres, obtenint establiments... I no s'han d'oblidar els negocis ramaders o les inversions en molins o fàbriques d'aiguarent. Només hem documentat alguns casos de comerciants poderosos de les terres de Lleida que col·laboraven amb alguns dels comerciants més rics de Catalunya, prenent en arrendament drets senyorials de valor molt elevat i venent els productes al mercat català. Per exemple, l'arrendament dels drets percebuts pel bisbe de Lleida fou adjudicat als Cortadelles i a Freixes de Lleida.

Aquest panorama descrit fins ara, permet ja de comprendre quina fou la distribució dels ingressos derivats de la terra.

1. Les classes feudals: els senyors obtingueren una part molt important de la renda agrària tant si concedien establiments perpetus com si cedien la terra durant el beneplàcit (llicències de cultiu). En ambdós casos es prestaven, a més del delme i la primícia, parts de fruits. Els establiments del set-cents són molt diferents dels establiments clàssics, en els quals no es produïa una extracció tan alta de producte agrari. Els establiments es concediren, sovint, després d'haver cedit la terra per llicència. L'existència d'establiments i de llicències de cultiu prova que a les terres de Lleida existia un conjunt no gens negligible de terres senyorials. Si la política senyorial d'atorgament d'establiments s'accelerà a

partir dels anys setanta és per tal d'evitar la reducció de la renda real en uns moments en què era estable. L'anàlisi de la renda real rebuda pel Capítol de Lleida mostra que s'aconseguí de retardar la caiguda de la renda real fins al segle XIX.

2. La burgesia: durant el segle XVIII es desenvolupà una burgesia agrària d'entitat moderada, la qual gaudí, dins el conjunt de la pagesia, d'uns ingressos superiors, malgrat la forta extracció de renda agrària per part dels senyors. Aquesta burgesia agrària llogà mà d'obra jornalera per tal d'exploitar adientment les seves terres.

El desenvolupament d'una burgesia comercial - procedent de diversos sectors socials, com la mateixa pagesia benestant - ben relacionada amb la burgesia d'altres indrets claus de les rutes comercials catalanes fou possible gràcies a l'important volum d'excedents comercialitzables. La venda especulativa dels cereals permeté una moderada acumulació de capitals, una part dels quals fou invertida en activitats relacionades amb el món agrari.

3. La petita i mitjana pagesia i l'artesanat: els ingressos obtinguts per aquests sectors socials són ja menys importants. La petita pagesia i una part important dels artesans - els oficials i els aprenents - foren els sectors que disposaren d'uns ingressos inferiors. La petita pagesia havia de vendre, freqüentment, la seva força de treball a canvi d'un salari.

La resistència pagesa al règim senyorial, que prengué una via moderada, legal, podia erosionar la renda senyorial. En tot cas, a moments d'enfrontament en succeïren d'altres de compromís entre senyors i pagesos. Les possibilitats de desenvolupament econòmic, del qual es podien beneficiar tant la pagesia com la classe feudal, possibilitaren els moments de compromís.

4. Els jornalers: l'expansió agrària, la construcció de cases, les obres d'infraestructura agrària - la construcció de preses, sèquies o millora d'aquestes - o algunes obres - com la construcció de la catedral de Lleida - significaren una demanda notable de mà d'obra. Sembla que durant els primers decennis de la segona meitat del segle el salari real dels jornalers havia augmentat sensiblement. Però els darrers decennis del set-cents

la situació sembla que empitjorà. Els anys de preus alts del blat es redueix no solament el salari real sinó també el nominal. A l'oferta de força de treball per part dels assalariats en sentit estricte se sumava la dels petits pagesos que cercaven un salari complementari per a sobreviure.

Milloraren les condicions de vida de la pagesia de les terres de Lleida, malgrat l'estratificació social esmentada i el contrast entre les zones de secà i les de regadiu? Per respondre aquesta qüestió volem reproduir un fragment de les respostes que Anglesola, zona de secà de l'Urgell, va fer a l'enquesta de Zamora el 1790: "Regularmente los habitantes inclinan más a pobreza que a riqueza, pero pocos a miseria". Sembla que algunes coses havien canviat en relació a la situació de 1716, i aquesta apreciació no crec que sigui únicament aplicable als sectors més afavorits de la societat.